

รายงานวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรม
กับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

Unconditional peace: the development of multicultural paradigms
and understanding for peaceful coexistence

โดย

พระครูโฆษิตพัฒนานุกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

พระมหาชุติภัก อภินนโท (แหมทอง)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

นางสาวสุภาวดี คงอินทร์

นายวันพระ สืบสกุลจินดา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763051

รายงานวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรม
กับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

Unconditional peace: the development of multicultural paradigms
and understanding for peaceful coexistence

โดย

พระครูโฆษิตวัฒน์นาคกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

พระมหาชุตีภัก อภินันโท (แหมทอง)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ

นางสาวสุภาวดี คงอินทร์

นายวันพระ สืบสกุลจินดา

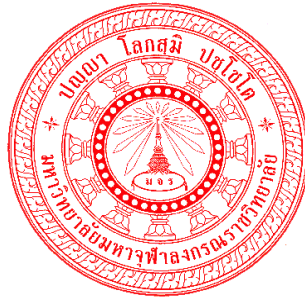
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763051

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

Unconditional peace: the development of multicultural paradigms
and understanding for peaceful coexistence

BY

PhakruGhositvadhanukul, Assist. Prof. Dr.
Phramaha Chutipak Aphinandho (Haemtong)
Assist. Prof. Dr. Akkaradecha Brahmakappa

Dr. Rattiya Nua-amnat

Miss Supawadee konging

Mr.Wanphra Suebsakunchinda

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonsawan Campus

C.E. 2018

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763051

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
ผู้วิจัย	: พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พระมหาชุตีภัก อภินนโท (แหมทอง) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์ ดร.รัตติยา เหนืออำนาจ นางสาวสุภาวดี คงอินทร์ นายวันพระ สืบสกุลจินดา
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย การวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีการจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยเทคนิค A-I-C และการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ก่อนที่จะมีการประเมินผลด้วยเทคนิค AAR และการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อคืนข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา ประกอบด้วย ๑) กระบวนทัศน์พื้นฐานของชุมชน ได้แก่ ความคิด ความรู้สึกร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกไม่แบ่งแยกจากกัน มีความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ๒) ผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม เป็นต้นแบบผู้มีคุณธรรมศีลธรรมที่ดีให้กับชุมชน ๓) กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วม ได้แก่ (๑) การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาของชุมชน (๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน (๓) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน (๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมของชุมชน และ ๔) ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน

๒. การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะต้องดำเนินการ ใน ๕ มิติ คือ ๑) การป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การสร้างความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การ สร้างความสมัครสมานสามัคคี ๔) การ

ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริ่งใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การสนับสนุนการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก สำหรับแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ควรส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจารณ์ญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

๓. การพัฒนาจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะเกิดจากวิถีชีวิตและการประพฤติ ปฏิบัติ การร่วมแรงร่วมใจ การเสียสละสุขส่วนตนเพื่อเกื้อกูลเพื่อนร่วมชุมชนหรือผู้ที่กำลังประสบกับความยากลำบากของคนในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ ดังนี้ ๑) การสนับสนุน ช่วยเหลือกันและกันภายในชุมชน ๒) การร่วมแรงใจกันพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ และ ๓) การร่วมแรงร่วมใจกับชุมชนหรือเครือข่ายอื่นที่ขยายวงกว้างมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องประกอบด้วย ๑) ภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณของแต่ละศาสนา ๒) ข้อตกลงชุมชน ๓) แกนนำจิตอาสา ๔) การปรับปรุงการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา และ ๕) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนาและมีความเมตตาธรรม ซึ่งก่อให้เกิดจิตอาสาหรือจิตสาธารณะที่ จะมีการสนับสนุนช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทร แบ่งปัน ทั้งนี้เพราะเมตตาธรรมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับคนในทุกศาสนาและความเมตตานี้ถือเป็นวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพไร้รอยต่อที่สะท้อนออกมาจากการเข้าถึงแก่นทางศาสนาทั้งของตนเองและศาสนาอื่น ๆ

Research Title : Unconditional peace: the development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence

Researchers : PhakruGhositvadhanukul, Assist. Prof. Dr.
Phramaha Chutipak Aphinandho (Haemtong)
Assist. Prof. Dr.Akkaradecha Brahmakappa
Dr. Rattiya Nua-amnat
Miss Supawadee konging
Mr.Wanphra Suebsakunchinda

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhon Si Thammarat Campus

Fiscal Year : 2563

Research Scholarship : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Sponsor

Abstract

Objectives of this research were: 1) to development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence, 2. to development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence and 3) to creating a public mental network in multicultural society and development towards unconditional peace. Methodology were the action research, qualitative research by in-depth interview, focus group discussion and public hearing of core group and documentary research, action research by development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence for everybody by A-I-C technique and driven public volunteer activities in the area and last valuated by AAR technique

Findings were as follows:

1. The model of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence 1) the fundamental paradigms of the community; the thoughts and feelings of people that felt no separation from each other, solidarity, not divided into everybody and not divided by religion's, 2) religious leaders and local wisdom scholars are visionaries, they have a morals for the models on the community, 3) the activities on the community has a participation and volunteering; (1) on the problems (2) on the planning (3) on the implement (4) on the receiving benefits and (5) on the assessing and valuated and 4) the solving of the conflict problems in communities
2. The development of multicultural paradigms and understand for peaceful coexistence must be carried out in five dimensions: 1) prevention of mutual misunderstanding 2) creating equality, fairness and solidarity 3) recognition and

respect for individual differences 4) Promotion of honesty, honesty and self-sacrifice for the common good 5) support of coexistence based on differences but not divisibility. The guideline of everybody should encourage according to the ten commandments: 1) adherence to religious teachings 2) value and respect dignity and humanity 3) recognition and respect for differences between individuals 4) respect for human rights 5) equality and justice 6) maintaining the interests of the public 7) consciousness, volunteerism and public mind 8) duties responsible 9) critical verbal and opinion expression and 10) resolving conflicts in a peaceful manner.

3. The creating a public mental network in multicultural society and development towards a unconditional peace; cooperation, self-sacrifice to support fellow community members or those who are facing difficulties of people in communities and other as follows: 1) supporting and helping each other in the community 2) collaboration in developing communities in various dimensions and 3) collaboration with more broader communities or networks. And it must include 1) spiritual leadership of each religion 2) community agreements 3) volunteer leaders 4) improvement of driving volunteer activities and 5) building a learning community. Based on an understanding of religious doctrine and compassion which gives rise to volunteerism or public spirit paradigm, that support, help, empathize, caring, sharing and assisting the activities of the community and society on the basis of, because compassion can happen to people of all religions and that compassion is a path of seamless peace coexistence, that is reflected in the subtlety of one's own religion and other religions.

กิตติกรรมประกาศ

แผนงาน วิจัยเรื่อง “ สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” เป็น แผนงาน วิจัยที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณโดย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านความเห็นชอบของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) จึงทำให้โครงการวิจัยนี้สามารถขับเคลื่อนและดำเนินการ

กราบขอบพระคุณพระ เทพวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ส่งเสริม สนับสนุน ให้โอกาส และให้กำลังใจแก่ประชาคมนักวิจัย มจร. ให้คิดงานต่อก่อนใหม่และดำเนินการวิจัยตามโครงการวิจัยจนสำเร็จจุล่ง กราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. และคณะในนามของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน และกราบขอบพระคุณ พระเทพปัญญาสุธี รองอธิการบดีวิทยาเขตนครศรีธรรมราช พระเทพปริยัติเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตนครสวรรค์ พร้อมคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้านแก่คณะผู้วิจัย

ขอขอบคุณทุกข้อมูลที่ได้จากการ พบปะ พูดคุย และ สัมภาษณ์ แบบไม่เป็นทางการของแกนนำระดับชุมชนทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช รวมถึงผู้ที่เสียสละเวลาเข้ามาเข้าร่วมขับเคลื่อน ดำเนินการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถือว่าทุกท่านมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เกิดความครบถ้วน ครอบคลุม และเพียงพอที่จะนำไปสู่การประมวลวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

สุดท้ายขอขอบคุณทีมงานผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย รวมถึงนิสิตที่ร่วมลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลภาคสนามและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกรูปหรือคน ที่มีส่วนเติมเต็มให้โครงการวิจัยเรื่องนี้ประสบผลสำเร็จและบรรลุล่วงวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ขอขอบคุณความดีและอรรถประโยชน์อันเกิดจากโครงการวิจัยนี้ถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบเป็นปัญญาบารมีทานแด่ผู้สนใจศึกษาเพื่อนำไปพัฒนาสู่การประยุกต์ใช้และการปฏิบัติ มา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระครูพระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

และคณะ

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ.....	๗
๒.๒ แนวคิดสันติวิธี.....	๑๓
๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม.....	๓๗
๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	๔๗
๒.๕ แนวคิดการสร้างเครือข่าย.....	๖๖
๒.๖ แนวคิดการสร้างจิตสาธารณะ.....	๗๔
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๐
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๘๕
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา.....	๘๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๘๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๔
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๙๖

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑	รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา.....	๙๘
๔.๒	การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติ.....	๑๐๕
๔.๓	การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่ เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ.....	๑๑๐
๔.๔	องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๒๒

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๔
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๓๒
๕.๓	ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๕

บรรณานุกรม.....	๑๓๘
------------------------	------------

ภาคผนวก

ก.	เครื่องมือวิจัย.....	๑๔๕
ข.	ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย.....	๑๕๑
ค.	การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๘๐
ง.	ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย.....	๑๘๗
จ.	ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๑๙๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ระดับการมีส่วนร่วม.....	๕๙
๓.๑	กรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วม.....	๘๙
๓.๓	กิจกรรมการดำเนินการวิจัย.....	๙๒
๓.๓	สรุปกระบวนการวิจัย.....	๙๗

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
๒.๑	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง	๒๖
๒.๒	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์.....	๒๘
๒.๓	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์.....	๓๑
๒.๔	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านโครงสร้าง.....	๓๓
๒.๕	รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความเชื่อ ค่านิยม.....	๓๕
๒.๖	ระบบทางสังคม (Social System).....	๔๑
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันคำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” ถูกกล่าวถึงมากในแวดวงการศึกษาทางวิชาการหรือทางสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงสังคมพหุวัฒนธรรมกับประเด็นความขัดแย้ง ซึ่งนักวิชาการ นักสังคมศาสตร์ หรือแม้แต่ภาครัฐต่างก็มองว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความไม่เข้าใจถึงความแตกต่างและความหลากหลายในความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม หรือจนกระทั่งค่านิยมต่างๆ จนทำให้เกิดปรากฏการณ์ความขัดแย้งให้เห็นเป็นข่าวในสังคมไทย ซึ่งนับวันความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันถูกนำมาใช้เป็นประเด็นความขัดแย้งจนทำให้เกิดการแตกแยกในชุมชน แม้ว่าความขัดแย้งนั้นในมุมมองของนักวิชาการมองว่าเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นของปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม^๑ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีสังคมไทยแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ดังจะเห็นได้จากแต่ละภูมิภาคต่างก็มีอัตลักษณ์ของตนเองแต่ก็สามารถอยู่รวมกันอย่างเป็นสุข

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มี ความแตกต่างหลากหลายในด้านความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมที่หลากหลายและเคยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข อาจถูกกระแสทางสังคมหรือการเมือง ที่ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลง ในกระบวนการที่ศ ความเข้าใจ หรือแง่คิดมุมมองที่มีต่อกัน และกัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ที่เป็นยุคยุคแห่งการแก่งแย่งแข่งขันตามกลไกหรือพลวัตรในโลกของทุนนิยมและบริโภคนิยม และ จะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนต่างเชื้อชาติศาสนา ต่างความเชื่อ ต่างค่านิยม หลั่งไหลมาอยู่รวมกัน ความผูกพันแน่นแฟ้นที่เคยมีหรือเคยเกิดขึ้นภายในชุมชนและสังคมแบบเดิมๆ ก็ จะเริ่มที่จะจางหายไป ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและเวลาที่ผันแปรไปจะเห็นได้จาก การแปรเปลี่ยนจากชุมชนหรือสังคมแห่งการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ กลักลับกลายเป็นสังคมที่ต้องแก่งแย่ง แข่งขัน กอบโกย และซื้อหาได้ด้วยตัวเงิน ผู้คนในชุมชนสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง โลก เศรษฐกิจสมัยใหม่นำพาให้ผู้คนในสังคมหันไปพึ่งพาตลาดและยึดครองตลาด ทั้งนี้เพื่อการสะสมทุน ให้กับตนเอง พรรคพวกตนเองให้ มากขึ้น สุดท้ายจึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำแตกต่างและความแตกแยกขึ้นในชุมชนและสังคมในที่สุด

^๑ Kae K. Chung and Leon C. Megginson. *Organizations Behavior: Developing Managerial Skill*. (New York: Harper and Row, 1981), p. 252.

ในการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนผู้มีความแตกต่างหลากหลายนั้นในบางครั้งอาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล^๒ หรืออาจจะเป็นการแข่งขันในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด^๓ และอาจจะมุ่งหมายถึงขั้นที่จะต้องแข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว^๔ ซึ่งปัญหาข้างต้นถือเป็นความล้มเหลวที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ^๕ ขณะเดียวกันยังเป็นสิ่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกัน^๖ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าประสงค์และจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด^๗ สำหรับเหตุและปัจจัยที่จะนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันซึ่งกันและกันนั้น จอห์น แมกคอนแนลและคริสโตเฟอร์มาร์และวันชัย วัฒนศัพท์^๘ ได้แยกประเภทและสาเหตุของความไม่เข้าใจกันว่ามาจาก ๕ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) การมีข้อมูลไม่ตรงกัน (Data Conflict) ๒) การมีผลประโยชน์ไม่ลงตัว (Interest Conflict) ๓) การมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน (Relationship Conflict) ๔) โครงสร้างไม่สอดคล้องกับความต้องการ (Structural Conflict) และ ๕) ค่านิยมไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน (Value Conflict)

ในส่วนของแนวทางในการทำความเข้าใจและนำมาซึ่งความปรองดองสมานฉันท์นั้น Georg Simmel^๙ มองว่า ๑) จะต้องทำให้เหตุแห่งความเห็นต่างสิ้นสุดลง ๒) การทำให้ฝ่ายหนึ่งชนะ ๓) การประนีประนอม และ ๔) การคืนดีกันหรือการให้อภัยกัน ส่วน Theodore Caplow^{๑๐} นั้นมองว่าจะต้อง ๑) ตัดสินใจเลือกยืนข้างใดข้างหนึ่งโดยยึดหลักเหตุ ๒) ตั้งคณะกรรมการคนกลางมาไต่สวนหาข้อเท็จจริง ๓) การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมหรืออนุญาโตตุลาการ และ ๔) การประนีประนอมยอมความ ในขณะที่ Ralf Dahrendorf ซึ่งมีมุมมองในเชิงสันติวิธีนั้นมองว่า ๑) การสมานฉันท์คือปฐมเหตุแห่งความขัดแย้ง ๒) ความขัดแย้งคือโอกาสในการสร้างความสมานฉันท์ ๓) การสมานฉันท์และความ

^๒ Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*, (London: Sage Publications, 1998), p. 81.

^๓ เสาวลักษณ์สุดสวาท , *การพัฒนาและความขัดแย้ง* , (กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙).

^๔ วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา* , (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๕ March, JG and Herbert A. Simon., *Organization*, (New York: John Wiley & Sons, 1958), p. 42.

^๖ Shaffer, Lawrence F. and Shoben, Edward J., *The Psychology of Adjustment*, (Boston: Houghton Mifflin, 1965), p. 99.

^๗ Filley, Alan C., *Interpersonal Conflict Resolution*, (Glenview, Illinois: Scott, Foresman, 1975), p. 4.

^๘ วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*, หน้า ๙-๑๐.

^๙ Simmel, G., *Conflict and the Web of Group Affiliations*, (Glencoe, Ill.: Free Press, 1955), pp. 9-10.

^{๑๐} Caplow, Theodore, *Principle of Organization*, (New York: Harcourt Brace & World., 1964), p. 169.

ขัดแย้งคือปัจจัยของกันและกัน สำหรับนักคิด นักทฤษฎีในโลกตะวันออกนั้นมีความเชื่อในการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยและการสร้างความสมานฉันท์ที่โน้มเอียงไปตามรากเหง้าของศาสนา เป็นต้นว่า Manatma Gandhi^{๑๑} ที่ได้เสนอแนวทางแห่ง “อหิงสา” ซึ่งมีรากฐานของการไม่เบียดเบียน และเริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาในสัจจะ ไม่ใช้ความรุนแรงต่อฝ่ายตรงข้าม ไม่เกลียดชัง แต่เป็นศัตรูกับความชั่วและความอยุติธรรม ซึ่งการต่อสู้กับความอยุติธรรมนั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก

สำหรับการแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยหรือการเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พบว่า พระพุทธศาสนากล้ามองลึกถึงจิตใจของคนว่า ๑) จะต้องจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจที่เกิดขึ้นในภายในตนเองก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์และเป็นต้นเหตุของความทุกข์ข้องหมองใจหรือไม่ลงรอย และ ๒) การจัดการปัญหาความขัดข้องหมองใจภายนอก เป็นการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในรูปแบบของปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นความขัดแย้งที่ส่งผลกระทบต่อความผาสุกของสังคม ซึ่งต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางในการแก้ไขทุกปัญหาความขัดแย้ง ถือเป็นการเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นด้วยหลักพุทธธรรมการที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามต้องการนั้น ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องยึดหลัก “ทศธรรมและตรีปิฎกานหรือความถูกต้อง ๑๐ ประการ โดยเริ่มต้นที่ความถูกต้องที่ดำเนินรอยตามแนวทางอริยมรรค หรือ มรรค ๘ ซึ่งประกอบด้วย ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางการดำริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องในการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ ความถูกต้องในการมีสมาธิ ความรู้ที่ถูกต้อง และการหลุดพ้นที่ถูกต้อง ในขณะที่ความถูกต้องตามหลักตรีปิฎกานั้นประกอบด้วย การเข้าใจถึงหัวใจศาสนาที่แท้จริง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนาอื่น ๆ และการหลุดพ้นจากอำนาจแห่งวัตถุนิยม ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงและกว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การศึกษาวิจัยของแผนงานวิจัย “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” เป็นการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างเสริมคุณค่าทางคุณธรรมจริยธรรมของผู้คนในสังคมพุทธวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาบนพื้นฐานแห่งค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดี และยังมีจุดมุ่งหมายที่จะนำหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ต่างก็มุ่งหมายให้มนุษย์สันติสุขในการดำเนินชีวิตมา ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและขยายพื้นที่ชุมชนสังคมที่หลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และไร้รอยต่อจากความเชื่อทางศาสนา โดย กำหนด พื้นที่วิจัยและพัฒนา ในจังหวัด นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถนำมาศึกษาและพัฒนาต่อยอดเพื่อการขยายผลในลักษณะชุมชน ต้นแบบ และจากการศึกษาบริบท ในเชิงพื้นที่พบว่า มีหลายชุมชนในพื้นที่ที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางศาสนา และเป็นต้นแบบสังคมพุทธวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนา จากความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมข้างต้น คณะผู้วิจัยจะมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาให้เป็นพื้นที่ต้นแบบชุมชนที่เป็นสังคมพุทธวัฒนธรรมไร้รอยต่อ

^{๑๑} วิทยากร เชียงกูล, The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓).

ทางศาสนาและจะผลิต ชุดองค์ความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อแก้ปัญหาในเชิงพื้นที่ในกรณีที่มี อาจมีความขัดแย้งทางศาสนาและวัฒนธรรม ในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศทั้งนี้ เพื่อให้สังคมไทยเป็น สังคมสันติสุขที่แท้จริง และคนไทย สามารถที่จะ ก้าวข้ามการนำหลักศาสนามาเป็นประเด็นความ ขัดแย้ง รวมถึงยังเป็นการก่อให้เกิดความรักสามัคคีใน ชุมชน ท้องถิ่น และ สังคมไทย และจะทำให้ ประเทศไทยก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สืบต่อไป

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

การสร้างสันติภาพไร้รอยต่อทางศาสนาผ่าน การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทาง พหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจะมีชุดองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนและพัฒนาให้เป็นชุมชน ต้นแบบและเป็นเครือข่ายเพื่อความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้อย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา
- ๑.๓.๒ เพื่อพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติ
- ๑.๓.๓ เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมือง สันติภาพไร้รอยต่อ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิง คุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ (Action Research) ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษา บริบทและองค์ประกอบในการอยู่ร่วมกันของสังคม พหุวัฒนธรรม การพัฒนากระบวนการทัศน การสร้างสันติภาพ ทฤษฎีสันติวิธี การแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้ง การมีส่วนร่วม การสร้างจิตสาธารณะ และการสร้างเครือข่าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ ผู้นำทางศาสนาและความเชื่อ ประชาชน รวมถึงผู้ที่ เกี่ยวข้อง จำนวน ๒๑๐ คน และผู้แทนจากหลากหลายศาสนาที่จะร่วมในกิจกรรมในพื้นที่เป้าหมาย ๓ จังหวัด จำนวน ๘๐๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ศึกษาวิจัย ในครั้งนี้ประกอบด้วย ๓ จังหวัด คือ นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ เดือนมีนาคม ๒๕๖๓ ไปจนถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๓ รวมระยะเวลา ๗ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการงานวิจัย

๑.๕.๑ สังคมพหุวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มคนหรือชุมชนที่มีความแตกต่างกัน วิธีชีวิต ความคิด ความเชื่อ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม ตาม มิติการนับถือ ศาสนา ซึ่งอาจมีความแตกต่าง และหลากหลายในชุมชนและสังคมเดียวกันหรือต่างชุมชนและสังคมกัน

๑.๕.๒ สังคมไร้รอยต่อทางศาสนา หมายถึง การก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาของ ชุมชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ด้วยการยอมรับความแตกต่าง การเคารพ การให้เกียรติ การถ้อย ที่ถ้อยอาศัยต่อกันโดยไม่นำหลักความเชื่อทางศาสนามาขวางกั้น ความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

๑.๕.๓ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หมายถึง การประชาชนหรือคนในชุมชน หมู่บ้านที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ประพฤติปฏิบัติต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรใน ชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ มีความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมี ผล และอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชม ยินดีมีให้กันและกัน และอยู่ด้วยการเคารพให้เกียรติกันและไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมกันและกัน

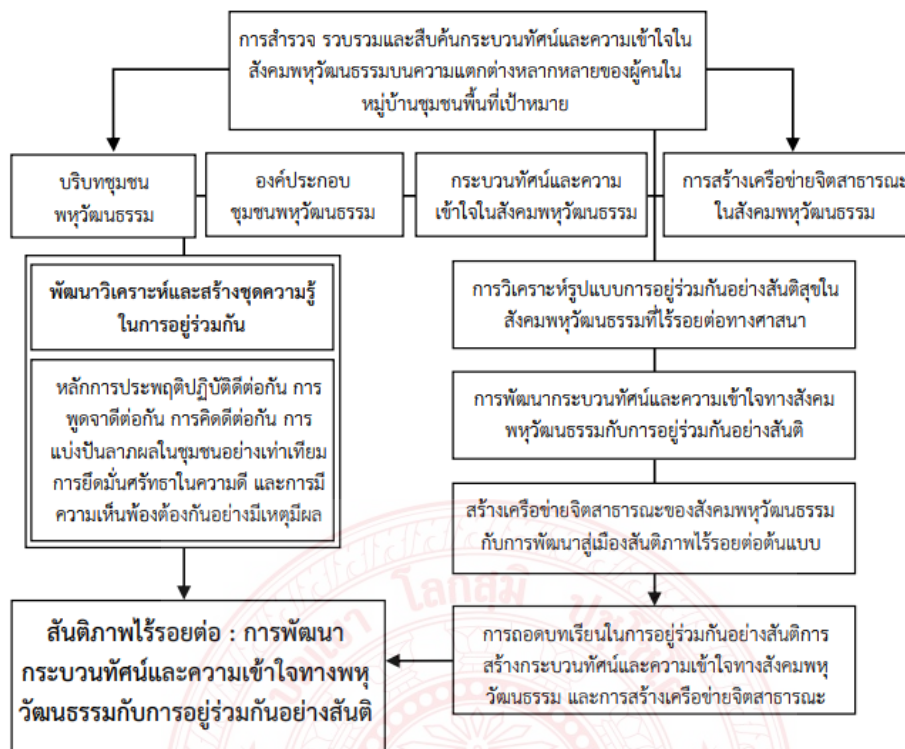
๑.๕.๔ การพัฒนากระบวนทัศน์ หมายถึง การปรับเปลี่ยนมุมมอง ทศนคติ บนความ แตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่ การสร้างสังคมแห่งความรัก ความสามัคคี มีความปรองดอง สมานฉันท์ และมีส่วนร่วมในการ สร้างสรรค์เป็นสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ

๑.๕.๕ การสร้างความเข้าใจ หมายถึง การเคารพในความแตกต่างหลากหลายทาง ศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ของเพื่อร่วมชุมชนและสังคม เพื่อ ก่อให้เกิดการประพฤติปฏิบัติต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และ ทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ และการมีความเห็นพ้อง ต้องกันอย่างมีเหตุมีผล

๑.๕.๖ การสร้างเครือข่าย หมายถึง การติดต่อด้านข่าวสารการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ใน รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อทางศาสนาต้นแบบและนำไปสู่ การสร้างและ พัฒนาความสัมพันธ์ในระดับบุคคล หรือกลุ่ม/องค์กร ในแต่ละพื้นที่ให้มีโอกาสติดต่อสื่อสาร สนับสนุน ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุ วัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” เพื่อพัฒนาสู่การสร้างและพัฒนา โมเดลเมืองแห่งสันติภาพ และภราดรภาพ และจะเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนสังคมไร้รอยต่อใน อนาคตนั้น คณะผู้วิจัยขอกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย

๑.๗.๑ รูปแบบการสร้างสังคมพุทธธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา ถือเป็นชุดความรู้ที่จะนำไปสู่การขยายผลและเสริมสร้างกระบวนทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างจิตอาสาจิตสาธารณะในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์หรือสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อต้นแบบ และนำไปสู่การพัฒนาในชุมชนหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่สนใจ

๑.๗.๒ ผลจากการพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะทำให้ประชาชนหรือคนในชุมชน หมู่บ้านที่มีความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติที่ดีต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ มีความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมีผล และอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีมีให้กันและกัน และอยู่ด้วยการเคารพให้เกียรติกันและไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมกันและกัน

๑.๗.๓ เครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพุทธธรรม จะเป็นกำลังสำคัญในการร่วม การพัฒนาชุมชน หมู่บ้าน หรือสังคมไป สู่ความเป็นเมืองสันติภาพไร้รอยต่อ ทางศาสนา ถือเป็น การก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาของชุมชนที่มีความเป็นพุทธวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

สุข ด้วยการยอมรับความแตกต่าง การเคารพ การให้เกียรติ การถ้อย ที่ถ้อยอาศัยต่อกันโดยไม่นำหลักความเชื่อทางศาสนามาขวางกั้นความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

๑.๗.๔ ชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อจะเป็นชุมชนที่มี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ของประชาชนหรือคนในชุมชน หมู่บ้านที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ที่จะมีแนวคิด กระบวนทัศน์ หรือมีความเข้าใจที่จะ ประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ มีความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมีผล และอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีมีให้กันและกัน และอยู่ด้วยการเคารพให้เกียรติกันและไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมกันและกัน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแผนงานวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ได้มีการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ โดยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

๒.๒ แนวคิดสันติวิธี

๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธธรรม

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

๒.๕ แนวคิดการสร้างเครือข่าย

๒.๖ แนวคิดการสร้างจิตสาธารณะ

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

สันติภาพเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์แห่งความขัดแย้ง การไม่ได้รับความยุติธรรม การไม่ปรารถนาที่จะเห็นความรุนแรงจากภัยสงครามอันเนื่องจากความเห็นแนวคิด ทัศนคติ ความเชื่อ รวมถึงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ และหนทางที่เกิดสันติภาพ ผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นการถอดบทเรียนผู้นำนักสันติภาพโลกจะให้ทราบถึงกระบวนการทัศน์ของผู้นำและบริบทของการสร้างสันติภาพที่มีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันตามบริบทที่เกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) นักสันติภาพโลกในแนวทางการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-violence) เป็นผู้ที่ได้เสนอวิธีการเพื่อการสร้างสันติภาพในรูปแบบ ๓ แนวคิดหลัก ๆ ได้แก่ สัตย์หรือสัจจะ (Satya) อหิงสา (Ahimsa) และสัตยาเคราะห์ (Satyagraha) หรือพลังแห่งสัจจะซึ่งมีนัยยะเพื่อการปฏิบัติ ดังนี้

๑. สัตย์หรือสัจจะ คือ คานธีได้ให้ความสำคัญกับสัจจะอย่างสูงส่งโดยมีความพยายามอย่างยิ่งในการที่จะรักษาสัจจะ

๒. อหิงสา คือ แนวทางที่จะทำให้มนุษย์เข้าถึง “สัจจะ” อหิงสาเป็นการฝึกและบังคับใจไม่ยอมให้มีการทำร้ายหรือแก้แค้นผู้ใด อหิงสามิใช่เป็นการยอมจำนนหรือสืโรราบ หากจะมีการยอมจำนนหรือสืโรราบแล้วไซ้ การใช้หิงสาหรือกำลังจะดีกว่า^๑ ฉะนั้นเงื่อนไขที่สำคัญของอหิงสาหรือการ

^๑ มหาตมะ คานธี , แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย , โลกทั้งผองพี่น้องกัน , พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๑.

ไม่ใช่ความรุนแรงก็คือ การสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชีวิตทุกชนิด และทุกระดับ ^๒ สรุปว่า การไม่ใช่ความรุนแรงหรืออหิงสา ที่ได้อหิงสา ที่นั้นย่อมมีสัจจะ และสัจจะก็คือพระเป็นเจ้า

๓. สัตยาเคราะห์ คือ การถือแฟง^๓ กล่าวคือ ไม่มีความเกลียดชัง มีความอดทน มีการสวดภาวนาเป็นลักษณะสำคัญของสัตยาเคราะห์^๔

ความเป็นจริงทางสังคมย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะทำให้นักในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน เพราะความขัดแย้งทำให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง หากเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์เรียกว่าเป็นการพัฒนา แต่หากเปลี่ยนแปลงในทางร้ายก็จะทำให้เกิดความรุนแรง ดังนั้นสันติภาพจึงเป็นทางเลือกที่ให้แต่ละสังคมได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมของตนเอง โดยภาพรวมมหาตมะ คานธี ได้นำเสนอว่ารากฐานของอหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนนั้นเริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้าซึ่งดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่ง ดังนั้นจะไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ไม่อาจเกลียดชังเขาได้ แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยคือความชั่วและความอยุติธรรมต่าง ๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านี้จึงต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์หรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ ซึ่งสิ่งที่เป็นข้อมูลยืนยันแนวคิดดังกล่าวข้างต้นก็คือสถานการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียที่คานธีได้ชี้ให้เห็นว่า หากท่านคิดว่าเราจะสามารถได้เอกราชมาด้วยวิธีการไม่ใช่ความรุนแรงนั้นก็หมายความว่าผู้คนจำนวนมากในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรงถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาใช้อหิงสาแล้วเราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัวโดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช่ความรุนแรงได้^๕ คานธีแนะนำให้ผู้คนเปลี่ยนแปลงตามความปรารถนาที่อยากจะให้โลกใบนี้เปลี่ยนแปลงไปในทางสงบสันติสุข “ Be the change that you wish to see in the world”^๖

เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) อดีตประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งคนแรกของประเทศแอฟริกาใต้ เป็นผู้นำที่สามารถนำพาประเทศแอฟริกาใต้เข้าสู่ยุคใหม่แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองระหว่างคนพื้นเมืองของประเทศสองกลุ่ม คือ ๑) กลุ่มคนผิวขาวที่สืบเชื้อสายมาจากชาวดัชท์ เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ และมีภาษาของตนเองคือภาษาแอฟริกันส์ และ ๒) กลุ่มชาวพื้นเมืองผิวดำที่มีภาษาของตนเองเช่นกันคือภาษาซูลูซามีจำนวนประชากรมากกว่าคนผิวขาวมาก แมนเดลาสามารถนำประเทศไปสู่การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง (Political Transformation) โดยไม่ต้องเผชิญกับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นจากการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างคนสองกลุ่มดังกล่าวนี้ในขณะนั้นมีแนวโน้มที่จะขยายกลายเป็นสงครามกลางเมือง และผ่านไปได้อย่างสงบเรียบร้อยสืบต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จนทั่วโลกยกย่องให้เกียรติท่านในฐานะผู้มีภาวะผู้นำระดับสูงของโลกในการสร้างแรงบันดาลใจจากหลาย ๆ สิ่งสู่ความรู้รักสามัคคีร่วมกันในการสร้างชาติของคนในแอฟริกาใต้ทั้ง

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๐.

^๔ M.K. Gandhi, *Non-Violence in Peace & War*, Vol. 1 (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1948), p. 61.

^๕ M.K. Gandhi, *My Non-violence*, (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1960), p.4.

^๖ Be the change you wish to see, ออนไลน์, แหล่งที่มา http://en.wikiquote.org/wiki/Mahatma_Gandhi. [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓].

สองกลุ่ม และแม้จะเสียชีวิตไปเมื่อไม่นานนี้ก็ยังเป็นแรงบันดาลใจแก่นักสันติภาพทั่วโลกที่พากันชื่นชมยกย่องผลงานการเป็นผู้นำแห่งการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ และเป็นรูปแบบเนลสัน (Nelson's Model) โดยครั้งหนึ่ง เนลสัน แมนเดลา ได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อฝูงชนจำนวนมากและได้ขอร้องให้ทุกคนลืมอดีตแล้วชักชวนให้ทั้งอาวุธ หยุดการต่อสู้หรือการก่อจลาจลด้วยความหมายโดยนัยคือจะไม่มีใครเอาผิดโดยรัฐ และหันมาร่วมกันสร้างชาติผ่านการจัดตั้งรัฐบาลร่วมกันด้วยระบอบประชาธิปไตย หรือคำกล่าวที่ว่า “การปรองดองเริ่มต้น ณ จุดนี้” โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยร่วมกันระหว่างกลุ่มคนขาวที่ใช้ภาษาแอฟริกันส์และกลุ่มคนดำที่ใช้ภาษาซูลู เพราะเป้าหมายที่เป็นภาพรวมซึ่งอยู่ในใจของเนลสัน แมนเดลา ณ ขณะนั้นก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยชี้ให้เห็นว่าทุกฝ่ายต่างมีข้อบกพร่อง แต่ทุกฝ่ายจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและไม่อาจปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ได้ มิใช่เรื่องของการมากำหนดแนวทางแพ้นะหรือการตอบโต้ทางการเมืองแต่อย่างใด^๗

ในงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างสันติภาพของเนลสัน แมนเดลาตามหลักพุทธสันติวิธี” ได้กล่าวถึงแนวทางการสร้างสันติภาพของเนลสัน แมนเดลาว่ามีอยู่ ๔ แนวทางสำคัญ คือ ๑) การวางตนเหมาะสมในหลากหลายสถานการณ์ การวางตนสงบ กล่าวหาญ ยึดมั่นในหลักการ แต่ไม่ยึดติดในอำนาจวาสนา ๒) การมีความเอื้อยในในการสื่อสาร รู้ว่าเมื่อไรควรรับ เมื่อไรควรปฏิเสธ ๓) เป็นได้ทั้งผู้นำและผู้ตาม รู้ว่าเมื่อไรต้องสวมบทบาทผู้นำและเมื่อไรควรสวมบทบาทผู้ตาม และ ๔) มีปณิธานอุทิศตนเพื่อส่วนรวมอย่างแรงกล้า แม้จะต้องใช้เวลาในการเสียสละความเหนื่อยยาก ลำเค็ญ ก็ไม่เคยย่อท้อ ขณะเดียวกันยังพบว่าการสร้างสันติภาพของเนลสัน แมนเดลา มีความสอดคล้องกับพุทธสันติวิธี คือ มีหลักการ วิธีการ และเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งชาติ ทั้งนี้หากจะวิเคราะห์ตามหลักสังคหัตถุธรรมแล้วจะพบว่า เนลสัน แมนเดลา สร้างสันติภาพดังนี้ ๑) เนลสัน แมนเดลา เสียสละตนเอง ต่อสู้เพื่อประชาชนที่ต้องการความเท่าเทียมกัน จนแม้ตนเองจะต้องโทษ ถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลานานถึง ๒๗ ปีก็ตาม ๒) เนลสัน แมนเดลาได้ใช้การเจรจาต่อรองกับคู่เจรจาด้วยความเข้าอกเข้าใจให้เกิดความยุติธรรม ไม่มีการได้เปรียบหรือเสียเปรียบ ซึ่งทำให้ทั้งเนลสัน แมนเดลาและประธานาธิบดีเฟเรเดริกเดอ แคลมองท์ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ๓) เนลสัน แมนเดลา แสดงออกถึงการทำให้การเลือกตั้งของพลเมืองทุกคนมีเสียงเท่ากัน และเมื่อมีการเลือกตั้งเขาชนะการเลือกตั้ง และได้เปลี่ยนแปลงกฎหมายเกี่ยวกับการเหยียดผิวและชนกลุ่มเผ่าให้มีความเท่าเทียมกัน และได้รับการยกย่องสำหรับการอุทิศตนเพื่อประสานไมตรีทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และ ๔) เนลสัน แมนเดลา แม้จะลงจากตำแหน่งประธานาธิบดีแล้ว ก็ยังคงอุทิศตนเพื่องานสังคมและงานด้านสิทธิมนุษยชนขององค์กรมากมาย เช่น การต่อต้านโรคเอดส์ แสดงให้เห็นว่าแม้จะไม่มีตำแหน่งใด ๆ เขาก็ยังคงปฏิบัติตนในฐานะผู้ให้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ทำயที่สุดด้วยปัญหาสุขภาพและความชราภาพ เขาก็จากโลกนี้ไป เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยทิ้งความรู้สึกสูญเสียไว้แก่ประชาชนผู้ให้ความเคารพรักเขาอย่างยิ่งยวด “จะเห็นได้ว่า เนลสัน แมนเดลา เป็นทั้ง

^๗ สุรศักดิ์ อัครอารีสุข , “ศึกษาภาวะผู้นำ จากผู้นำระดับโลก” , ออนไลน์, แหล่งที่มา: surasak-akkaraareesuk.blogspot.com/.../blog-post.html, [๑๙ก.ค. ๒๕๕๓].

^๘ ณรงค์ฤทธิ์ อารยะชัยกุล, แนวทางการสร้างสันติภาพของ เนลสัน แมนเดลา ตามหลักพุทธสันติวิธี , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสันติศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

นักการเมืองและนักสันติภาพโลก ที่นำความสงบสันติสุขมาสู่พลเมืองในประเทศชาติ และเป็นแบบอย่างแก่นักสร้างสันติภาพในโลก

มาร์ตินลูเธอร์คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Jr.) หมอสอนศาสนานิกายแบปติส และนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน (Civil Right) เกิดที่นครแอตแลนตา รัฐจอร์เจีย เป็นบุตรชายของพระแบปติส ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์ เฮาส์ แอตแลนตา จากวิทยาลัยการศาสนาโครเซอร์เพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน สหรัฐอเมริกา ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำ เนื่องจากนโยบายและแนวทางต่อต้านที่ใช้ความรุนแรงตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และจากทักษะการพูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คิง ได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสารถประจำทางร่วมกับคนผิวขาวที่เมืองมอนต์ โกเมอรี รัฐแอละแบมา และจัดประชุมผู้นำศาสนาคริสต์นิกายแอดเวนติสต์ ซึ่งในระหว่างนี้เขาถูกจับขังคุกหลายครั้ง ในปี พ.ศ.๒๕๐๖ คิงเป็นผู้นำในการเดินขบวนอย่างสันติที่อนุสาวรีย์ลิงคอล์นในวอชิงตัน ดี.ซี. โดยมีผู้เข้าร่วมเดินมากถึง ๒ แสนคน ในการประชุมครั้งนี้เขาได้กล่าวสุนทรพจน์ที่มีชื่อเสียง คือ ข้าพเจ้ามีความฝัน (I Have a Dream) และในโอกาสนี้เขายังได้ประกาศด้วยว่า อเมริกาจะปราศจากความลำเอียงและไม่มียศดัตตต่อคนผิวดำในปี พ.ศ.๒๕๐๗ ในปี พ.ศ.๒๕๐๗ มาร์ตินลูเธอร์คิง ได้รับรางวัลสันติภาพเคนเนดี (Kenedy Peace Prize) รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ (Noble Prize) ความสำเร็จสูงสุดของเขา คือ การทำทลายอำนาจของกฎหมายแบ่งแยกผิวในภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา หลังปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นไป เขาได้หันเหความสนใจไปเน้นการรณรงค์ให้มีการปรับปรุงสภาพสังคมของคนผิวดำ และคนยากจนในภาคเหนือของประเทศซึ่งพบว่ายากกว่า นอกจากนี้ มาร์ตินลูเธอร์คิง ยังได้รณรงค์ต่อต้านการทำสงครามเวียดนาม และจะจัดการชุมนุมใหญ่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. อีกครั้งหนึ่ง ในที่สุดเขาถูกลอบยิงถึงแก่อสัญชีพที่เมืองเมมฟิส รัฐเทนเนสซี โดยเจมส์ เอิร์ลเรย์ ชาวผิวขาว ซึ่งต่อมาถูกจับกุมได้ที่กรุงฮอนดูรัส ประเทศอังกฤษ และถูกศาลพิพากษาจำคุก ๙๙ ปี หลังจากที่มีมาร์ตินลูเธอร์คิงถูกลอบสังหารในปี ค.ศ. ๑๙๖๘ (พ.ศ.๒๕๑๑) เขาก็ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านเพื่อความยุติธรรมทางเชื้อชาติจวบจนทุกวันนี้ ในวันที่ ๑๕ มกราคม ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของเขา ได้รับการประกาศให้เป็น “วันมาร์ตินลูเธอร์คิง” วันนักขัตตระดับชาติโดยค้อย ๆ ได้รับการยอมรับจากรัฐต่าง ๆ เพิ่มขึ้นนับแต่ พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นต้นมา^๑ จะเห็นได้ว่า มาร์ตินลูเธอร์คิง จูเนียร์ มีแนวทางการต่อสู้เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการเพื่อความเสมอภาคของมวลมนุษยโดยไม่มีการแบ่งแยกผิวสีหรือเผ่าพันธุ์ในแนวเดียวกับเนลสัน แมนเดลาและมหาตมะ คานธี ด้วยหลักอหิงสา นัยยะสำคัญที่เห็นเด่นชัดคือความเสมอภาค เมื่อใดที่มวลมนุษยได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคด้วยการระลึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เสมอเหมือนกัน เมื่อนั้นสันติภาพจึงจะเจริญงอกงามได้

คุณแม่เพเรซาแห่งกัลกัตตา ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักสันติภาพโลกในสายสังคมสงเคราะห์ ได้กล่าวไว้ในเรื่องราวชีวิตของท่านเกี่ยวกับความรักที่บริสุทธิ์สรุปความว่าความรักเริ่มต้นที่บ้าน แต่ทุกวันนี้เรามีครอบครัวที่มีปัญหาถึงขั้นบ้านแตกสาแหรกขาดอยู่มากมายก็เนื่องมาจากการขาดการแบ่งปันกัน และไม่มีความสุขในการรับใช้กันและกัน หาใช่ความยากจนไม่ แต่เป็นเพราะ

^๑“มาร์ตินลูเธอร์คิง จูเนียร์” , ออนไลน์, แหล่งที่มา Guru.sanook.com, ๒๖พ.ย. ๒๕๕๖, [๑๘ก.ย. ๒๕๕๙].

ความทะเยอทะยานอยากได้ อยากมี อยากเป็นที่ไม่ได้รับการควบคุมจนให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมากกว่าครอบครัว นี่คือเหตุผลที่ทำให้คุณแม่มักบอกกับคนหนุ่มสาวทั้งหลายว่า เมื่อหนุ่มสาว รักกันเป็นเรื่องสวยงาม แต่ขอให้แน่ใจว่ารักกันด้วยหัวใจบริสุทธิ์สะอาดมากกว่าเงินทองและการ ครอบครองใด ๆ ทั้งสิ้น และคุณแม่ไม่เคยเบื่อที่จะพูดถึงเรื่องความรักกับชีวิตครอบครัวซึ่งเป็นหน่วย เล็กที่สุดแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดของสังคมถ้าทุกคนต้องการให้ครอบครัวและสังคมมีความสงบ สันติสุข ก็ต้องเรียนรู้ที่จะแบ่งปันความสุขยื่นมือออกเพื่อรับใช้กัน และมอบหัวใจเพื่อความรัก ความ อ่อนโยน และความยินดีกับการให้ ทั้งหมดนี้เปรียบเสมือนตะเกียงรักที่จะสามารถนำทางทุกคนกลับ สู่ครอบครัวได้^{๑๐}

ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ เทนซินเกียตโซ แนวคิด “จิตเดิมแท้ของมนุษย์คือความกรุณา” ^{๑๑} โยเวิร์ด ซี. คัทเลอร์ ได้สนทนากับดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ มินยี่ว่า คำกล่าวเกี่ยวกับธรรมชาติพื้นฐาน ของมนุษย์ในความเห็นของดาไลลามะนั้น คือ ความรัก ความเมตตา แล้วเหตุใดโลกนี้จึงยังเต็มไปด้วย ความขัดแย้งและพฤติกรรมก้าวร้าว ดาไลลามะตอบว่าเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความขัดแย้งและความ ขมึงตึงดำรงอยู่ในจิตใจของเราในครอบครัว ในสังคม ในประเทศ และในโลก จึงมีผู้สรุปว่าธรรมชาติ พื้นฐานของมนุษย์คือความก้าวร้าวรุนแรงแล้วก็มีผู้เปรียบเทียบกับสัตว์ว่า คนมีความก้าวร้าว รุนแรงมากกว่าสัตว์ บางคนก็ว่าความรักความเมตตาเป็นส่วนหนึ่งของจิตใจมนุษย์ในด้านหนึ่งก็จริงแต่ ในอีกด้านหนึ่งก็มีความเกลียด ความโกรธ กล่าวคือจิตมี ๒ ด้าน แต่ดาไลลามะก็ยังยืนยันความเชื่อ อ ที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์ คือ ความกรุณาและความอ่อนโยน ความโกรธความเกลียด ความรุนแรงที่ เกิดขึ้นเป็นเพียงสิ่งชั่วคราวไม่ใช่พื้นฐานของจิตดังที่เรียกกันว่า “จิตเดิมแท้” และมีคำพูดว่าจิตเดิมแท้ นั้นประสพกับความก้าวร้าวรุนแรงเกิดขึ้นได้แต่ไม่ใช่ธรรมชาติของจิตเดิมแท้ หากแต่เป็นผลจากการ รู้จักคิด (Intelligence) โดยมนุษย์พัฒนาสมรรถนะของสมองขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่จะหาทางต่อสู้กับ ภัยต่าง ๆ ในธรรมชาติ เมื่อสังคมมนุษย์มีความซับซ้อนมากขึ้นมนุษย์ก็ต้องพัฒนาสมรรถนะของ สมองมากขึ้น สรุปว่าจิตเดิมแท้ของมนุษย์มีความอ่อนโยน แต่ความก้าวร้าวรุนแรงเกิดจากการพัฒนา สมองที่ไม่ได้สมดุลกล่าวคือ พัฒนาความเก่งโดยไม่ถ่วงดุลด้วยความกรุณา จึงนำไปสู่การทำลายและ ความวิฤติ^{๑๒}

แนวคิด “จิตเดิมแท้ของมนุษย์คือความกรุณา” ของดาไลลามะดังกล่าวข้างต้นสามารถ นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้ด้วยการทำให้คนในครอบครัว กลุ่มบุคคล ชุมชน และสังคมที่เกี่ยวข้องตระหนักชัดถึงความสำคัญของความกรุณาในพื้นฐานจิตใจของมนุษย์

^{๑๐} คุณแม่เทเรซาแห่งกัลกัตตา แม่ของผู้ยากไร้, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง , ๒๕๔๑), หน้า ๓๙-๔๕, อ้างใน พูนสุข มาศรีสรค์ , การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙.

^{๑๑} พูนสุข มาศรีสรค์ , การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ , วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๙-๖๐.

^{๑๒} “บนเส้นทางหนังสือ”, ออนไลน์, แหล่งที่มา <http://www.doctor.or.th/node/๒๑๐๙>, [๒๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓].ดูรายละเอียดใน ดาไลลามะที่๑๔และ โยเวิร์ด ซี. คัทเลอร์ , ศิลปะแห่งความสุข (The Art of Happiness), พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อีเทอร์นัล อินค์,๒๕๕๙).

และร่วมกันหาวิธีที่จะจัดการอารมณ์ที่จรมาคือ ความโกรธ ความเกลียด ความอาฆาตพยาบาทอันเป็น
ตัวนำสู่ความรุนแรงให้เบาบางลงหรือหมดไป ซึ่งก็น่าจะเป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจไปในทางปฏิบัติ
วิปัสสนาให้เกิดสมาธิ และปัญญาในการรู้เท่าทันอารมณ์ที่จรมาเหล่านี้ หรือการใช้กิจกรรม
นันทนาการต่าง ๆ เช่น การเล่นเกม การเล่นดนตรี การวาดภาพระบายสี การทำศิลปะ หัตถกรรม
 ฯลฯ เป็นการปรับสภาพจิตใจให้มีน้ำใจนักกีฬา มีความอ่อนโยน สงบ และมีสมาธิมากขึ้น สิ่งสำคัญที่
ต้องทำให้คนในครอบครัวตระหนักร่วมกันเสมอคือ ความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์ที่ว่ามนุษย์
เป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเรียนรู้ในการปรับเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมไปในทางที่
ประเสริฐขึ้นได้มากกว่าสัตว์ซึ่งมีความเป็นอยู่โดยการใช้สัญชาตญาณแห่งการอยู่รอดเท่านั้น
ดังนั้นก็ต้องไม่ปล่อยปละละเลยในการที่จะฝึกฝนในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาอารมณ์ความรู้สึก
ในทางรุนแรงต่างๆ ให้กลายเป็นความอ่อนโยนและกรุณาแทน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง
ต่อคนในครอบครัวให้เป็นความสงบร่มเย็นให้จงได้ เพื่อพิสูจน์ตนเองว่าตนเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐแล้ว
กล่าวได้ว่า ผู้นำนักสันติภาพโลกต่างก็ใช้กระบวนการสันติวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง
การเรียกร้องขอความยุติธรรม ซึ่งแต่ละผู้นำก็มีบริบทเครื่องมือด้านสันติวิธีที่นำมาใช้แตกต่างกัน
ดังนั้นเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับสันติวิธี และเครื่องมือด้านสันติวิธีเป็นอย่างไร ซึ่งจะได้นำเสนอใน
ประเด็นต่อไป

๒.๒ แนวคิดสันติวิธี

การเกิดขึ้นของสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งและก่อปัญหา ซึ่งเรื่องนี้เป็น
สิ่งที่จะต้องปรับจนเข้าหากัน ต้องปรึกษาหารือกัน การหันหน้ามาสู่วงเสวนา (Dialogue) เพื่อรับฟัง
เหตุผลของกันละกันอย่างฉันทมิตร ด้วยความเคารพและยอมรับในความหลากหลายต่าง ๆ โดยเฉพาะ
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนี้คือความจำเป็นเร่งด่วนและเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่จะ
นำพามวลสมาชิกของสังคมสู่การสร้างสรรค์สังคมใหม่ในอนาคตที่สดใสและสามารถอยู่ร่วมอาศัยกัน
อย่างมีความสุขแบบยั่งยืน

๒.๒.๑ แนวคิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง (conflict) ว่ามาจากภาษาละตินคำว่า “ Confligere” ซึ่งแปลว่า การต่อสู้
(Fight) การสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดกันหรือ
การเป็นปรปักษ์ต่อกัน (Opposition) รวมถึงการเผชิญหน้าเพื่อมุ่งร้าย การกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ใน
ลักษณะตรงกันข้าม การไม่ถูกกันเมื่อมีความสนใจ หรือมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน จาก
การศึกษาวิจัยยังมิได้ให้ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” ไว้อีกหลากหลายเป็นต้นว่า ความขัดแย้ง
เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล ^{๑๓} หรืออาจจะเป็นการแข่งขันในเรื่อง
ค่านิยม (Values) เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพ อำนาจ หรือ ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ^{๑๔} ซึ่งอาจจะมุ่ง

^{๑๓} Johan Galtung, Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1, (Copenhagen: Christian Ejlert, 1975), p. 81.

^{๑๔} เสาวลักษณ์ สุตสวาท, การพัฒนาและความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๔๒.

หมายถึงขั้นที่จะต้องต่อสู้ แข่งขัน แย่งชิงเพื่อให้ได้มาในสิ่งดังกล่าว^{๑๕} ซึ่งในทางจิตวิทยาถือเป็นความล้มเหลวของกลไกพื้นฐานในการตัดสินใจของบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างกันในการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจ^{๑๖} ขณะเดียวกันความขัดแย้งยังเป็นการเร่งเร้าของความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน อันเกิดจากความต้องการที่ไม่สอดคล้องกันหรือความต้องการที่ไปด้วยกันไม่ได้^{๑๗} และยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติระหว่างบุคคลที่มีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้จึงนำไปสู่ความขัดแย้ง^{๑๘}

ยังมีอีกหลายคนมองว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคมโดยความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริง^{๑๙} และอาจเกี่ยวโยงไปถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย วิธีการ หรือ ทั้งสองอย่าง แต่เป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบ และอาจกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องเกี่ยวกับความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการจริง ๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการ^{๒๐} ขณะเดียวกันความขัดแย้งยังเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรหรือระหว่างประเทศตั้งแต่ ๒ ฝ่ายหรือมากกว่า ๒ ฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน โดยมากจะแสดงออกมาเป็นทั้งที่อาจจะจะเป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูดหรือแสดงออกในลักษณะการพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตราย ต่อต้าน หรือโดยการแกล้งแหย่ฝ่ายตรงข้าม^{๒๑} จนนำไปสู่การดิ้นรนต่อสู้เพื่อความต้องการ ความปรารถนา ความคิด ความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือที่เป็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจ^{๒๒} ความขัดแย้งยังเป็นสภาพการที่เกิดขึ้นเมื่อมีสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่าย ที่ต้องทำงานโดยพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้

^{๑๕} วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๑๖} Jame G. March and Herbert A. Simon, **Organizations**, (New York: John Wiley and Sons, 1958), p. 42.

^{๑๗} Lawrence F. Shaffer and Edward J. Shoben, **The Psychology of Adjustment**, (Boston: Houghton Mifflin, 1965), p. 99.

^{๑๘} Allan C. Filley, **Interpersonal Conflict Resolution**, (Glenview, Illinois: Scott, Foresman and company, 1975), p. 4.

^{๑๙} Bertram H. Raven and Jeffrey z. Rubin, **Social Psychology: People in Groups**, (New York: John Wiley, 1976), p. 433.

^{๒๐} Daniel Katz and Robert L. Kahn, **The Social Psychology of Organizations**, 2nd ed, (New York: John Wiley, 1978), pp. 649–650.

^{๒๑} Kae K. Chung and Leon C. Megginson, **Organizations Behavior: Developing Managerial Skill**, (New York: Harper and Row, 1981), p. 252.

^{๒๒} Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl, **Managing Conflict: A Complete Process-Centered Handbook**, (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, 1982), p. 3.

หรือไม่สอดคล้องกัน^{๒๓} และมีพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งตั้งใจไปยับยั้ง สกัดกัน หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง^{๒๔}

กล่าวสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง คือ สิ่งที่เกิดขึ้นได้ทั้งในตัวบุคคลบุคคลนั้นโดยเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่การเลือกนั้นอาจจะไม่ใช่แนวทางที่ตนเองเต็มใจเลือก ขณะที่สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลนั้นเป็นสถานการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อไม่ให้บรรลุถึงเป้าหมาย หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมายหรืออุดมการณ์ และจะต้องมาติดต่อกันทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน โดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ ซึ่งก็อาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ยังมีลักษณะเดียวกันที่อาจจะเชื่อมโยงไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชน ระหว่างองค์กร ระหว่างสังคมหรือประเทศชาติ ซึ่งก็อาจจะมีสาเหตุหรือเงื่อนไขในลักษณะที่ไม่ต่างจากที่กล่าวมามากนัก

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง นักวิชาการได้แยกแยะกลุ่มแนวคิดออกตามศาสตร์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนี้

๑) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางจิตวิทยา

แนวคิดทางจิตวิทยา^{๒๕} ได้มองความขัดแย้งว่าเป็นสถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกันโดยเด็ดขาด และเกิดขึ้นเพราะการตอบสนองเพื่อต้องการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองนั้นจะปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏชัด ด้วยคำพูด ด้วยสัญลักษณ์หรือโดยทางอารมณ์

๒) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางการเมือง

ความขัดแย้งทางการเมืองจะปรากฏให้เห็นเมื่อคนสองคนหรือมากกว่าสองคนหรือกลุ่มต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งเดียวกัน ต้องการที่จะครอบครองสถานที่เดียวกัน ต้องการที่จะดำรงตำแหน่งเดียวกัน จนนำมาซึ่งการแสดงบทบาทที่ไปด้วยกันไม่ได้ในที่สุด โดยแบ่งออกเป็นสองแบบ คือ ความขัดแย้งภายใน (Inner Conflict) เป็นความยากลำบากขององค์ประกอบภายในตัวบุคคลเอง เช่น ใจบอกว่าอยากได้แต่สามัญสำนึกบอกว่าไม่ควรกระทำ ส่วนความขัดแย้งภายนอก (Outer Conflict) นั้นเกี่ยวข้องกับการไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างบุคคลกับคนอื่นหรือกับกลุ่มอื่น

^{๒๓} David L. Brow, **Managing Conflict at Organizational Interfaces**, (Reading, Massachusetts: Addison – Wesley, 1983), pp. 4–5.

^{๒๔} Stephen P. Robbins, **Organizations Behavior: Concepts, Controversies, and Applications**, 2nd ed., (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, 1983), p. 337.

^{๒๕} Edward J. Murray, “Conflict: Psychological Aspects”, in David L. Sills, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, (New York: Macmillan, 1968), p. 220.

๓) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางสังคมวิทยา

ความขัดแย้งทางสังคมวิทยา^{๒๖} จะเกิดจากการดิ้นรนเพื่อที่จะได้ของที่มีคุณค่าหรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะ อำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยกลุ่มที่ขัดแย้งกันมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงจะได้สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งปรารถนา หากแต่ยังต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเป็นกลาง ถูกทำร้าย หรือถูกกำจัดให้หมดไป ความขัดแย้งเช่นนี้อาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มหรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม ความขัดแย้งภายในกลุ่มและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ตลอดของชีวิตในสังคม โดยจำแนกความขัดแย้งออกเป็น ความขัดแย้งที่แท้จริง (Realistic Conflict) กับความขัดแย้งที่ไม่แท้จริง (Nonrealistic Conflict)^{๒๗}

๔) ความขัดแย้งตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา

ในทางมานุษยวิทยา^{๒๘} เห็นว่าความขัดแย้งเป็นผลมาจากแข่งขันระหว่างบุคคล ครอบครัว เชื้อชาติ ชุมชน หรืออาจเป็นกลุ่มของแนวคิด องค์การทางการเมือง เผ่าชน หรือศาสนา ความขัดแย้งอาจเกิดจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ และในทางมานุษยวิทยานั้น ความขัดแย้งจะตรงกันข้ามกับความกลมเกลียว แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ง่ายกว่าความกลมเกลียว ความขัดแย้งกับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม เนื่องจากระบบสังคมมีความขัดแย้งในหลายรูปแบบสังคมจึงถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่ตรงกันข้ามหรืออยู่คนละฝ่าย

กล่าวโดยสรุปสำหรับแนวคิดที่มีมุมมองตามศาสตร์ในสาขาวิชาต่าง ๆ นั้น พบว่า ความขัดแย้งจะผูกโยงกับการถูกกระตุ้นหรือถูกยั่วยุทางอารมณ์ ก่อนที่ร่างกายจะตอบสนองออกมาเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระดับบุคคลหรือกลุ่มคนทั้งเป็นไปในลักษณะที่กลมเกลียวหรือแตกหักโดยมีอำนาจและผลประโยชน์เป็นเดิมพัน โดยต่างฝ่ายต่างดิ้นรนต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิการครอบครอง การเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงฐานะทางสังคม อำนาจ บารมี ทั้งนี้พื้นฐานมาจากความเป็นเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิความเชื่อ หรือความเป็นผู้ร่วมชุมชน สังคม ก็อาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันขึ้นได้

๒.๒.๒ สันติวิธีกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

ทฤษฎีแบบสันติวิธีที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งนั้น จากการศึกษาพบว่า กลุ่มนักคิดทางโลกตะวันออกอย่าง Manatma Gandhi (มหาตมะ คานธี)^{๒๙} ได้เสนอแนวทางแห่ง “อหิงสา” ซึ่งรากฐานของการไม่เบียดเบียนที่เริ่มต้นขึ้นจากศรัทธาในสัจจะ ดังนั้นจะไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตฝ่ายตรงข้ามและไม่อาจเกลียดชังเขา แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยคือความชั่วและความ

^{๒๖} Lewis A. Coser, “Conflict: Social Aspect” in David L. Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 3, (New York: Macmillan, 1968), p. 232.

^{๒๗} ความขัดแย้งที่แท้จริง เกิดจากการไม่สามารถ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจ ในขณะที่ความขัดแย้งที่ไม่แท้จริงนั้นไม่ได้มุ่งที่จะให้บรรลุผล ยังเป้าหมาย หาก แต่เพียงอาศัยความขัดแย้งเป็นช่องทางในการ แสดงอารมณ์ บางอย่างออกมา

^{๒๘} Laura Nader, “Conflict: Anthropological Aspect”, in David L. Sills, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 3, (New York: Macmillan, 1968), pp. 226-237.

^{๒๙} M.K. Gandhi, *My Non – Violence*, (Ahmedabad : Navajivan, 1960), p. 4.

อยู่ดิธรรมต่าง ๆ ซึ่งการต่อสู้กับความอยู่ดิธรรมนั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะกระทำได้อีกต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัตยานุเคราะหฺหรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ การที่สันติภาพจะเกิดขึ้นและสำเร็จผลตามต้องการนั้นปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องยึดหลัก “ทศธรรมและตรีปณิธาน”^{๓๐} หรือความถูกต้อง ๑๐ ประการ โดยเริ่มต้นที่ความถูกต้องที่ดำเนินรอยตามแนวทางอริยมรรค หรือ มรรค ๘ ซึ่งประกอบด้วย ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางการดำริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องในการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ ความถูกต้องในการมีสมาธิ ความรู้ที่ถูกต้อง และการหลุดพ้นที่ถูกต้อง ในขณะที่ความถูกต้องตามหลักตรีปณิธานนั้นประกอบด้วย การเข้าใจถึงหัวใจศาสนาที่แท้จริง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนาอื่น ๆ และการหลุดพ้นจากอำนาจแห่งวัตถุนิยม ทั้งนี้แนวคิดข้างต้นล้วนแต่เป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกหรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้เกิดสันติภาพที่แท้จริงและกว้างขวางสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขณะเดียวกัน “สันติวิธี”^{๓๑} ยังถูกมองว่าเป็นความคิดหลักสากล ๓ ประการ ที่จะเป็เครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพ ประกอบด้วย ๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา ๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ไม่น่าจะมีเกิดขึ้นไม่ว่าสังกัดศาสนาใด ๆ และสุดท้าย ๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ การแผ่ความรู้สึกที่เป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก ขณะที่แนวคิดมุมมองเกี่ยวกับสันติวิธีในโลกตะวันตกนั้นนักคิดคนสำคัญอย่าง Gene Sharp (ยีน ชาร์ป)^{๓๒} ได้นำเสนอหลักการสันติวิธีไว้ ๓ แนวทาง ประกอบด้วย

๑) การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง ถือเป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่นให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่ม เช่น การชุมนุมเดินขบวน การเสียดสี ล้อเลียน หรือการส่งจดหมายเปิดผนึก

๒) การไม่ให้ความร่วมมือ ใน ๓ ประการสำคัญ คือ ๑) การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม หรือ การปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้าน ๒) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง เช่น การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจหรือการนัดหยุดงาน และ ๓) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง ถือเป็นการปฏิบัติที่จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีภายใต้สภาพการณ์เป็นจริง ในทางปฏิบัติจะต้องมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วย

๓) การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการนี้แตกต่างจากสองประเภทแรกตรงที่เป็นการเข้าแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์ ซึ่งสามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ซึ่งอาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผนพฤติกรรมที่มีอยู่ นโยบาย ความสัมพันธ์ หรือสถาบันที่ควร

^{๓๐} พุทธศาสนิกชน, **สันติภาพของโลก**, (สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๙.

^{๓๒} Gene Sharp, **The Politics of Nonviolent Action (part I)**, (Boston, Ma : Poster Sargent Publisher, 1973), pp. 64-65.

คัดค้าน วิธีการประเพณีบางครั้งก็ก่อให้เกิดแบบพฤติกรรมหรือสถาบันใหม่ที่ประชาชนพอใจ วิธีการแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง

ขณะที่ Martin Luther King Junior (มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์)^{๓๓} ได้เสนอแนวทางแห่ง “สันติวิธี” หรือ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ให้เริ่มต้นด้วยวิธีการคว่ำบาตรประท้วง เมื่อมีการประท้วง เขามักจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความรักเสมอ ถึงแม้จะต้องเผชิญหน้ากับความเคียดแค้นชิงชังก็ตาม โดยได้ย้ำให้เห็นว่า เราไม่ต้องการความขมขื่นเป็นอันขาด ถ้าเราปล่อยตัวให้จมอยู่ในความเกลียดชังแล้ว ยุคใหม่ก็จะเข้ารอยเดิม ฉะนั้นเราต้องเผชิญกับความเกลียดชังด้วยความรัก การใช้กำลังบังคับด้วยแรงใจ สำหรับแรงจูงใจในการใช้สันติวิธีในการประท้วงนั้น Martin Luther King Junior ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากแนวปฏิบัติการ “อหิงสา” ของ Manatma Gandhi ที่พยายามแสดงให้เห็นด้วยการเอาวิญญาณของตนมาเผชิญกับทรราช โดยไม่ยอมแพ้หรืออ่อนแอต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้น^{๓๔} ซึ่ง Martin Luther King Junior ก็ได้แสดงให้เห็นถึงแง่มุมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Manatma Gandhi ที่ว่า “สันติวิธีไม่ใช่สัญลักษณ์ของความอ่อนแอ หรือ ความขลาดกลัวดังที่พระเยซูได้แสดงให้เห็นว่า การยืนหยัดในสันติวิธีเปลี่ยนความอ่อนแอไปสู่ความเข้มแข็ง และก่อให้เกิดความกล้าหาญเมื่อเผชิญกับอันตราย”^{๓๕}

ในโลกปัจจุบันเกือบทุกประเทศเริ่มให้ความสำคัญและมองว่า “สันติวิธี” น่าจะเป็นวิธีการหรือแนวทางที่ดีที่สุด (Best Alternative) ในการแสวงหาทางออกร่วมกันในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง ทั้งนี้จากการศึกษาเคราะห์พบว่ามีค่าสำคัญถึง ๗ ประการ ประกอบด้วย

๑) สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ซึ่งวิธีการนี้เป็นคู่มือและเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ส่วนหนึ่งเป็นการพัฒนาจิตใจมนุษย์ แก้ปัญหาแบบมนุษย์ด้วยตัวมนุษย์เอง แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือในสังคมของคนเรามีคนเข้าใจศีลธรรมแตกต่างกันหลายรูปแบบ อาจทำให้เกิดการตีความเพื่อสนองตอบตัวเอง อย่างไรก็ตามเมื่อมองคำว่า “ศีลธรรม” ในมิติของศาสนาก็ย่อมเป็นการง่ายที่จะแสวงหา “จุดร่วม” ที่คล้ายคลึงกันได้

๒) การจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธี นอกจากจะเป็นวิธีการที่สอดคล้องกับมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นวิธีการที่สร้างพื้นฐานของความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะความเข้าใจและเห็นใจกันจะเป็นวิธีการป้องกันการต่อสู้กับภัยในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะมาสู่ประเทศชาติ^{๓๖}

^{๓๓} J. A. Rowe, *An Album of Martin Luther King, Jr.*, (New York : Franklin Watts, 1970), p.14.

^{๓๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “การไม่ใช้ความรุนแรง”, ใน **สันติศึกษา** เล่มที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๖.

^{๓๕} King Jr., King Jr., In The Staff of Bill Adler Book (eds), *The Wisdom of Martin Luther King*, p. 93.

^{๓๖} มารค ตามไท, “ข้อคิดเกี่ยวกับความมั่นคงกับการเตรียมความพร้อมเมื่อชาติมีภัย”, ใน **สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕-๖๖.

๓) สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ที่จะมีส่วนเกื้อหนุนให้สันติวิธีเกิดสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้นและประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดมิติแห่งความเท่าเทียมและความเสมอภาคเกิดขึ้นในสังคม และยังสนับสนุนให้คนในสังคมเกิดการยอมรับในความแตกต่างในมิติต่าง ๆ ทั้งความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งประชาธิปไตยในลักษณะนี้ต่างก็เกื้อหนุนและหนุนเกื้อกับสันติวิธีกันไปมาทั้งสิ้น

๔) สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ กลุ่ม ฉะนั้นการที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการหาทางออกร่วมกัน (Inclusive Society) ซึ่งไม่ใช่วิธีการผลักดันผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกไปจากสังคม (Exclusive Society) ดังที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๓๗} กล่าวไว้ว่า ควรทำให้สังคมนี้เป็น “สังคมอนุภาพ” ซึ่งสังคมอนุภาพนั้นเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ บางครั้งเริ่มต้นขึ้นมาจากการพยายามหาทางแก้ปัญหาร่วมกันในสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ อาจเริ่มจากความทุกข์ของปัจเจกชน และพัฒนาไปสู่การร่วมกับคนที่มีความทุกข์อย่างเดียวกัน และพยายามที่จะค้นหาทางออกร่วมกัน ทั้งการร่วมคิด ร่วมริเริ่ม ร่วมวางแผนดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมตรวจสอบ ซึ่งการร่วมทุกข์ในทางพระพุทธศาสนานี้ถือว่าเป็นการทำให้รู้สึกว่าคุณทุกข์ของเรามีน้อยลง หรือผ่อนคลายลง

๕) สันติวิธีเป็นวิธีการเดียวที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ ทางจิตใจ ทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไม่ใช้ความรุนแรงดังกล่าวนี้ ประกอบไปด้วยความเป็นธรรม ทั้งในแง่ของความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม การยกย่องและให้เกียรติมนุษย์ในสถานะของเพื่อนร่วมโลกคนหนึ่ง ที่รักสุขและเกลียดกลัวความทุกข์เช่นเดียวกัน

๖) สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งในรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรงที่ทุกฝ่ายชอบอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย ซึ่งในบางครั้งก็สามารถบรรลุผลได้ในระยะเวลาอันสั้นและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน แต่หากความขัดแย้งยังดำรงอยู่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือถูกกดทับไว้ โอกาสที่จะเกิดความรุนแรงในระยะยาวก็ยังคงมีความเสี่ยงอยู่ ส่วนในทางนามธรรมนั้น ความเข้าใจอันดี ความสามัคคีปรองดองนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ยากหากเลือกวิธีการใช้ความรุนแรงมาตัดสิน

๗) สันติวิธีคือแนวทางเชื่อมประสานในสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งนี้ในสังคมที่มีลักษณะข้างต้นเมื่อมีความขัดแย้งขึ้นมามากจะมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้โดยง่าย สันติวิธีจะเป็นวิธีการและแนวทางที่จะเข้ามามีบทบาทในการประสานรอยร้าวแห่งความขัดแย้งในสังคม ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมที่จะเน้นนำในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันปฏิบัติ ที่เรียกว่า “วิธีการอารยะ (Civilize)” หรือ “ความเป็นอารยะ (Civility)” ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมจากเดิมที่อาจจะนิยมความรุนแรงไปสู่สังคมแห่งแนวทางสันติวิธี

^{๓๗} ประเวศ วะสี, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗.

สันติวิธี นอกจากเป็นวิธีที่เต็มไปด้วยความเป็นธรรมแล้ว ยังเป็นคู่มือ และเครื่องมือ สำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมในการอยู่ร่วมกันในสังคม สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งและสร้าง การมีส่วนร่วม เป็นการสลายความเป็นอัตลักษณ์ การยอมรับความแตกต่าง เป็นวิถีแห่งสันติสุขบน ท่ามกลางความแตกต่างหรือสถานการณ์ความขัดแย้ง กล่าวได้ว่า เป็นวิธีการที่สลายความแตกต่าง และประสานความมีส่วนร่วมนำพาสังคม ชุมชนไปสู่สันติภาพและมีสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน และเมื่อ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ แนวทางสันติวิธีเป็นวิถีทางแก้ปัญหาที่น่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุด แต่ทั้งนี้การเลือกใช้เครื่องมือที่เป็นสันติวิธี จำเป็นต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานสำคัญในการจะนำ เครื่องมือเหล่านี้ไปใช้ ที่สัมพันธ์กับบริบทความขัดแย้งในชุมชนเป็นหลักการที่สำคัญ ดังนี้

๑. แนวคิดความเป็นจริงสากล หรือ ตรัสกาล หัวใจเกี่ยวพื้นฐานของ “สันติวิธี” ตาม แนวทางของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็คือ หลักความเป็นสากล ๓ ประการ (ตรัสกาล) กล่าวคือ^{๓๘}

๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา

๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจให้ ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมีส่วนใดหรือไม่ เป็นความไม่ดี ไม่ งามทั้งสิ้น

๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนา ประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

๒. แนวคิดเรื่องการยอมรับในความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน โยฮันกัล ตุง นำเสนอประเด็นการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย แนวคิดเรื่องสันติภาพจึงไม่ได้มีมิติเดียว แต่ต้องเป็นแบบพหุนิยม ที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ ประการ กล่าวคือ การ ดำรงชีวิต (Survival) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare) การมีเสรีภาพ (Freedom) และการมี เอกสิทธิ์และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต (Identity)” เป็นตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลกทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้ เงื่อนไข ๒ ประการ กล่าวคือ ๑) ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาตินำมาซึ่งความสมดุล ทางนิเวศและทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสังคมพหุนิยม และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ๒) การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติเป็นการพึ่งพาในแนวนอนไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การ พึ่งพาของผู้อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแรงกว่า หากสถานการณ์เป็นไปในลักษณะนี้ จะไม่ก่อให้เกิดการ ครอบงำของบุคคลผู้แข็งแรงต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า อันเป็นการแสดงออกของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าต่อผู้มี อำนาจน้อยกว่า

๓. แนวคิดเรื่องความสามัคคี ในทัศนะของ มาร์ค ตามไท มองเรื่องความสามัคคี ในแง่ ของศักยภาพของสังคมที่จะทำบางอย่างร่วมกันในบางสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ความสามัคคีอาจจะไม่ใช่

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, หน้า ๑๘๙.

สิ่งที่ปรากฏทุกวันในสังคม แต่จะดำรงอยู่ในลักษณะของแฝงในความหมายของศักยภาพ ดังนั้น สามัคคีจะเกิดขึ้น หรือแสดงตนออกมาได้เมื่อคนในสังคมต้องการความร่วมมือเพื่อกระทำการอะไรบางอย่าง หรือเพื่อปกป้องอะไรบางอย่างซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมมองว่า มีคุณค่า และเมื่อใดคุณค่าดังกล่าวจะถูกทำลายความสามัคคีก็就会被เรียกขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการปกป้อง^{๓๙} นอกจากนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๔๐} ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า ความสามัคคี หรือความปรองดองกันจะเกิดขึ้นได้ในสังคมนั้น ต้องเกิดจาก ความเท่าเทียม ของคนในสังคม ทั้งในด้านผลประโยชน์ หรือการต่อรอง หมายถึง ความปรองดอง ซึ่งเกิดจากการเจรจาต่อรองกันอย่างเท่าเทียมกัน รู้ข้อมูลของกันและกันด้วย ตรวจสอบกันได้ด้วย จนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๔. แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ในเรื่องนี้ มี ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights (UDHR) ที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นพี่น้องว่า มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา มีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติ ศักดิ์และสิทธิ ต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกัน ด้วยเจตนารมณ์แห่งการศรัทธา เกี่ยวข้องกับสันติวิธีอย่างไร ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๔๑} กล่าวว่า ๑) การเคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกัน จะทำให้สามารถแสวงหาข้อตกลงร่วมกันได้ ๒) การยึดมั่นในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ โดยนำเสนอ หรือรับรู้ข้อมูล และข่าวสารอย่างเท่าเทียมกันจะทำให้กระบวนการเจรจาสามารถเดินต่อไปได้ หรืออาจจะประสบความสำเร็จ ๓) การยึดมั่นในความเสมอภาค จะทำให้คู่กรณีไม่สร้างอุปสรรคเพื่อเอาเปรียบ (Trick) อันนำไปสู่การให้คำสัญญาลอย ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างปัญหาในอนาคตได้ ๔) การเคารพ และยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคจะทำให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เพราะเป็นการเพิ่มพูนปัญญา จิตใจ และการพัฒนาการอยู่ร่วมกันให้มีความสุขมากขึ้น

๕. แนวคิดเรื่องความยุติธรรม การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีจำเป็นต้องมีความยุติธรรม เข้ามาเกี่ยวข้อง ตามทัศนะของ ประเวศ วะสี มองว่า สังคมต้องมีความยุติธรรมความยุติธรรมในสังคมเป็นรากฐานของความเจริญ สังคมใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรมไม่อาจก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ไม่ว่าจะเป็นความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมหรือจิตใจ แต่กลับเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ ความขัดแย้ง การเสียกำลังใจ และนำไปสู่วิกฤติการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรากำลังเผชิญอยู่ ความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่เท่าที่ผ่านมา สังคมไทยยังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้น้อยเกินไป”^{๔๒}

^{๓๙} นิธิ เอียวศรีวงศ์ , “ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของกลุ่มน้ำแม่ตาช้างที่เชียงใหม่” , ใน ศิลปวัฒนธรรม (ปีที่ ๒๔ฉบับที่ ๑๐): สิงหาคม ๒๕๔๖: ๖๘-๖๙.

^{๔๐} ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์” , ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม) , (กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๕๒), น. ๒๒-๒๓.

^{๔๑} ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, หน้า ๖-๗.

^{๔๒} ประเวศ วะสี อ่างใน พิเชต สุนทรพิพิธ, ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา, บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภากับการระงับข้อพิพาทอย่างสันติ , ออนไลน์, แหล่งที่มา http://www.ombudsman.go.th/articles_main.asp?id=๑๐๐๐๘๐. [๒๓กรกฎาคม ๒๕๖๓]

นอกจากนี้ วันชัย วัฒนศัพท์^{๔๓} เห็นว่า ความรู้สึกไม่ยุติธรรม มักนำไปสู่ความขัดแย้ง และบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงในทุกสังคม และชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่เขาารู้สึกว่า ยุติธรรม เกณฑ์ที่แสดงถึงความยุติธรรมในสังคม คือ การแบ่งปัน วิธีการ การได้รับการตอบแทน หรือ ฟันฟู ขอบเขตและระบบคุณธรรม หากไม่ชัดเจน บกพร่อง และไร้ความเป็นธรรม จำทำให้กลุ่มบุคคล ที่ได้รับการปฏิบัติรู้สึกไม่ยุติธรรม มาร์ค ตามไท กล่าวว่า หัวใจสำคัญและเป็นแกนกลางของสันติวิธี คือ สันติยุติธรรม (Just-Peace) เป็นเรื่องที่ครอบคลุมอยู่ในทุก ๆ ศาสนา เช่นเดียวกับ ความรัก ความเสมอภาค^{๔๔}

๖. แนวคิดเรื่องความไว้วางใจ (Trust) และความสัมพันธ์ (Relationship) วันชัย วัฒนศัพท์ มองว่า ความไว้วางใจเป็นส่วนสำคัญในปัญหาความขัดแย้ง เพราะถ้าคนเราไว้วางใจกัน เขาทำงาน ร่วมกัน แม้มีความขัดแย้งก็ผ่านไปได้ หรือแก้กันได้โดยง่ายตายแต่ถ้าไม่ไว้วางใจกัน ความขัดแย้งก็ อาจจะกลายไปสู่การล้มล้างทำลายกัน และแก้ปัญหาได้ยาก ความไว้วางใจ คือตัวเชื่อมที่สำคัญ ระหว่างวิธีการและเนื้อหา ก่อให้เกิดกระบวนการของความสมานฉันท์ในการทำงาน และการดำรงอยู่ในสังคมเป็นไปได้อย่างราบรื่นมากขึ้น สามเหลี่ยมแห่งความไว้วางใจ มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับ แนวคิดเรื่อง “ความสัมพันธ์” (Relationship) ซึ่งมุมหนึ่งของสามเหลี่ยมที่สำคัญมากก็คือ สัมพันธภาพ สัมพันธภาพเป็นความจำเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์เพราะ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ ดังนั้น สัมพันธภาพหรือความสัมพันธ์กับผู้อื่นมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ ต่อการทำงานของมนุษย์

สำหรับรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธี^{๔๕} นั้น มีวิธีการ ขอบปฏิบัติ เพื่อให้เห็นถึงขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการทูตเชิงสันติ (Peaceful Diplomatic Means) ประกอบด้วยแนวทางในการแก้ไข ๔ วิธี คือ

๑.๑) การเจรจา (Negotiation) เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีด้วยการแสดงออกซึ่งข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลงบนพื้นฐานของประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน^{๔๖} และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือความรู้สึกของกันและกัน หรือเป็นการแสดงออกถึงความตั้งใจ ความพยายาม ความมุ่งหมายที่อยากจะมีการตกลงร่วมกันเพื่อหาข้อยุติที่จะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีต่อกันในอนาคต^{๔๗}

^{๔๓} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

^{๔๔} มาร์ค ตามไท, “ปัจจัยและเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสันติวิธีในสังคมไทย”, บรรยาย ณ ห้อง ประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, (๑๑ มีนาคม ๒๕๔๗).

^{๔๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙๖-๑๑๗.

^{๔๖} Fred C. Ikle, *How Nations Negotiate*, (New York: Harper & Row, 1964), pp. 3-4.

^{๔๗} นพนิติ สุริยะะ, “การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี”, เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๓.

๑.๒) การไต่สวน (Inquiry) เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่มุ่งเน้นการจัดการข้อพิพาททั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ระบบการไต่สวนระหว่างประเทศเกิดขึ้นเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ ทั้งนี้หากไม่สามารถตกลงกันได้โดยทางการทูตอันเนื่องมาจากมีความเห็นขัดแย้งกัน ก็ให้จัดตั้งคณะกรรมการไต่สวนขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา โดยหาข้อเท็จจริงอันแน่ชัดด้วยการสืบสวนที่ปราศจากความลำเอียงและด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยู่ในวงจำกัดเฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น ไม่มีลักษณะชี้ขาด ไม่มีลักษณะบังคับ และไม่มีผลผูกพันให้รัฐคู่กรณียอมรับแต่อย่างใดแต่ก็อาจมีประโยชน์ในการยุติปัญหาต่อไปได้^{๔๘}

๑.๓) การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถหาข้อยุติร่วมกันได้ จึงต้องอาศัยบุคคลที่สามที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงหรือหาทางออกให้กับปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน โดยจะดำเนินการในลักษณะไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) หรือไกล่เกลี่ยโดยอาศัยคนกลางเป็นคนติดต่อเชื่อมประสาน (Good Officer or Facilitator)^{๔๙} ทั้งสองฝ่ายก็ได้

๑.๔) การประนีประนอม เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยการมุ่งแสวงหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผลและเป็นที่ยอมรับของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย^{๕๐} เป็นการแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่างของคู่กรณี โดยยึดหลักการที่ว่าประเด็นใดสามารถที่จะหาทางออกร่วมกันได้บนพื้นฐานของเท็จจริงที่เกิดขึ้นให้รับดำเนินการในทันที ในขณะที่ประเด็นใดยังคงมีความแตกต่างในทางความคิดหรือเหตุผลให้สงวนเอาไว้เพื่อรอจังหวะและโอกาสที่เหมาะสมที่จะนำกลับมาพิจารณาใหม่อีกครั้ง^{๕๑}

๒. การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยวิธีการทางกฎหมายเชิงสันติ (Peaceful Legal Means) เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีโดยวิธีการดังต่อไปนี้

๒.๑) กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่คู่กรณีสมัครใจที่จะให้ “บุคคลที่สามที่เป็นคนกลาง ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย” มาเป็นผู้ช่วยตัดสินในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง และคู่กรณียอมผูกพันตนเองต่อการวินิจฉัยของอนุญาโตตุลาการในลักษณะ “ความยินยอมพิเศษ (Compromise)” โดยหลักในการพิจารณานั้นจะต้องยึดถือหลักแห่งความเที่ยงตรงและยุติธรรมเป็นที่ตั้ง^{๕๒}

^{๔๘} ปรีชา เอี่ยมสุทธา, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๔๙} Clyde Eagleton, *International Government*, (New York: The Ronald Press, 1948), p. 218.

^{๕๐} Leland M. Goodrich & Edward Hambro, *Charter of United Nation*, (Boston: World Peace Foundation, 1949), p. 241.

^{๕๑} สมพงษ์ ชูมาก, "ข้อพิพาทระหว่างประเทศและการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ", *เอกสารชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๖-๑๐*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สารมวลชน, ๒๕๓๐), หน้า ๒๒๒.

^{๕๒} Clyde Eagleton, *op cit.*, p. 226.

๒.๒) กระบวนการทางศาลสถิตยุติธรรม (Judicial Approach) เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีที่อาศัยระบบศาลสถิตยุติธรรม โดยคู่กรณีก็จะมีแต่งตั้ง “ทนายความ” ให้ทำหน้าที่แทนตนในการต่อสู้คดี โดยมีการนำเสนอข้อเท็จจริงต่อหน้าบุคคลที่สามที่เป็นคนกลาง คือ “ผู้พิพากษา” ที่จะต้องตัดสินบนพื้นฐานของกฎหมายและต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น^{๕๓}

๒.๓) การออกกฎหมาย (Legislative Approach) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีในรูปแบบนี้ส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยภาครัฐโดยอาศัยกระบวนการแก้ไขปัญหโดยกระบวนการทางกฎหมาย^{๕๔} ซึ่งอาจจะออกเป็นกฎหมายที่เรียกว่า พระราชกำหนดหรือพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม (Amnesty Act) ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะใช้กับปัญหาใหญ่ ๆ ที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ที่สำคัญการออกกฎหมายในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะไม่ครอบคลุมถึงความผิดเกี่ยวกับ “คดีอาญา” ในประเด็นที่รุนแรง

๓. การแก้ไขปัญหทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ (Peaceful Alternative Means) นอกจากรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีทางเลือกแบบสันติวิธีที่ยังมีการนำมาใช้อีกหลายวิธีการ เป็นต้นว่า

๓.๑) การหลีกเลี่ยงหรือการถอนตัว (Avoiding or Withdrawing) วิธีการนี้ถือเป็นการหลบหลีกหรือถอนตัวออกจากปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น^{๕๕}

๓.๒) การเผชิญหน้า (Confrontation) วิธีการนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อต้องการที่จะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติ รวมถึงหาทางออกให้กับข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่าย โดยมีเป้าหมายในการเผชิญหน้าเพื่อหาข้อยุติปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน^{๕๖}

๓.๓) การโน้มน้าว (Persuasion) เป็นวิธีการที่พยายามจะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก วิธีคิดหรือกระบวนการคิดโดยใช้วาทศิลป์หรือการอุปมาอุปไมยให้คู่กรณีเห็นถึงผลได้มากกว่าผลเสียที่จะต้องมาจมปลักกับความขัดแย้ง^{๕๗}

๓.๔) การสนับสนุน (Supporting) เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่อยู่ภายใต้ความกดดัน ให้สามารถที่จะระบายความรู้สึก ความเห็น ความโกรธ ความไม่พอใจ เพื่อคลี่คลายสถานการณ์หรืออุณหภูมิของปัญหาความขัดแย้งให้คลี่คลายลง^{๕๘}

^{๕๓} วันชัย วัฒนศัพท์, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, หน้า ๑๐.

^{๕๔} อ้างแล้ว.

^{๕๕} Kenneth W. Thomas and Ralph H. Kilman, **Thomas - Kilman Conflict Model Interest**, 27th printing, (New York: XICOM Incorporated, 1987), p. 11.

^{๕๖} Paul Wallensteen, "Understanding Conflict Resolution: Framework", in Peter Wallensteen, Editor, **Peach Research : Achievement and Charenges**, (Boulder & London: West view Press), p. 119.

^{๕๗} Speed B. Leas, "Choosing a Conflict Management Strategy", in **Discover Your Conflict Management Style**, ed. Speed B. Leas, (New York: The Alban Institute, 1984), p. 8.

^{๕๘} Ibid., pp. 21-22.

๓.๕) การบังคับและการผลักดัน (Competing or Forcing and Compelling) วิธีนี้จะใช้เมื่อคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมาย (แพ้ - ชนะ) มากกว่าความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ฉะนั้นอาจจะมีการแบ่งปันส่วนตามเหตุและผล เมื่อได้ประโยชน์ตามสัดส่วนที่ควรได้แล้ว ก็ใช้วิธีการบังคับหรือผลักดันให้พ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น^{๕๙}

๓.๖) การโอนอ่อนผ่อนตามหรือทำให้ราบรื่น (Accommodating or Smoothing) วิธีนี้จะใช้ก็ต่อเมื่อมีความห่วงใยต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อกันมากกว่าเป้าหมายหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นลักษณะที่แสดงภาวะแห่งความห่วงหาเอื้ออาทรที่ยอมเจ็บเพื่อรักษามิตรภาพหรือความเป็นที่ปรองดอง^{๖๐}

๓.๗) การร่วมมือกัน (Collaborating) หรืออาจจะเรียกว่า การบูรณาการปัญหา ความขัดแย้งที่มีต่อกันแบบร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข คนละไม้คนละมือ หวังผลเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว^{๖๑}

๓.๘) การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการที่เปิดเวทีหรือเปิดพื้นที่ให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) หรือผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือโดยอ้อม เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในทุกกระบวนการและทุกขั้นตอน ทั้งร่วมคิด ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้รับจากปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น^{๖๒}

กล่าวโดยสรุป สันติวิธีนอกจากที่จะเป็นวิธีที่สร้างความเป็นธรรมแล้ว ยังเป็นวิธีที่สร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วย ถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในระบอบประชาธิปไตย โดยยึดกระบวนการที่ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในสังคม ซึ่งหัวใจของการมีส่วนร่วมก็คือการทลายและสลายความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน แล้วหันมายอมรับในความแตกต่างของมนุษย์แต่ละคน อันเป็นการส่งเสริมและยอมรับในศักยภาพของมนุษย์ โดยมนุษย์และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

๒.๒.๓ รูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

จากการศึกษาวิจัยการพัฒนาารูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทำให้สรุปรูปแบบในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธีตามแนวคิดทฤษฎีทางการสื่อสาร SMCR ของ Berlo ได้ให้น้ำหนักและความสำคัญในการสื่อสารที่จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการที่เราต้องให้ความสำคัญ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) ที่ทำหน้าที่กระจายหรือสะท้อนข้อมูลข่าวสารออกไป ต่อมาคือตัวสาร (Message) หรือเนื้อหาใจความที่เราต้องการสื่อสารออกไป ลำดับที่สามคือช่องทางการสื่อสาร (Channel) หรือตัวที่เป็นสื่อที่จะเป็นสะพานเชื่อมต่อหรือนำสารไปสู่ผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นช่องทางนั้นจะเป็นสื่อบุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์หรืออื่น ๆ และในลำดับสุดท้าย คือ ผู้รับสาร (Receiver)

^{๕๙} สิริพิงษ์ สิริพิจร, การบริหารความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

^{๖๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนิพนธ์), อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

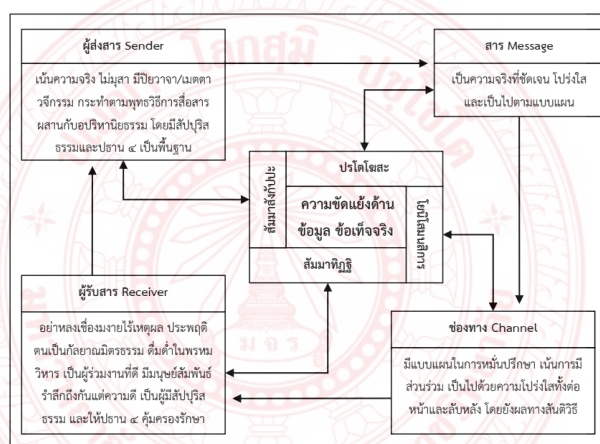
^{๖๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๒} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ไขปัญหา, หน้า ๑๓๐.

หรือคนที่เราต้องการจะให้เขารับรู้ รับทราบสารที่เราสื่อไป ซึ่งในกระบวนการสื่อสารที่ดีและที่ถูกต้อง นำมาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ มิตรภาพ หรือความประทับใจที่ดีต่อกัน พบว่า ทุกปัญหาความขัดแย้งจะแก้ไขได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเจรจา พูดคุย และปรับความเข้าใจกันคือแนวทางที่ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีความหวังที่จะช่วยแก้ไขหรือคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้มากที่สุด รองลงมาคือแนวทางการประนีประนอมยอมความกัน การไต่สวนหาข้อเท็จจริง หากคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้น และหากยังไม่สามารถที่จะคลี่คลายได้ก็ต้องอาศัยกระบวนการทางศาลยุติธรรมมาช่วยในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นทางออกสุดท้าย สามารถสรุปรูปแบบได้ดังนี้

๑. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง

แนวทางการแก้ไขปัญหาสามารถจะดูแลแก้ไขได้เพียงเพื่อทุกคนทุกฝ่ายหันหน้าเข้ามาปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนแนวคิด ทศนคติที่มีต่อกัน ทั้งโดยอาศัยการเจรจาพูดคุยเฉพาะหน้า หรือการอาศัยบุคคลที่สามเข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมประสาน

ภาพที่ ๒.๑ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านข้อมูล ข้อเท็จจริง
Akkaradecha Model No.๑

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านข้อมูล ข้อเท็จจริงนั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรก็คือ การมีสัมมาทิฐิ (การมีปัญญาเห็นชอบ) และ การมีสัมมาสังกัปปะ (การมีดำริชอบ ดำริที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือ ทิฐิสามัญญตา) โดยอาศัยข้อมูลข่าวสาร ความรู้และทุกสิ่งที่ได้มาจากหลักการปรโตฆะมาสู่การขบคิดอย่างแยบคายเพื่อสกัดข้อมูลข่าวสารหรือทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ โดยมีเงื่อนไขสำคัญ^{๖๓} ดังนี้

๑) ผู้ส่งสาร (Sender) ต้องให้ความสำคัญกับคำว่าสัจจะ กล่าวคือ การที่จะส่งสารไปเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอันดีต่อกันนั้น ผู้ส่งสารจะต้องเน้นความจริง ไม่เป็นความเท็จ หากจะมีการสื่อสารด้วยคำพูดก็ควรพูดด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน ไม่พูดปด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด หรือพูดเพื่อเจ้า ทั้งนี้ต้องยึดพุทธวิธีการสื่อสาร (๔ ส.) ที่ว่า กระจำแจ้ง ชีชวน ปลุกเร้า และปลอบ

^{๖๓} อัครเดช พรหมกัลป์, “การพัฒนากระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, *ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสนดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ประโลม ทั้งนี้หากอยู่ร่วมในฝ่ายเดียวกัน องค์กรเดียวกัน ชุมชนหรือท้องถิ่นเดียวกัน ที่ขาดไม่ได้คือ จะต้องใช้เวลาในการปรึกษาหารือกันและกันบ่อย ๆ เข้าประชุมพร้อมกัน เลิกประชุมพร้อมกัน มีอะไรก็สื่อสารกันบ่อย ๆ หรือถี่ ๆ เพื่อจัดข้อสงสัย เคลือบแคลง และก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยอาศัยเหตุ อาศัยผล เข้าใจสภาวะของตน เข้าใจคนอื่น เข้าใจสังคม เข้าใจจังหวะเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม โดยยึดความพอดี พอประมาณเป็นที่ตั้ง และมีความสม่ำเสมอ (ประธาน ๔) ใน ๔ ด้านคือ หมั่นเพียรระวังไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันและกัน เมื่อเกิดความเข้าใจผิดต่อกันแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นอีก แก้ไขสิ่งที่ผิดโดยการมุ่งคิดดี ทำดี พูดดี ปฏิบัติดีต่อกัน และที่สำคัญในฐานะผู้ส่งสารก็ขอให้เพียรพยายามที่จะรักษาน้ำใจที่ติดต่อกัน รักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน หรือรักษามิตรภาพที่ดีต่อกันให้คงไว้ตราบนานเท่านาน

๒) สาร (Message) การส่งสารไปหากันและกัน เราควรจะมีมุ่งเน้นให้เป็นสารที่เป็นความจริงที่มีความชัดเจน โปร่งใส ไม่มีความเคลือบแคลงสงสัย กำกวม วกวน สับสน หรือซ่อนเร้น และสามารถสื่อสารให้เกิดความเข้าใจร่วมกันหรือเข้าใจตรงกันได้ ทั้งนี้ในฐานะที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังคงต้องยึดถือรูปแบบตามธรรมเนียมปฏิบัติ เช่นการส่งสารกันผ่านคำพูดสารนั้นก็ควรจะเป็นไปในลักษณะปิยวาจาที่ดีต่อกัน หากมีการสื่อสารกันเป็นเอกสารก็ควรจะมีชัดเจน เป็นระบบ มีระเบียบ เช่น เอกสารทั่วไป เอกสารลับ เอกสารลับเฉพาะ หรือ ด่วน ด่วนมาก ด่วนพิเศษ ตามแต่กรณี แต่ทั้งนี้ต้องเป็นสารที่สามารถสื่อแล้วผู้รับเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสื่อสารในเรื่องนั้น ๆ

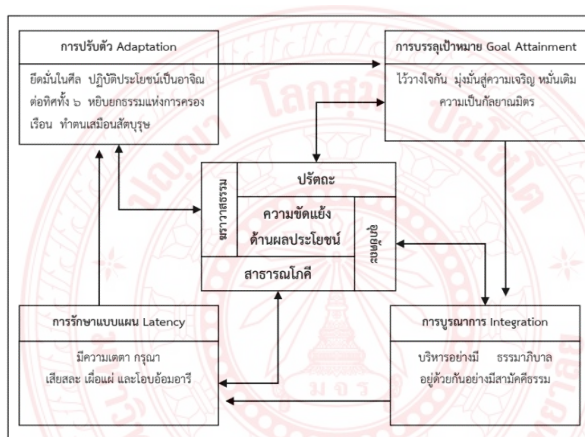
๓) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่องทางการสื่อสารที่ดีที่สุดก็คงหนีไม่พ้นการหมั่นปรึกษาหารือกัน (อปปรานิชธรรม ๓) ทั้งนี้เพราะสังคมของชุมชนและท้องถิ่นถูกยึดโยงด้วยความเป็นพี่เป็นน้องกัน มีความห่วงหาอาทรซึ่งกันและกัน การได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถามสารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ถือเป็นการสร้างความสมัครสมาน สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนและท้องถิ่นก็ยึดถือและปฏิบัติแบบนี้มาช้านานและกระทำต่อกันด้วยความโปร่งใส สุจริต และบริสุทธิ์ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ฉะนั้นการนิยามว่าร้ายหรือพฤติกรรมอื่นใดที่จะนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกัน ในชุมชนและท้องถิ่นจะไม่นิยมที่จะกระทำในเรื่องลักษณะนี้

๔) ผู้รับสาร (Receiver) หากจะทำให้เกิดความสมัครสมาน สามัคคี กลมเกลียว และคงความมีมิตรภาพที่ดีต่อกัน ผู้รับสารจะต้องมีความหนักแน่นในการรับข้อมูล ความหนักแน่นดังกล่าว คือ การมีหรือการยึดหลักกาลามสูตรที่สอนให้ผู้รับสารจะต้องมีความละเอียดอ่อนในการพินิจ พอเคราะห์ คิดใคร่ครวญด้วยเหตุ ด้วยผล และไม่เกิดความหลงเชื่ออย่างมง่าย อีกทั้งยังประพฤติ ปฏิบัติดีต่อกันฉันท์กัลยาณมิตร ที่คิดดี ทำดี พูดดี และปฏิบัติดีต่อกัน หากเกิดปัญหาทางการสื่อสารข้อมูล ข้อเท็จจริง ผู้รับสารก็ต้องกระทำต่อผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย ลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานด้วยความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พรหมวิหารธรรม) ทั้งนี้เพื่อรักษาสัมพันธ์ภาพและความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รำลึกถึงกันแต่เพียงด้านดี รวมทั้งพยายามที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยอาศัยเหตุ อาศัยผล เข้าใจสภาวะของตน เข้าใจคนอื่น เข้าใจสังคม เข้าใจจังหวะเวลาที่ถูกต้องเหมาะสม โดยยึดความพอดี พอประมาณเป็นที่ตั้ง และกระทำตนให้เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ (ประธาน ๔) ใน ๔ ด้านคือ หมั่นเพียรระวังไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดต่อกันและกัน เมื่อเกิดความเข้าใจผิด

ต่อกันแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นอีก หมั่นแก้ไขสิ่งที่ผิดโดยการมุ่งคิดดี ทำดี พูดดี ปฏิบัติดีต่อกัน และที่สำคัญ ในฐานะผู้รับสารก็ขอให้เพียรพยายามที่จะรักษาน้ำจิตน้ำใจที่ดีต่อกันกับผู้ส่งสาร และรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน หรือรักษามิตรภาพที่ดีต่อกันให้คงไว้ตราบนานเท่านาน

๒. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

แนวทางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย พบว่า มีการใช้หลักสันติวิธี ๓ ทางเลือกเป็นบันไดขั้นแรกๆที่เริ่มตั้งแต่การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม ทางเลือกต่อมาคือการออกกฎ ระเบียบ หรือประกาศในการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม รวมไปถึงกฎกติกาในการประกวด แข่งขันราคาที่เป็นธรรมและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม โดยยึดหลักสำคัญคือทุกอย่างจะต้องมุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น

ภาพที่ ๒.๒ รูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์

Akkaradecha Model No.๒

การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์นั้น สิ่งที่ต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งมีและพึงรักษาก็คือ การยึดหลักปรีชาญาณหรือการมองเห็นประโยชน์ผู้อื่นและการทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น หรืออีกนัยหนึ่งก็เป็นการยึดหลักอุกฤษฏ์หรือการยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน หากจะมีผลประโยชน์เกิดขึ้นก็ต้องมีการแบ่งปันหรือเฉลี่ยให้กันและกันด้วยความเสมอภาค เท่าเทียม และเป็นธรรม การเป็นผู้ร่วมงานที่ดีต่อกันนั้นจำเป็นจะต้องละซึ่งผลประโยชน์ส่วนตน โดยหมั่นฝึกฝนให้มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจ และความไว้วางใจกัน (สัจจะ) ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง (ทมะ) สิ่งที่สำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั้น ความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุ (ขันติ) และสุดท้ายคือการเป็นผู้ที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หากบุคคลและองค์กรให้ความสำคัญในองค์ประกอบข้างต้นนี้ปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ก็จะเกิดน้อยลงหรือไม่เกิดขึ้นเลย อย่างไรก็ตามหากมีปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่กระทำได้นี้

๑) ปัญหาความโลภในการอยากได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนรวมมาเป็นผลประโยชน์ส่วนตนหรือผลประโยชน์อื่นใดก็ตาม การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือ เบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนหรือเบียดบัง (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพย์สิน (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ (มสุวาทา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในท้องถิ่นและในองค์กร ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ทั้งผลประโยชน์ของผู้อื่นและผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (สุราเมรยะ มัชชะปะมาทัญญานา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่น หรือสังคม แม้กระทั่งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเหนี่ยวนำหลักฆราวาสธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้ และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องมีหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงระวังรักษาการเบียดบัง ฉกฉวยเอาประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากกันและกันด้วยความมีสติ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์จากอุตสาหกรรมหรือทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายที่ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ในการทำงาน ประโยชน์จากญาติมิตร ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ความเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พุดดี ทำดีต่อกัน และทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน รวมถึงประโยชน์เพื่อผู้อื่นและประโยชน์เพื่อสังคม โดยจะต้องพัฒนาตนให้เป็นเสมือนสัตว์ตระกูลที่ประกอบด้วยสัปบุริสธรรมทั้ง ๗ เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นรากฐานในการวิเคราะห์สภาพปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นมาอย่างไร จะดำเนินการแก้ไข คลี่คลาย หรือให้ไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมเพื่อก่อประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่ท้องถิ่น แก่ชุมชน แก่สังคมได้อย่างไร โดยมีเป้าหมายคือผลประโยชน์ส่วนตนจะต้องมาอันดับท้ายสุด

๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในข้อที่ ๑ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากผลประโยชน์ได้จากการหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายสิ่งที่ดีอยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตน ไม่ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ จะต้องอารักขาคุ้มครองประโยชน์ที่จะมีหรือจะเกิดขึ้นเพื่อชุมชน ท้องถิ่น ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย (อปริหานิยธรรม) นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่ และองค์กรที่ตนเองรักรวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ควร หรือให้ปลอดจากความโลภโมโหสันต์จากการอยากได้ของคนอื่นหรือของส่วนรวมมาเป็นของส่วนตัว

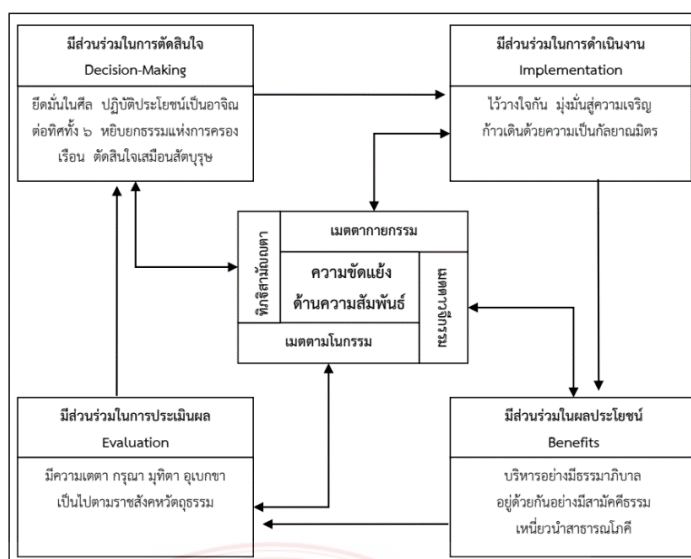
๓) การบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่ดี ก็คือ การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เริ่มตั้งแต่ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องเคารพและปฏิบัติตามอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม งบประมาณที่ทุ่มลงไปในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถสร้างความกินดีอยู่ดีให้กับประชาชน เกิดผลที่คุ้มค่า และสุดท้ายทุก

บาททุกสแตงค์ที่เป็นเม็ดเงินที่มาจากงบประมาณแผ่นดินจะต้องถูกใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า ไม่มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดได้ตกตวง ฉกฉวย หรือเบียดบังไปเป็นประโยชน์ส่วนตน พร้อมกันนั้นการบูรณาการในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่น หรือในองค์กรนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) ต้องหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่ยึดด้วยพรหมวิหารธรรม ที่ประกอบด้วยกรรมเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ มีความกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน มีความมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหวัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีโอกาสจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องมีรรณจริยาหรือการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีการสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้ คือ รากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำกลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๓. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์

สิ่งที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันเป็นองค์กร ชุมชน ท้องถิ่นอีกเรื่องหนึ่ง คือ การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารธรรมที่จะทำให้ทุกคน ทุกฝ่ายได้มีแนวคิดหรือทัศนคติที่ดีต่อกัน มีความเมตตาที่ประกอบขึ้นด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกันดุจญาติมิตร มีความกรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้งในยามดีและในยามที่ประสบทุกข์ภัย มีความชื่นชมยินดีหากเพื่อร่วมงานประสบผลสำเร็จหรือเจริญก้าวหน้าตามความรู้ ความสามารถและเป็นไปโดยระบบคุณธรรม ขณะเดียวกันก็ต้องวางตัวเป็นกลางคอยประสานความสามัคคีระหว่งเพื่อนพ้อง น้องพี่ที่ร่วมสุข ร่วมทุกข์กันมา เพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กรและชุมชนท้องถิ่นที่ตนดูแลอาศัย

ภาพที่ ๒.๓ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์
Akkaradecha Model No.๓

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์นั้น สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับบุคคลและองค์กรทั้งมีและพึงรักษาคือ การยึดการหมั่นฝึกฝนให้มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็ต้องหมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่สำคัญในการอยู่ร่วมและการประสานความสัมพันธ์อันดีต่อกันให้เกิดความแน่นแฟ้นกันอีกประการหนึ่งก็คือ การมีความอดทน อดกลั้น เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วและสุดท้ายคือการเป็นผู้ที่สละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์เพื่อนร่วมองค์กรเป็นเบื้องต้น ก็จะช่วยให้อาการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างเราและเขาในองค์กรเกิดขึ้นน้อยลงหรือไม่เกิดขึ้นเลย อย่างไรก็ตามหากมีปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เกิดขึ้นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาข้างต้นสามารถที่จะกระทำดังนี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือ เบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนคนอื่น (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพย์สินของคนอื่น (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ (มุสาวาทา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในท้องถิ่นและในองค์กร ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท (สุราเมระยะ มัชชะปมาทัญฐานา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการสอนต่อความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน ทุกคนจะต้องเห็นยวนำหลักธรรมาธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้น และทุกคนจะต้องมีหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงคิด พูด ทำ ต่อกันด้วยความเมตตา ไม่ว่าจะเป็นมิตรสหายที่ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ในการทำงาน หรือเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พูดดี ทำดีต่อกัน และทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน ขณะเดียวกัน

ก็จะต้องพัฒนาตนให้เป็นเหมือนสัตตบุรุษที่ประกอบด้วยสัปบุริสธรรมทั้ง ๗ เป็นพื้นฐาน กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้ดำเนินการแก้ไข คลี่คลายในทุกปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างกันให้ไปในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดีต่อกันอีกด้านหนึ่งก็คือ การอาศัยความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนมีธรรมะเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะเข้าใจ บทบาท อำนาจ หน้าที่ของกันและกันได้ดีขึ้นหากมีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไร ก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่แล้ว ไม่อาศัยบทบาท อำนาจ หน้าที่ ช่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่และองค์กรที่ตนเองรัก รวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษาหรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไป ในทางที่ถูกที่ควร (กัลยาณมิตรธรรม)

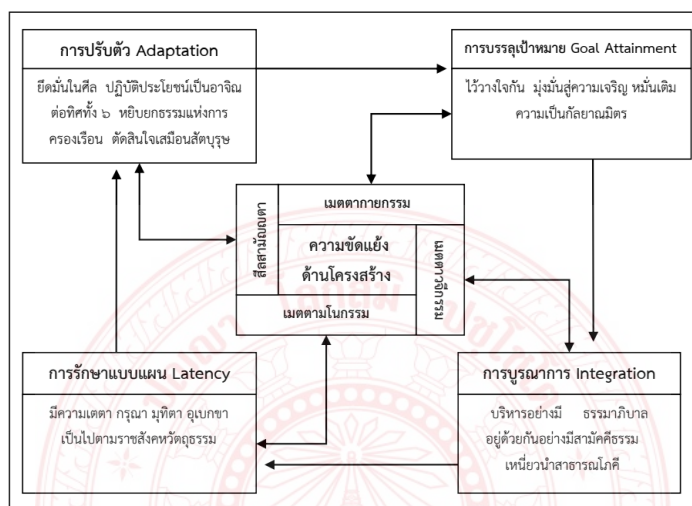
๓) การบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรม เริ่มตั้งแต่ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องเคารพและปฏิบัติให้อยู่ใน กรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มี เหตุ มีผล มีความโปร่งใส สนับสนุน ส่งเสริมให้ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการเพื่อความ สมัครสมาน สามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พร้อมกันนั้นการบูรณาการในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ท้องถิ่นหรือในองค์กรนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การ ปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี พูดดีต่อกัน รู้จักเอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือ เพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) ต้องหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม ที่ ประกอบด้วยความมีเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเหมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเหมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่ บริสุทธิ์ ความมีมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่ บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่น และยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการ มีหลักสังคหวัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีโอกาสจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องมีการพูดจาปราศรัยต่อกันด้วยความไพเราะเสนาะหุ การมีอรหจริยาหรือการ ประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความอวดตนเสมอปลาย

๔. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านโครงสร้าง

สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้โครงสร้างมีความแน่นเหนียวไม่ปริร้าวก็คือการแบ่งปันในลาภหรือ อามิสที่ตนได้มาโดยชอบธรรมให้แก่เพื่อนร่วมงานโดยไม่หวงเอาไว้บริโภคนผู้เดียว ก็ยิ่งจะทำให้ผู้ร่วม ในองค์กรไม่ว่าผู้ที่อยู่เหนือขึ้นไปหรือผู้ที่อยู่ใต้การบังคับบัญชาได้เกิดความเลื่อมในศรัทธาในความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการเสียสละที่เกิดขึ้น แต่การที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีและเกิดผลเป็นรูปธรรมนั้น

จำเป็นอย่างยิ่งที่แต่ละบุคคลจะต้องหมั่นรักษาศีลของตัวเองให้บริสุทธิ์เหมือนเพื่อนร่วมงาน และจะไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจขององค์กรและสังคม และหากเกิดปัญหาขึ้นมาก็จะต้องหาแสวงหาจุดจบของปัญหาโดยให้ได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนร่วมงาน และไม่ก่อให้เกิดการวิวาทกับใคร ๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง หรือหากมีวิวาทเกิดขึ้นจะต้องนำหลักการสันติวิธี ๓ ทางเลือกซึ่งได้แก่การใช้สันติวิธี การเจรจาทางการทูต การใช้สันติวิธีทางกฎหมาย หรือการใช้สันติวิธีทางเลือกอื่น ๆ มาใช้ระงับหรือแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งให้สงบลงโดยเร็วที่สุด

ภาพที่ ๒.๔ รูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในด้านโครงสร้าง Akkaradecha Model No.๔

การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านโครงสร้างนั้น สิ่งที่ต้องเป็นเป้าหมายสำคัญในเชิงโครงสร้างนั้น คือ บุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงมีและพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่เป็นและสำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วและสุดท้ายคือการดำรงความเป็นองค์กรที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้านโครงสร้างที่สามารถที่จะกระทำได้นี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือ เบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนกันและกันโดยเฉพาะผู้ใหญ่จะต้องไม่เบียดเบียนผู้น้อย (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพยากรของกันและกัน (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือผลประโยชน์ (มุสาวาทา เวรมณี) ซึ่งสิ่งที่กระทำในลักษณะนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในองค์กรทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และเตรียมแผนความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้น (สุราเมรยะ มัชชะปะมาทัฏฐานา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรที่จะเหนี่ยวนำหลักฆราวาสธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้ และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องมีหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง โดยจะต้องพึงระวังรักษาการคิด การพูด การทำต่อกันด้วยความมีสติ ไม่ว่าจะเป็นด้านอุตตริทิสหรือทศเบี่ยงซ้าย

ได้แก่ มิตรสหายเพื่อนร่วมงาน ด้านกฎหมายทิสหรือทิสเบื้องล่าง ได้แก่ ความเป็นผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องคิดดี ทำดี พุทธิ ทำดีต่อกัน โดยจะต้องพัฒนาให้เป็นเหมือนสัตว์ บุรุษที่จะต้องปฏิบัติต่อกันในลักษณะผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้ เพื่อจะได้เป็นรากฐานในอยู่ร่วมกันและปฏิบัติหน้าที่ต่อกันตามบทบาท อำนาจ หน้าที่ที่แต่ละคนดำรง อยู่ในองค์กร

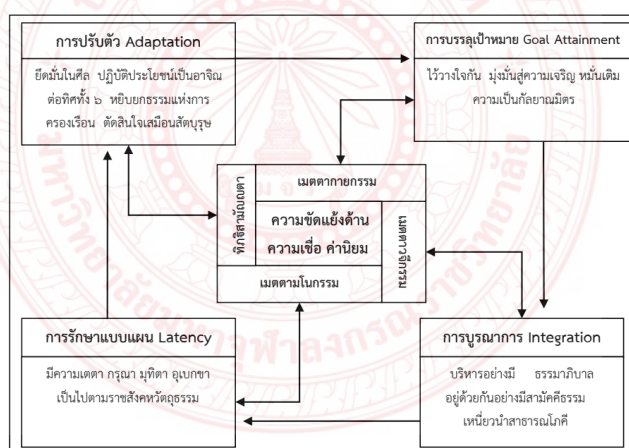
๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ในข้อที่ ๑ นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความเชื่อถือ เชื่อมมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรม เป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากความกินแหนงแคลงใจกันได้จากการหมั่น ประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียงหน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายโครงสร้างที่ดีอยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งความขัดแย้งหรือการแก่งแย่งแข่งขัน ไม่ ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่าเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ จะต้องอารักขาคุ้มครองประโยชน์ที่จะมี หรือจะเกิดขึ้นในองค์กร นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่ และองค์กรที่ตนเองรัก รวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ต้อง

๓) ด้านการบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่ดี สำคัญที่สุดคือทุกคนทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องเคารพและปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความ โปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม พร้อมกันนั้นการบูรณาการการอยู่ร่วมกันในองค์กรนั้นจำเป็นอย่ างที่ต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็น ทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) การหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมทั้งที่อยู่ใ นฐานะผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งประกอบด้วยการมีเมตตาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นในองค์กรด้วยความรัก ด้วยความเมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำ เสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความมีกรุณาธรรม คือ การมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน ความมีมุทิตาธรรม คือ การมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉา ริษยา การมีอุเบกขาธรรม คือ การมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติ ต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหัตถุธรรมต่อกัน นั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกัน และกันในกรณีทีอาจจะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็จะต้องมีปิยวาจา หรือการพูดดี พูดจาไพเราะ การมีอรรถจริยาหรือการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการ มีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้คือรากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำ กลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๕. รูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความเชื่อ ค่านิยม

แนวทางการแก้ไขปัญหาใช้หลักแห่งการสงเคราะห์ หลักแห่งการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลักแห่งการแบ่งปัน (สังคหวัตถุธรรม) ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานของคนไทยที่จะต้องมึน้ำจิตน้ำใจโอบอ้อมอารี โดยเฉพาะในด้านทานหรือการให้ และการให้ที่ถือว่าสำคัญที่สุดในการอยู่ร่วมกันก็คือ "การให้อภัย" ซึ่งผู้มีความเชื่อหรือค่านิยมที่แตกต่างกันจะต้องให้ความสนใจและให้ความสำคัญในเรื่องข้างต้นนี้ ประการต่อมาเมื่อเรามีความแตกต่างด้านความเชื่อ ค่านิยมเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การพูดหรือการเจรจาพาทที่มีต่อกันก็ต้องอาศัยหลักที่ว่าขอให้คิดก่อนพูด และเมื่อพูดออกมาแล้วก็ขอให้พูดในลักษณะเผยวชชะหรือการพูดในลักษณะปิยวาจาเป็นที่ตั้ง และถ้าหากอยากให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นก็ขอให้ดำรงตนหรือปฏิบัติตนที่จะก่อประโยชน์ให้แก่กันและกันหรือก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม และจะต้องประพฤติปฏิบัติในลักษณะเสมอต้นเสมอปลายด้วย โดยเฉพาะเท่านั้นการจัดการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาความเชื่อ ค่านิยมก็ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ปัญหาความแตกต่างด้านความเชื่อ ค่านิยมลดลง ทั้งนี้จะต้องจัดระบบการศึกษาที่ลงลึกไปถึงแก่น เพื่อให้ทุกคนได้อาศัยหลักสำคัญในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์หรือบูรณาการปัญหาให้เกิดความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ ๒.๕ รูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านความเชื่อ ค่านิยม
Akkaradecha Model No.๕

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความเชื่อ ค่านิยม นั้น สิ่งที่ต้องเป็นเป้าหมายสำคัญในการแก้ไขปัญหาความเชื่อ ค่านิยม นั้น คือ การที่บุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงมีและพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ขณะเดียวกันก็หมั่นฝึกจิต ฝึกตน ลดละเลิกกิเลสทั้งปวง สิ่งที่สำคัญและสำคัญในการอยู่ร่วมกันอีกประการก็คือ ความอดทน อดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุและสุดท้ายคือการดำรงความเป็นองค์กรที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการแก้ไขปัญหาข้างต้นสามารถที่จะกระทำไดดังนี้

๑) การฝึกฝนให้เป็นคนผู้รักษาศีลหรือยึดมั่นในศีล โดยเฉพาะศีล ๕ หรือ เบญจศีล เริ่มตั้งแต่การไม่เบียดเบียนกันและกันโดยเฉพาะผู้คนในองค์กรและท้องถิ่นจะต้องปราศจากการ

เบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ปาณาติปาตา เวรมณี) การไม่ฉกฉวยในผลประโยชน์หรือทรัพยากรท้องถิ่น หรือของกันและกันมาเป็นประโยชน์ส่วนตน (อทินนาทานา เวรมณี) การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือ หน้าที่ของผู้อื่น ในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น (กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี) การไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อเจ้อ (มุสาวาหา เวรมณี) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันในองค์กร และท้องถิ่น ทั้งการกระทำแบบต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งสิ่งที่แก้ไขได้ดีที่สุดคือเราจะต้องมีสติและตั้งอยู่ใน ความไม่ประมาทและเตรียมแผนความพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (สุราเมระยะ มัชชะปะ มาทัฏฐาเนา เวรมณี) ขณะเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในองค์กรและในท้องถิ่นควรที่จะเหนี่ยวนำหลัก ฆราวาสธรรมดังที่ได้กล่าวมาในขั้นต้นมาประยุกต์ใช้และเพื่อให้เกิดความมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันนั้น แน่นแฟ้น ยิ่งขึ้น ทุกคนจะต้องยึดหลักทศ ๖ เป็นเครื่องนำทาง ทั้งทศเบื่องบน ทศเบื่องล่าง ทศเบื่อง หน้า ทศเบื่องหลัง ทศด้ายซ้ายและทศด้านขวา โดยต่างก็จะต้องพึงระวังรักษาการคิด การพูด การ กระทำต่อกันด้วยความดีและกระทำด้วยความมีสติ และจะต้องพัฒนาให้เป็นเสมือนสัตว์บุรุษที่ จะต้องปฏิบัติต่อกันในลักษณะผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้สังคมและรู้บุคคล ทั้งนี้เพื่อจะได้ เป็นรากฐานในอยู่ร่วมกันและปฏิบัติหน้าที่ต่อกันชุมชน ท้องถิ่น หรือองค์กรตามบทบาท อำนาจ หน้าที่ของแต่ละคน

๒) สิ่งที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง อาศัยความเชื่อถือ เชื่อมั่น และความไว้วางใจกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้หากทุกคนจะต้องมีธรรมเป็นที่ตั้ง กล่าวคือ ทุกคนจะบริสุทธิ์ สะอาด หรือปลอดจากความกินแหนงแคลงใจกันได้จากการหมั่นพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเป็นเนืองนิตย์ ทำอะไรก็พร้อมเพรียงเรียง หน้ากันทำด้วยความสมัครสมาน สามัคคี ไม่หาเหตุทำลายโครงสร้างที่ดีอยู่แล้วเพื่อให้ได้มาซึ่งความ ขัดแย้งหรือการแก่งแย่งแข่งขัน ไม่ข่มเหง ล่วงเกิน รังแกผู้ที่ด้อยกว่า และจะต้องอารักขาคุ้มครอง ประโยชน์ที่จะมีหรือจะเกิดขึ้นในองค์กร นอกจากนั้นยังต้องเคารพ ศรัทธาในตำแหน่งหน้าที่และ องค์กรที่ตนเองรักรวมถึงผู้อาวุโส ที่ปรึกษา หรือผู้ที่คอยชี้แนะ ชี้นำไปในทางที่ถูกที่ควร

๓) ด้านการบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาลถือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งด้านโครงสร้างที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวนโยบายการบริหารจัดการภาครัฐที่ดี สำคัญที่สุดคือทุกคนทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องเคารพและปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับ และทำอะไรจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความ โปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม พร้อมกันนั้นการบูรณาการการอยู่ร่วมกันในองค์กรนั้นจำเป็นอย่ างยิ่งที่ต้องอาศัยหลักความมีสามัคคีธรรมที่ดีต่อกัน เริ่มตั้งแต่การปรับท่าทีที่แสดงต่อกัน ไม่ว่าจะเป็น ทางกาย ทางวาจา และทางใจจะต้องก่อให้เกิดกุศลธรรมต่อกัน กล่าวคือ ต้องคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกัน จากนั้นเมื่อมีผลประโยชน์เกิดขึ้นหรือได้มาจะต้องรู้จักจัดสรรปันส่วน เอื้ออาทรแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหมั่นปรึกษาหารือเพื่อก่อให้เกิดความเห็นที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๔) การหมั่นฝึกตนและพัฒนาตนให้เป็นคนที่เปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม ซึ่ง ประกอบด้วยกรรมเมตตาธรรมคือการมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นในองค์กรด้วยความรัก ด้วยความ เมตตา กระทำเสมือนหนึ่งบุคคลในครอบครัว ทำเสมือนเขาเป็นพี่ เป็นน้อง เป็นญาติ ความมีกรุณา ธรรมคือการมองคนอื่น ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วย จิตที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทน ความมีมุทิตาธรรมคือการมีความชื่นชมยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีหรือ

ประสบผลสำเร็จด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอิจฉาริษยา การมีอุเบกขาธรรมคือการมีใจที่เป็นกลาง ไม่เอนเอียง ตั้งมั่นและยึดมั่นในเหตุในผล ปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ ส่วนการมีหลักสังคหัตถุธรรมต่อกันนั้นประกอบไปด้วย ทานหรือการให้ ให้ทั้งวัตถุสิ่งของ ผลประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการให้อภัยซึ่งกันและกันในกรณีที่จะมีการเข้าใจผิดหรือเกิดการขัดแย้งกันเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็จะต้องมีปิยวาจาหรือการพูดดี พูดไพเราะเสนาะหูต่อกัน การมีอรรณจริยาหรือการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และการมีสมานัตตาหรือการทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีความโลภก็ไม่มีความสมอตันเสมอปลาย ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลนี้คือรากฐานของความเป็นคนไทยและรากฐานของความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เราจะต้องนำกลับมาพัฒนาให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

๒.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒.๓.๑ แนวคิดการอยู่ร่วมกัน

การปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกันเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่น สังคมไทยนั้น สมาชิกในสังคมยังจำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตนให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นตามมา การอยู่ร่วมกันยังเป็นการอยู่ร่วมกันของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ หรือในประเทศก่อนแล้ว กับประชากรกลุ่มที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ ถ้ามีการจัดการความแตกต่างระหว่างสองกลุ่มเพื่อให้รวมเข้าด้วยกัน ได้เรียกว่าเป็นการรวมเข้าด้วยกัน (Integration) ในทางตรงข้ามการแบ่งแยกระหว่างประชากรสองกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเรียกว่า การแบ่งแยก (Segregation) สิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันแบ่งออกเป็น

๑. การอยู่ร่วมกันแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือ แนวคิดที่เน้นแนวทางเรื่องความหลากหลายของกลุ่มคน สังคมและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายทางสังคมของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ วิถีชีวิต ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างและบทบาทที่ถูกหลั่งหลิมหรือละลายในสังคมมาแต่เดิม เช่น ในทางอุดมคติความคิด การเรียกร้องของกลุ่มสิทธิต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอนุรักษ์ สภาพแวดล้อม ความต่างทางอาหาร ความต่างทางอาชีพ และเรื่องของพหุนิยมในระดับปัจเจก เช่น การเปิดเผยตัวของกลุ่มเกย์ เลสเบี้ยน การอยู่ก่อนแต่ง การยอมรับความเท่าเทียมของสตรี ความเป็นตัวตนของวัยรุ่น ฯลฯ

๒. สังคมพหุลักษณะหรือพหุสังคม (Plural Society) หมายถึงกลุ่มสังคมที่แยกย่อยออกเป็นกลุ่มภาษา กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มศาสนาหรือเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชุมชน ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Multicultural society หรือ สังคมหลากหลายวัฒนธรรมที่นำมาใช้กับรัฐที่มีความแตกต่างหลากหลายอย่างในสหรัฐอเมริกา ซึ่งแนวคิดแบบ Multiculturalism นี้เป็นการมองความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเป็นเกณฑ์แต่ในสังคมสมัยโลกยุคอาณานิคม เช่น พม่าหรืออินโดนีเซียซึ่งมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งไม่เป็นแต่เพียงผู้ที่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ต่างกันแต่รวมถึงความหลากหลายของสถาบันที่เป็นทางการในระบบเครือญาติ ศาสนา การศึกษา การผลิตซ้ำและทางเศรษฐกิจ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อพบปะหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันมักจะเกิดการแข่งขันหรือ

มุ่งหาประโยชน์จากกลุ่มอื่นมากกว่าจะมีอุดมการณ์ร่วมกัน จึงต้องมีการกำหนดกลไกทางสังคมเพื่อป้องกันความวุ่นวายในการอยู่ร่วมกัน

๓. การปกครองแบบพหุนิยม หรือ Pluralism คือแนวคิดในการจัดสรรอำนาจให้กับกลุ่มหรือองค์กรย่อยหลายกลุ่ม ซึ่งตรงกันข้ามกับการปกครองแบบ รัฐเดี่ยว (Unitary state) ในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยเสรีนิยมสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มจะมีการจัดสรรผลอำนาจเหล่านั้นหรือมีการช่วงชิงอำนาจกันอยู่ตลอดเวลาและการกระจายอำนาจก็มักจะเกิดความไม่เป็นธรรมอยู่เสมอ จึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการมองแต่ประโยชน์เรื่อง “วัฒนธรรมเดียว” และรัฐเดี่ยว มาเป็น “พหุนิยมทางวัฒนธรรม” โดยจำเป็นต้องมองว่า ไม่มีต้นแบบวัฒนธรรมเพียงอย่างเดียว เช่น ไม่มีแต่วัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมหลวงเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่มีความหลากหลายมากมายอยู่ร่วมกันด้วย

๔. พหุนิยมทางการเมือง หรือ Political pluralism เป็นความรู้ในระดับสามัญสำนึกว่า ในสังคมจะต้องมีความแตกต่างกัน แนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในวงกว้างในทางการเมือง ถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็น ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพื่อผลประโยชน์ของพลเมือง เป็นเครื่องหมายแสดงถึงจุดยืนของรัฐและอำนาจรัฐ และถือกันว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบเหมาะสมในการกระจายอำนาจในสังคมในระบอบประชาธิปไตย แนวคิดพหุนิยมเป็นแนวทางขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขบนความขัดแย้งของผลประโยชน์ ความเชื่อและการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันซึ่งทำให้แนวคิดพหุนิยมแตกต่างจากแนวคิดรวมเข้าสู่ศูนย์กลาง เพราะแนวคิดพหุนิยมเชื่อว่า สมาชิกในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้หากมีการเจรจาอย่างสันติปัญหาความขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน การเหยียดหยาม การใช้ความรุนแรงโดยอำนาจรัฐหรือในระบบยุติธรรม จึงควรคงสิทธิในระดับและรูปแบบต่าง ๆ ของพลเมืองไว้ คือ สิทธิในการปกครองตนเองในระดับต่าง ๆ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการเข้าร่วมและมีโอกาสประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจ การเมืองในสังคมใหญ่เพื่อนำไปสู่การบูรณาการผสมผสาน (Integration) สู่สังคมใหญ่ในที่สุดและสิทธิการมีตัวแทนพิเศษของกลุ่มย่อยที่มักจะไร้โอกาสหรือถูกละเลยเสมอการปรับเปลี่ยนวิธีการแบบ “Assimilation หรือการกลืนกลาย” ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างรัฐ-ชาติในหลายสังคมที่ ทำลาย กีดกัน บังคับ วัฒนธรรมกลุ่มย่อยให้กลายมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ มาเป็น “Integration หรือการบูรณาการผสมผสาน” จะเป็นวิธีที่ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ลดลงกว่าเดิม เพราะมุ่งเพื่อนำสังคมไปสู่การตระหนักรู้ถึงการรวมอยู่ร่วมกันและความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมทั้งหมด อันหมายถึงรัฐชาติหรือประเทศนั่นเอง ลัทธิล่าอาณานิคมที่ขยายไปทั่วโลก ทำให้เกิดการใช้อคติทางชาติพันธุ์ (Ethnocentrism) เป็นพื้นฐานในการแยกแยะความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยแบ่งผู้คนตามสีผิวและเชื้อชาติ (Race) ก่อให้เกิดลัทธินิยมเชื้อชาติอย่างสุดโต่งหรือ ลัทธิเหยียดเชื้อชาติ (Racism) อันเป็นสาเหตุของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide) ของผู้ที่ถือถือว่าตนเป็นกลุ่มที่เหนือกว่าผลกระทบจากการสร้างภาพลวงดังกล่าว ทำให้นักมานุษยวิทยาเสนอให้หันมาเน้นการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ในช่วงหลังจากปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เพราะเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทน การจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิวซึ่งถือเป็นกระบวนการกีดกันทางสังคม โดยเสนอให้เรียกกลุ่มชน ที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) แทนคำว่า ชนเผ่า (Tribe) ที่แฝงไว้ด้วยนัยเชิงดูถูก “การเมือง

ของความเป็นชาติพันธุ์” (Political Ethnicity) โดยเฉพาะในสังคมไทยในช่วงแรกของกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติ ผลักดันให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางหรือถูกมองไม่เห็นว่าเป็นเหมือนกับพวกตน โดยนัยของการถูกและการกดขี่อันเนื่องจากการเป็นผู้ที่อยู่ในสังคมและวัฒนธรรมบริเวณศูนย์กลาง จนเกิด “ความเป็นอื่น (The Otherness)” การสร้างภาพดังกล่าวทำให้เกิดสภาพของ “ความเป็นชายขอบ (Marginality)” ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดก็คือ สภาพเช่นนี้อาจจะเกิดขึ้นแก่กลุ่มคนที่ถูกทอดทิ้งและไม่ได้อยู่ห่างไกลศูนย์กลางแต่อย่างใดได้เช่นกัน นับเป็นกระบวนการกีดกันให้กลุ่มชนที่อยู่ห่างไกลเหล่านั้น ต้องสูญเสียสิทธิต่าง ๆ ที่ควรได้รับจากการพัฒนาของรัฐ โดยเรียกสภาพเช่นนี้ว่า “กระบวนการสร้างสภาวะความเป็นชายขอบ (Marginalization)” เมื่อมีเหตุดังกล่าวจึงตามมาด้วยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Space) ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อตอบโต้คดีและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ตน เป็นการตอบโต้และกำหนดนิยามความเป็นกลุ่มของตนด้วยตนเองแทนที่จะมีเพียงอำนาจจากศูนย์กลางหรืออำนาจรัฐเป็นผู้จัดการเท่านั้น โดยรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ การออกมาแสดง ความมีตัวตนทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ด้วยการสร้างอัตลักษณ์ของตน สร้าง สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Rights) รวมทั้งภูมิปัญญาความรู้ (Indigenous Knowledge) ซึ่งเป็นสิทธิของท้องถิ่นที่รัฐในระบอบประชาธิปไตยจะต้องยอมรับการทำความเข้าใจสภาพดังกล่าวก็เสมือนดาบสองคม เพราะอาจจะเปลี่ยนจากการมองแบบอคติเป็นการมองแบบหยุดนิ่งตายตัว ไม่เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง หรือที่ใช้คำว่า การสร้างภาพตัวแทน (Representation) ของกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้การทำความเข้าใจในลักษณะที่เป็นความเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Mobility) ร่วมกันไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่ยากและต้องทำความเข้าใจและใช้เวลาในการศึกษากลุ่มสังคมนั้น ๆ ในระยะเวลาที่ยาวนานและใช้ความรู้รอบด้าน ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับพหุสังคมเกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องอำนาจอธิปไตย เอกราช ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสถาบันศาสนาและการปรับตัวของกลุ่มต่าง ๆ เพื่ออยู่ร่วมกันภายใต้ศูนย์กลางอำนาจเดียวกัน

๕. พหุลักษณะทางและวัฒนธรรม อย่างแพร่หลายการพูดถึงแนวคิดชาตินิยมจึงถูกมองว่าไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแต่แนวคิดในเรื่องของชาตินิยมจะถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกลุ่มผลประโยชน์ที่ไม่ใช่รัฐมากขึ้น เพราะปัจจุบันนี้กำลังอยู่ในภาวะที่สังคมมีแนวคิดเรื่องเป็นปัจเจกนิยม หรือ Individualism มากขึ้น ผู้คนในโลกแบบโลกาภิวัตน์อยู่ในภาวะไร้รัฐ ไร้เส้นแบ่งพรมแดนและไร้สังคมมากขึ้น ความเป็นกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ผสมกับแนวคิดเรื่องชาตินิยมแบบในอดีต กลายเป็นข้ออ้างในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มมีความหมายมากกว่ารัฐชาติหรือบ้านเกิด เมืองนอนหรือมาตุภูมิอันเป็นพื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองที่จะถูกกลืนรอน สั่นสะเทือนไปถึงอำนาจรัฐที่จะกระทบกระเทือนเนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ ที่มีมากขึ้น

องค์ประกอบของการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

๑. ประชากร จะต้องมีความจำนวนตั้งแต่ ๒ ขึ้นไปสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุดคือ ครอบครัวที่มี พ่อ-แม่ หรือ พ่อ-แม่-ลูก ในขณะที่ชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นอำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศ ตลอดจนสังคมโลก ที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกัน

๒. ความสัมพันธ์ ประชากรหรือสมาชิกในสังคมนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

๓. พื้นที่หรืออาณาเขต คนในสังคมจะอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง พื้นที่อาจมีขนาดจำกัด เช่น บริเวณบ้านของครอบครัวหนึ่งหรือบริเวณกว้างขวาง เป็นอำเภอหรือจังหวัดโดยไม่ถูกจำกัดพื้นที่ เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคลทางอินเทอร์เน็ต

๔. การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น สมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือบรรทัดฐานที่ควบคุมตามตำแหน่ง สิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

๕. การมีวัฒนธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันทั้งทางกายภาพและประวัติศาสตร์ พวกเขาได้สร้างวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง

๒.๓.๒ แนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม

จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งส่งผลให้มนุษย์แสพติดเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างรุนแรงและนำไปสู่การไม่ยอมรับความหลากหลายในประเด็นของชาติพันธุ์สีผิว ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อความศรัทธา การเมือง หรือวิถีชีวิต ที่กล่าวมาล้วนเป็นปมปัญหาที่สำคัญซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นรากเหง้าของปัญหาต่าง ๆ อย่างกรณีปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่มีนักวิชาการ หน่วยงาน หรือองค์กรต่าง ๆ รวมถึงรัฐบาลได้ระดมความคิดและงบประมาณเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อแก้ไขเยียวยาต่อปัญหาดังกล่าวแต่จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้หากแต่ยังมีความรุนแรงเกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ ๆ

คำว่า “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism) ไม่ได้เป็นคำใหม่ในแวดวงสังคมวิชาการ แต่เป็นคำใหม่ที่มีความสำคัญต่อคนไทยและสังคมไทยเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่ทุกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคมล้วนมีความหลากหลายและซับซ้อน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่แตกต่างกันในสังคมเดียวกัน ย่อมนำไปสู่แนวคิดทางสังคมที่หลากหลาย และจุดนี้เองที่แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของหน่วยทางสังคมที่แต่ละกลุ่มจะมีแนวคิด ทศนคติอำนาจ หรือลักษณะการปกครองเป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับของกลุ่มชนอื่น หรือการมีรูปแบบมาตรฐานการบังคับใช้หรือการตัดสินใจเช่นเดียวกับบรรทัดฐานที่รัฐชาติหรือรัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนด ทุกสังคมประกอบด้วย กลุ่มชนที่หลากหลาย โดยแต่ละกลุ่มชนต่างพยายามค้นหาค่านิยมเพื่อสร้างสรรค์สังคมและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เมื่อสังคมมีความหลากหลายถามว่าผู้คนจะอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้อย่างไร สำหรับประเทศไทย กรณีที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง มีทศนคติที่ไม่ตรงกันจนบางครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งและเกิดความวุ่นวายอย่างในอดีตที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ หรือการกระชกพื้นที่สี่แยกราชประสงค์ คงเป็นบทเรียนที่ต้องจดจำของสังคมไทยเป็นอย่างดี ความหลากหลาย (Pluralism) ที่เกิดขึ้นโดยครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ รวมถึงประเด็นของพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่ทุกคนหรือทุกสังคมล้วนต่างมีวัฒนธรรมของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมเดี่ยวหรือวัฒนธรรมร่วมที่ยึดถือปฏิบัติของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน ย่อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของพหุวัฒนธรรม เป็นประเด็นสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงประเด็นย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นจากแนวคิดที่ว่า บุคคลแต่ละคนเป็นสมาชิกของกลุ่มชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและจากกลุ่มชนหลาย ๆ กลุ่มที่รวมตัวกันจนกลายเป็นสังคมใหญ่เมื่อเป็นสังคมใหญ่ก็จะมีหลากหลายในวิถีปฏิบัติมากขึ้น การอยู่รอดของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของกระบวนการคิดและสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างของวัฒนธรรม ปัจจัยทางศาสนา เชื้อชาติเพศอายุชนชั้นทางสังคม รวมถึงการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่กำหนดความเชื่อ ความรู้สึกและการกระทำของบุคคลในลักษณะต่าง ๆ ของกลุ่มชนในสังคม และลักษณะที่สำคัญของพหุวัฒนธรรม ก็คือการที่บุคคลแต่ละคน เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนหนึ่งและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชนอื่น ๆ ด้วย อาจมีความชัดเจนหรือไม่ก็ได้

ภาพที่ ๒.๖ ระบบทางสังคม (Social System)^{๒๔}

ระบบทางสังคม (Social System) นั้น ประกอบด้วยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ แต่ละกลุ่มก็จะมี ความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม บุคคลแต่ละคนอาจเป็นสมาชิกของกลุ่มชนได้มากกว่ากลุ่มชนเดียว ลักษณะของการปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตด้วยความสลับซับซ้อนในแนวปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกทุกคนของกลุ่มชนจะต้องให้เกียรติ เคารพ ยอมรับถึงความแตกต่างในวิถีปฏิบัติของแต่ละคน แต่ละกลุ่มชน หรือแม้แต่ในสังคมที่ใหญ่ขึ้น และนี่คือ ลักษณะหรือธรรมชาติของความเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งล้วนต่างมีความหลากหลาย มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทุกคน ดังนั้น ทุกคนจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในรายละเอียดทุกแง่มุม เพราะเมื่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น รูปแบบหรือวิถีชีวิตของทุกคนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้และทำความเข้าใจจึงเป็นความสำคัญยิ่ง

^{๒๔} สิทธิโชค ปาณะศรี และคณะ, “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”, วารสารเซนส์จอห์น, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๑-๔๖.

เมื่อกล่าวถึงการอยู่ร่วมกันเป็น “สังคม” ของมนุษย์ แม้จะเป็นการรวมตัวกันของ “คน” ที่ตั้งอยู่บนปัจจัยพื้นฐานทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมที่เหมือนกันทุกประการ มีอัตลักษณ์ ตลอดจนค่านิยมของสังคมเป็นหนึ่งเดียวกัน แต่แท้ที่จริงแล้วเมื่อพิจารณาถึงลงไปถึงระดับปัจเจก บุคคลจะเห็นว่าแต่ละคนในสังคมนั้นมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของความคิดและพฤติกรรม ไม่ประการใดก็ประการหนึ่งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ ความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นอาจเกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัยทั้งจากมิติทางด้านกายภาพ รวมทั้งมิติทางด้านจิตใจอันเป็นผลมาจากการหล่อหลอมเลี้ยงดูจากหน่วยย่อยของสังคมในระดับครอบครัว หรือแม้กระทั่งจากประสบการณ์การใช้ชีวิตของแต่ละบุคคลในแต่ละช่วงวัยก็อาจส่งผลให้แม้กระทั่งคนที่มาจากครอบครัวเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างทางความคิด มีความหลากหลายทางพฤติกรรมมีความชื่นชอบและความคาดหวังที่แตกต่างกันออกไปได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ยิ่งหากสังคมใดเกิดจากการรวมตัวของคนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรมด้วยแล้ว จะยิ่งทำให้ความแตกต่างหลากหลายในสังคมนั้นมีมาก ประเด็นการจัดการความแตกต่างหลากหลายของพลเมืองจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายของรัฐบาลยิ่งในการที่จะต้องแสวงหาหนทางจัดการให้แต่ละกลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวรวมตัวกันโดยมีจุดเชื่อมระหว่างกันจนสามารถเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียว มีความกลมเกลียวสามัคคีสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขพร้อมทั้งมีสำนึกของความเป็นชาติเป็นเจ้าของประเทศที่พร้อมจะร่วมแรง ร่วมใจเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศได้ต่อไป

๒.๓.๓ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ความเป็นพหุสังคมมากขึ้น การอยู่ร่วมกันของ บุคคลที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งทัศนคติความเชื่อ อาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันได้ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายของ สังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็น สังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปแบบของกฎระเบียบ หรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและกัน ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลัก ศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข^{๖๕} ดังนี้

๑. การเคารพกฎเกณฑ์ เป็นหลักการพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมโดยปกติสุข ไม่ว่าจะเป็นสังคมใดหรือประเทศใด การอยู่ร่วมกันของผู้คนเป็นจำนวนมากในสังคมต้องอาศัยกฎระเบียบกติกาของสังคม ซึ่งคนในสังคมนั้น ๆ จำต้องเรียนรู้กฎกติกาของสังคม พร้อมทั้งต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมนั้นคือ ต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาทางสังคม การอบรมสมาชิกในสังคมให้เกิดการเรียนรู้กฎเกณฑ์และกติกาของสังคม คือ การถ่ายทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการทำให้สมาชิกในสังคมนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ซึ่งในสังคม

^{๖๕} สราวุธ งามโหม และคณะ, “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๕๘), หน้า ๗-๑๔.

ที่ได้มีการจัดระเบียบอย่างดีแล้วนั้น การอบรมให้เรียนรู้ กฎเกณฑ์ของสังคมเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำเริ่มตั้งแต่วัยเด็กจนถึงผู้ใหญ่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปของสังคมใหม่และสถาบันใหม่ สมาชิกในสังคมก็ต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์ใหม่และยอมรับค่านิยมใหม่ และในขณะเดียวกันที่พ่อแม่ครอบครัวก็ต้องทำหน้าที่เป็นตัวหลักที่สำคัญในการเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในการเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ของสมาชิกในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒. การเคารพซึ่งกันและกัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บทกำหนดกรอบให้ทุกภาคส่วนของสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน โดยกรอบที่สำคัญในการดำรงตนอย่างเหมาะสมของประชาชน คือ การยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด หากประชาชนทุกคนรู้ถึงสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติไว้ และต่างปฏิบัติได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ประชาชนในชาติย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และชาติบ้านเมืองก็จะพัฒนาและเจริญก้าวหน้าได้ อย่างรวดเร็วการปฏิบัติตนตามสิทธิของตนเองและผู้อื่นในสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยจัด ระเบียบให้กับสังคมสงบสุข โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

๒.๑) เคารพสิทธิของกันและกัน โดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น สามารถแสดงออกได้หลายประการ เช่น การแสดงความคิดเห็น การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น

๒.๒) รู้จักใช้สิทธิของตนเองและแนะนำให้ผู้อื่นรู้จักใช้สิทธิของตนเอง

๒.๓) การเคารพซึ่งกันและกัน

๓. เรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสิทธิเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

๔. ปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวไทยตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินมาพัฒนาประเทศ เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตนเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น

๔.๑) ผลที่เกิดกับประเทศชาติ หากประชาชนมีความสมัครสมาน รักใคร่สามัคคี ไม่มีความแตกแยก ไม่แบ่งเป็นพวกเป็นเหล่า บ้านเมืองก็จะสงบสุขเกิดสวัสดิภาพ บรรยากาศโดยรวมก็จะสดใส ปราศจากการระแวงต่อกัน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น นักลงทุน นักท่องเที่ยวก็จะเดินทางมาเยือนประเทศของเราด้วยความมั่นใจ

๔.๒) ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคม เมื่อประชาชนในสังคมรู้จักสิทธิของตนเองและของผู้อื่น ก็จะหาพาให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการพัฒนา เมื่อสังคมมั่นคงเข้มแข็งก็จะมีส่วนทำให้ประเทศชาติเข้มแข็ง เพราะชุมชนหรือสังคมเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติบ้านเมืองโดยรวม

๔.๓) ผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคม เมื่อครอบครัวเข้มแข็ง และอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวทุกคนรับบทบาท สิทธิ เสรีภาพของตนเองและปฏิบัติตามที่กฎหมายและรัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองได้อย่างเคร่งครัด โดยไม่ละเมิดสิทธิ เสรีภาพของสมาชิกอื่นในสังคม ก็จะนาพาให้สังคมและประเทศชาติเข้มแข็งตามไปด้วยการเคารพซึ่งกันและกัน

๕. ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น

มารยาททางวาจาก็คือบุคลิกภาพที่ปรากฏในสังคมที่เกี่ยวกับการใช้ ถ้อยคำสำเนียงต่อบุคคลทั่วไป เช่น การใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไม่พูดเหยียด หยามผู้อื่น การใช้ว่าคำว่าคุณาเมื่อต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น การกล่าวคำขอโทษเมื่อทำผิดพลาด การกล่าวคำขอบคุณเมื่อได้รับ ความ

ช่วยเหลือ ไม่ส่งเสียงดังก่อความรำคาญ ไม่พูดจาโอ้อวดตนเอง ใช้สำเนียงการพูดที่นุ่มนวลเป็นกันเอง ซึ่งมารยาททางวาจานี้มีผลให้คน ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

๖. ไม่แสดงกิริยาและวาจาดูหมิ่นผู้อื่น

ไม่ใช้วาจาขู่ข่มขู่เหยียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยงอย่างเด็ดขาด การสนทนาที่ดีย่อมไม่กล่าวถึงใครในแง่ร้าย ให้กล่าวถึง เรื่องที่ไม่พาดถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหาย ควรพูดสนทนา ในทางที่จะเกิดความรู้ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียสติดูถูก หรือขัดคอผู้อื่น ไม่พูดจาดูถูก ข่มขู่หรือก้าวร้าวผู้ฟังจะทำให้ขัดเคืองกันและเป็นการน่าละอายสำหรับผู้แสดง วาจาเช่นนั้นออกมา แต่ควรพูดให้เกียรติ ยกย่อง หรือแสดงความชื่นชอบผู้ฟังด้วยความจริงใจแสดง ความเคารพ ให้เกียรติผู้ฟังและผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างให้ความสนใจ ผู้ฟังทั้งที่เป็นการพูดคุยสนทนา และการพูดในที่ชุมชน ในการพูดถึงบุคคลอื่นที่เรากล่าวอ้างคำพูดหรือความคิดของท่าน ก็ควรจะให้เกียรติเจ้าของคำพูดนั้น โดยประกาศชื่อด้วยความเคารพ มิใช่กล่าวอ้างขึ้นอย่างเลื่อนลอยหรือกล่าวเอา ความคิดนั้นว่าเป็นของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการพูด นักเรียนต้องไตร่ตรองก่อนที่จะพูดอะไรออกไป เพื่อให้การพูดนั้นเป็นผลดีและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

๗. ความมีน้ำใจและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยความ มีน้ำใจไมตรีที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเป็นเรื่องที่ ทุกคนทำได้ โดยไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย เพียงแต่แสดงความเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ โดยการช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น ก็เป็นการแสดงน้ำใจได้ เช่น การพาเด็กหรือ ผู้สูงอายุข้ามถนน หรือการสละที่นั่งบนรถโดยสารให้หญิงมีครรภ์ หรือแม้แต่การมีส่วนร่วมช่วยกันพัฒนา สังคมของเราให้ดีขึ้นก็ได้ เป็นคนที่มีน้ำใจและรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นก็ย่อม เป็นที่รัก และที่ชื่นชมของผู้อื่นเสมอ นอกจากนี้ยังช่วยให้อยู่ร่วมกันใน สังคมได้อย่างมีความสุขควรเอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของคนอื่น และแสดงต่อผู้อื่น เหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และทำดีต่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือ สิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตามควรเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องมาให้เราเสมอ ควรแสดงน้ำใจกับคนรอบข้าง เช่น เมื่อเวลามีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกล หรือใกล้ก็ตามควรมีของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือมาถึงคนที่เรารู้จักและ ญาติมิตรของเรา นั้นเป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน เพราะแม้ว่าจะ เป็นแค่สิ่งเล็กน้อย แม้จะไม่ต้องใช้เงินทองมากมาย แต่สิ่งที่ได้มันมีค่า มากกว่านั้น นั่นคือน้ำใจที่ผู้อื่น ได้รับจากเราควรเสียสละกำลังทรัพย์ สติปัญญา กำลังกาย และเวลาให้แก่ผู้ เดือดร้อน เท่าที่เราพอจะทำได้โดยไม่ถึงกับต้องลำบากแก่ผู้อื่นให้กับผู้ที่ ต้องการพึ่งพาอาศัยเรา โดยเป็นการกระทำที่ไม่หวังผลตอบแทน ควรมีนิสัยเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อเพื่อนบ้าน เช่น ไปร่วมงานพิธี ต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ หรืองานอื่น ๆ เท่านั้นเขาก็จะเห็นว่าเรา เป็นคนมีน้ำใจ และจะสามารถเชื่อมไมตรี จิตต่อกันได้ ควรให้ความรักแก่คนอื่น ๆ และให้ความร่วมมือเมื่อเขาต้องการให้ ช่วยเหลือ และช่วยเหลือเขาอย่างสุดความสามารถด้วยความจริงใจที่เรา มี

๘. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน อาจมีการ กระทบกระแทกกันเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ถึงแม้ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่าง ในสังคมเดียวกันจะมีอยู่ทั่วไป แต่หากเรารู้จักเรียนรู้ความแตกต่าง การเคารพและยอมรับซึ่ง ความแตกต่างของกันและกัน การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน มีความไว้วางใจและมีความปรารถนาดี

ต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น ส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ประชาชนทุกชาติพันธุ์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๓.๔ กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม สามารถทำให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมที่มีวัฒนธรรมต่างจากตนเอง มีเจตคติที่ถูกต้องต่อผู้อื่นที่มีวัฒนธรรมต่างจากตน ตลอดจนมีทักษะในการปฏิบัติต่อผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตน ความมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมอยู่ที่ความรู้ความเข้าใจและสำนึกข้ามวัฒนธรรม ความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกัน เคารพในวัฒนธรรมของเขาให้เขาเป็นตัวของเขาเอง รักษาเอกลักษณ์ของเขาไว้ การจัดการเรียนรู้เรื่องพหุวัฒนธรรมนั้น จึงไม่ควรบังคับให้ประชาชนที่มีวัฒนธรรมต่าง ๆ ออกไป ให้มีวัฒนธรรมเหมือนกับคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ไม่ต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของเขา มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม โดยไม่มีการรังเกียจเหยียดฉันท ค่านิยมที่สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน อันประกอบด้วยค่านิยมหลัก และค่านิยมสนับสนุนที่เกี่ยวข้องทั้ง ๔ ด้าน สามารถนำมาเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการมุ่งเน้นการเรียนรู้ความคิดรวบยอดหลัก ตลอดจนการบูรณาการที่เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยกระตุ้นให้เกิดความอยากรู้การใช้วิจารณญาณในการคิดของตนเองส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริง ด้วยตนเองบนฐานของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การปลูกฝังคุณลักษณะการเคารพผู้อื่น เข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี ค่านิยมประชาธิปไตย และสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจึงจะประสบผลสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ การศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม มี ๒ รูปแบบคือ รูปแบบที่เน้นให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่น (Enlightening Power Group Model) และรูปแบบที่เน้นให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยเข้าใจตนเองในบริบททางสังคมของตนเอง และวัฒนธรรมหลัก (Share Power Model) และได้กล่าวถึงการศึกษามิติต่าง ๆ^{๖๖} ดังต่อไปนี้

๑. การบูรณาการเนื้อหา เป็นการปฏิบัติที่ครูใช้ตัวอย่างและเนื้อหาจากหลาย ๆ วัฒนธรรมและกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่ม เพื่อแสดงมิติทัศน์หลักการ ทฤษฎีความเห็นในวิชาเรียนและแบบฝึกหัด

๒. กระบวนการสร้างความรู้ เป็นกระบวนการที่ครูช่วยให้นักเรียนเข้าใจรับรู้ จำ เปรียบเทียบประเมินค่าเพื่อค้นหา แสวงหา พิจารณา และตัดสินใจที่จะสรุปความหมายทางวัฒนธรรม

๓. การสอนที่ให้โอกาสอย่างสม่ำเสมอภาคเป็นการสอนที่ครูปรับปรุงการสอนของครูให้ง่ายขึ้นเป็นการสอนที่มีหลากหลายรูปแบบ

๔. การลดอคติเป็นมิติที่จะช่วยอธิบายลักษณะของทัศนคติมีต่อเชื้อชาติและกลวิธีของนักเรียนที่สามารถช่วยให้เด็กได้พัฒนาเจตคติและค่านิยมแบบประชาธิปไตย เพิ่มสูงขึ้น

^{๖๖} Banks, *Multiethnic education: Theory and practice*, 3rd ed., (Allyn and Bacon: Boston, 1994), p. 60.

๕. อำนาจของวัฒนธรรมและโครงสร้างของสังคม เป็นมิติที่กล่าวถึงการเป็นกลุ่มและการบอกความเป็นเชื้อชาติจะช่วยสนับสนุนการมีส่วนร่วม จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นในวัฒนธรรมของโรงเรียน เพื่อให้พลังของนักเรียนจากหลากหลายเชื้อชาติชนกลุ่มน้อยและวัฒนธรรมกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น

ขณะเดียวกัน Baruth and Manning^{๖๗} กล่าวถึงแนวทาง ๖ ประการ มีดังต่อไปนี้

๑. การจัดการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ในองค์กรมากกว่า ที่จะกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่แยกออกเป็นส่วน ๆ

๒. การจัดการเรียนรู้โดยเน้นวัฒนธรรมร่วมสมัยให้มากเท่ากับวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์

๓. การจัดการเรียนรู้ที่เป็นผลรวมของความพยายามของการนำวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้แพร่กระจายในทุกกิจกรรมและทุกวันที่นำรูปแบบการสอนไปใช้

๔. การจัดการเรียนรู้ที่ทำให้มั่นใจว่าไม่มีการถือเพศหนึ่งเพศใดเป็นสำคัญ

๕. การจัดการเรียนรู้โดยยอมรับลักษณะการศึกษาในสังคมสองภาษา และทักษะทางการศึกษาที่ถูกต้องต่อสังคมที่มีภาษาหลากหลาย

๖. การจัดการเรียนรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนภูมิหลังและประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเด็กหรือผู้เรียน

สอดคล้องกับแนวคิดของ Peggy กล่าวถึงแนวทาง ๕ ประการ^{๖๘} (Five General Approaches) มีดังต่อไปนี้

๑. การจัดการเรียนรู้ในสภาพที่แตกต่างของความสามารถพิเศษและวัฒนธรรมของผู้เรียน

๒. การสร้างความสัมพันธ์ไมตรีในมนุษย์

๓. การสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมที่เจาะจงหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มของผู้เรียน

๔. การสร้างให้เกิดการศึกษาในลักษณะพหุวัฒนธรรม

๕. การส่งเสริมแนวทางพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

การจัดการเรียนรู้ต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักการ ๖ ประการ (Instruction: Based on 6 Principles)^{๖๙} คือ

๑. ความอยากรู้และความสามารถในการเรียนและคิด

๒. สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

^{๖๗} Baruth and Manning, *Multicultural Education of Children and Adolescents*, Boston: Allyn and Bacon, 1992), p. 51.

^{๖๘} Peggy, “Multicultural Education Practices: Models from Three Authors”, ในเอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการบูรณาการ Multicultural Education ในการพัฒนาการเรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๕๙. (อัดสำเนา).

^{๖๙} ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, “การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ”, *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๔๔๓-๑๔๕๘.

๓. สร้างให้เกิดองค์ความรู้ในตัวผู้เรียน
๔. สร้างให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามระดับที่เป็นจริงของแต่ละคน
๕. ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและแบ่งปันความรู้
๖. จัดให้ทุกคนหรือทุกกลุ่มมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ลักษณะของแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากที่สุด คือ การบูรณาการในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการเนนชีวิตของตนเองในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักก็ต้องยอมรับในความแตกต่างของบุคคลอื่นด้วยเช่นกัน

กล่าวโดยสรุปว่า พหุวัฒนธรรม คือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา ภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน สังคมพหุวัฒนธรรม คือ สังคมที่บุคคลมีความหลากหลายในมิติของภาษา เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเคารพ การเอื้ออาทร และการยอมรับถึงความหลากหลาย ความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ในวัฒนธรรมอื่นอันมิใช่ของตน แต่จะเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในที่สุด

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในการบริหารจัดการหรือการดำเนินงานโครงการของรัฐ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับชาติและระดับสากล การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นคุณค่าที่สำคัญที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participation Democracy) และเป็นหลักสำคัญของธรรมาภิบาลในการบริหาร ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการและการตัดสินใจในทุกนโยบายสาธารณะเพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมและก่อให้เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ในรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมถือเป็นแนวคิดที่มีการแพร่หลายในวงการพัฒนาโดยมีฐานแนวคิดมาจากโลกตะวันตกโดยและถูกนำมาใช้ในทางสังคมวิทยา ปัจจุบันการมีส่วนร่วมถือเป็นฐานแนวคิดที่ได้ถูกนำมาใช้ในทุวงการ โดยเฉพาะในระบบการบริหารราชการแผ่นดินยุคใหม่ที่เรียกว่าการบริหารราชการแผ่นดินเปิด (Open Governance) ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๕๐ และได้มีแผนปฏิบัติการเกิดขึ้นตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งในการบริหารราชการแบบนี้รัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคประชาสังคมและผู้มีส่วนได้เสียหรือมีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกฎหมายต่าง ๆ รวมถึงประชาชนจะต้องมีสิทธิในการได้รับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ประโยชน์ และสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงมีสิทธิในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ดังรายละเอียดที่ได้ศึกษารวบรวมมาดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

ภายใต้กรอบความคิดที่จะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๐ หลายประเทศต้องการที่จะปรับเปลี่ยนชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ให้เปิดรับเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ และให้ความสำคัญต่อความรู้พื้นถิ่นในฐานะความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ ที่จำเป็นจะต้องรับเอาเทคโนโลยีเข้าไปทดแทนในบางกรณีโดยอาศัยการแทรกซึม การกดดัน หรือที่ร้ายแรงที่สุดคือการครอบงำโดยภาครัฐหรืออำนาจเบ็ดเสร็จ ผลที่ตามมาทำให้นักพัฒนา นักวิชาการ หรือนักเคลื่อนไหวภาคประชาชน (Non Government Organizations = NGOs) ได้ผนึกกำลังผลักดันกรอบความคิดในการพัฒนาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมที่ว่่านั้นไม่ใช่แค่การร่วมรับฟังนโยบายจากทางภาครัฐเท่านั้น หากแต่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะการเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้เกิดขึ้นกับประชาชนหรือชาวบ้านและเป็นที่มาของการนิยามความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นอย่างหลากหลายมิติ เป็นต้นว่า

การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานที่เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ^{๗๐} ขณะเดียวกันยังหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนา การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนาไม่ใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้ถือเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้แต่ผู้บริหารการพัฒนาไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาถือเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน^{๗๑} และถือเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นตามกรอบแนวคิดแบบ “การพัฒนาทางเลือก” (Alternative Development) โดยมุ่งเป้าการพัฒนาไปยังชุมชนที่มีขนาดเล็กโดยตรง และให้ความสำคัญต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) เช่น การพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ต่อปัจจัย ๔ รวมถึงการให้ความสำคัญและให้ความสนใจในข้อจำกัดในการเข้าถึงหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ

^{๗๐} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี, (นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙).

^{๗๑} เฉลียว บุรีภักดีและคณะ, ขุดวิชาการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๕).

^{๗๒} ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๔๓).

สิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน (Human Rights) สิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Right) และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (Human Flourishing)^{๗๓} ขณะที่องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำและเกี่ยวข้องกับมวลชนในระดับต่าง ๆ คือในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคม การจัดสรรทรัพยากรในการกระทำโดยสมัครใจต่อกิจกรรมและต่อโครงการ^{๗๔}

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการมีส่วนร่วมน่าจะหมายถึงการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการสาธารณะของรัฐจนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้การกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ ผ่านกระบวนการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ การปฏิบัติ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ด้วยความรู้สึกรับรู้ความเป็นเจ้าของ (Ownership) ที่มีพลังในการต่อรองทางการตัดสินใจ (Empowerment) และตั้งอยู่บนพื้นฐานความชอบธรรมแห่งสิทธิมนุษยชน (Human Rights) รวมถึงสิทธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Right)

๒.๔.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วม” มีกรอบแนวคิดที่กว้างขวางและสามารถเกิดขึ้นได้ในขอบเขตและระดับที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทและประเด็นปัญหา การนิยามการมีส่วนร่วมมักจะเป็นไปในลักษณะการบรรยายองค์ประกอบและรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการกิจหรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหานั้นที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและรัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหานั้นจนประชาชนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันให้การกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ เพราะเห็นว่าจะเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน^{๗๕} ขณะเดียวกันในหลักการข้อที่ ๑๐ ของคำประกาศกรุงริโอ (Principle ๑๐ of Rio Declaration) เนื่องในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๒ ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมว่าเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า

“การจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมจะกระทำได้ดีที่สุดด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ในระดับชาติ ปัจเจกบุคคลต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งอยู่ในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ อันรวมถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัสดุอันตรายและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน

^{๗๓} Friedmann, John, *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, (Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993), pp. 31-32.

^{๗๔} ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ” *รายงานวิจัย* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐)

^{๗๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, *เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

ชุมชนของตน และต้องมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ รัฐจะต้อง
เอื้ออำนวยและส่งเสริมความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยจัดให้มีข้อมูล
ข่าวสารซึ่งประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง และต้องจัดให้ประชาชนสามารถ
เข้าถึงกระบวนการทางศาลและทางปกครองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งการได้รับการชดเชย
และการเยียวยาความเสียหาย”

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น ที่ผ่านมานักวิชาการ นักพัฒนา ได้นำเอาเจตนารมณ์ที่
ประกาศไว้มาอ้างอิงเพื่อยืนยันหลักการมีส่วนร่วมและเพื่อแสดงถึงองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วม
ก่อนที่จะมีการสรุปใจความสำคัญ ๓ ประการหรือที่เรียกกันว่า “Three Access Principles” มาเป็น
แนวทางและเงื่อนไขเชิงประจักษ์ว่า หลักการมีส่วนร่วมนั้นน่าจะประกอบด้วย

๑. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Access to Information)
๒. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยได้รับข้อมูลและอย่างมีความหมาย (Informed and Meaningful Public Participation)
๓. การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมหรือการได้รับการเยียวยาความเสียหาย (Access to Justice or Access to Redress and Remedy)

ที่ผ่านมานักวิชาการหลายฝ่ายต่างมีความเห็นร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงต้อง
ประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ ประการดังที่กล่าวมานี้ และถือเป็นตัวชี้วัดของความก้าวหน้าหรือความสำเร็จ
ของรัฐในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
อย่างไรก็ตาม “การมีส่วนร่วม” ในกรอบความคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาจะมีฐานความคิดที่แตกต่างอยู่ ๔
แนวทาง กล่าวคือ ๑) กรอบความคิดที่เป็นความเชื่อในศักยภาพของ “ปัจเจกชน” ที่จะมี “สิทธิ” ในการ
แสดงความคิดเห็นของตนต่อการพัฒนาชุมชนที่ตนสังกัด และสามารถรวมตัวกันในรูปของประชาคม เพื่อ
ร่วมกันจัดการกิจการของชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในแนว “ชุมชนนิยม” (Communitarianism) ซึ่งเน้น
ความสำคัญของชุมชนมากกว่าปัจเจกชนหรือคนแต่ละคนในการร่วมกันกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อ
ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนร่วมกัน ๓) แนวคิดเชิงผสมผสานระหว่างปัจเจกชนกับชุมชนนิยม และ
๔) หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความเชื่อในศักยภาพของปัจเจกชน

การมีส่วนร่วมทางสังคมเกิดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อในระบอบประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญ
ในเรื่องของ “สิทธิ” และ “ความเสมอภาค” ระหว่างประชาชน และความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วมยังมีความ
เกี่ยวพันลึกซึ้งกับความเชื่อในเรื่อง “ปัจเจกชน” (Individualism) ที่มีความสามารถและศักยภาพที่
สามารถคิดเองเป็น ตัดสินใจเองได้ และสามารถรวมตัวกันในรูปของ “ประชาคม” เพื่อร่วมกันจัดการ
กิจการของชุมชนและเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุก ๆ คน ภายใต้กฎกติกาที่กำหนดร่วมกันและตั้งอยู่
บนพื้นฐานแห่ง “การเสียสละ” และความสมัครใจที่จะเข้าสู่ “พันธะสัญญาทางสังคม” (Social
Contracts) ตามเกณฑ์แห่ง “เสรีภาพ” และ “สิทธิขั้นพื้นฐาน” บางประการ

๒. ความเชื่อในแนวคิดชุมชนนิยม

แนวความคิดชุมชนนิยมได้รับอิทธิพลจาก Tonnies ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาเยอรมันใน
ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งอธิบายคู่ตรงข้ามของชุมชนขนาดเล็ก (Gemeinschaft) ซึ่งสมาชิกมีการรู้จักกันเป็น
การส่วนตัวในลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Face-to-Face Relations) เปรียบเทียบกับ

สังคมขนาดใหญ่ (Gesellschaft) ซึ่งสมาชิกไม่ได้รู้จักกันเป็นส่วนตัว แต่ติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาทและสถานภาพในยุโรปในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม นักคิดในแนวชุมชนนิยมมักค่อนข้างหวาดระแวงต่อแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อปัจเจกชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบที่เน้นการแข่งขันซึ่ง “บุคคล” ที่มีความสามารถที่สุด คือ ผู้ชนะ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจเสรี (ซึ่งนักคิดแนวชุมชนนิยมเชื่อว่า) เป็นระบบแบบ “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” ดังนั้นจึงเป็นระบบที่ขาดความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อ่อนแอ

ในแนวคิดแบบชุมชนนิยมรัฐถูกมองอย่างหวาดระแวงว่ารับใช้เฉพาะกลุ่มผู้มีอำนาจและอิทธิพลซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ ในประเทศกำลังพัฒนารัฐมักจะถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา^{๗๖} เนื่องจากระบบบริหารราชการซึ่งยึดเอาอยู่อาศัยและการผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่ศูนย์กลางของอำนาจทำให้นโยบายการพัฒนาหลายอย่างไม่สามารถสนองตอบและแก้ไขปัญหาที่แท้จริงให้กับประชาชนในระดับรากหญ้าได้อย่างทั่วถึงที่ หลายครั้งได้เกิดการพยายามปฏิเสธรัฐที่จะให้รัฐยุ่งเกี่ยวในบางกิจกรรมและบางโครงการ ซึ่งถือเป็นอิทธิพลของกระแสชุมชนนิยมที่รัฐจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทต่อปัญหาหรือการพัฒนาให้อยู่ในฐานะของ “ผู้รับฟัง” ที่ต้อง “ยอมรับ” และ “เปิดประตู” ให้ประชาชนในระดับรากหญ้ามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการการพัฒนาหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

๓. การผสมผสานฐานคิดของปัจเจกชนและชุมชนนิยม

แนวความคิดในเรื่องนี้จะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นของการสร้าง “ทุนทางสังคม” บนพื้นฐานของการสร้าง “ประชาสังคม” โดยมีฐานรากทางความคิดที่ตั้งอยู่บนความเชื่อมั่นในศักยภาพของปัจเจกชน แต่ในขณะเดียวกันเขาก็ปฏิเสธความสุดโต่งในชุมชนนิยมที่มีความเชื่อมั่น ศรัทธา จนเกิดการขับเคลื่อนในลักษณะประชาสังคมที่ไม่อยากให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวในชุมชน และในทางตรงกันข้ามอาจจะต้องมีการเปิดช่องว่างให้รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวได้ในฐานะที่เป็นองค์การที่พร้อมจะการสนับสนุนช่วยเหลือ และมีส่วนในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมากที่สุด

๔. หลักการจัดการร่วมกัน (Co-Management) ระหว่างรัฐและชุมชน

การมีส่วนร่วมแบบหลักการจัดการร่วมกัน ส่วนใหญ่เป็นการมีส่วนร่วมในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐและชุมชน ทั้งนี้ที่ผ่านมามีปัญหาบางประการในกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายสาธารณะของภาครัฐ เป็นต้นว่า ๑) ทุกภาคส่วนหรือบางกลุ่มในชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมที่เท่าเทียมกัน ๒) เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในหน่วยราชการระหว่างระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ และ ๓) เกิดปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกับชุมชนใกล้เคียง ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐเข้าไปจัดการหรือไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อย่างไรก็ตามรูปแบบการจัดการร่วมกันเป็นรูปแบบที่นักวิชาการหลายคนให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่รูปแบบ กฎเกณฑ์ รวมทั้ง “ใคร” ควรเข้ามาจัดการร่วมกันย่อมต้องแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และในแต่ละสถานการณ์นั้น ๆ ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว

^{๗๖} Friedmann, John, *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, Ibid., p. 6.

จากการศึกษายังพบว่าการมีส่วนร่วมนั้นยังมีการแบ่งแยกออกเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ๑) การมีส่วนร่วมเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal-informal Participation) ที่เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้ และการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีโครงสร้าง อาจเป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มหรือในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัวมากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และ ๒) การมีส่วนร่วมทางตรง (Direct Participation) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือการรวมกลุ่มต่าง ๆ โดยได้มีส่วนร่วมแบบทันที แต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องโดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชน และการมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน กรรมการของกลุ่มหรือชุมชน^{๗๗)}

ขณะเดียวกัน Cohen and Uphoff ยังได้อธิบายถึงลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ๓) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)^{๗๘)} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถือเป็นศูนย์กลางของการเกิดความคิดที่หลากหลาย มีการกำหนดและประเมินทางเลือกตัดสินใจ เลือกเปรียบเทียบได้กับการวางแผนเพื่อนำทางที่เลือกมาสู่การปฏิบัติ สามารถแบ่งการตัดสินใจนี้ออกเป็น ๓ ชนิด คือ

๑.๑) การตัดสินใจช่วงเริ่มต้น เป็นการเริ่มต้นหาความต้องการจากคนในชุมชนและวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการที่สำคัญ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญที่จะเลือกเอาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและมีความเป็นรูปธรรมโดยผ่านการใช้กระบวนการตัดสินใจ ในระยะนี้สามารถให้ข้อมูลที่สำคัญของชุมชนและป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจเกิดขึ้นและเสนอกลยุทธ์เพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งคนในชุมชนสามารถเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ ทั้งในเรื่องการเงิน การจัดสรรบุคลากร ตลอดจนวิธีการเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการและสนับสนุนโครงการที่จะนำเข้ามาซึ่งประโยชน์สุขของชุมชน

๑.๒) การตัดสินใจในช่วงดำเนินการ คนในชุมชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในช่วงเริ่มต้นแต่ถูกขอร้องให้เข้ามาดำเนินการเมื่อโครงการเข้ามา ความสำเร็จในช่วงนี้เกิดขึ้นได้มากกว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ซึ่งโครงการจะต้องค้นหาความต้องการของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในภายหลังนี้ และจัดลำดับความสำคัญของโครงการและวิธีการดำเนินโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

๑.๓) การตัดสินใจในช่วงปฏิบัติการ เป็นความเกี่ยวข้องในชุมชนเมื่อโครงการเข้ามามีการเชื่อมโยงโครงการเข้ามาสู่คนในชุมชน โดยจะมีการรวบรวมข้อมูลขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

^{๗๗)} Cohen J.M. and Uphoff N.T., **Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specific, World Development**, (New York: Cornell University, 1977), pp. 213-235.

^{๗๘)} Ibid., pp. 7-17.

เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับปฏิบัติกิจกรรมในโครงการ กรอบที่สมาชิกยึดถือประกอบด้วย การประชุมเพื่อจัดทำนโยบาย การคัดเลือกผู้นำที่จะมีอิทธิพลต่อองค์กร^{๗๙}

๒. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

ในช่วงนี้คนในชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้ ๓ รูปแบบ คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ได้แก่ สละแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และข้อมูลข่าวสาร ทั้งหมดนี้ถือเป็นแหล่งทรัพยากรหลักที่สำคัญ ซึ่งมีอยู่ในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้เพื่อพัฒนาโครงการ การส่งเสริมโดยใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดี การบริจาคเงินและวัสดุอุปกรณ์และอื่น ๆ เป็นการแสดงให้เห็นทิศทางที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญของการมีส่วนร่วมนี้คือการรู้ว่าใครเป็นผู้สนับสนุนและทำอะไรโดยวิธีการสมัครใจ การได้รับค่าตอบแทนหรือโดยการบีบบังคับ การสนับสนุน เรื่องทรัพยากรบ่อยครั้งที่พบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันและการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน คนในท้องถิ่นสามารถรวมตัวกันในการปฏิบัติงานโดยการเป็นลูกจ้างหรือสมาชิกทีมที่ปรึกษาหรือเป็นผู้บริหารโครงการ เป็นสมาชิกอาสา ซึ่งทำหน้าที่ประสานงานกิจกรรมของโครงการ มีการฝึกอบรมให้รู้เทคนิคการปฏิบัติงาน ในโครงการสำหรับผู้เข้ามาบริหารหรือประสานงานวิธีนี้นอกจากจะเพิ่มความไว้วางใจให้กับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นแล้ว ส่วนหนึ่งยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาของตนเอง อีกทั้งยังทำให้เกิดการสื่อสารข้อมูลภายในและได้รับคำแนะนำซึ่งเป็นปัญหาของคนในท้องถิ่นตลอดจนผลกระทบที่ได้รับเมื่อโครงการเข้ามา

๒.๓) การมีส่วนร่วมในการขอความร่วมมือ ทั้งนี้การขอความร่วมมือไม่จำเป็นต้องมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง แต่เป็นพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าผลเสียที่ตามมาหลังจากนำโครงการเข้ามาและผลที่เกิดกับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่เข้าร่วมในโครงการ

๓. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานและมีผลในทางเศรษฐกิจที่ไม่ควรมองข้าม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ

๓.๑) ผลประโยชน์ด้านวัตถุ ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น เป็นการเพิ่มการบริโภค รายได้ และทรัพย์สิน แต่สิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้การสรุปข้อมูลล้มเหลวทั้งนี้ควรวิเคราะห์ให้ได้ว่าใครคือผู้มีส่วนร่วมและดำเนินการให้เกิดขึ้น

๓.๒) ผลประโยชน์ด้านสังคม ถือเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานด้านสาธารณสุข ได้แก่ บริการหรือความพึงพอใจในระบบสาธารณสุขโรค การเพิ่มโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้รูปแบบการผสมผสานเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับคนยากจน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งในเรื่องปริมาณ การแบ่งผลประโยชน์ และคุณภาพบริการและความพึงพอใจ

๓.๓) ผลประโยชน์ด้านบุคคล ถือเป็นความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มหรือได้รับการคัดเลือกเข้ามา เป็นความต้องการอำนาจทางสังคมและการเมืองโดยผ่านความร่วมมือใน

^{๗๙} สถาบันพระปกเกล้า, “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”, เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการอิทธิพลรัฐสภา, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑). (อัคราเนนา).

โครงการ ผลประโยชน์สำคัญที่ได้จากโครงการมี ๓ อย่าง คือ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อำนาจทางการเมือง และความรู้สึกว่าตนเองทำงานมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ควรศึกษาผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังด้วย เพราะอัตราการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์มีความแตกต่างกัน และจะเป็นข้อมูลที่สำคัญในการวางนโยบายหลักที่เกี่ยวข้องว่าจะให้ใครมีส่วนร่วม ทั้งนี้หากผลที่ออกมาตรงกันข้ามกับความคาดหวังจะได้แก้ไขเพื่อหาแนวทางที่มีความเป็นไปได้ในการวางรูปแบบใหม่

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นส่วนที่มีการเขียนเป็นรายงานไว้น้อย ทั้งนี้เราสามารถประเมินโครงการได้ ๒ รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมทางตรงและการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในการประเมินผลส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่าคนในชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ประเมินผลด้านงบประมาณ ความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อโครงการ ประเมินว่ามีผู้เห็นด้วยกับโครงการหรือไม่ ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แก่ใครบ้าง มีส่วนร่วมโดยวิธีใด มีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ หรือผ่านตัวแทนที่เลือกเข้าไปอย่างไรและทำอย่างไร ความคิดเห็นต่าง ๆ จึงจะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่นเพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน และในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน ซึ่งสามารถจำแนกตามมิติของระดับการมีส่วนร่วมมี ๓ รูปแบบ^{๔๐} ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

๓. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดสรรหรือจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ควรเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อส่วนรวม ทั้งในแง่ของคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่โดยรวมถึงจะต้องเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นติดตามมา ทั้งนี้ควรที่จะมีแนวคิดและเป้าหมายที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

^{๔๐} เณลียว บุรีภักดี และคณะ , ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถาบันราชภัฏ, กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๕.

๑. การมีส่วนร่วมเป็นคุณค่าที่สำคัญในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบจากมาตรการ นโยบาย กฎหมายและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ ควรที่จะได้มีโอกาสได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเหล่านั้น รวมทั้งมี โอกาสแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจภายใต้กลไกและรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้รัฐสามารถ นำเอาข้อมูล ข้อคิดเห็น และผลประโยชน์ได้เสียของประชาชนไปเป็นกรอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับ โครงการ

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นมาตรการสำคัญรูปแบบหนึ่งในการแบ่งสรรอำนาจ (Redistribution of Power) ในการตัดสินใจให้กับประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย การให้สิทธิแก่ชุมชนในการร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือเป็นการเพิ่ม อำนาจให้แก่ประชาชนซึ่งสามารถนำไปสู่ระบบและกลไกในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นรูปแบบและกลไกสำคัญที่จะช่วยสร้างความ เข้มแข็งให้แก่ประชาชน (Empowerment) ถือเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพและพัฒนาคนโดยเฉพาะ ประชาชนกลุ่มที่มีความยากจนและด้อยโอกาส ให้เขาเหล่านั้นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร กิจการของภาครัฐมากขึ้น

๔. การมีส่วนร่วมนำมาซึ่งการตัดสินใจที่รอบคอบและรอบด้านมากขึ้น เนื่องจากรัฐได้นำเอาทัศนะที่หลากหลายของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาประกอบการตัดสินใจในกิจกรรม โครงการ หรือนโยบายของตน ทำให้ได้ผลการตัดสินใจที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของประชาชน

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสนองตอบหลักความเป็นธรรมหรือความเสมอภาค (Equity) ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ทุก ฝ่ายที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากมาตรการของรัฐได้มีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจของรัฐได้

๖. การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่ระบบการบริหารจัดการภาครัฐที่ดีและมีการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากภาครัฐไม่มีกำลังบุคลากรหรืองบประมาณที่จะคอยตรวจสอบตราสอดส่องว่าไม่มีการละเมิด กฎหมายแต่จะมีเครือข่ายประชาชนคอยเป็นผู้ตรวจสอบตราสอดส่องในเรื่องดังกล่าวแทน

ในส่วนของเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี ๓ ประการสำคัญ ^{๘๑} ได้แก่

๑. การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยอิสรภาพ หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมมีอิสระที่จะเข้าร่วม หรือไม่ก็ได้ การเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องเป็นไปอย่างสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๒. การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปโดยความเสมอภาค กล่าวคือ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

^{๘๑} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๖.

๓. การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปตามความสามารถ ทั้งนี้ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมายการมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้^{๘๒}

ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขย่อยอื่นอีกเป็นต้นว่า ประชาชนต้องมีเวลา ประชาชนต้องมีความสนใจประชาชนต้องสามารถสื่อสารด้วยความเข้าใจต่อกันทั้งสองฝ่าย ประชาชนต้องไม่รู้สึกว่าเป็นผลกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคมด้วย

สำหรับรูปแบบในการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้นสามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ดำเนินการ โดยอาจเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำไปจนถึงระดับสูงสุดนั่นก็คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งในบางโครงการอาจสามารถดำเนินการเพียงรูปแบบเดียวก็สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ แต่สำหรับโครงการที่มีความซับซ้อนของโครงสร้างปัญหาควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการจากหลาย ๆ รูปแบบเข้าไว้ด้วยกันเพื่อความสำเร็จของโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้เป็น ๕ รูปแบบ^{๘๓} ได้แก่

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) หมายถึง การที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหรือ ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม หรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้นและเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะ หรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม รวมถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

๓.๑) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการหรือผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น รวมถึงตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับกว้างเพื่อรวมหลาย ๆ ชุมชนในคราวเดียวกันในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบเหมือนกันหรือคล้ายกัน

^{๘๒} ถวิลวดี บุรีกุล, การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ, (นนทบุรี :สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๘๓} สุคนธ์ เครือคำ และคณะ, การพัฒนาทีมงาน, (ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕).

๓.๒) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการจำเป็นต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถามและให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไปและผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะ รวมถึงผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

๓.๓) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นยอมรับ มีหลักเกณฑ์ มีประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้นและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนักและไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมาย ที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินในทางกฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดให้หลายวันและไม่จำเป็นต้องจัดเพียงครั้งเดียวหรือสถานที่เดียวตลอดไป

๔. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหา ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติการที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่ายนัก ทั้งนี้อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนของตนเข้าไปนั่งในคณะกรรมการใดคณะหนึ่งที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ และประชาชนจะมีบทบาทชี้้นำการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

๕. การใช้กลไกทางกฎหมาย (Law) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและมีส่วนร่วมในเชิงของการป้องกันแก้ไข เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองอันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าจะได้รับ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ หรือ ๒๕๕๐ ก็ได้ ต่างก็ได้ให้หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า

๕.๑) ด้านการรับรู้ข่าวสาร

๕.๒) ด้านการพิจารณาการปฏิบัติราชการทางการปกครอง

๕.๓) ด้านการกำหนดนโยบาย

๕.๔) ด้านการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๕) ด้านการคัดเลือกผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๕.๖) ด้านการตรวจสอบและการปฏิบัติงาน

๕.๗) ด้านการออกกฎหมาย

ทั้งนี้ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กรตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ประกอบรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทาง

กฎหมายนี้จะทำให้เกิดความยืดหยุ่นต่อการดำเนินการโครงการหรือการยุติโครงการ รวมทั้งมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นด้วย

ขณะเดียวกันสถาบัน IAP๒ (International Association for Public Participation)^{๘๔} ซึ่งเป็นสถาบันฝึกอบรมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา ได้จัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ตามกรอบแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ^{๘๕} ที่ได้กล่าวถึงหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐใน ๕ ระดับ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นประชาชนมีบทบาทน้อย เป้าหมาย คือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางเลือก ตัวอย่างเช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ เสียงตามสาย ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

๒. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) ระดับนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และแสดงความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ เป้าหมายคือการได้รับข้อมูลและรับความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไขตัวอย่าง เช่น การสำรวจความคิดเห็น การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการรับฟังความคิดเห็น ตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นของประชาชนในการตัดสินใจ

๓. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและประชาชนอย่างจริงจัง เป้าหมายคือ การทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจว่า ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ตัวอย่างเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสำรวจความคิดเห็นโดยการปรึกษาหารือ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การทำงานกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

๔. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การตั้งเป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน การสร้างฉันทามติ กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การร่วมงานกับประชาชน

^{๘๔} สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน, คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน , (กรุงเทพมหานคร: กรมชลประทาน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^{๘๕} United Nation, “Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development Report of the Meeting for The Adhoc Group of Expert”. Department of International Economic and Social Affairs, (New York: United Nation, 1981), pp. 123-124.

เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและแนวคิดใหม่จากประชาชน โดยสัญญาว่าจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจทางออกของปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) ถือเป็นขั้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมสูงสุด เป้าหมายคือ การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเอง โดยรัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจในรูปแบบการมีส่วนร่วม คือ การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาคัดแย้ง โดยกระบวนการประชาคม มักเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจเลือก

สำหรับระดับการมีส่วนร่วมนั้นแบ่งได้เป็น ๕ ระดับ^{๕๖} จากการมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุดไปถึงระดับสูง คือ ๑) การให้/รับข่าวสาร (Inform) ๒) การปรึกษาหารือ (Consult) ๓) การร่วมคิดร่วมทำ (Involve) ๔) การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate) และ ๕) การเสริมพลังอำนาจ (Empower) การเลือกระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีระดับและเทคนิคที่ใช้แสดงเป็นตารางให้เห็นรายละเอียดตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ทางเลือกของรูปแบบที่ใช้	เทคนิคการใช้
๑) ให้ข้อมูล (Inform)	ให้ประชาชนตระหนักและให้ความรู้แก่ประชาชน	แลกเปลี่ยนข้อมูล	โฆษณาทางสื่อ / ตั้งตู้แจกข้อมูลข่าวสาร / แผ่นพับ / จัดทำวีดิทัศน์ / เปิดเว็บไซต์ให้ข้อมูล / ตั้งทีมออกไปรณรงค์นอกพื้นที่ / เปิดศูนย์ข้อมูลข่าวสาร / เอกสารข้อเท็จจริง / จดหมายข่าว / รายงานการศึกษาทางเทคนิค / รายการโทรทัศน์
		ชักชวนให้ประชาชนเข้ามาร่วมในกระบวนการ	ทัศนศึกษา / การประชุมชี้แจงของหน่วยงาน / คำประกาศของทางราชการ
การปรึกษาหารือรับฟังความคิดเห็น (Consult)	เพื่อให้ได้มาซึ่ง Input/Feedback จากประชาชนอย่างกว้างขวาง	ชักชวนให้ประชาชนมาเข้าร่วมในกระบวนการ	ประชาพิจารณ์ / จัดงานการแสดง (Exhibition) เสวนาประชาชน / การเยี่ยมชมโครงการเพื่อให้ข้อมูลและรับข้อมูลจากประชาชน / การจัดหาวิทยากรกระบวนการ / จัดแสดงข้อเท็จจริง / การสนทนากลุ่มย่อย / เวทีสาธารณะ
		รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	ทำแบบสอบถาม / จัดทำแบบฟอร์มการแสดงความคิดเห็น / การสัมภาษณ์รายบุคคล / การสนทนากลุ่มย่อย / สายด่วนสายตรง / การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ / การร่วมลงประชามติ (ตามกฎหมายไทย)

^{๕๖} สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๕๗), หน้า ๒๓.

ระดับการมีส่วนร่วม	วัตถุประสงค์	ทางเลือกของรูปแบบที่ใช้	เทคนิคการใช้
การร่วมคิดร่วมทำ (Involve)	เพื่อให้เกิดการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเต็มที่	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	การประชุมกลุ่มย่อยในการวางแผน / คณะกรรมการระดับท้องถิ่น / การจัดเวทีสาธารณะ / การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
การเป็นหุ้นส่วนหรือภาคี (Collaborate)	เพื่อสร้างฉันทานุมัติ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ	คณะกรรมการที่ปรึกษา / เวทีผู้มีส่วนได้เสีย / ฟอรัมแผนภูมิภาค / การจัดทำแผนที่ความคิด
การเสริมพลังอำนาจของประชาชน	เพื่อสร้างเวทีให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ	ชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในกระบวนการ รวบรวมข้อมูลจากประชาชนและภาครัฐให้ Feedback	การปฏิบัติตามการประเมินผลและคำแนะนำของภาคประชาชน การลงคะแนนเสียง (Referendum ในต่างประเทศ)

กล่าวโดยสรุป กรอบคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในงานพัฒนานั้น ในยุคต้นของการพัฒนาชุมชน แม้จะมีจุดดีในแง่ของการต้องการสร้างประชาธิปไตยภายในชุมชน แต่ในภาคปฏิบัติเมื่อนำมาใช้ในประเทศด้อยพัฒนาที่อำนาจบริหารมีลักษณะรวมศูนย์ การมีส่วนร่วมจึงอาจกลายเป็นการเกณฑ์ (Recruitment) ให้คนเข้าร่วมภายใต้ปรัชญาของการต้องการเปลี่ยนคนในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ให้ทันสมัยมากขึ้น ให้รู้จักคิดเพื่อพัฒนาตนเอง ให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อให้พ้นจากสภาพความยากจนและด้อยพัฒนา ขณะเดียวกันในการมีส่วนร่วมในรูปแบบปัจจุบันมีการเปิดกว้างและยอมรับในสิทธิของประชาชนและชุมชนมากขึ้น ทำให้ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนได้แสดงพลังแห่งการมีส่วนร่วมออกมาในหลายระดับ ประกอบด้วย

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) หมายถึง การที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒. การรับฟังความคิดเห็น (Public Consultation) หมายถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างรัฐในฐานะเป็นผู้ดำเนินการโครงการพัฒนากับประชาชนที่เกี่ยวข้องและที่ได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะหรือเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

๓. การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve) หมายถึง การที่ภาคประชาชนและส่วนงานที่เกี่ยวข้องมีสิทธิ มีส่วนร่วมแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจต่อประเด็นปัญหาหรือการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูล ความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการพัฒนา

๔. ความร่วมมือ (Public Collaboration) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วมโดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจในการพัฒนา และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

๒.๔.๓ รูปแบบของการมีส่วนร่วม

จากกรอบคิดการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ด้าน ที่คณะผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จากการศึกษาเชิงลึกพบว่าในแต่ละด้านนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบูรณาการเอาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้ามาประยุกต์หรือผสมผสานเพื่อให้เกิดความกลมกลืนและเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

๑. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information)

ในเรื่องนี้ มัลลิกา ผลอนันต์^{๘๗} ได้กล่าวถึงการรับรู้ข่าวสารที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจและการโน้มน้าวใจที่จะมีผลต่อการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ นั้นมีความเชื่อว่าการที่จะชักจูงใจบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นเป็นเหมือนกับการกระตุ้นบุคคลนั้นเพื่อให้เกิดการตอบสนองในสิ่งที่เราต้องการให้เป็น ในกระบวนการสื่อสารจะมีช่องว่างหรือตัวกลางระหว่างการกระตุ้นและการตอบสนองซึ่งเรียกว่าพื้นเพเดิมของบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางที่สำคัญมากในการที่จะเกิดการรับรู้ได้จากการสื่อสาร ดังนั้นในการจูงใจบุคคลใดนั้นเราจะต้องศึกษาถึงพื้นเพเดิมของบุคคลคนนั้นก่อนว่า ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ระดับการศึกษา ทั้งนี้สามารถแบ่งลักษณะของการรับรู้เพื่อการพัฒนาของคนได้ ๔ ระดับ ดังนี้

๑.๑) กลุ่มเชื่อ (Believer) เป็นกลุ่มที่ง่ายที่สุดในการจะทำให้เกิดการรับรู้หรือการชักจูงให้ปฏิบัติตามที่เป้าหมายทางการพัฒนา เพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับทัศนคติความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นแนวทางเดียวกันกับการพัฒนา จึงเชื่อและเห็นด้วยในสิ่งที่พัฒนาได้สื่อออกไป

๑.๒) กลุ่มสงสัย (Skeptic) เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายทางการพัฒนาที่จะสื่อสารหรือประชาสัมพันธ์ทั้งในด้านบวกและด้านลบ และคนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่เกิดความสงสัยในเรื่องนั้น เช่น ในการสร้างเขื่อนคนกลุ่มนี้จะมีข้อมูลว่ามีทั้งประโยชน์และโทษ กล่าวคือ มีความเชื่อว่าเขื่อนใช้ผลิตกระแสไฟฟ้าถือว่าเป็นผลดี แต่ขณะเดียวกันเขื่อนก็จะเป็นสาเหตุของการทำลายสภาพแวดล้อมไปด้วยอีกทางหนึ่งข้อสงสัยดังกล่าวจะทำให้คนกลุ่มนี้ตัดสินใจไม่ได้ว่าระหว่างประโยชน์และโทษนั้นสิ่งใดมีมากกว่ากันและเขาจึงยังไม่ตกลงใจเชื่อว่าการสร้างเขื่อนเป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นในการที่จะพัฒนาอะไรจะต้องมีการประชาสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ให้เขาหายสงสัยก่อน

๑.๓) กลุ่มเฉื่อย (Apathetic) เป็นกลุ่มที่ไม่สนใจ ไม่ได้ตอบหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะพัฒนาเนื่องจากรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง เช่น รู้สึกว่าการสร้างเขื่อนหรือไม่สร้างเขื่อนนั้นไม่เกี่ยวข้องกับตนเองเพราะเขื่อนสร้างที่ต่างจังหวัด แต่ตนเองอยู่กรุงเทพมหานคร ตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์หรือผลเสียอะไรจากการสร้างเขื่อนนั้น ดังนั้น

^{๘๗} มัลลิกา ผลอนันต์, ทฤษฎีการสื่อสาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒-๔๓.

หลักในการสร้างการรับรู้กับคนกลุ่มเฉยนี้จึงต้องพยายามดึงเรื่องที่จะพัฒนาแสดงผลให้เขา เห็นว่าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวคนเหล่านี้ให้ได้

๑.๔) กลุ่มปรีกษ (Hostile) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่ยากที่สุดในการทำความเข้าใจ หรือทำให้เกิดการรับรู้ในด้านบวก เพราะเป็นกลุ่มไม่เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ทางการพัฒนา ฉะนั้นจะใช้ความพยายามและความอดทนอย่างสูงสุดที่จะทำให้เกิดการรับรู้ที่ ถูกต้อง โดยอาศัยเทคนิคทางการสื่อสารให้คนกลุ่มนี้เกิดความปั่นป่วนในแง่ของความคิดหรือเกิด ความไม่สมดุลทางความคิดเสียก่อน เป็นต้นว่าอาจจะให้คนที่เขานับถือเขาเกรงใจเป็นผู้ชักจูง เพื่อให้เขาเปลี่ยนจากกลุ่มปรีกษมาเป็นกลุ่มสงสัยก่อน และในช่วงที่เขาเกิดความปั่นป่วนทาง ความคิด สมองก็จะเริ่มเปิดรับข้อมูลต่าง ๆ มากขึ้น เราจึงเริ่มให้ชุดข้อมูลที่จะนำไปสู่การรับรู้ ข้อมูลที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา จนเขากลายเป็นกลุ่มเชื่อในที่สุด

๒. การรับฟังความคิดเห็น(Public Consultation)

ในเรื่องนี้การรับฟังความคิดเห็นเกิดขึ้นได้จากการปรึกษาหารือ และสามารถแบ่งออก ได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๒.๑) การปรึกษาหารือเป็นรายบุคคล (Individual Counseling) การปรึกษา ปรึกษาประเภทนี้เป็นแบบที่ได้รับความนิยมและถูกนำมาใช้ในการพัฒนาต่าง ๆ การปรึกษาจะเป็นการพบ กันระหว่างผู้ให้คำปรึกษากับผู้ขอคำปรึกษา การปรึกษาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยให้ผู้ขอรับ คำปรึกษาสามารถเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทักษะคติ ความเชื่อ ค่านิยม และปัญหาใน การพัฒนา สามารถแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาให้เกิดผลมากที่สุด

๒.๒) การให้คำปรึกษาหารือแบบกลุ่ม (Group Counseling) การปรึกษา ปรึกษาประเภทนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการปรึกษาเชิงกระบวนการ และเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่ม บุคคลที่มีความต้องการ ประสบปัญหาหรือผลกระทบจากการพัฒนาที่คล้ายกันหรือตรงกัน ทั้งนี้ก็ เพื่อต้องการที่จะแก้ไขปัญหาดังปัญหาหนึ่งร่วมกัน โดยผู้ที่เกี่ยวข้องจะมารวมกันเป็นกลุ่มเพื่อ ปรึกษาหารือและหาทางออกร่วมกัน ในปัจจุบันมักส่งเสริมการปรึกษาหารือกันเพื่อหาทางออก ของปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการแย่งชิงผลประโยชน์ โดยเฉพาะในโครงการพัฒนาที่ใหญ่ ๆ หรือมีงบประมาณและผลกระทบที่สูง

สำหรับองค์ประกอบของการปรึกษาหารือที่อยู่บนพื้นฐานความร่วมมือมี ๕ องค์ประกอบสำคัญ คือ

(๑) การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน (Positive Interdependence) สมาชิกในกลุ่ม มีความสำคัญทุกคน ความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในกลุ่ม สมาชิกจะประสบ ความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อกลุ่มประสบความสำเร็จ ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนและ ในขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย เพื่อประโยชน์ร่วมกัน

(๒) การปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด (Fact-to-Face Promotive Interaction) สมาชิกมีการพึ่งพาช่วยเหลือกัน เป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อ กันในการช่วยเหลือให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย สมาชิกกลุ่มจะไว้วางใจ ห่วงใย ส่งเสริม ช่วยเหลือกัน เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

(๓) ความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน สมาชิกทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถไม่มีใครได้รับประโยชน์โดยไม่ทำหน้าที่ของตน ดังนั้นจึงต้องมีการตรวจสอบผลงานทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม จะต้องมีการทดสอบรายคน รายกลุ่ม สังเกตพฤติกรรมผู้ที่เกี่ยวข้องในกลุ่มและจัดให้มีผู้สังเกตการณ์

(๔) การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับการทำงาน การเรียนรู้แบบร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยทักษะหลายประการ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทักษะการทำงานกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีความเคารพ ยอมรับ และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(๕) การวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (Group Processing) การเรียนรู้แบบร่วมมือต้องมีการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่มเพื่อช่วยให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้และปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม พฤติกรรมสมาชิกกลุ่ม ผลงานกลุ่ม การวิเคราะห์การเรียนรู้จากทำได้ทั้งผู้รับผิดชอบโครงการและประชาชน ทั้งนี้ประชาชนหรือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจะต้องได้รับข้อมูลป้อนกลับเพื่อร่วมแสดงทักษะการคิด

๓. การร่วมในการตัดสินใจ (Public Involve)

การตัดสินใจเป็นการนำหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการการตัดสินใจเพื่อให้ผู้ตัดสินใจมีโอกาสผิดพลาดน้อยลงหรือการตัดสินใจได้ถูกต้องมากขึ้น การตัดสินใจที่จะมีขึ้นภายในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สามารถทำการประเมินได้โดยใช้กฎเกณฑ์หรือเครื่องมือดังกล่าวพิจารณาทางเลือกที่ดีที่สุด การทำการตัดสินใจได้นำเอาความน่าจะเป็นเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ทั้งนี้เพราะบุคคลจะมีการเปรียบเทียบว่าผลลัพธ์หรือผลตอบแทนที่ดีที่สุดหรือไม่ แต่ถ้ามีวิธีให้ผลตอบแทนมากกว่าหนึ่งทางเลือกก็ต้องมีการตัดสินใจเลือกทางเลือกหรือวิธีที่จะทำให้ได้ผลตอบแทนมากที่สุด ซึ่งการตัดสินใจเลือกดังกล่าวเป็นเรื่องที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อน ดังนั้นจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบการตัดสินใจดังต่อไปนี้

๓.๑) มีทางเลือกหลายทาง (Alternatives) ในแต่ละทางเลือกอาจจะอยู่ในรูปแบบนโยบายในการปฏิบัติงานเทคนิคหรือขั้นตอนการดำเนินงาน การที่มีทางเลือกมาก ๆ ถ้าจะอาศัยดุลพินิจส่วนตัวทำการตัดสินใจนั้นอาจจะผิดพลาดขึ้นได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยเครื่องมือหรือเกณฑ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการตัดสินใจ เพราะยังมีหลักประกันได้ว่าไม่ได้ตัดสินใจไปตามดุลพินิจส่วนตัว

๓.๒) ข้อมูลในปัจจุบันมีจำนวนมาก ถ้านำดุลพินิจส่วนตัวมาใช้ในการตัดสินใจแล้ว โอกาสที่จะผิดพลาดอาจจะมีมาก เพราะไม่อาจจะนำข้อมูลที่มีอยู่ทั้งหมดนั้นมาพิจารณาได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในเวลาที่จำกัดได้

๓.๓) เพื่อลดความขัดแย้งลงเนื่องจากพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ถ้าไม่อาศัยหลักเกณฑ์หรือเครื่องมือที่เหมือนกันทำการตัดสินใจแล้วก็จะทำการตัดสินใจแตกต่างกันออกไปซึ่งจะทำให้คนในองค์การเกิดการขัดแย้งกันขึ้นในกรณีที่ความเห็นแตกต่างกัน

๓.๔) เพื่อลดความเสี่ยงการตัดสินใจที่ปราศจากกฎเกณฑ์หรือเครื่องมือแล้ว โอกาสที่เสี่ยงต่อความผิดพลาดนั้นมีสูง แต่การตัดสินใจที่มีเครื่องมือเข้ามาช่วยแล้ว โอกาสของการตัดสินใจที่ผิดพลาดนั้นมีน้อยหรือไม่เลยก็เป็นไปได้

๔. ความร่วมมือ (Public Collaboration) ในการประชุมรับฟังความคิดเห็นถึงขั้นเทคนิคที่สำคัญที่สุดซึ่งจะทำให้เกิด การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการดำเนินงานหรือการพัฒนาใด ๆ ให้ประสบความสำเร็จ เปรียบเสมือนการวางแผนความคิดทั้งหมดทุก ๆ ด้านอย่างละเอียด ซึ่งต้องใช้เวลาเตรียมการอย่างรอบคอบ พิถีพิถัน หากเตรียมการไม่ดีเราจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้และทำให้เสียเวลาเปล่า การวางแผนขั้นนี้มีขั้นตอนและหัวข้อที่ต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

๔.๑) การกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าควรเป็นในระดับใด ซึ่งจะต้องชัดเจนเพราะเรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการวางแผน โดยพยายามให้เกิดการมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งจะต้องคิดให้รอบคอบแต่ต้นว่า โครงการที่จะทำเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องนั้น ๆ เราต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมระดับใด โครงการบางเรื่องอาจจำเป็นต้องให้ประชาชนต้องเข้ามามีบทบาทมากถึงระดับการเป็นประชาชนหุ้นส่วนเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา หรือบางโครงการอาจต้องการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจเลยก็ได้ ซึ่งการวางแผนการดำเนินงานจะมีความซับซ้อนและยุ่งยากตามระดับของการมีส่วนร่วม อีกทั้งต้องดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

๔.๒) กระบวนการหลัก กระบวนการรองและทีมงาน ต้องมีทัศนคติที่เป็นบวก และรักในหน้าที่ที่ตนทำ มีความอดทน และพึงระลึกเสมอว่า หน้าที่ของกระบวนการคือการขับเคลื่อนให้การประชุมนั้นเกิดการแสดงความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมระหว่างผู้เข้าร่วม สำหรับทีมงานที่เหลือ ได้แก่ กระบวนการรองซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย กระบวนการหลักเป็นผู้จัดบันทึกการประชุมมีหน้าที่เติมคำถามในเวทีเพื่อให้ประเด็นต่าง ๆ สมบูรณ์ขึ้น และเป็นผู้สังเกตการณ์คอยระวังไม่ให้มีการเบี่ยงเบนประเด็นไปจากที่ตั้งไว้ ส่วนทีมงานเสริมเพื่อถ่ายภาพหรือเป็นผู้ช่วย ทั้งนี้จำนวนทีมงานจะขึ้นอยู่กับจำนวนหรือปริมาณของผู้เข้าร่วมประชุม และทักษะ/ประสบการณ์ของกระบวนการหลัก

๔.๓) การตั้งประเด็นและคำถาม ประเด็นคำถามที่ดีต้องชัดเจน ครอบคลุม เข้าใจง่ายเป็นเรื่องที่ผู้เข้าร่วมประชุมทราบมาก่อน แล้วนำสิ่งที่ต้องการนั้นมาตั้งเป็นคำถาม ควรตั้งประเด็นหลักและแตกเป็นประเด็นย่อย หลังจากนั้นทีมงานทั้งหมดควรลงซักซ้อมจำลองเวทีการประชุมโดยสมมติตนเป็นชาวบ้าน แล้วคิดว่าจะตอบคำถามที่ถามมาแบบใดบ้าง เมื่อชาวบ้านถามคำถามอย่างนั้น เราจะต้องตั้งโจทย์ถามกลับอย่างไรต่อไป

๔.๔) มีวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่ชัดเจนว่าจัดเพื่ออะไร จัดไปทำไม และจะเอาผลที่ได้จากการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนนั้นไปทำอะไร ทั้งนี้ควรแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบในตอนต้นของการประชุม หรือควรแจ้งล่วงหน้ากับกลุ่มเป้าหมายก่อนถึงวันประชุม ในกรณีที่เป็นการโครงการซึ่งต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในระดับสูง

๔.๕) มีกระบวนการ ขั้นตอน แผนการดำเนินงานที่ดี โดยกำหนดแผนอย่างละเอียดว่ามีกิจกรรมอะไรบ้าง ใครมีบทบาทและหน้าที่อะไร เวลาไหน ใครจะนั่งตรงไหน ใครจะพูดก่อน-หลัง และจะแจกเอกสารตอนไหน ฯลฯ นอกจากนี้สำหรับทีมงานมือใหม่ ควรมีการซักซ้อมขั้นตอนของกระบวนการบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และช่วยลดข้อผิดพลาดเมื่อต้องจัดเวทีประชุมจริง

๔.๖) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมประชุม เช่น เพศ วัย การศึกษา ผู้เข้าร่วมประชุมคาดหวังแค่ไหนจากการร่วมประชุม คนที่เข้าประชุมนั้นมีใครบ้าง กลุ่มผู้มีส่วนได้และกลุ่มผู้มีส่วนเสียมีมากน้อยเพียงใด ใครมีผลกระทบโดยตรง ใครได้รับผลกระทบในแง่บวก ใครได้รับผลกระทบในแง่ลบ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญมากเป็นใคร มีบทบาทต่อความสำเร็จในการดำเนินการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพียงใด ฯลฯ ทั้งนี้การทราบข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายอย่างละเอียด จะเป็นประโยชน์อย่างมากในการดำเนินงานตามแผนในขั้นตอนอื่น ๆ เปรียบเหมือนคำกล่าวที่ว่า รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง

๔.๗) สื่อและอุปกรณ์การสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจประเด็น เนื้อหา ตรงกัน เช่น การเลือกวิดีโอที่ควรเตรียมเรื่องให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการจัดเวที ตรวจสอบเช็คคุณภาพก่อนวันจริง การเตรียมกระดาน กระดาษ การ์ด ปากกา เทปขาวหรือหมุด การเตรียมเอกสารแจก ฯลฯ

๔.๘) การเตรียมเกม โดยเลือกเกมที่เหมาะสมกับเรื่องที่จะจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เช่น ประชุมเรื่องการร่วมกันขุดคุ้ยระบายน้ำแก้ปัญหาน้ำท่วม การเลือกเกมควรเลือกแนวที่สร้างความสามัคคี ช่วยกันทำงาน หรือหากเป็นเรื่องกรณีพิพาทกันมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ควรเลือกเกมเกี่ยวกับการเสียสละนอกจากนี้ทีมงานต้องลองเล่นเกมเอง ว่าเป็นเกมที่สนุก เหมาะสมกับกลุ่มและเวลาหรือไม่ เป็นต้น

๕. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Public Empower) หมายถึง การที่ประชาชนบทบาทในระดับสูงในการมีส่วนร่วมในลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเองได้ หากไม่ได้รับความเป็นธรรม และไม่ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการเสริมอำนาจแก่ประชาชน มุ่งคุ้มครองภาคประชาชนมากกว่าภาครัฐหรือภาคธุรกิจ ก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากโดยปกติแล้ว ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจมักจะมีความสามารถในการคุ้มครองตนเองได้มากกว่าภาคประชาชน ทั้งนี้เพราะในความเป็นจริงนั้นภาคประชาชนมักจะขาดซึ่งความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกทางกฎหมาย สุดท้ายจึงลงเอยด้วยการถูกเอารัดเอาเปรียบจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน การเสริมอำนาจแก่ประชาชน ไม่ใช่เพียงการแสดงบทบาทที่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์นี้เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงการมีกลไกอื่น ๆ ที่สอดคล้องเพื่อทำให้การบังคับใช้กฎหมายเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพทั่วถึงและเท่าเทียม และยังรวมถึงการทำให้ประชาชนรับรู้ เข้าใจ เข้าถึง และสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพจากกลไกทางกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนั่นหมายถึงระบบรัฐบาล รัฐสภาและตุลาการจำเป็นต้องมีความมุ่งมั่น ทำให้กลไกทางกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองประชาชนมีความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างประโยชน์ให้กับประชาชนและประเทศได้อย่างแท้จริง

นอกเหนือจากกลไกข้างต้นกลไกการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย และการใช้ประโยชน์จากกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ เกิดจากการผสมผสานที่ลงตัวของ ๒ ส่วนผสมด้วยกัน ส่วนผสมแรกคือ ความพร้อมของนโยบายและกลไกทางสังคมอันจำเป็นและสอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งการมีวิสัยทัศน์อันยาวไกลและการมีความมุ่งมั่นช่วยเหลือและคุ้มครองประชาชนของรัฐบาล รัฐสภา และตุลาการเท่านั้นที่จะทำให้ส่วนผสมนี้เกิดขึ้น อีกส่วนผสมหนึ่งคือการทำให้นโยบายและกลไกทางสังคม

ต่าง ๆ นั้นสามารถประยุกต์ใช้กับประชาชนทุกภาคส่วนได้จริง ซึ่งเสียงสะท้อนจากภาคประชาชน ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้นที่จะช่วยทำให้นโยบายและกลไกต่าง ๆ สามารถถูก ปรับปรุงและปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด

๒.๕ แนวคิดการสร้างเครือข่าย

เครือข่าย (Network) หมายถึง การติดต่อด้านข่าวสารและการแลกเปลี่ยนทรัพยากร การ เรียนรู้ใหม่ในรูปแบบที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร พัฒนาการไปสู่กว้างระดับรัฐ หรือชาติ ถือเป็นเครื่องมือในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่ม/องค์กร ได้มีโอกาส ติดต่อสื่อสาร สนับสนุนให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายที่บุคคล กลุ่ม และองค์กร กำหนดไว้ และเป็นขบวนการสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรม บางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน^{๘๘} และเป็นความสัมพันธ์ใน สังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดย เป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความ ร่วมมือการพึ่งพาอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่ หลากหลาย^{๘๙}

เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ในการ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งที่เป็นครั้งคราว หรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์ เดียวกันดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้นแต่มีการ จัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกันสิ่งที่ เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกับการสนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๙๐} เครือข่ายยังเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภท เดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มองค์กรต่างประเภทกัน ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การ เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อยุติ การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อ กลุ่มโดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ”^{๙๑} ขณะเดียวกัน

^{๘๘} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง , (กรุงเทพมหานคร: เจริญ วิทยการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

^{๘๙} พระมหาสุทนต์ อากาศโร , เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ , (กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

^{๙๐} สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน , (กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์ , ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗.

^{๙๑} สรัญญา จุฑานิล, “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๖).

เครือข่ายยังเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน หรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์กรต่างประเทศ เครือข่ายมีได้หลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก เช่น การเชื่อมโยงระหว่างข้าราชการกับข้าราชการด้วยกัน การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับสถานศึกษาด้วยกัน หน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชนสถานศึกษากับหน่วยงานธุรกิจ เป็นต้น และการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่^{๙๒}

นอกจากนั้นเครือข่ายยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีหลักการข้อตกลงและแนวปฏิบัติที่ชัดเจนระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและเครือข่ายต่อเครือข่าย ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน ความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ โดยอาจผ่านเข้ามาทางผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกของกลุ่มให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกันและทำงานร่วมกัน เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมทั้งนี้จะประสบความสำเร็จได้ เพราะมีผู้นำที่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบความสำเร็จ และการเรียนรู้ของสมาชิกในเครือข่ายมีอยู่ตลอดเวลาการเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมดแต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาวิชาชีพ^{๙๓} และในการรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลาานพอควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ใหม่ได้และยังเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของปัจเจกบุคคลกลุ่มและองค์กรผ่านรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสารความร่วมมือการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลายตลอดจนมีเป้าหมายร่วมกัน^{๙๔}

เครือข่ายยังหมายถึงกลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดรูปหรือจัดระเบียบ โครงสร้างที่คนหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระกิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน หรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ^{๙๕} นับตั้งแต่ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ

^{๙๒} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^{๙๓} วิชัย แสงสี, “การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **รายงานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๙๔} ต่วน เปาซิฎุจิ, “การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้”, **รายงานวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

^{๙๕} ขนิษฐา กาญจนรังสินนท์, “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”, **วารสารพัฒนาชุมชน**, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน, ๒๕๔๒): ๒๖-๓๐.

ประการที่ ๑ การแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีก อำนาจแนวดิ่ง (รัฐ) ไม่อาจนำองค์กรให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้ จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอน (เอกชน) ให้เป็นเครือข่าย

ประการที่ ๒ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์การต่าง ๆ สามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพและ

ประการที่ ๓ ความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่ายและองค์การต่าง ๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเอง และในความสัมพันธ์กับองค์การภายนอก^{๙๖}

จุดกำเนิดของเครือข่ายมีขึ้นโดยอัตโนมัติ เป็นแบบธรรมชาติ เป็นลักษณะสังคมมนุษย์ที่เป็นสังคม ต้องมีการสัมพันธ์ต่อกันและทุกระดับชั้น แล้ววิวัฒนาการไปเป็นเครือข่ายจัดตั้งและเครือข่ายมี ๓ ลักษณะ คือ ๑) เครือข่ายโดยธรรมชาติ ๒) เครือข่ายจัดตั้ง และ ๓) เครือข่ายวิวัฒนาการ^{๙๗}

๑. เครือข่ายโดยธรรมชาติ

แรกสุดนั้น เครือข่ายเป็นแบบธรรมชาติ เป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ การติดต่อสื่อสาร การนัดหมายกันแบบไม่เป็นทางการ แสดงให้เห็นว่า ทุกสายงานอาชีพจะมีเครือข่ายของตนเสมอ เป็นเครือข่ายโดยไม่รู้ เป็นเครือข่ายได้โดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับคำว่า “วัด” ซึ่งพัฒนาการมาจากชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อรักษาหรือทางการทั้งไม่ทางการ ต่อมาก็สร้างอาคารโถง ๆ แบบเดียวกับศาลาลม เพื่อสะดวกในการประชุม แล้วศาสนาก็เข้ามา จึงสร้างที่พักสงฆ์ขึ้นใกล้เคียงกับศาลานั้น ต่อมามีการอบรมธรรม เรียนธรรม เรียน กอ ขอ กอกา ตามแบบสมัยการเรียนสมัยศรีอยุธยาที่ส่งบุตรชายเรียนในวัด ส่วนบุตรสาวให้เรียนงานบ้านการเรือน ผลผลิตกิจกรรมนี้ก็กลายเป็นวัดขึ้นมาถึงปัจจุบัน เครือข่ายโดยธรรมชาติมีขึ้นโดยอัตโนมัติ โดยเฉพาะการทำการค้าขายที่ต้องมีผู้ผลิตผู้จำหน่ายและผู้ซื้อ ซึ่งผู้ซื้อจะเป็นเครือข่ายของผู้ขาย เพราะนำสินค้าเข้าก็จะประมาณการความต้องการผู้ซื้อก่อนว่าจะมีมากมีน้อยเพียงไร ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นมีรูปแบบการขายสินค้าขึ้นมาว่าค้าปลีก กับค้าส่ง ซึ่งคำว่าค้าปลีกมีวางจำหน่ายเป็นที่ เช่น ตลาดนัด ตลาดสี่มุมเมือง เป็นต้น ส่วนค้าส่งนั้น คือแยกเป็นสินค้าย่อย ๆ ส่งตามร้านค้าหรือผู้ส่งสินค้าเพื่อบริโภคหรือเพื่อจำหน่ายเป็นชุดใหญ่และเครือข่ายอีกแบบหนึ่ง เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า

๒. เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายชนิดนี้ ไม่ใช่เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ หากแต่มีการจัดตั้งตามวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ในหน่วยงานนั้น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นภาครัฐที่ใช้อำนาจหน้าบริหารเครือข่ายแนวดิ่งโดยสั่งการลงมาสู่ภาคปฏิบัติการ และเครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของ

^{๙๖} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๙๗} ธนา ประมุขกุล, “เครือข่าย”, วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔): ๒๖-๓๑.

รัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรมโดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ได้มีพื้นฐาน

๓. เครือข่ายวิวัฒนาการ

เครือข่ายนี้เริ่มที่กลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรือ อีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอก แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดี เมื่อได้รับการกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ กลุ่มฮักน่า เป็นต้น

ในส่วนขององค์ประกอบสำคัญของการก่อเกิด ความเป็นเครือข่ายนั้น หากมองในเชิงโครงสร้างยังหมายถึงกลุ่มของจุดต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อกันด้วยเส้นโดยจุดต่าง ๆ คือ บุคคลหรือกลุ่ม ส่วนเส้นที่เชื่อมนี้คือความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ มีต่อกันในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. เครือข่ายมีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดที่เกี่ยวกับองค์กร เครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒. องค์กรเครือข่ายไม่มีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวนราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์อาจไม่เท่ากัน

๓. องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of labour) การที่องค์กรเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายกันเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพาแลกเปลี่ยนความสามารถระหว่างกันดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ก็อาจหลุดจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้ามหากได้แสดงความสามารถจะนำไปสู่การพึ่งพิงและขึ้นต่อกัน

๔. ความเข้มแข็งขององค์กรที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕. องค์กรเครือข่ายกำหนดบริหารจัดการกันเอง (Self – regulating) ในการทำงานร่วมกันในลักษณะแนวนราบ จำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย โดยตรง ซึ่งหมายถึงการต่อรองตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖. ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืนแต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ความศรัทธา และความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนสร้างกรอบทางความคิด เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาหารือกันอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง^{๙๘}

^{๙๘} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

นอกจากนั้นเครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มักจะมีลักษณะร่วมกัน ๕ ประการสำคัญ ดังนี้

๑. เป็นกลุ่มองค์กรหรือบุคคลที่มาาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
๒. เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
๓. ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่องไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ
๔. สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ
๕. มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน^{๙๙}

ในเรื่องเดียวกันนี้ อัลเทอร์ และ เฮจ (Alter and Hage)^{๑๐๐} มองว่า ลักษณะของส่วนใหญ่นั้นจะมีลักษณะสำคัญในเรื่องดังต่อไปนี้

๑. มีลักษณะเป็นโครงสร้างเครือข่ายทางความคิด (Cognitive Structure) ไม่ว่าจะเป็นพัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องในองค์กรเครือข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายใกล้เคียงกันในด้านความรู้ ความสามารถ ความคาดหวังต่อเครือข่าย

๒. องค์กรเครือข่ายมีลำดับชั้น (Hierarchy) การเชื่อมโยงระหว่างองค์กรเครือข่ายในลักษณะแนวนราบ แต่ละองค์กรเป็นอิสระต่อกัน แต่ระดับความเป็นอิสระของแต่ละองค์กรอาจไม่เท่ากัน

๓. องค์กรเครือข่ายมีการแบ่งงานกันทำ (Division of Work) การที่องค์กรเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเพราะส่วนหนึ่งคาดหวังการพึ่งพิงและเปลี่ยนความสามารถระหว่างกัน ดังนั้น หากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ ในทางตรงกันข้าม หากองค์กรใดสามารถแสดงความสามารถก็จะนำไปสู่การพึ่งพาการแบ่งงานกันทำ ทั้งยังเป็นการลดโอกาสที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายด้วย

๔. ความเข้มแข็งขององค์กรการร่วมกันเป็นเครือข่ายจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง โดยรวมของเครือข่าย ดังนั้นการพัฒนาของแต่ละองค์กรเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ

๕. องค์กรเครือข่ายกำหนดการบริหารจัดการตนเอง (Self-Regulating) ในการทำงานร่วมกันในแนวนราบจำเป็นต้องมีความสมานฉันท์โดยผ่านกระบวนการทางประชาธิปไตย หมายถึง การตกลงระหว่างองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

๖. ความสำเร็จขององค์กรเครือข่ายมิใช่จะได้มาเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยระยะเวลาในการบ่มเพาะความสัมพันธ์ ศรัทธา และความไว้วางใจ ตลอดจนการสร้างกรอบทางความคิด เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง

ขณะเดียวกัน นักวิชาการหลายท่านยังมองว่าองค์ประกอบของเครือข่ายนั้น สามารถที่จะแยกแยะได้หลายประการ มีดังนี้

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๐๐} Aler, Cathrin and Hage, Jerald, **Organization Working Together**, (California: Sage, 1993), p. 238.

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจใน ปัญหาและมีสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพัน ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น การรับรู้ร่วมกันถือเป็น หัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วม เป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่าง ยากลำบากเพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตากันคนละสี ย่อมมอง ปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่ สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างกันย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการ สร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างกันสมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่ มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองเห็น ภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและ การมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกันจะช่วยทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทา ความขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมกาปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่าง จากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำาร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้าง ให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีส่วนร่วมด้วยส่วนตัว ที่ สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแม้อาจไม่ได้ซ่อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของ เครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

๓. การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนมีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถ บรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของ ผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้อง ตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน และไม่ใช่ตัวเงิน อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) การมี ส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายจะต้องเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่ายซึ่งการมี ส่วนร่วมย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำในฐานะ หุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่ายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relationship) ที่เท่า เทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (Vertical Relationship) หมายความว่าหากการรวมตัวเป็น เครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับ ประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย และสถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรเป็นไปในลักษณะของ ความเท่าเทียมกัน (Equal Status) ในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่ายซึ่งเป็นความสัมพันธ์

แนวนราบ (Horizontal Relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (Vertical Relationship) ดังที่เคยมีมา

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันโดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากความจำกัดของสมาชิกด้านในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตนเอง การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าการเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็นต้องการดำรงอยู่ของเครือข่ายซึ่งการพึ่งอิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้วย่อมไม่มีทางที่จะเกิดความร่วมมือกันได้และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริงดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันเช่นมีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียนหรือการพบปะพูดคุยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันหรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้นซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วยปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (Reciprocal Exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (Unilateral Exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะยิ่งความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้นช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (Highly Integrated) นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นอันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญในการประกอบหรือก่อตัวขึ้นของเครือข่าย ยังมีองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สำคัญ เป็นต้นว่า

๑. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่อง เพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่จะก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

๒. จุดมุ่งหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากว่าบุคคลกลุ่ม องค์กรมารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การรวมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๓. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกการที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลมารวมกันสิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาด

จิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น

๔. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน โดยองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่สำคัญได้ คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนความรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกรู้ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันมากขึ้น นอกจากนี้ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการนั้น บรรลุเป้าหมายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นแนวคิดกระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย

๕. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยกันแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายคือข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน^{๑๐๑}

สำหรับกระบวนการสร้างเครือข่ายนั้นการทำให้มีการติดต่อ และการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคับค้ำสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบการติดต่อเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย^{๑๐๒}

ในการที่จะสร้างเครือข่าย จำเป็นต้องมีเทคนิคและวิธีการในการสร้างเครือข่ายด้วยการหาเหตุผลสนับสนุน การที่บุคคล องค์กร มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพราะมีความสนใจร่วมกัน ยังไม่สามารถที่จะเรียกว่าเครือข่ายได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจึงได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายทำงาน

๒. ขั้นติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นเครือข่ายจะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมตอบสนองความต้องการที่เหมือน ๆ กัน

๓. ขั้นตอนการสร้างพันธมิตรร่วมกันเป็นขั้นตอนการสร้างความผูกพันซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกันในขั้นตอนนี้องค์กรเข้าสู่งานร่วมกันทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการไปสละแสงหาความรู้ร่วมกัน

^{๑๐๑} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ, **เครือข่ายธรรมชาติความรู้และการจัดการ**, (กรุงเทพ มหานคร : สำนักพิมพ์เด็อน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘-๕๐.

^{๑๐๒} สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน, **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการรักษาดินแดน, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

๔. ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่เครือข่ายปรากฏเป็นรูปธรรม เริ่มตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ

๕. ขั้นตอนการทำการกิจกรรมร่วมกันในเมื่อเครือข่ายรู้สึกว่าคุณได้ประโยชน์จากการเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อาจนำไปสู่การขยายตัว ขยายกิจกรรม หรืออาจจะเกิดการลงทุนเพื่อดำเนินการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน^{๑๐๓}

สำหรับการเกิดขึ้นหรือการรวมตัวเป็นเครือข่าย ส่วนใหญ่จะมี ๒ รูปแบบ กล่าวคือ

๑. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การเกิดเครือข่ายที่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในอดีตนั้น เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งความสัมพันธ์นี้อาจเนื่องมาจากมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน หรือมีความเชื่อถืออย่างเดียวกัน เป็นครูเป็นศิษย์กัน หรือเคยแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน

๒. เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้ง การเกิดขึ้นของเครือข่าย อาจเกิดขึ้นจากการขาดความพร้อมและความต้องการของผู้นำและเครือข่าย ในบางกรณีก็เกิดจากการต่อรองขององค์กรภายนอกที่เข้าไปจัดตั้งกลุ่มเพื่อให้เกิดเครือข่าย^{๑๐๔}

ในการจัดแบ่งรูปแบบของเครือข่ายไว้ ๒ รูปแบบ คือ

๑. เครือข่ายแบบที่ไม่เป็นทางการ เป็นเครือข่ายที่สร้างผ่านตัวผู้นำโดยการเชิญชวนให้คนที่รู้จัก คนใกล้ชิด ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมหรือดำเนินงานต่าง ๆ และขยายต่อไปในละแวกที่อยู่อาศัย เป็นการสร้างรูปแบบเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ หรือใช้ช่องทางแบบไม่เป็นทางการ

๒. เครือข่ายแบบเป็นทางการ เป็นการเลือกองค์กรหรือหน่วยงานที่มีคุณภาพสูง มีบุคคลหรือสมาชิกอยู่ในองค์กรหรือหน่วยงานเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นสถาบันหน่วยงานที่มีองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความสามารถเผยแพร่แนวคิดของโครงการสู่บุคคลที่ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ^{๑๐๕}

๒.๖ แนวคิดการสร้างจิตสาธารณะ

๒.๖.๑ แนวคิดจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะถือเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประเภทหนึ่งที่พึงประสงค์ของสมาชิกสังคม โดยสมาชิกภายในสังคมควรมีจิตสาธารณะเป็นกลไกที่หล่อหลอมภายในจิตใจของมนุษย์และแสดงออกมาสู่สภาพแวดล้อมภายนอก อันส่งผลให้มนุษย์คนนั้น ๆ เป็นคนดี กระทั่งสามารถขับเคลื่อนสังคมให้สังคมเกิดการพัฒนาควบคู่กับคุณธรรมได้ในที่สุด ซึ่งจากการรวบรวมความหมายของคำว่า “จิตสาธารณะ” พบว่ามีผู้ให้นิยามเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งแต่ละคำนิยาม

^{๑๐๓} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา, หน้า ๒๑.

^{๑๐๔} สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๘-๘๑.

^{๑๐๕} อรรถชัย อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นิลลาจารย์, “เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอตส์”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

สอดคล้องกับบริบทกับสังคมโดยรวมหรือบริบทของสังคมประเทศนั้น จนสามารถสรุปเป็นความหมายของ “จิตสาธารณะ” (Public Mind) จิตสาธารณะประชาสังคม เป็นความตื่นตัวของภาคประชาสังคมในการยอมรับและการให้ความสำคัญแก่ความเป็นสาธารณะ ความเป็นส่วนรวม หรือภาคประชาสังคม (Civil Society) ด้วยการให้ความสำคัญในคุณค่าของความคิดริเริ่มของปัจเจกบุคคล (Individual) ที่จะทำงานด้วยความเสียสละเพื่อคำว่าส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกภายในสังคม (Participation) ด้วยความสมัครใจของสมาชิกในสังคม จนเกิดการสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลใด ตลอดจนอำนาจทางการเมืองสามารถเข้าแทรกแซงได้ (Intervene) เป็นต้น^{๑๐๖} ยังถือเป็นรูปแบบของการกระทำ เพื่อหวังผลการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้น (Social Change) เนื่องจากสมาชิกภายในสังคมสามารถรับรู้ได้ถึงความไม่ยุติธรรมของสังคมและการรับรู้ถึงความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างหรือความหลากหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด^{๑๐๗}

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่ก่อตัวจากจิตสำนึกของแต่ละบุคคล อันก่อให้เกิดแรงร่วมมือร่วมใจในการกระทำสิ่งใดของสมาชิกภายในสังคมด้วยการใช้ประสบการณ์หรือจิตสาธารณะผลักดันให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ปัญหาการขาดจิตสาธารณะจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนที่ต้องให้ความสำคัญทั้งในระดับโลก ระดับประเทศและระดับบุคคล^{๑๐๘} หากทุกภาคส่วนไม่สนใจปล่อยปละละเลยอาจทำให้อนาคตเด็กไทยน่าเป็นห่วงโดยเฉพาะการมีความคิดแต่เรื่องของตนเอง มีโลกส่วนตัวสูง ให้ความสำคัญกับตัวเองมากกว่าส่วนรวม และความเป็นจิตอาสาต่ำลงมาก^{๑๐๙} ดังจะเห็นพฤติกรรมที่สื่อถึงการยึดถือตนเองเป็นศูนย์กลางมองข้ามความสัมพันธ์และความเกี่ยวข้องกันของธรรมชาติและสรรพสิ่งรอบตัว ทำให้เกิดการรับรู้และมีความคิดว่า สิ่งของที่เป็นของสาธารณะนั้นเป็นทรัพย์สินของภาครัฐหรือของราชการที่คนทั่วไปสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบดูแล หากแต่เป็นหน้าที่ของภาครัฐและข้าราชการพึงจักต้องดูแลรักษาให้คงสภาพอยู่ จึงพากันละเลยหรือไม่สนใจที่จะดูแลรักษาหรือช่วยกันจัดการ เพื่อทำให้ทรัพย์สินส่วนกลางคงสภาพอยู่ได้นานมากกว่าสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จิตสาธารณะเป็นลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองดีของประเทศ เพราะบุคคลที่มีจิตสาธารณะ จะเป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติส่วนรวมของสังคมและตระหนักในสิทธิของตนเอง ไม่ล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น ถึงเวลาที่ต้องร่วมมือกันในการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เกิดกับบุคคลในชาติโดยเฉพาะในเด็ก เพราะเด็กเป็นวัยที่

^{๑๐๖} Bratton. J, Grint. K, Nelson D., **Organizational Leadership**, (Mason, Ohio 45040: Thomson South-Western, United States, 2005).

^{๑๐๗} Kraft, F.N., “Nurturing Social Consciousness Through Church Education”, **Dissertation Abstracts International**, 53 (November 1992.): 1465-A.

^{๑๐๘} ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิพรินทร์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔.

^{๑๐๙} สมพงษ์ จิตระดับ, “ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรรองรับตลาดอาเซียน ๕๘” ในงานแถลงข่าวประกาศสนับสนุนโครงการส่งเสริมนวัตกรรมสร้างสรรค์การเรียนรู้ ระดับอาชีวศึกษา ครั้งที่ ๑/๒๕๕๔: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔, ๒๕๕๔. (อัดสำเนา).

ผู้ใหญ่สามารถปลูกฝังลักษณะอันดีงามให้เกิดขึ้นได้ง่ายกว่าทำในวัยผู้ใหญ่ เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอเป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเองได้

กล่าวโดยสรุปว่า จิตสาธารณะ หมายถึง การตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึก และพฤติกรรมที่กระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม ถือเป็นหน้าที่ในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม มีการใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างรับผิดชอบ ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

๒.๖.๒ ความสำคัญของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พร้อมทั้งจะเสียสละอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม จิตสาธารณะจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้หันมามองถึงประโยชน์ส่วนรวมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งร่วมมือกันพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้มีความสงบสุข^{๑๑๐} ดังนั้นถ้าคนในสังคมขาดจิตสาธารณะนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว มีผลกระทบต่อชุมชน ทั้งในระดับประเทศชาติ และระดับโลก^{๑๑๑} ดังนี้

๑. ผลกระทบต่อชุมชน ทำให้เกิดปัญหา คือ ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไร ก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนาและยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์สินกลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

๒. ผลกระทบในระดับชาติทำให้เกิดปัญหา คือ เกิดวิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ อาทิ วิกฤตการณ์เศรษฐกิจ สังคมขาดเสถียรภาพทางการเมือง การชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตราการได้ออกมาใช้ก็จะได้ไม่ผล เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนประเทศชาติไว้เกียรติไว้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่นมองด้วยสายตาเหยียดหยาม ดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา

๓. ผลกระทบในระดับโลกทำให้เกิดปัญหา คือ เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางสงครามในการตัดสินปัญหา เกิดการกลั่นแกล้ง แย่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ

^{๑๑๐} ธนิดา มีเหลือและคณะ, “ปัจจัยทางจิตสังคมที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๐), ๙๑-๑๐๒.

^{๑๑๑} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยฯ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๔.

ต่างเผ่าพันธุ์หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่น เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติ และเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกหรือเป็นปฏิกิริยาต่อชาติอื่น

จิตสำนึกยังเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคลและเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุดหรือหมดหายไป คนที่มีจิตสำนึกที่ดีจะประพฤติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้น และใช้จิตสำนึกของตนเพื่อประโยชน์ในสิ่งต่าง ๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีจิตสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ซบถผิดกฎจราจร บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในที่สาธารณะ และสาเหตุที่ต้องปลูกฝังจิตสาธารณะ^{๑๑๒} ได้แก่

๑. สภาพการแข่งขันที่รุนแรงในสังคมโลก สภาพการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นทำให้ผู้คนจำนวนมากต่างมุ่งกอบโกยผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว ไม่สนใจว่าผู้อื่นจะได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ รวมทั้งขาดความสนใจในภาพรวมของประเทศ เนื่องจากคิดว่าตนเองไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงกับเรื่องนั้น ๆ แม้จะรู้ว่าจะเกิดผลเสียอย่างไรก็ตาม หากเราไม่ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่แล้ว ย่อมน่าเป็นห่วงสังคมไทยในอนาคต ที่จะเต็มไปด้วยการแก่งแย่ง และความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง

๒. กระแสโลกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาทิ การทำลายสิ่งแวดล้อม การเกิดมลภาวะ เรือชนกระจก การตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดปัญหาวิกฤติทางธรรมชาติ หรือการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ฯลฯ นำไปสู่กระแสการเรียกร้องอย่างเข้มข้นในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่เพียงเท่านั้นยังถูกนำไปใช้เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดกติกาเงื่อนไขสากลในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า และการเมืองให้เราปฏิบัติตาม

๓. วิกฤตทางคุณธรรมจริยธรรม วิกฤตการเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรม และปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม การลักขโมยการคอร์รัปชัน การขาดจรรยาบรรณในวิชาชีพ ฯลฯ โดยเราไม่สามารถที่จะบอกปิดได้เลยว่าไม่เกี่ยวข้องกับเรา เนื่องจากโลกที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเข้าถึงกันอย่างแน่นแฟ้น ส่งผลให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันหมด แม้ว่าตนจะไม่ได้เป็นผู้ก่อก็ตาม และปัญหามากมายเหล่านี้กำลังรอการช่วยเหลือและแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยการร่วมมือจากประชาชนทุกคน ไม่ใช่รอคอยแต่เพียงการช่วยเหลือจากรัฐเท่านั้น

๔. สังคมชุมชนวิถี กระแสของการรวมกลุ่มของประชาสังคม (Civil society) ที่ประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ จะเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องการดูแล การตรวจสอบ รวมถึงการเข้ามาพัฒนาชุมชน และสังคมส่วนรวมมากขึ้น สิ่งสำคัญ คือ คนเหล่านี้จำเป็นต้องมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จึงจะทำให้การรวมกลุ่มนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ และพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการใช้ช่องทางนี้ในการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง

กล่าวโดยสรุปว่า จิตสาธารณะจึงเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่มีความสำคัญต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยส่วนรวม ที่ควรได้รับการปลูกฝังส่งเสริมให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะในวัยเด็กจะสามารถเห็นความแตกต่าง คิดเปรียบเทียบ คิดแยกแยะเชื่อมโยงได้ ซึ่งเด็กจะเริ่มสนใจ

^{๑๑๒} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ , (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๖).

สิ่งแวดล้อมรอบตัวแทนการสนใจตนเอง เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากภายในเพื่อช่วยในการพัฒนาชีวิตและแก้ปัญหา มีความสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมในยุคเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีความเปลี่ยนแปลง

๒.๖.๓ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

การเกิดจิตสาธารณะในบุคคลใดบุคคลหนึ่งอาจไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือถูกบังคับให้สร้างขึ้นได้ ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการสร้างพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกของมนุษย์ตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นมาโดยที่แต่ละบุคคลไม่รู้ตัวเช่น เด็กคนหนึ่งเติบโตขึ้นมาด้วยการที่พ่อแม่ผู้ปกครองนิยามพาเด็กคนนั้นไปตักบาตรทุกเช้า ตั้งแต่เด็กคนนั้นยังเด็ก เด็กจะเกิดการเรียนรู้และจดจำพฤติกรรมดังกล่าวที่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อแม่ โดยที่เด็กคนนั้นไม่รู้ตัว ครั้นพอเด็กคนนั้นเติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ก็มีแนวโน้มจะเกิดการตักบาตรตามการซึมซับพฤติกรรมดั้งเดิมมากกว่าเด็กที่ไม่เคยเกิดการถ่ายทอดพฤติกรรมหรือเรียนรู้การตักบาตรมาก่อนเลยนั่นเอง ฉะนั้นหากเกิดการถ่ายทอด การเรียนรู้พฤติกรรมและความเข้าใจเกี่ยวกับจิตสาธารณะตั้งแต่เด็กด้วยการสั่งสอน การปฏิบัติทำซ้ำอย่างต่อเนื่องจนเติบโตใหญ่กระทั่งกลายเป็นความเคยชิน มนุษย์คนนั้นก็มีแนวโน้มจะมีจิตสาธารณะเกิดขึ้นมากกว่าผู้ที่ไม่เคยรับรู้เป็นแน่ โดยปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะได้แก่

๑. สถานแวดล้อมหรือโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อจิตใจหรือจิตสำนึกของบุคคล^{๑๑๓} กล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น สภาพเศรษฐกิจ ภายในเมืองใหญ่ที่มีการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากหรือภายใต้ระบบทุนนิยม อันมุ่งเน้นที่การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง จะมุ่งเน้นให้ผู้คนเกิดการแข่งขันทางการค้า ช่วงชิงทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์แก่ตนเองสูงสุด จนบ่อยครั้งต่างหลงลืมความเป็นสาธารณะ เช่น การปล่อยน้ำเสียสู่น้ำหรือการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากโรงงานสู่ชั้นบรรยากาศ เป็นต้น ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่กล่าวมาข้างต้น หากมองในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจจะพบว่าโครงสร้างดังกล่าวได้สอดแทรกความเห็นแก่ตัวให้แก่มนุษย์โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัว ซึ่งแท้จริงแล้วมนุษย์จำนวนหนึ่งอาจจะเป็นคนดีที่ไม่มีความเห็นแก่ตัวมาก่อนก็เป็นได้

๒. การที่มนุษย์แต่ละคนตระหนักถึงผลลัพธ์ที่ตามมาจากการกระทำทั้งปัญหา ผลเสีย วิกฤติหรือสภาพสังคมที่มีความซับซ้อนร่วมกัน มิใช่ว่าใครคนใดคนหนึ่งจะตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวแต่เพียงลำพัง จึงจะสร้างให้แต่ละคนเกิดจิตสาธารณะในการสร้างหนทางแก้ปัญหาาร่วมกันหรือจุดประสงค์ร่วมระหว่างกันได้เช่น ภายในชุมชนหนึ่งได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำเสียและขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่ง หากชาวบ้านเพียงคนเดียวเข้าไปร้องเรียนหรือเก็บขยะแต่เพียงลำพัง ก็คงไม่สามารถแก้ปัญหาทั้งระบบได้แน่ ในทางกลับกันหากชุมชนหนึ่งเกิดการรวมกลุ่มด้วยการเกิดจิตสาธารณะร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในชุมชนด้วยการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและผลลัพธ์ที่ส่งผลเสียต่อชุมชนโดยรวม จนเกิดความเข้มแข็งของชุมชนขึ้น ต่างร่วมมือร่วมใจช่วยกันเก็บขยะ

^{๑๑๓} กาญจนา แก้วเทพ, จิตสำนึกของชาวนา: ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง, (กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔.

ภายในชุมชนเป็นลำดับแรก จนเกิดเป็นจิตสาธารณะร่วมของชุมชนขึ้น ควบคู่กับการเข้าไปเจรจาต่อรองผ่านหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ หากเป็นเช่นนั้นปัญหาดังกล่าวย่อมได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นเป็นแน่^{๑๑๔}

๓. กระบวนการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ถือเป็นกระบวนการทางสังคมในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกภายในสังคม ซึ่งมนุษย์ต้องมีความสามารถในการแสวงหาความรู้หรือองค์ความรู้ ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสาธารณะอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง มีขั้นตอนสำคัญในการสร้างได้แก่ การรับรู้ การสนใจ การไตร่ตรองแล้วทดลอง ซึ่งการจะสร้างจิตสาธารณะได้ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคลหรือตามสถานการณ์ที่แตกต่างภายใต้เงื่อนไขความเป็นมนุษย์หรือมนุษย์ต้องมีศักดิ์ศรี เป็นต้น^{๑๑๕}

นอกจากนี้การจะสร้างจิตสาธารณะในมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จได้ มนุษย์แต่ละคนควรมีสติปัญญาในกระบวนการทำความเข้าใจ รับรู้หรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อีกด้วย เพื่อที่คนๆ นั้นจะสามารถตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการเชื่อมโยงปัญหาในแต่ละด้านได้ ทำให้การแก้ปัญหาทั้งหมดเป็นไปอย่างบูรณาการและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ซึ่งตัวมนุษย์แต่ละคนไม่ได้ถูกเชื่อมโยงกับสังคมที่เราอาศัยในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมนุษย์ถูกเชื่อมโยงเข้าสู่สถานการณ์ของประเทศหรือสถานการณ์ระดับโลกตลอดเวลา เพียงแต่มนุษย์อาจไม่ได้ตระหนักถึงสถานการณ์รอบตัวต่าง ๆ การสร้างจิตสาธารณะยังจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ในการสร้างทั้งปัจจัยภายในและภายนอก มิใช่ว่าอยู่ๆ จิตสาธารณะก็สามารถเกิดขึ้นมาได้เอง^{๑๑๖} โดยแบ่งปัจจัยต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางสังคม อันแสดงถึงความสัมพันธ์ทางด้านโครงสร้างของมนุษย์และโครงสร้างความสัมพันธ์เหล่านั้นได้ส่งผลต่ออิทธิพลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านการกระทำทางสังคม (Social Action) เช่น การอบรมสั่งสอน การชี้แนะ การตักเตือน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงอย่างเฉียบพลัน ซึ่งสภาพแวดล้อมทางสังคมของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ ครอบครัว พ่อแม่พี่น้อง ญาติสนิท กระทั่งเพื่อนที่โรงเรียนหรือที่ทำงาน เป็นต้น ยิ่งมนุษย์อยู่ใกล้สภาพแวดล้อมใดมากก็มักได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมนั้น โดยไม่จำเป็นต้องเป็นพ่อแม่พี่น้องหรือครอบครัวตนเองก็ได้ นอกจากนี้ปัจจัยภายนอกยังหมายถึงกฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนาที่สามารถมีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้ รวมถึงระบบการสื่อสารที่ทุกวันนี้ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมมนุษย์มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ผ่านบุคคล สถานการณ์หรือเหตุการณ์สำคัญ โดยเฉพาะมนุษย์ในสังคมเมือง ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือ วิทยุ หรืออินเทอร์เน็ต ที่ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญแก่มนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์ทั้งด้านการสื่อสารกับมนุษย์และสร้างพฤติกรรมเลียนแบบมากขึ้น

^{๑๑๔} ชูชัย ศุภวงศ์, แนวคิดพัฒนาการและข้อพิจารณาเกี่ยวกับประชาสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๖.

^{๑๑๕} วิภาพันธุ์ ก่อเกียรติขจร, สรุปสถานการณ์สังคมไทย ๒๕๓๙: มุมมองและข้อเสนอจากเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมการพัฒนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๘.

^{๑๑๖} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรมและสังคม สัจจร, สำนักไทยที่พึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร: เดือนตุลา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.

๒. ปัจจัยภายใน ถือเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในของมนุษย์ในแต่ละคน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การรับรู้ การคิดต่าง ๆ จนเกิดเป็นจิตสำนึก ระบบความคิดในการตระหนักของแต่ละบุคคล ฯลฯ กล่าวคือกรอบความคิด ระบบการคิดวิเคราะห์ของมนุษย์แต่ละคนที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในประเด็นเรื่องคุณธรรม ความดีความชั่ว เป็นต้น อันส่งผลต่อการปฏิบัติตนหรือพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคนที่มีความแตกต่างกันออกไป ตลอดจนการขัดเกลาตนเองให้ดียิ่งขึ้นหรือแย่ลงไปก็สามารถเป็นได้ ซึ่งการสร้างจิตสาธารณะอาจไม่สามารถกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าต้องเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกแต่เพียงเท่านั้น เนื่องจากการจะเกิดจิตสาธารณะขึ้นได้ต้องเกิดขึ้นจากการบูรณาการจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ จนบางครั้งอาจไม่สามารถแยกแยะระหว่างกันได้อย่างชัดเจนได้ อีกทั้งสรรพสิ่งภายในโลกล้วนมีความเชื่อมโยงระหว่างกันหรือพึ่งพาอาศัยระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา โดยปัจจัยภายนอกอย่างสภาพแวดล้อม ที่อยู่รอบตัวของมนุษย์เราทุกคนในทุกพื้นที่อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ตราบโอบล้อมมนุษย์ยังเป็นมนุษย์สังคมย่อมต้องตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมในมิติต่าง ๆ ทั้งมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งสภาพแวดล้อมต่างๆ มักเข้ามามีอิทธิพลต่อมนุษย์ โดยที่มนุษย์มักไม่รู้ตัวเกิดเป็นจิตสาธารณะแบบกะทันหันหรือแบบธรรมชาติในตนเอง ขณะที่ปัจจัยภายในถือเป็นการเลือกหรือการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลของมนุษย์แต่ละคน แม้ว่าคนอื่นอาจมองไม่เห็นเหตุผลของบุคคลนั้นก็ตาม แท้จริงแล้วมีเหตุผลของแต่ละคนในการตัดสินใจในขณะนั้น อันเป็นจิตสำนึกหรือจิตสาธารณะที่เกิดขึ้นนั่นเอง กล่าวคือการสร้างจิตสาธารณะหรือจิตสำนึกให้ประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกเข้ามามีบูรณาการอย่างต่อเนื่องเป็นขั้นตอน ทั้งที่บุคคลนั้นรู้ตัวและไม่รู้ตัว เพื่อง่ายต่อการปลูกฝังมากยิ่งขึ้น รวมถึงสร้างความยั่งยืนในจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในท้ายที่สุด^{๑๑๗}

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปรีชภัคดี ทิศาสุข^{๑๑๘} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation” พบว่าองค์กรแห่งนี้เป็นองค์กรที่มีวัฒนธรรมองค์กร คือการไม่ได้ประกาศใช้ภาษาราชการในองค์กรอย่างเป็นทางการทำให้สมาชิกภายในองค์กรสามารถใช้ภาษาถิ่นของตนเองในการสื่อสารกับสมาชิกอื่น ๆ ได้อย่างอิสระ สะท้อนลักษณะการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยวิธีการ “อยู่ร่วมกันแบบคู่ปรับ-คู่แข่ง” โดยไม่จำเป็นต้องกลืนกันและกันให้อัตลักษณ์ของใครต้องละลายหายไป ข้อเสนอของงานวิจัยชิ้นนี้มีช่องว่างประการหนึ่งคือ องค์กรที่ศึกษาเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีระบบการจัดการไม่ใหญ่โตทำให้อาจเป็นข้อจำกัดหากมีการนำไปศึกษาองค์กรที่มีระดับโครงสร้างขนาดใหญ่

^{๑๑๗} แส่น กิรินวนันท์, “การพัฒนาสังคมและชุมชนภายใต้จิตสาธารณะ”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒): ๑๘๔-๑๘๙.

^{๑๑๘} ปรีชภัคดี ทิศาสุข, “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๙๘.

ลำพอง กลมกุล^{๑๑๙} ได้ศึกษาวิจัย “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” พบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อในบรูไนส่งผลให้เกิดขนัตติธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการศึกษาที่มีฐานะของการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแสดงออกของการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และปรับตัว โดยมีหลักคิดทางศาสนาที่ยึดมั่นในขนัตติธรรม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างเคารพและให้เกียรติต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุลักษณะทางศาสนาระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ^{๑๒๐} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ๑) หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสร้างให้ประชาชนในชุมชนประตูท่าแพเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ๒) ความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ตามหลักการของแต่ละศาสนา คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การรักษาศีล ๕ พุทธเจ้าที่ไพบราจะไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ และ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย: กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม คือ ในชุมชนชาวพุทธ ส่งเสริมเยาวชนและประชาชนที่อยู่รอบวัด ชุมชนชาวคริสต์ คือ ส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

พระมหานกต ปุณณสุวฑฒโก^{๑๒๑} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” พบว่า

^{๑๑๙} ลำพอง กลมกุล , “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” , วารสารโพธิวิสัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

^{๑๒๐} พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” , วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๙.

^{๑๒๑} พระมหานกต ปุณณสุวฑฒโก, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” , รายงานวิจัย , (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐).

๑) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ กระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ

๒) หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ การอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือ การให้ทาน พุทธาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ คือ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างให้แก่แต่ละชุมชนเข้าสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ชุมชนชาวอิสลาม คือ การให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร คือ การอยู่ร่วมกันของคนในที่หลากหลายวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนชาวพุทธ มุ่งส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน การสงเคราะห์แก่อุบาสกและอุบาสิกาในชุมชนรอบวัด ในขณะที่ชุมชนชาวคริสต์ เน้นส่งเสริมการเรียนรู้การสอนพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีด้วยการทำความสะอาดบริเวณส่วนรวม และให้ทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ส่วนชุมชนชาวอิสลามมีการยอมรับผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง ละส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

वासना पितृक्षेत्रम् ज्ञान पितृक्षेत्रम् नाश्री तेजकाक्ष और वारिक गुना ^{๑๒๒} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” พบว่า ศาสนาทั้ง ๒ ศาสนาสอนให้มีความยุติธรรมไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน

สุไรยวานี และมะรอนิง สาลัม ^{๑๒๓} ได้ศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” พบว่า พุทธาทรพยากรรมชาตินำ ชุมชนที่เข้มแข็งระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายู มุสลิมในพื้นที่ตำบลทรายขาวชุมชนทรายขาวนำแนวคิดสมานฉันท์มาปรับใช้เป็นแนวทางการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวมลายูมุสลิมในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ความไม่

^{๑๒๒} वासना पितृक्षेत्रम् ज्ञान पितृक्षेत्रम् नाश्री तेजकाक्ष और वारिक गुना , “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี , หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

^{๑๒๓} สุไรยวานี และมะรอนิง สาลัม , “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” , วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้โดยใช้วิธีการประนีประนอม การชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจและการร่วมมือกันของทุกฝ่ายซึ่งเป็นวิธีการที่ดีและให้ผลอย่างยั่งยืน

จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ^{๑๒๔} ได้ศึกษาวิจัย “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า อัตลักษณ์ของทุกศาสนาและชุมชนต่างกัน แต่มีหลักศาสนาของชุมชนดังกล่าวเป็นเงื่อนไขกำหนดและส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชน กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรม ที่ยอมรับว่าเป็นความดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัยเป็นพื้นฐานของชุมชนสามสาย ข้อเสนอแนะ ควรสร้างเครือข่ายปราชญ์สามสายและการส่งเสริมงานประจำปีในเชิงรุก และพบอีกว่ารูปแบบวัฒนธรรมชุมชนสามสาย พุทธ คริสต์ อิสลาม ในด้านความรักความดี การให้อภัย ความกตัญญูทศเวที ในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่ามีความสำคัญในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = .542) ที่ส่งผลให้เป็นคนดีมีวัฒนธรรมและเกิดสันติสุข

ชนทอง วัฒนะประดิษฐ์^{๑๒๕} ได้ศึกษาวิจัย “ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง” พบว่า แม้บริบทของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างในเรื่องของวิถีอาชีพ ชาติพันธุ์ และศาสนา แต่ทั้ง ๓ ชุมชนสามารถก้าวข้ามความแตกต่างและแก้ปัญหาความขัดแย้งในอดีตสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ชุมชนมีความรักสามัคคีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ มีการรักษาสืบสานอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนให้คงอยู่ สาเหตุความขัดแย้งในอดีตของชุมชนเป็นความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์และข้อมูลหรือการสื่อสารทำความเข้าใจ ปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนเกิดสันติสุข เกิดจากปัจจัยภายใน คือ การมีศูนย์รวมความคิดหรืออุดมการณ์ที่เข้มแข็งอันมีรากฐานมาจากคำสอนทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดกันมา และพลังของผู้นำ การเรียนรู้บทเรียนในอดีตพร้อมกับหาทางแก้ไขด้วยหลักสันติวิธีและปัจจัยภายนอก คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรหน่วยงานภายนอก

การศึกษากลอดบทเรียนจากชุมชนทั้ง ๓ แห่งทำให้ได้พบองค์ความรู้ ๕ มิติของชุมชนสันติสุขประกอบด้วย มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ซึ่งมีหลักการสำคัญ (Principle) คือ การใช้พลังอ่อนนุ่ม หรือ Soft power ที่มาจาก ๒ ตัวแปรสำคัญ ได้แก่ ธรรมะ (Dhrama) คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ของตัวบุคคล (People) ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำ (Leaders) สมาชิกชุมชน (Members) และเครือข่ายทางสังคม (Network) ทำให้ได้ภาพสะท้อน (Reflection) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนากายภาพ (Physical development) และการพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development) ของชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ จากกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอ เป็นองค์ความรู้ใหม่ สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ คือ D&P (LINE) = ๒ D

^{๑๒๔} จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ , “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑):

^{๑๒๕} ชนทอง วัฒนะประดิษฐ์, “ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง” , รายงานวิจัย , (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๙).

ชวงศ์ อุบลี^{๑๒๖} ได้ศึกษาวิจัย “การสร้างความปลอดภัยในระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษา เขตเทศบาลตำบล ตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี” พบว่า

๑. ปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำท้องถิ่น และผู้นำท้องที่ คือ โครงสร้างการทำงาน ถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เนื่องจากการทำงานของผู้นำท้องถิ่นและท้องที่เป็นการทำงานที่มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน แต่ต้องทำงานในพื้นที่และกลุ่มประชาชนเดียวกัน ในทางปฏิบัติพบว่า การกำหนดขอบเขต บทบาทหน้าที่ในการทำงาน ยังไม่มีความชัดเจน รวมทั้งผู้นำบางกลุ่มยังไม่เข้าใจบทบาทที่ถูกต้องทำให้มีการทำงานเกินหน้าที่ หรือ บางครั้งก็เป็นการผลกระทบความรับผิดชอบทั้ง ๆ ที่เป็นหน้าที่ของตน สำหรับปัจจัยที่ถือเป็น ปัจจัยพื้นฐานของความขัดแย้งและสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่ คือ ปัจจัยด้านค่านิยมของกลุ่มผู้นำ และปัจจัยด้านผลประโยชน์ เนื่องจากการมีทัศนคติ ความเชื่อบางอย่าง ที่แตกต่างกัน หรือการแย่งชิง ผลประโยชน์ต่าง ๆ มักก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

๒. แนวทางการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่าง ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำท้องที่สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) แนวทางที่สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจุบัน ควรใช้การเจรจาพูดคุย เนื่องจาก ชุมชนตำบลตะเคียนทองเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ทาง สังคมเชิงเครือญาติสูง ดังนั้นการจัดการความขัดแย้งด้วย การเจรจาพูดคุยยังสามารถทำได้ โดยใช้การ เชื่อมโยงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเชิง เครือญาติเป็นตัวกลางในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ๒) แนวทางในระยะยาว ควรใช้มาตรการหรือกระบวนการทางกฎหมาย และการ กัดดันจากกลุ่ม เนื่องจากที่ผ่านมาความขัดแย้งระหว่างผู้นำ ท้องถิ่น และผู้นำท้องที่ของชุมชนตำบล ตะเคียนทองยังเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุนแรงและยังใช้การเจรจาพูดคุยได้ อย่างไรก็ตามในระยะยาว แนวโน้มความ รุนแรงจะเพิ่มขึ้น การจัดการความขัดแย้งระหว่างผู้นำอาจจะต้องใช้กระบวนการทาง กฎหมาย ขณะเดียวกันการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความขัดแย้งก็เป็นสิ่งที่ ต้องมีการ ดำเนินการควบคู่กัน โดยต้องสร้างการมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้รับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อนำไปประกอบการ ตัดสินใจ และกดดันให้เกิดข้อยุติ และ ๓) แนวทางเฉพาะหน้า เพื่อป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งลุกลาม บานปลาย คือ การ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งเพื่อให้ความขัดแย้งยุติลงเป็นการชั่วคราวก่อนที่จะหา วิธีการจัดการอื่นมาใช้ จัดการความขัดแย้งต่อไป เนื่องจากการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไม่สามารถทำให้ ความขัดแย้งหมดไปได้ และพร้อมที่จะปะทุขึ้นมาได้ตลอดเวลา ดังนั้นมาตรการดังกล่าวจึงควรเป็น มาตรการเฉพาะหน้า มากกว่าที่จะนำมาใช้เป็นหลักในการจัดการความขัดแย้ง

^{๑๒๖} ชวงศ์ อุบลี , “การสร้างความปลอดภัยในระดับท้องถิ่น: กรณีศึกษา เขตเทศบาลตำบล ตะเคียนทอง อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

แผนงานวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) วิเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา ๒) พัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ โดยเป็น การวิจัย เชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยแบ่งเป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคสนาม (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เชี่ยวชาญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วยวิธีการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Core Group) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) นั้น ได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะกุศล ด้วยเทคนิค (A-I-C= Appreciation-Influence-Control) และการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ก่อนที่จะมีการประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) และการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อคืนข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Public Hearing) โดยใช้วิธีทวิภาคี ดังนี้

๓.๓.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยมุ่งศึกษาบริบทและองค์ประกอบในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม การพัฒนากระบวนการทัศน์ การมีส่วนร่วม การสร้างสันติภาพ ทฤษฎีสันติวิธี การแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง การมีส่วนร่วม การสร้างจิตสาธารณะ และการสร้างเครือข่าย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์บริบทเชิงพื้นที่ ผ่านการสำรวจ รวบรวมและสืบค้น บริบท องค์ประกอบ และตัวชี้วัดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม บนความแตกต่างหลากหลายทาง ศาสนาของผู้คนในหมู่บ้านชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ที่มาจากบริบทองค์ประกอบ และตัวชี้วัดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาของผู้คน ในหมู่บ้านชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

๓.๑.๒ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาแบบพหุกรณีศึกษา (multiple case study) ซึ่งเป็นการวิจัยที่นักวิจัยเลือกกรณีที่มีขอบเขต จำกัดที่ต้องการศึกษาในเชิงลึกมากกว่า ๑ กรณี สำหรับงานวิจัยนี้ศึกษา ในพื้นที่ ๓ จังหวัด ประกอบด้วย นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และ นครศรีธรรมราช โดยการลงพื้นที่ภาคสนาม สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์ตีความ ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่พบในงานภาคสนามเพื่อ วิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวคิด หลักการ รูปแบบของความสัมพันธ์ กระบวนทัศน์ และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่าง หลากหลายทางสังคมของผู้คนในพื้นที่เป้าหมาย โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า คือ

๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนชุมชน ผู้แทนศาสนา นักวิชาการและประชาชนแตกต่างหลากหลายทาง สังคมของผู้คนในพื้นที่เป้าหมาย จำนวน ๑๕๐ รูป หรือคน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง โดยเป็นบุคคลที่มี บทบาทหรือมีความสัมพันธ์กับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความแตกต่างหลากหลายทาง ศาสนาใน พื้นที่เป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ในการเสริมสร้างกระบวนการทัศน์และความ เข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะเพื่อการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๒) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาหรือหาข้อสรุปประกอบชุดความรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แนวทางในการ พัฒนาการกระบวนการทัศน์และความเข้าใจ และการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓) การจัดกิจกรรมสมมนาทางวิชาการเพื่อค้นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Public Hearing) เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาหรือยกระดับการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการที่จะเกิดขึ้นเพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคี หรือการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมพหุ วัฒนธรรม

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อ ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อ ขยายผลและ เสริมสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม และการสร้างเครือข่ายจิต สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีผู้แทนจาก ความแตกต่างหลากหลาย ในระดับพื้นที่มาหา

แนวทางและรูปแบบในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น และการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะกุศล

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เชี่ยวชาญ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้เชี่ยวชาญ (Experts) คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ผู้แทนศาสนาและผู้นำความเชื่อและประชาชน จำนวน ๒๑๐ รูปหรือคน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง และเป็นบุคคลที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ รูปแบบ ของความสัมพันธ์ กระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมบนความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้ในการเสริมสร้างกระบวนทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๒.๒ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนากระบวนทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน และ ขยายผลและเสริมสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่มี ผู้แทนจากทุกศาสนาและความเชื่อในระดับพื้นที่มาหาข้อตกลงร่วมกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น โดย เปิดโอกาสให้ผู้แทนหรือผู้นำทางศาสนาและความเชื่อ ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๓ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และและการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะกุศลนครศรีธรรมราช รวมจำนวน ๘๖๐ คน โดยมีคณะผู้วิจัยลงพื้นที่ จัดเก็บข้อมูลและประเมินผลทั้งแบบมีส่วนร่วมและและไม่มีส่วนร่วม

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนั้น มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ถือเป็นการวิจัยและพัฒนาชุดความรู้ที่จะนำไปสู่การขยายผลและเสริมสร้างกระบวนทัศน์และความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างจิตอาสาจิตสาธารณะในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์หรือสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อต้นแบบ ก่อนที่เสนอเป็นองค์ความรู้ต่อสาธารณชน โดยมีการดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ผู้แทนศาสนาและผู้นำความเชื่อ และประชาชน รวมจำนวน ๒๑๐ คน ในพื้นที่เป้าหมายโดยแบบสัมภาษณ์ได้พัฒนาจากการวิเคราะห์เอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาที่

สำคัญ เช่น แนวคิด หลักการ กระบวนการ และ มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการเสริมสร้างกระบวนการทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๓.๒ แบบสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดี ในการอยู่ร่วมกันของประชาชนในหมู่บ้านชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ว่ามีการประพฤติปฏิบัติต่อกัน การพูดจาต่อกัน แง่คิดและมุมมองที่มีต่อการแบ่งปันผลประโยชน์หรือทรัพยากรในชุมชน การยึดมั่นศรัทธาใน ศาสนาและความเชื่อ และการมีความเห็นต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุมีผล

๓.๓.๓ ชุดปฏิบัติการในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการเสริมสร้างกระบวนการทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จะมาจาก พื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมาย ใน ๒ จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และและการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเป็นสาธารณะกุศล ในจังหวัดนครสวรรค์ราช ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรม พัฒนาระบวนทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คณะผู้วิจัยได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) ซึ่งเป็นเทคนิคการเก็บข้อมูลจากการประชุมสัมมนาแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ และประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) ที่คณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันสะท้อนและถอดบทเรียนที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ข้อมูลรอบด้านครอบคลุมประเด็นศึกษา คณะผู้วิจัย จึงใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการเก็บข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยแต่ละขั้นตอนของงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. เครื่องมือวิจัยในขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนาอย่างแท้จริงตามขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดเครื่องมือหลักที่จะนำมาใช้ในกระบวนการวิจัย ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Non Structured Interview) ด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง โดยกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง

๒) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยคณะผู้วิจัย

๓) การเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยเทคนิค Appreciation-Influence-Control (A-I-C) ซึ่งเป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

๔) การร่วมสะท้อนกิจกรรมด้วยเทคนิค AAR (After Action Review) กับทีมวิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสะท้อนถอดบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕) การร่วมสะท้อนปัญหาของชุมชนและแนวทางการพัฒนา เครือข่ายสันติภาพไร้รอยต่อโดยการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อค้นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Public Hearing)

๖) การสื่อสารผ่านกลุ่มไลน์หรือเครือข่ายโซเชียลมีเดีย

๒. เครื่องมือวัดผลการแสดงออกถึงมีส่วนร่วมของชุมชน

คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดของ Cohen, J.M. & Uphoff, N.T.^๑ มาเป็นกรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม และประเมินโดยคณะผู้วิจัย ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ กรอบตัวชี้วัดการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรม

การมีส่วนร่วม	ตัวชี้วัด	กลุ่มเป้าหมาย
๑. การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ (Decision Making)	การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การร่วมคิด สร้างสรรค์ให้เกิด สันติภาพ	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจาก หลายภาคส่วน ทั้งด้านความ เชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่ มีความแตกต่าง หลากหลายใน ระดับพื้นที่
๒. การมีส่วนร่วมในการ ดำเนินงาน (Implementation)	การรับรู้ของผู้ที่เข้าร่วมในเวที สาธิต การ แสดงออก ทาง การ สื่อสาร การ ให้ ความ ร่วมมือกับกิจกรรม	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจาก หลายภาคส่วน ทั้งด้านความ เชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่ มีความแตกต่าง หลากหลายใน ระดับพื้นที่
๓. การมีส่วนร่วมในการรับ ผลประโยชน์ (Benefits)	ความรู้สึกร่วมใจของผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรม การเห็นคุณค่า ตาม ความคาดหวังที่จะ ได้รับจากการ ระดมความคิดเห็น	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจาก หลายภาคส่วน ทั้งด้านความ เชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่ มีความแตกต่าง หลากหลายใน ระดับพื้นที่
๔. การมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล (Evaluation)	การสะท้อนความเห็น ของผู้ที่เข้า ร่วมใน กิจกรรม การรับรู้ ถึง ทิศทางเชิงบวกใน การ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคต	ผู้ที่เข้าร่วมใน กิจกรรมที่มาจาก หลายภาคส่วน ทั้งด้านความ เชื่อ ศาสนา หรือชนชาติพันธุ์ ที่ มีความแตกต่าง หลากหลายใน ระดับพื้นที่

๓.๓.๔ ชุดความรู้เรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจ ทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ที่จะนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนา การคืนข้อมูลสู่ ชุมชน และ การสร้างเครือข่าย ชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่ความชุมชนสันติภาพไร้ รอยต่อต้นแบบ และเป็นชุมชนแห่งความสงบสุขและชุมชนแห่งสันติสุข

^๑ Cohen. J and Uphoff, D. Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation, Rural Development Center, New York: Cornell University, 1980.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การลงพื้นที่เป้าหมาย ในนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช เพื่อสัมภาษณ์ (Interviews) กับบุคคลหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ ผู้แทนศาสนาและผู้นำความเชื่อ และประชาชน รวมจำนวน ๒๑๐ คน เพื่อค้นหาแนวคิด บริบทองค์ประกอบ ตัวชี้วัด หลักการ กระบวนการ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการเสริมสร้างกระบวนการทัศน์และความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๔.๒ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งการสังเกตพฤติกรรมและวิถีแห่งการดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายในจังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา และนครศรีธรรมราช

๓.๔.๓ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นหาข้อสรุปจากผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ที่จะประกอบชุดความรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หาแนวทางในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจ และการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๔.๔ การจัดกิจกรรม จิตอาสา จิตสาธารณะ หรือกิจกรรมสาธารณะกุศลอื่น ๆ เพื่อสนับสนุน ช่วยเหลือ เกื้อกูล กับเพื่อร่วมสังคมที่กำลังประสบความทุกข์ยาก หรืออุปสรรคปัญหาในการดำเนินชีวิต เช่น กรณีประสบกับปัญหาทุกภัย ประสบกับปัญหาการแพร่ระบาดของ Covid ๑๙ การขาดแคลนซึ่งปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ ทั้งเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม หรือยารักษาโรค

๓.๔.๕ การจัดกิจกรรมสมมนาทางวิชาการเพื่อค้นหาข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Public Hearing) เป็นการหาข้อสรุป ที่ได้รับการยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และรับฟังข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาระดับการขับเคลื่อนกิจกรรม โครงการที่จะเกิดขึ้นเพื่อสร้างความสมัคสมานสามัคคี หรือการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมพหุวัฒนธรรม

๓.๔.๖ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยการจัดกิจกรรมเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการ พัฒนาการกระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมและการประเมินผลการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานแห่งความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ทั้งในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะเตรียมการ (Pre-Research Phase) และระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase) ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้ดังนี้

๑. ระยะเตรียมการ (Pre-Research Phase) มีกิจกรรมดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

๑) รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ของชุมชนในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนบ้านท่ากับบ้านการ้อง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยประสานงานผู้นำชุมชน ผู้นำจิตวิญญาณของชุมชน เพื่อเชิญชวนเข้าร่วมในโครงการวิจัย และเป็นส่วนหนึ่งของผู้ร่วมวิจัย โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธิดำเนินงานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ

๒) สร้างสัมพันธภาพกับตัวแทนชุมชน เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างการร่วมมือในการดำเนินการวิจัยที่จะมีขึ้น โดยเบื้องต้นเป็นการเข้าไปพบปะพูดคุยและปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง

๓) ประสานงานกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชิญชวนให้เข้าร่วม กิจกรรมในโครงการวิจัย โดยมีการนัดหมายเพื่อเข้าชี้แจงวัตถุประสงค์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของการวิจัย ความคาดหวังของทีมนักวิจัย ผลที่คาดว่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนโดยเฉพาะในเรื่องของการเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชน

๔) จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ที่จะต้องใช้ในการจัดเวทีสานเสวนา และเตรียมความพร้อมทีมนักวิจัย รวมถึงผู้ร่วมเวทีสานเสวนาในแต่ละท้องถิ่นก่อนการลงพื้นที่ดำเนินการ

๒. ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase)

ดำเนินการกิจกรรมสำคัญ ด้วย ๔ ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection)^๒

๑) ขั้นการวางแผน (Plane) โดยกา รประสานงานและสร้างความเข้าใจกับ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้องถึงการจัดกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่

สำหรับขั้นตอนในการวางแผนนั้น ครั้งที่ ๑ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ จัดประชุมการวางแผน ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาเทคนิคกระบวนการ AIC มาใช้จัดลำดับขั้นใน จัดกิจกรรม โดยการเปิดพื้นที่รับฟังความเห็นของคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อ ร่วมกันวิเคราะห์ สะท้อนปัญหา และแสวงหาทางออกหรือสร้างสันติภาพร่วมกัน รวมถึงเปิดโอกาสให้มีการตอบข้อซักถามหรือข้อสงสัยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อนำมากำหนดเป้าหมายตามความคาดหวัง และเป็นทิศทางในการ สร้างสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชน ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน

๒) ขั้นการปฏิบัติตามแผน (Action)

ถือเป็น ระยะลงมือปฏิบัติตามแผนดำเนินการโดย อาศัย การมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยยึดกระบวนการมีส่วนร่วม ที่ใช้เทคนิค AIC บนพื้นฐานของเสรีภาพในการตัดสินใจ และบนพื้นฐานของความเสมอภาค เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการ สร้างสันติสุขหรือสันติภาพที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของ ทุกภาคส่วนในชุมชนรวมพลังกัน ถือเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นจิตสำนึก ชวนคิด ชวน ทำ ชวนรับผิดชอบ ร่วมกัน โดยเน้นบทบาทของพลังชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ส่วนภาครัฐและการเมือง นั้นอาจจะ

^๒ Kemmis S. and Mc Taggart R. **The action research planner**, Geelong: Deakin University Press. 1990.

เป็นผู้ที่คอยจะให้การ สนับสนุน และช่วยเหลือตามจังหวะและโอกาสอันควร ทั้งนี้ในการปฏิบัติตามแผนนั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๓.๒ กิจกรรมการดำเนินการวิจัย

แผนการดำเนินงาน	กิจกรรม	กลุ่มเป้าหมาย	เทคนิค/เครื่องมือ	ผลที่คาดว่าจะได้
ครั้งที่ ๑ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๖๓	กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ ประรองคอง ณ หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา มจร วิทยาเขต นครสวรรค์ จังหวัด นครสวรรค์	ผู้นำศาสนาพุทธ ผู้นำศาสนาคริสต์ ผู้นำศาสนาซิกข์ ผู้นำศาสนาอิสลาม ศาสนิกชนจากทุกศาสนา ผู้แทนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวมถึง กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัด นครสวรรค์ (กอรมน.) และศูนย์ประรองคองสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูป (ศปป.) จ. นครสวรรค์	- AIC การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ - Tree Problem การใช้ต้นไม้ปัญหา	- การรับรู้และยินดีมีส่วนร่วม ในการ สร้างสันติในระดับชุมชน - การรับรู้ รากเหง้าหรือเหตุแห่งปัญหา ความไม่เข้าใจกัน - การ สร้างความเข้าใจร่วมกันของ ผู้เข้าร่วมเวที สานเสวนา - ได้ตัวแทนผู้เข้าร่วมสานเสวนามาเป็นเครือข่าย
ครั้งที่ ๒ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๓	โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ณ วัดท่าการ้อง จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนา หรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่ความแตกต่างหลากหลาย เพื่อหาข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น จำนวน ๕๐-๘๐ คน	- AIC การประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ - Tree Problem การใช้ต้นไม้ปัญหา	- การรับรู้และยินดีมีส่วนร่วม ในการ สร้างสันติในระดับชุมชน - การช่วย กัน ค้นหา รากเหง้าหรือ เหตุแห่งปัญหาความไม่เข้าใจกัน - การ สร้างความเข้าใจร่วมกันของ ผู้เข้าร่วมเวที สานเสวนา - ได้ตัวแทนผู้เข้าร่วมสานเสวนามาเป็นเครือข่าย

ในการจัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ประรองคองจังหวัดนครสวรรค์ ถือเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจ ที่จะมีส่วนต่อการปรับหรือเปลี่ยนทัศนคติ มุมมองในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทางศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงการที่จะมีส่วนร่วมหรือการสร้างเครือข่ายร่วมกันในการที่จะพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความสงบ ร่มเย็น สันติสุข และความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ขณะเดียวกันในการจัดเวทีสานเสวนา “สานติประชาธรรม” นั้น ถือเป็นขั้นของการสร้างความตระหนักของชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงความคิด มุมมอง ทัศนคติ โดย

ดำเนินการในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมติดตามผล และร่วมรับประโยชน์ เพื่อให้เกิดการบูรณาการความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ และสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วม และสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคล แต่ละภาคส่วนสามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดแนวทางในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพ

ในขั้นตอนนี้คณะผู้วิจัยได้สร้างเครือข่าย แกนนำสันติภาพไว้รื้อต่อชุมชน ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้ เข้ามามีส่วน ร่วมในการขยายผลลงไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน ทั้งนี้ในการดำเนินการสานเสวนา “สานติประชาธรรม” นั้น คณะผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) การกล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนา โดย คณะผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และทีมงาน พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ และเจตนาของคณะผู้วิจัยในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำความรู้จากทีมนักวิจัยมาเป็นผู้สนับสนุนในการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

(๒) การปรับทิศทาง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ แนะนำตนเองและแสดงความคิดเห็น พร้อม รับฟัง และ ไม่โต้แย้งผู้ที่เห็นต่าง ก่อนที่จะวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

(๓) การประสานมุมมอง คณะผู้วิจัย จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง โดยเริ่มต้นจากเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมเสวนาสะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล หรือมีมุมมองเกี่ยวกับ เรื่องสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนอย่างไร และสิ่งที่ผู้เข้าร่วมคาดหวังจากการเข้าร่วมเวทีสานเสวนาในครั้งนี้

(๔) การมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือวิธีการ สร้างสันติภาพ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็น สร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน

(๕) บทสรุปการสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไว้รื้อต่อ คณะผู้วิจัย จะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉันทมติในการที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่านแนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

๓) ขั้นการสังเกต/ประเมินผล (Observation)

เป็นขั้นตอนที่ทีมวิจัยติดตามประเมินผล การจัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ ประองตอง จังหวัดนครสวรรค์ และ โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “สานติประชาธรรม: การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” โดยประเมินผลระหว่างดำเนินการและประเมินผลหลังการดำเนินการด้วยเทคนิค AAR ระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อถอดบทเรียน ร่วมกันก่อนที่จะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพ บุคคล ชุมชน และเวลา และพร้อมที่จะรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นโดยกำหนดประเด็นในการประเมิน ดังนี้

(๑) การประเมินผลการจัดประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นที่กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจ และมีการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายของผู้เข้าร่วมในกิจกรรม ทั้งที่เป็นประเด็นใหญ่และประเด็นย่อย รวมถึงสภาพบรรยากาศที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรม โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

(๒) การประเมินผลจากการสังเกตการณ์ของคณะผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมในกิจกรรมให้ ความร่วมมือ การทำกิจกรรม และขับเคลื่อนกิจกรรมตามที่วางแผนเอาไว้

ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะประเมินจากข้อสรุปตอนท้ายที่ผู้เข้าร่วมในกิจกรรม โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ที่สะท้อนหรือนำเสนอออกมา เพื่อนำไปสู่การสรุปถอดบทเรียนร่วมกันกับชุมชน วิเคราะห์โดยวัดผลและวิเคราะห์ผลจากแนวคิด มุมมอง หรือทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในเชิงผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ที่สะท้อนผ่านทางกลุ่มไลน์ ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะในลักษณะของการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันและสรุปผลการดำเนินกิจกรรม

๔) ขั้นการสะท้อนผล (Reflection)

เป็นขั้นตอนการประเมินโครงการวิจัย สรุปผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา โดยผ่านการ สนทนากลุ่ม เฉพาะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางความแตกต่างหลากหลาย เพื่อถอดบทเรียนในการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติและการสร้างกระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมที่จะก่อให้เกิดความ มั่นคงและยั่งยืน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ในการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และ ข้อมูลเชิงประจักษ์เชิงพื้นที่ได้จากการสังเกต (Observations) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิง คุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยคณะผู้วิจัย ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนด ไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๓.๕.๑ วิเคราะห์แนวคิด ความหมายของเกี่ยวกับ แนวคิดการอยู่ร่วมกัน แนวคิดสังคมพหุ วัฒนธรรม แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม แนวคิดการ สร้างเครือข่าย แนวคิดสันติวิธี และแนวคิดด้านจิตสาธารณะ ในชุมชนหมู่บ้านของพื้นที่เป้าหมาย ใน จังหวัดนครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช เพื่อให้ได้กรอบความคิดที่นำไปสู่การสร้าง กรอบคำถามในการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๕.๒ นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และจากการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม เข้า สู่กระบวนการวิเคราะห์ พัฒนา และสร้างชุดความรู้ในการเสริมสร้างกระบวนการทัศนและความเข้าใจใน สังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพัฒนาเครือข่ายจิตสาธารณะ ที่จะก่อให้เกิด การประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากร ในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนา และการมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุผล

๓.๕.๓ การสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วมเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ พัฒนา และสร้างชุดความรู้ในการเสริมสร้างกระบวนการทัศนและความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่จะก่อให้เกิดการประพุดติปฏิบัติต่อกัน การพุดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ และการมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมีผล

๓.๕.๔ วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประเมินและสรุปผลการ วิจัยและพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อถอดบทเรียนเป็นรูปแบบใน การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์หรือ นโยบายเพื่อการพัฒนาหรือขับเคลื่อนในระดับจังหวัดหรือระดับท้องถิ่น

ขณะเดียวกัน ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยนั้นจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายกิจกรรม และการพรรณนาความประกอบการบรรยายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการที่จะส่งต่อก่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงคุณภาพและศักยภาพบนพื้นฐานแห่ง ชุมชนหมู่บ้านสันติภาพไร้รอยต่อ ทั้งที่ผ่านการพัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการทัศนรวมถึงความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในลักษณะของชุมชนต้นแบบ และเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพไร้รอยต่อต้นแบบ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนสังคมไร้รอยต่อ และเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอนาคต

กล่าวโดยสรุป ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น คณะผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย คือ

๑. การใช้แนวคิดทฤษฎีและสร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิเคราะห์ โดยมี ๓ ขั้นตอน คือ ก่อนการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้มีกรอบกว้าง ๆ และมีระบบในการศึกษาปรากฏการณ์ ระหว่างการรวบรวมข้อมูล เพื่อให้สามารถสร้างวัตถุประสงค้อย่างมีทิศทาง และขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างบทสรุป เพื่อตรวจสอบว่าสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่

๒. การตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้มั่นใจในความเชื่อถือได้และความครบถ้วนของข้อมูลและเพื่อประเมินคุณภาพของข้อมูลว่าอยู่ในระดับที่จะนำมาวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยได้ หรือไม่ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ ๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์และ ๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม

๓. การจัดบันทึกและทำดัชนีข้อมูล หลังจากการจัดบันทึกข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะทำดัชนีข้อมูลเพื่อจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้มา เป็นการสะสางข้อมูลพร้อมกับปูพื้นสำหรับการวิเคราะห์โดยทำดัชนีข้อมูล ๓ ชนิด คือ ดัชนีเชิงบรรยาย ดัชนีเชิงตีความ และดัชนีเชิงอธิบาย

๔. การทำข้อสรุปชั่วคราว เป็นการนำความคิดที่ได้จากการทำดัชนีข้อมูลและเชื่อมโยงดัชนีนั้นเข้าด้วยกัน โดยการเขียนประโยค หรือข้อความเชิงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลักษณะของดัชนี

หรือข้อมูลที่ศึกษาเชื่อมโยงกับดัชนีเหล่านี้ หรือบางครั้งอาจสร้างข้อสรุปชั่วคราวเป็นย่อหน้าหรือข้อความยาว ส่วนข้อมูลใดไม่ต้องการหลังจากทำข้อสรุปชั่วคราวแล้วก็กำจัดออกไป

๕. การสร้างข้อสรุปและพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำข้อสรุปย่อยๆ เหล่านี้เชื่อมโยงเป็นบทสรุป โดยทำเป็นระบบและค่อยๆ ทำอย่างประณีต

ขณะเดียวกัน ในการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยนั้นจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบฐานข้อมูล ภาพถ่ายภาพกิจกรรม คลิปวิดีโอ และการพรรณนาความประกอบการบรรยายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการที่จะส่งต่อก่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงคุณภาพและศักยภาพบนพื้นฐานแห่ง ชุมชนหมู่บ้านสันติภาพไร้รอยต่อ ที่ ผ่านการพัฒนาและเสริม สร้างกระบวนการทัศน์ รวมถึงความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในลักษณะของชุมชนต้นแบบ และเป็นโมเดลเมืองแห่งสันติภาพ ไร้รอยต่อต้นแบบ เพื่อที่จะเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนสังคมไร้รอยต่อ และเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนา ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอนาคต

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดรายละเอียดและขั้นตอนการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๖.๑ ขั้นการเตรียมการ

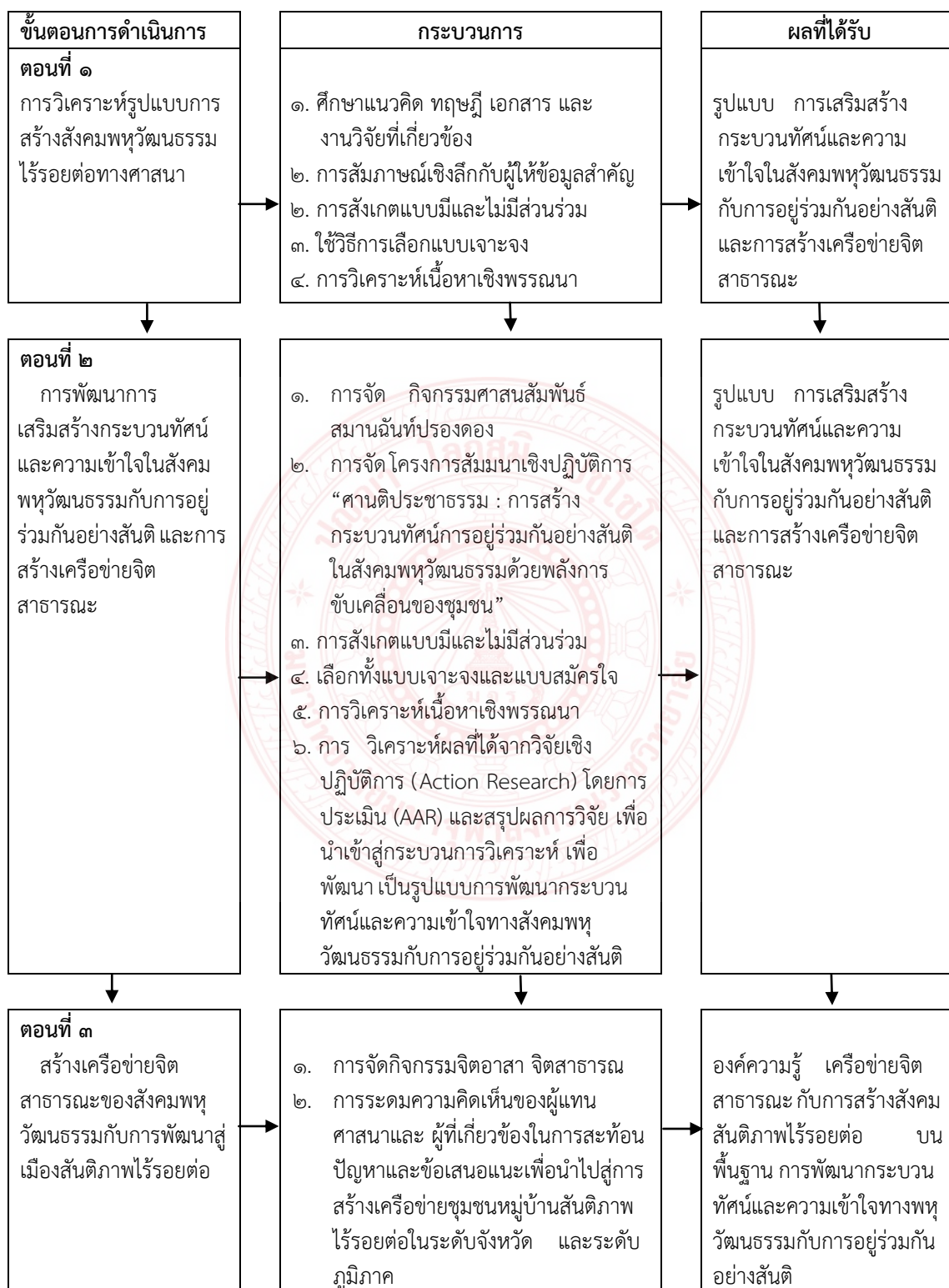
ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งตำรา เอกสารวิชาการ ข้อมูลสารสนเทศ งานวิจัยต่าง ๆ และดำเนินการ การสำรวจและศึกษาชุมชนการสร้างสัมพันธ์ภาพ ที่ีระหว่างชุมชนกับนักวิจัย เพื่อชี้แจงจุดมุ่งหมายของการทำวิจัย รวมทั้งการประสานเพื่อขอความร่วมมือในการทำการวิจัยให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้

๓.๖.๒ ขั้นตอนการดำเนินการ

เป็นขั้นตอนของการดำเนินการเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ทั้งนี้ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนที่ ๒ นี้จะประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๓ ขั้นตอน ดังนี้

เป็นขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัย เพื่อการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การพัฒนาเครื่องมือ ปรับปรุงคุณภาพ และนำเครื่องมือที่สร้างและพัฒนาไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง และนำข้อมูลที่ได้มาทดสอบความถูกต้อง ก่อนที่จะมีการวิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลการวิเคราะห์ ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ ข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ โดยได้ดำเนินการ ๓ ขั้นตอน ประกอบด้วย

ตารางที่ ๓.๓ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

แผนงานวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการสันติและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ” ในบทนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคำตอบตามกรอบวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการสันติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ โดยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น ๔ ตอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา

๔.๒ การพัฒนากระบวนการสันติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา

จากการถอดบทเรียนชุมชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนา จนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่เป็นต้นแบบของชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งนี้ได้มีการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาบริบทเชิงสังคมและเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งก็พบว่าใน ๕ ชุมชนต้นแบบ นั้นมีมิติและกลไกแห่ง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมถึงมีแนวคิด กระบวนทัศน์ หรือมีความเข้าใจที่จะประพฤติปฏิบัติต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ ของตน การมีมติบนพื้นฐานของ ความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมีผล และการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีมีให้กันและกัน และอยู่ด้วยการเคารพให้เกียรติกันและไม่เหยียดหยามซ้ำเติมกันและกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ชุมชนสี่แยกตลาดแขกและชุมชนเพนียด โดยภาพรวมพบว่าการอยู่ร่วมกันของ คนในชุมชนตลาดแขก ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่จะเป็นพี่น้องมุสลิม แต่การอยู่ร่วมกันของชุมชนที่นี่ก็ เริ่มต้นจากความรู้สึที่ไม่แบ่งแยกจากกันว่าเป็นชาวพุทธ เป็นมุสลิม หรือคริสต์ ขน หากแต่กลับรู้สึกถึงความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิต ของคนในชุมชนนี้ ไป

ตามปกติสุข คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตน มีความรักต่อกันในฐานะเพื่อนบ้าน ร่วมชุมชนและที่สำคัญคือการไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน คนในชุมชนตลาดแขกมีการดำเนินชีวิตและมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างคนในชุมชนหลากหลาย กิจกรรมส่วนใหญ่จะเกิดจากการร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน ไม่มีการแบ่งแยกตามศาสนา แต่จะร่วมพิธีหรืองานตามขอบเขตที่ตนเองสามารถพึงกระทำได้ตามหลักปฏิบัติของศาสนาของตน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกันอย่างญาติมิตร

๒. ชุมชนโพธิ์เสด็จ การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนนี้มีข้อเด่นตรงที่มี ความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งในเรื่องของการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีการอยู่ร่วมกันเหมือนพี่เหมือนน้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ มีการทะเลาะวิวาท ทุกคนทุกฝ่ายสร้างบรรยากาศของความสนิทสนมเป็นกันเอง โดยสามารถนั่งคุย หรือตั้งวงสนทนาในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างสนุกสนาน บางคนก็จะหัวกับข้าวมาจากบ้านแล้วก็มาแบ่งกันกิน เด็ก ๆ ในชุมชนถึงต่างความเชื่อต่างศาสนาก็จะมาด้วยกัน วิ่งเล่นด้วยกันและเป็นเพื่อนกัน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ กัน พร้อมทั้งจะให้อภัย กัน ความต่างทางศาสนาจึงไม่เป็นอุปสรรค ทุกคนอยู่ด้วยกันฉันมิตร ฉันเพื่อน เสมือนคน ครอบครัวเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ ทุกศาสนาสอนว่าเราทุกคนต่างเป็นพี่น้องกัน ฉะนั้นจะต้องมีความรัก มีความเข้าใจ และเคารพ ให้เกียรติ ในรูปแบบที่แตกต่างกันทางความเชื่อ และรูปแบบที่แตกต่างกันทางการปฏิบัติ เพราะต่างกันทางความเชื่อเปลือกภายนอก แต่ว่าทั้งโบสถ์พุทธ วิหารคริสต์ มัสยิดของพี่น้องชาวมุสลิม เป็นที่รวมของความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ประทับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์รวมของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นจุดเริ่มต้นของคุณธรรม จุดเริ่มต้นของจริยธรรม แม้ศาสนาจะแตกต่างกันแต่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน ขณะเดียวกันผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำ ทั้งที่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการและผู้นำตามธรรมชาติ มีประสบการณ์และทำงานเพื่อการพัฒนาชุมชนในทุก ๆ มิติอย่างตั้งใจจริง จนสามารถรวบรวม คนในชุมชนโพธิ์เสด็จเกิด ความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจกัน พัฒนาชุมชน โดยไม่มีการแบ่งแยกตามศาสนา

๓. ชุมชนปากพยิง ตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่มีสัดส่วนระหว่างพุทธกับอิสลาม ๕๐ : ๕๐ ถือเป็นชุมชนต้นแบบใน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชน ๒ ศาสนา โดยไม่เคยมีเรื่องแตกแยกทางศาสนา หรือปัญหาทะเลาะวิวาท หากมีแต่การอยู่ร่วมกันแบบเป็นเพื่อน เป็นมิตรสหายกัน ดังเสียงสะท้อนว่า “เราแตกต่างในเรื่องของศาสนาที่นับถือ แต่เราไม่ได้แตกแยกกัน ” หรือ “ถ้าให้ภาคภูมิใจที่สุดก็คงเป็นการอยู่กันฉันพี่น้อง ” และ “ภูมิใจที่เราให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน เช่น การทำทาง ทำถนน ” ถือเป็นจุดเด่นของชุมชนคือความสามัคคีที่ยังคงรักษาไว้อัตลักษณ์ ตัวแทนชุมชนมุสลิม ท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ผมเคยเรียนโรงเรียนวัดไพศาลสถิต ครูของผมเป็นพุทธทั้งหมด ผมเคารพท่านมาก ๆ แม้กระทั่งว่าท่านเสียชีวิต ผมยังไป ร่วมงานศพของท่าน และท่านคือ ความภาคภูมิใจของคนในหมู่บ้าน เรา ” ปรากฏการณ์ข้างต้นถือเป็น ภาพสะท้อนที่งดงามของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างทางศาสนาของชุมชนปากพยิง ทั้งนี้เพราะ วิถีปฏิบัติตนของคนในชุมชนปากพยิง ทั้งชาวพุทธและมุสลิม ต่างก็ยึดหลักคำสอนทางศาสนา และนำหลักคำสอนมา ประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นต้นว่าในวิถีชาวพุทธมีการรักษาศีล ๕ ขณะที่วิถีชาวมุสลิม ก็จะมีการทำละหมาด ๕ เวลา ซึ่งทุกศาสนาต่างสอนให้คนเป็นคนดี มีการช่วยเหลือกันและกันจนเป็นเหตุให้เกิดสันติสุขในชุมชน ดังนั้นเมื่อมีใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี ความรู้สึกร่วมทั้งในแง่ของความรู้สึกยินดี หรือการ

สูญเสีย โดยเวลาทำบุญทำทานก็ไปร่วม เสียชีวิตก็ไปร่วม ทั้งนี้ในการไปร่วม กิจกรรมของเพื่อนต่างศาสนานั้นทุกคนก็จะใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อไม่ขัดต่อหลักปฏิบัติทางศาสนา ของคนอื่นเขาและหลักศาสนาที่เรานับถือด้วย

กล่าวโดยสรุปในพื้นที่ชุมชนปากพวย ถึงแม้จะมี ความแตกต่างทางศาสนา แต่ไม่เป็นผลต่อการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ การร่วมแบ่งปันทุกข์ สุข ร่วมกันบนฐานความเป็นเพื่อนมนุษย์ การไปมาหาสู่กันจะเป็นเหตุให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุย สร้างความผูกพัน ความใกล้ชิด และการหยิบน้ำใจต่อกันยิ่งทำให้สัมพันธ์ทางใจยิ่งแน่นแฟ้น สังเกตได้ ถึงการเอาใจเขามาใส่ใจเราระหว่างเพื่อนต่างศาสนา จนสามารถปฏิบัติต่อกันอย่างเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนปากพวยเป็นหนึ่งในพื้นที่ต้นแบบการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ประกอบกับผู้นำชุมชนที่มีบทบาทและมีความยุติธรรมต่อทุกศาสนา เน้นเรื่องของหลักความเสมอภาค ความเป็นธรรม และการมีจิตเอื้อเฟื้อเป็นเครื่องคำชูให้ชุมชนเกิดความรักสามัคคีกัน

๔. ชุมชนบ้านในถุ้ง ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่มีชาว มุสลิม อาศัยอยู่ร้อยละ ๕๐ ส่วนชาว พุทธก็จะมีประมาณร้อยละ ๑๐ แต่ว่า คนทั้ง ๒ ศาสนาอยู่กันด้วยความเป็นพี่น้อง ทั้งนี้เพราะ บรรพบุรุษแต่ดั้งเดิมอาศัยอยู่กันมา ก็ไม่เคยแบ่งแยกในเรื่องของศาสนา ไม่ว่าศาสนาหนึ่งศาสนาใดก็สอนให้ทำคุณงามความดี อยู่กันมาหลายสิบหลายร้อยปี ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นศาสนาอิสลาม พุทธ คริสต์ หรือเชื้อสายจีนพวกเราไม่เคยแบ่งแยก จุดเด่นของชุมชนคือเรื่องความสามัคคี และเป็นชุมชนแรกที่พบว่าหากมีพี่น้องในชุมชนเดือดร้อน ชาวบ้านก็จะมีการกินเลี้ยง หรือกินน้ำชาเลี้ยง เพื่อช่วยเหลือ กัน เป็นต้นว่ามีครอบครัวของเพื่อนในชุมชน เรือจม ทุนจะซื้อหรือซ่อมเรือใหม่ถึงจะพอ มีแต่ยังไม่พอ ค่าซ่อมเรือหรือซื้อเรือใหม่ เขาก็จะร่วมกันจัดพิธี เชิญน้ำชา แล่งลงขัน ช่วยกันคนละนิดละหน่อยตามกำลัง และถ้ามีการประกาศผ่านหอกระจายข่าว ให้ช่วยอะไร กันทุกคนก็จะช่วยกัน อย่างจริงจัง ความสามัคคีของคนที่นี่คือสุดยอดคือความเสียสละ จุดเด่น อีกเรื่องใน ตอนนี้ก็คือการร่วมแรงร่วมใจกัน อนุรักษ์ประมงชายฝั่งทางทะเล โดยกลุ่มประมงชุมชนบ้านในถุ้ง ได้สร้างชื่อเสียงระดับประเทศในการร่วมกัน ก่อตั้งกลุ่มธนาคารปูม้า ของกลุ่มอนุรักษ์บ้านในถุ้ง จนได้รับ รางวัล พระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐

๕. ชุมชนโมคลาน ตำบลโมคลาน อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ตามแนวชายของสันทรายเก่า ลักษณะของชุมชนกระจายในแนวยาวเหนือ-ใต้ มีลำน้ำไหลมาจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ผ่านชุมชนโมคลาน ๒ สาย แล้วไปลงทะเลที่อ่าวไทย ได้แก่ คลองยิงและคลองโมคลาน ชุมชนโมคลานประชากรส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิมร้อยละ ๗๐ ไทยพุทธ ร้อยละ ๓๐ การดำเนินกิจกรรมประจำวันในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาก็จะร่วมกันอย่างเช่น เมื่อปี ๒๕๖๒ โรงเรียนจัดกิจกรรมทอดผ้าป่ารวมทั้งการเลี้ยงน้ำชาโดยที่ว่าจะจัดควบคู่กันไป ๒ กิจกรรม โดยไม่แบ่งแยกศาสนา ความเป็นอยู่ของประชาชนต่างอยู่ร่วมกันโดยปกติ มีงานมีการอะไรช่วยเหลือ กัน ทั้งงานศพ งานแต่งงาน ทั้งไทยพุทธมุสลิมต่างไปมาหาสู่กัน คนในหมู่บ้านรักใคร่กลมเกลียวกันดี มีอะไรก็พึ่งพาอาศัยกัน หรือถ้ามีกิจกรรมอะไรก็สามารถเข้าร่วมกันได้ปกติ เช่น มีงานที่โบราณสถานวัดอิสลามก็มาช่วยเต็มที่ จัดงานสุเหร่าไทยพุทธก็ไปช่วย มีเลี้ยงน้ำชา จัดสถานที่ไทยพุทธก็เข้าร่วม จุดเด่น ของการอยู่ร่วมกัน ของสองศาสนา คือการ ไม่มีปัญหาขัดแย้ง ซึ่งกันและกัน ผู้นำชุมชนเป็นมิตร ทั้งผู้ใหญ่บ้าน

แม้แต่ผู้นำของวัดกับมัชยิดก็เป็นเพื่อนเรียนรุ่นเดียวกัน สามารถไปมาหาสู่กันได้ปกติ ไม่มีการทะเลาะวิวาท ไม่มีปากเสียงกัน เวลามีปัญหาก็สามารถปรึกษาหารือและช่วยเหลือกันได้ เป็นต้นว่าการสร้างกำแพงกุโบร์ (สุสานของชาวมุสลิม) เมื่อทำประชาคมที่จะดำเนินการก่อสร้าง กำแพงกุโบร์ซึ่งมีความยาวทั้งหมดโดยรอบ ๓๓๓ เมตร ทุกคน ทุกศาสนาในชุมชนก็ได้มาร่วมกันลงมือทำงาน ภาพเด็ก ๆ ในชุมชน รวมถึงคนวัยกลางคนและวัยรุ่นชายหญิงช่วยกันส่งอิฐให้ช่างก่อปูนใช้ในการก่อ กำแพง ขณะที่มุสลิมผู้หญิงก็ใช้รถจักรยานยนต์พ่วงข้างขนน้ำเวียนแจกคนอยู่โดยรอบพื้นที่ เริ่มทำงานเริ่มก่ออิฐตอน ๘.๓๐ น. พอเวลา ๑๔.๐๐ น. กำแพงกุโบร์ ก็เสร็จเรียบร้อย ถือเป็นความภาคภูมิใจในความพร้อมเพรียง ความสามัคคีของคนในชุมชน ส่วนวันฉาบผนังกำแพงกุโบร์ทางชุมชนได้ก็ขอกำลังทหารจากกองทัพบกที่ ๔ ซึ่งเป็นทหารช่างให้มาช่วยฉาบผนังกำแพงกุโบร์ ทั้งนี้เพราะทหารช่างเป็นทีมงานที่มีฝีมือและความละเอียดในการฉาบทำให้กำแพงกุโบร์เสร็จสมบูรณ์ลงด้วยความสวยงาม

จากการศึกษาในเชิงบริบทจะเห็นได้ว่าทั้ง ๕ ชุมชนข้างต้นมีรูปแบบในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับบริบททางภูมิโนเวศและภูมิสังคม นำมาซึ่งภาพสะท้อนการอยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธ คริสต์ มุสลิม ที่อาศัยอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข มีความรักใคร่ ประองตอง กลมเกลียวกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน คอยศึกษา แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เมื่อรู้เขารู้เราก็จะเกิดการปรับตัว ซึ่งโดยค่านิยมของคนที่นี่ก็จะพบว่า อยากให้เขาปรับตัวหาเรา เราก็ต้องปรับตัวเข้าหาด้วยกัน ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติตามคำสอนของทุกศาสนา และจากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบกับการ ศึกษา ค้นคว้า และการสังเคราะห์เอกสารที่ เกี่ยวกับแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดสันติภาพในมิติศาสนา แนวคิดสันติภาพสากล แนวคิดความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาออกมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่

๑. กระบวนทัศน์ของชุมชน (Paradigms of Community) ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกไม่แบ่งแยกจากกัน มีความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตไปตามปกติสุข คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตน มีความรักต่อกันในฐานะเพื่อนบ้านร่วมชุมชนและที่สำคัญคือการไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทั้งนี้ความรู้สึกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ เกิดจากการที่คนในชุมชนได้อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีของชุมชน สภาพวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดี มีคุณภาพชีวิตและรักษาสมดุลระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีศรัทธาในศาสนาหรือวิถีความเชื่อที่ดีของชุมชน เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจและพัฒนาพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกระบวนทัศน์เหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาได้

๒. ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน (Leader and Local Wisdom Scholars) ซึ่งเป็นผู้นำแบบทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม เป็นต้นแบบผู้มีคุณธรรมศีลธรรมที่ดีให้กับชุมชน ซึ่งทำงานเชิงรุกเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนโดยใช้กิจกรรมทางศาสนา ใช้ศาสนสถานเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์กับคนในชุมชน และสร้างสรรค์กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำศาสนา โดยภาพรวมผู้นำชุมชน ผู้นำทาง

ศาสนา และปราชญ์ชุมชน มีคุณลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) มีทัศนคติและการปฏิบัติตน ที่ดี และมีความมุ่งมั่นในการ สร้างความสามัคคี ประองตองบนพื้นฐานและการปฏิบัติตามแนวทางของแต่ละศาสนา และ ๒) การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ชุมชน ผู้นำ ทางศาสนา และปราชญ์ชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยยึด แนวทางและหลักการที่บรรพบุรุษของชุมชน ได้ร่วมกันสืบสาน สืบทอด และต่อยอดกันมาแบบรุ่นต่อรุ่น ประกอบด้วย

๑) การพึงรักษาความดีงามในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่เหล่าบรรพบุรุษดำรงมา ให้ยืนยาวและยั่งยืนสืบต่อรุ่นลูกรุ่นหลาน

๒) การพึงระวังและเฝ้าระวังปัญหาความขัดข้องหมองใจหรือขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่ให้เกิดขึ้นหรือลุกลามขยายผล โดย ผู้นำชุมชน ผู้นำ ทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน จะต้องร่วมกัน ประสานรอยร้าวหรือเจรจาไกล่เกลี่ย ประนีประนอม

๓) การหมั่นเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว ประองตอง สมานฉันท์ให้เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมกันสรรค์สร้างหรือจรรโลงชุมชนและสังคมให้เกิดการพัฒนาอยู่อย่างยั่งยืน

๔) การเพียรรักษาการประพฤติ การปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด และเป็นไปตามหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะทุกศาสนาต่างก็ มุ่งที่จะสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งถ้าทุกคนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณธรรมและ จริยธรรม ความสงบสุขและสันติสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างปกติสุข

จากหลักการข้างต้น ผู้นำชุมชน ผู้นำ ทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน และประชาชน ใน ชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อระวังไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และแนะแนวทางปฏิบัติต่อเพื่อนต่าง ศาสนาหากเกิดปัญหาขึ้นมาบ้างแล้วแต่ยังไม่ขยายใหญ่มาก ก็จำเป็นต้องรีบวางแผนเพื่อขจัดหรือ จัดการปัญหานั้น และจากนั้นก็จะต้องนำหลักการพึงที่รักษาความดีงามในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุขมาเป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหา เช่น ในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้ง คนในชุมชนก็จะต้องพึง ระวังและเฝ้าระวังปัญหาความขัดข้องหมองใจหรือขัดแย้งซึ่งกันและกันดังกล่าวไม่ให้ลุกลามหรือขยาย ผล ทั้งนี้ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน จะต้องร่วมกันประสานรอยร้าวหรือเจรจาไกล่ เกลี่ย ประนีประนอม อย่างไรก็ตามหากปัญหา ความขัดแย้งนั้น ๆ นั้นใหญ่ขึ้นหรือเป็นปัญหาที่คนใน ชุมชนต้องช่วยกันแก้ไขอย่างจริงจัง อาจต้องมีการทำฉันทามติร่วมกัน และเมื่อร่องรอยของความ ขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในชุมชนก็ต้องช่วยกัน กระชับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และหมั่นเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว ประองตอง สมานฉันท์ให้เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมกันสรรค์สร้างหรือจรรโลงชุมชน และสังคมให้เกิดการพัฒนาอยู่อย่างยั่งยืน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคีได้ดังเดิม และ สู้ ด้ายจะต้องร่วมกันเพียรรักษาการประพฤติ การปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด และเป็นไป ตามหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะทุกศาสนาต่างก็มุ่งที่ จะสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งถ้าทุกคนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณธรรมและ จริยธรรม ความสงบสุขและสันติสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างปกติสุข และ ส่งต่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนี้ให้แก่ คนรุ่นใหม่ของชุมชน และหากต่างศาสนา ต่างก็ช่วยเหลือ ซึ่งกันและ กัน เมื่อใครเดือดร้อน มีงานวัด ชาวมุสลิมชาวคริสต์ ก็ไปช่วย มีงานสุเหร่า ชาวพุทธชาวคริสต์ก็มาช่วย มีงานเฉลิมฉลองคริสต์มาสทั้ง

ชาวพุทธและมุสลิมก็ไปช่วย รวมถึงในเรื่องของ งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดร้านหรือกิจการใหม่ ทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ไปร่วมแสดงความมีน้ำใจเสมือนญาติพี่น้อง

๓. กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (Activities and Lifestyles) กิจกรรมจิตอาสาเพื่อชุมชนต่าง ๆ เช่น การพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้น่าอยู่ การร่วมทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ การร่วมช่วยเหลือในงานหรือวันสำคัญ การร่วมบริจาคการระดมทุนให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ในชุมชนของตน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนอื่น หรือเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาของชุมชนซึ่งมีทั้งแบบไม่เป็นทางการ คือ การพูดคุยสนทนา และแบบทางการคือ การประชุมทั้งภายในชุมชนและร่วมกับเครือข่าย ขั้นตอนของการศึกษาปัญหาแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการค้นหาปัญหาที่แท้จริง ขั้นการค้นหาสาเหตุของปัญหาและขั้นการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนแบบวงจร คือ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ การประเมินและอนุมัติโครงการ การปฏิบัติและดำเนินการตามโครงการ และการประเมินผลโครงการ หลังจากนั้นจึงมีการกำหนดโครงการใหม่ต่อไปเพื่อให้โครงการของชุมชนมีความต่อเนื่อง

๓) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน เป็นการสนับสนุนด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินทุน การประสานงานและการบริหารทรัพยากร แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ คนในชุมชนลงมือทำเอง คนในชุมชนทำร่วมกับเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรภายนอก และคนในชุมชนขอการสนับสนุนจากภายนอกเท่านั้น เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันที่ดี ควรสร้างบรรยากาศการทำงานที่ผ่อนคลายและเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน สมาชิกต้องปรึกษากับผู้นำเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การแบ่งผลประโยชน์นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคมเป็นสำคัญ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของชุมชน ต้องมีทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ผลประโยชน์สำคัญคือ ความภาคภูมิใจ ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายในตัวบุคคลและนำไปใช้ในการทำงานเพื่อชุมชนต่อไปได้

(๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมของชุมชน คนในชุมชน ผู้นำชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชนสามารถร่วมกันประเมินผลได้ การประเมินผลแบ่งเป็น การประเมินผลก่อนการดำเนินการปฏิบัติ การประเมินผลย่อยเป็นระยะๆ ระหว่างการดำเนินงาน การประเมินผลรวมหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม การประเมินผลต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ต้องสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการประเมินผลร่วมกันและต้องไม่ยึดมาตรฐานของคนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยต้องมองว่าการประเมินผลร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าการชี้ถูกชี้ผิด

กระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนปฏิบัติจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานเพื่อชุมชนอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการสร้างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาได้

๔. ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน (Conflict Resolution) ชุมชนที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาเป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีกัน การให้ความเสมอภาค การเคารพในสิทธิ การให้เกียรติ การรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมวางไว้ ซึ่งทั้งหมดอยู่ภายใต้ภาพของชุมชนที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การที่ชุมชนสามารถเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน รู้จักค้นหาวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา และมีความเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับโลกสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ เมื่อชุมชนเกิดปัญหา คนในชุมชนสามารถแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนโดยใช้ปัญญา โดยมีบุคคล องค์กร หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ เห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง คนในชุมชนใช้ ทางสายกลาง เป็นแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วย

๑) การมีแง่คิดหรือมุมมองเชิงบวก มองเห็นปัญหาเป็นแนวทางในการสร้างปัญญา หรือแง่คิดมุมมองที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันด้วยหลักของเหตุและผล

๒) การฝึกฝนในกระบวนการ ใช้ความคิด การพิจารณา ไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผล และเป็นไปในทางกุศลหรือความดีงาม

๓) การยึดหลักสมมาวาจา จะต้องมีการพูดที่แสดงออกถึงความสุภาพ อ่อนโยน พูดในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม

๔) การประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน เป็นไปด้วยความเคารพ ให้เกียรติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย และประพฤติที่ก่อให้เกิดความดีงามทางกาย

๕) การประกอบอาชีพที่สุจริตหรือทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในชุมชนและสังคม

๖) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะที่สะท้อนออกมาจาก ความ วัริยะ อุตสาหะ และความพากเพียรในการประกอบกุศลกรรมหรือในเรื่องที่ดี ๆ

๗) การมีสติรู้เท่าทันและ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ รวมถึงการดำรงตนอยู่ด้วยความรู้ตัวและตื่นตัวตลอดเวลา

๘) การมี ความตั้งใจมั่น ในทางที่ชอบ ประกอบไปด้วยธรรม และมีความมุ่งมั่นพยายามที่จะเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวกัน และกันในชุมชนและสังคม

๔.๒ การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากจะมีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) แล้ว ยังมีการสัมภาษณ์ (Interview) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Core Group) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) โดยการจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ใน ๒ พื้นที่ ได้แก่ การจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนการทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ขับเคลื่อนพัฒนาด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ก่อนที่คณะผู้วิจัยจะ ประเมินผลด้วยเทคนิค (AAR = After Action Review) ผ่านกระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ขณะเดียวกันในการคืนข้อมูลผ่านการนำเสนอองค์ความรู้ใน การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการจัด กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานันท์ปรองดองขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาหรือปลูกจิตสำนึกรวมถึงการรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะรวมถึงการขับเคลื่อนพัฒนาในพื้นที่อื่นหรือจังหวัดอื่นที่จะมีขึ้นในอนาคต

สำหรับขั้นตอนการวางแผน (Planning) คณะผู้วิจัยได้มีการประสานงานและสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือความเชื่อ ผู้นำชนชาติพันธุ์ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง โดยการลงพื้นที่ไป สัมภาษณ์ (Interview) และพบปะพูดคุยกับทางแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) ทั้งในระดับแกนนำชุมชนและในระดับนโยบายเป็นต้นว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้แทนส่วนงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ก่อนที่จะนำมากำหนดเป้าหมายและแผนงานในการสร้างสันติสุขหรือสันติภาพใน ระดับชุมชนที่มีเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ผลการศึกษาวิจัยในขั้นตอนนี้ค้นพบว่า บน ความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม กระบวนทัศน์พื้นฐานของชุมชน ผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน รวมถึงแนวทางการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาของแต่ละชุมชนนั้น มีดังนี้

ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่ ก่อเกิดความเป็นสันติภาพไร้รอยต่อก็คือ งานประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ ซึ่งเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จนถึงปัจจุบัน ทุก ๆ ปีชาตตลาดปากน้ำโพไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาใดก็ตามทุกคน ทุกฝ่ายก็จะมาร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองและจัดขบวนแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพอย่างยิ่งใหญ่ไปรอบ ๆ ตลาด และในแต่ละปียังมีคณะกรรมการจัดงานที่เรียกว่า “เถานั้ง” ที่มาจากการคัดเลือกคนจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของความเชื่อหรือศาสนา โดยอาศัยการเสี่ยงทาย (ปี่วะปวย) ซึ่งเมื่อถูกเทพเจ้าเลือกแล้วทุกคนก็จะมาร่วมกันจัดงานประเพณีดังกล่าวให้ยิ่งใหญ่ดังที่ปรากฏสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา จะพบว่า ชุมชนวัดท่าการ้อง เป็นชุมชนที่มีความแตกต่างและหลากหลาย ทางวัฒนธรรม เพราะในชุมชนจะมีทั้ง ชาวพุทธและชาวมุสลิม ซึ่ง อาศัยอยู่ร่วมกันมานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของคนในชุมชนของทั้งสองศาสนา ที่ผ่านมาชุมชนนี้ไม่เคยมีปัญหากระทบกระทั่งระหว่างกัน เพราะต่างฝ่ายต่างเคารพในสิทธิของกันและกัน และมีความรู้สึกว่าตนเอง ก็เป็นคนท่าการ้อง ที่เกิดและเติบโตที่นี่ มาด้วยกัน ถึงแม้จะนับถือต่างศาสนาและวัฒนธรรมกันก็ตาม ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าวัดกับมัสยิดในชุมชนนี้ตั้งอยู่ติดกันโดยไม่มีรั้วกัน มีประตูเข้าวัดและมัสยิดทางเดียวกัน มีลานจอดรถร่วมกัน แม้จะมีการใช้เครื่องขยายเสียงที่ตั้งมากในช่วงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและในช่วงเทศกาลสำคัญ แต่เมื่อมีการเจรจาทำความเข้าใจกันระหว่างผู้นำของวัดและมัสยิด การใช้เสียงที่ตั้งรบกวนคนต่างศาสนาก็ไม่มีปัญหาใด ๆ ทั้งนี้เพราะได้มีการพูดคุย ตกลง และทำความเข้าใจในกันและกันมาแล้ว ทำให้ ความขัดแย้งหรือการกระทบกระทั่งกันในเรื่องนี้จึงไม่เกิดขึ้น ประกอบกับทั้งสองศาสนา มีความเคารพความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนกัน จึงเป็นเสมือนสายที่ร้อยรัดและเชื่อมโยงคนในชุมชนแห่งนี้ให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้ความต่างต่างทางวัฒนธรรมในลักษณะที่ว่า “เป็นการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง” อย่างแท้จริง

สำหรับในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ วัฒนธรรม และทางศาสนา และถือเป็นต้นแบบสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไร้รอยต่อทางศาสนา มาเป็นเวลาหลายร้อยปี เช่นที่ชุมชนบ้านนาเคียน ชุมชนบ้านตลาดแขก ชุมชนบ้านคันทรง ชุมชนหลังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ชุมชนบ้านบางปู ชุมชนบ้านปากยิง ชุมชนบ้านโพธิ์เสด็จ ชุมชนสี่แยกบ่ออ่าง ชุมชนบ้านในถุ้ง และชุมชนบ้านปากพูน เป็นต้น ซึ่งในแต่ละชุมชนมีชาวไทยนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข และสัมผัสได้ถึงคำว่า “มิตรภาพ” และ “สัมพันธภาพ” ที่ผู้คนมีต่อกัน ทั้งนี้เพราะผู้คนต่างศาสนาจะมีความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้องและสืบสายเครือญาติกัน มาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ครั้นถึงยุคของลูก ๆ หลาน ๆ ก็จะมีเจริญเติบโตร่วมชุมชนและสังคมเดียวกัน เรียนโรงเรียนเดียวกัน อยู่ห้องเรียนเดียวกัน พอเติบโตประกอบอาชีพการงานหรือค้าขายก็จะไปมาหาสู่กัน โดยเฉพาะในพิธีสำคัญ ๆ ของชีวิต เช่น งานบวช งานแต่ง งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดบริษัทหรือกิจการการค้า เพื่อน ๆ ผู้ที่รู้จัก เคารพ นับถือกันก็จะมาร่วมแสดงความยินดี แสดงความเสียใจซึ่งกันและกัน เพียงแต่ในบางกิจกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็น เอกลักษณ์ในพิธีกรรมเฉพาะศาสนาก็จะปล่อยให้ผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ประกอบกิจกรรมไป ส่วนคนอื่น ๆ ที่มาร่วมงานจะแสดงออกถึงความสำรวมหรือความเคารพ ให้เกียรติกันและกันเสมอมา ดังคำกล่าวที่ว่า นครศรีธรรมราช นครแห่งอารยธรรมเราชาวนครศรีธรรมราชชน ที่มุ่งมั่น สร้างสรรค์ ร่วมกันพัฒนาเมืองนคร

สำหรับขั้นตอนการ ปฏิบัติตามแผน (Action) นั้นคณะผู้วิจัยได้มีการขับเคลื่อน พัฒนา กระบวนทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการจัดโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “สานติประชาธรรม : การสร้างกระบวนทัศน์การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน ” ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น คณะผู้วิจัยดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การกล่าวต้อนรับ ผู้เข้าร่วมเวทีสานเสวนา โดยคณะผู้วิจัยได้แนะนำตนเอง และทีมงาน พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ และเจตนาของคณะวิจัยในการทำการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งเป็นงานวิจัยเพื่อสังคม โดยมีความมุ่งหวังที่จะนำความรู้จากทีมนักวิจัยมาเป็นผู้สนับสนุนในการเสริมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

๒. การปรับทิศทาง คณะผู้วิจัยได้ชี้แจงข้อตกลงเบื้องต้น ในการเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แนะนำตนเองและแสดงความคิดเห็น พร้อมรับฟังและไม่ได้แย้งผู้ที่เห็นต่าง ก่อนที่จะวางจุดหมายในทางเดียวกัน คือ การร่วมสร้างสันติสุขหรือสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมชน

๓. การประสานมุมมอง คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาได้มีส่วนร่วมในเวที ทั้งการเปิดใจ หรือการแสดงออกถึงความคาดหวัง โดยเริ่มต้นจากเปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วมเสวนาสะท้อนสิ่งที่ตนเองกังวล หรือมีมุมมองเกี่ยวกับเรื่องสันติสุขหรือสันติภาพในชุมชนอย่างไร และสิ่งที่ผู้เข้าร่วมคาดหวังจากการเข้าร่วมเวทีสานเสวนาในครั้งนี้

๔. การมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือวิธีการสร้างสันติภาพ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็น สร้างกระบวนการและวิธีการสร้างสันติภาพผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาข้อสรุปร่วมกัน

๕. บทสรุปการสร้างเครือข่ายชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ คณะผู้วิจัยจะเปิดโอกาสให้จับกลุ่มระดมความคิดเห็นในการร่วมกันสร้างฉันทมติในการที่จะขับเคลื่อน พัฒนา และสร้างสรรค์ชุมชนหรือสังคมผ่านแนวคิดของการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

สำหรับการขับเคลื่อน พัฒนาระบบทัศนคติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านการจัด กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สมานฉันท์ปรองดองในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอตัวแบบในการ พัฒนาระบบทัศนคติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือแนวทางในการสร้างสันติภาพในชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อนั้น องค์ประกอบสำคัญคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ตัดสินใจ โดยการให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น และการร่วมคิดพัฒนา

๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยสร้างการรับรู้ของชุมชน ผ่านการสื่อสาร และการร่วมกิจกรรม

๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เมื่อได้เข้าร่วมในกิจกรรมแล้วเกิดความเข้าใจ เกิดความรู้สึกพอใจ เห็นถึงคุณค่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในกิจกรรมนี้

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เมื่อเพื่อน ๆ นำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริง ก็จะทำให้เกิด การสะท้อนความเห็นเพื่อเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ พร้อม การรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมีขึ้นผ่าน การสร้างฉันทมติในการพัฒนาสู่ชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อ

ในส่วนของการพัฒนาระบบทัศนคติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่จำเป็นจะต้องมีการขับเคลื่อนและพัฒนา เพื่อให้ชุมชนเกิดสันติสุขและสันติภาพรวมถึงเป็นชุมชนและสังคมสันติภาพไร้รอยต่อนั้น ควรประกอบไปด้วย

๑. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้วิจารณ์ญาณในทางที่ชอบ เพื่อให้เห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล เห็นในจุดหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้หลักสันติวิธีมาขับเคลื่อน ทั้งการเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ทุกคนมีความรัก ปราศจากอคติ กรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้ง ทั้งในยามที่สุขและยามทุกข์

๔. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคำขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมจะต้องพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ไปปดมดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพื่อจ้อ เคารพและปฏิบัติตามกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ขณะเดียวกันใน การพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกันจนเป็นปกติสุขเสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีความเป็นพี่ เป็นน้องกัน และที่สำคัญควรที่จะมีการประพฤติ ปฏิบัติตนในกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติ และเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นเรื่องที่ผู้คนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจารณ์ภายในพูดและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อ และศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

สำหรับการประเมินผลในเชิงผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ (Output/outcome/impact) ที่เกิดขึ้นการพัฒนาระบบบทสนทนาและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชนนั้น ประกอบด้วยดังนี้

๑. ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ด้านของผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ผ่านกระบวนการรับรู้ถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการจัดโครงการ ซึ่งตลอดการจัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนและกระบวนการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดความพึงพอใจที่ได้รับความสำคัญจากเพื่อนผู้เข้าร่วมในกิจกรรมและจากคณะผู้วิจัย พร้อมกันนั้นในช่วงท้ายยังได้มีส่วนร่วมในการประเมินผลแนวคิดและกระบวนการบทสนทนาของแต่ละกลุ่ม โดยการสะท้อนความเห็นหรือการให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้กิจกรรมหรือโครงการที่แต่ละกลุ่มเสนอนั้นเกิดความสมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทความเป็นจริงในชุมชนและสังคมปัจจุบันด้วย ฉะนั้นการที่จะพัฒนาระบบบทสนทนาและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ข้อเสนอที่ได้จากการสัมมนาในมิติของ

การมีส่วนร่วมนั้นทุกคนมีความเห็นตรงกันว่า เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดสันติภาพและสันติสุข ทุกคนในชุมชนและสังคมจะต้องร่วมกัน “สืบทอด สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคต”

๒. ผลลัพธ์ที่จะเกิดจากการสืบทอด สานปัจจุบัน สร้างสรรค์อนาคตนั้น มีดังนี้

๑) สืบทอด คือ ทุกคนในชุมชนและสังคมควรที่จะมีการย้อนกลับไปศึกษาถึงประวัติความเป็นมา หรือภูมิหลังของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและสังคม ที่มีการประพุดตามหลักคำสอนในทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ขณะเดียวกันก็มีความเคารพในกฎกติกาทางสังคม มีความเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของกันและกัน มีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด หรือจะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นอยู่เสมอ

๒) สานปัจจุบัน คือ เมื่อทุกคนได้เรียนรู้และเข้าใจในวิถีหรือแนวทางปฏิบัติของคนในอดีตเป็นที่เข้าใจแล้วว่า ในการอยู่ร่วมกันนั้นคนเราจะปฏิบัติต่อกันใน ๓ มิติ คือ กาย วาจา และใจ หรือการกระทำ คำพูด และความคิด นั้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดก็ต้องคิดถึงจิตใจของคนอื่นจึงถือเป็นเรื่องที่ควรค่าแก่การปฏิบัติ

๓) สร้างสรรค์อนาคต คือ การสร้างความสามัคคี ประองตอง สมานฉันท์ เพื่อให้เป็นชุมชนหรือสังคมแห่งสันติสุข และเป็นชุมชนหรือสังคมสันติภาพไร้รอยต่อ โดยที่ผู้คนในชุมชนและสังคมต่างก็มีน้ำใจและไมตรีที่ดีต่อกัน มีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คือ เมื่อมีชุมชนต้นแบบที่มีความสงบและสันติสุข ผู้คนในชุมชนอื่นก็จะมาศึกษาเรียนรู้ ก็จะเกิดการจุดประกายทางความคิดที่จะก่อให้เกิดการต่อยอด สืบสานและพัฒนาให้เกิดความสมานฉันท์ ประองตอง หรือเกิดความรักใคร่ สมัครสมานสามัคคี และ เกิดการขยายผลไปยังชุมชน สังคม หรือจังหวัดอื่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวในเรื่องข้างต้น

๔.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ซึ่งจัดขึ้นในหลายชุมชนต้นแบบ เพื่อหาข้อสรุปในการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลจากการระดมความคิดเห็น แง่คิด มุมมองของผู้เชี่ยวชาญในระดับพื้นที่ พบว่า จากบริบทเชิงสังคมที่ชุมชนต้นแบบทั้ง ๕ ชุมชนประพุด ปฏิบัติ ร่วมแรงร่วมใจเสียสละสุขส่วนตนเพื่อเกื้อกูลเพื่อนร่วมชุมชนผู้ที่กำลังประสบกับความยากลำบาก รวมถึงความพร้อมใจในการทำกิจกรรมอันเป็นกุศลต่อส่วนรวมนั้น หลายชุมชนมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า น่าจะมีประเด็นที่จะต้องร่วมกันดำเนินการอยู่ ๓ ประการสำคัญ คือ

๑. การสนับสนุน ช่วยเหลือกันและกันภายในชุมชน
๒. การร่วมแรงใจกันพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ
๓. การร่วมแรงร่วมใจกับชุมชนหรือเครือข่ายอื่นที่ขยายวงกว้างมากขึ้น

ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้ให้แนวคิดและมุมมองที่มีต่อการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ ที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนและพัฒนาในชุมชนหรือสังคมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง

และเป็นเครือข่ายการสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งกิจกรรมจิตอาสาหรือจิตสาธารณะเพื่อชุมชนนั้นจะประกอบไปด้วย การพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้น่าอยู่ การร่วมทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ การร่วมช่วยเหลือในงานหรือวันสำคัญ การร่วมบริจาคการระดมทุนให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ในชุมชนของตน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนอื่น หรือเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ในส่วนของกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นสิ่งที่คนในชุมชนปฏิบัติจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานเพื่อชุมชนอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการสร้างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาได้ คำว่าสันติสุขถือเป็นสิ่งที่ทุก ๆ คนปรารถนา ฉะนั้นลูกหลาน ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน จะต้องพยายามเน้นเรื่องเหล่านี้ ต้องทำให้ความถูกต้อง หมู่บ้านไหนมีความถูกต้องมาก สันติสุขแน่นอน สิ่งสำคัญคือทุกคนอยากจะให้บุตรหลานมีความรักในศาสนา สิ่งแรกคือเรื่องของการศึกษาซึ่งเป็นวาระ ทุกคนต้องการการศึกษา พอศึกษามีความรู้แล้ว สามารถจะปกป้องพวกของเขาและคนรอบข้าง และคนในครอบครัวของเขามีความปลอดภัย จะต้องช่วยเหลือและแบ่งปันกันนี้คือวิถีที่สามารถทำให้คนในชุมชนมีความรักกัน หรือเรียกว่าใจประสานใจมากกว่า และการที่เราใจประสานใจก็จะอยู่กันได้อย่างสันติจริง ๆ นั้น ถ้าหากว่าเอาความคิดต่อความคิด แน่แน่นอนว่าจะแตกต่างกันไป อีกคนคิดไปอย่างและอีกคนก็คิดไปอีกอย่าง แต่ถ้าเราใจประสานใจ อย่างน้อย ๆ ก็จะทำให้เข้ากันได้ ตรงนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติ แต่ถ้าเอาความคิดมาเป็นบรรทัดฐาน เรื่องของความคิดนี้หากจะไม่ไปก้าวล่วงกัน แต่ถ้ามีใจระหว่างกัน ในเรื่องของความเอื้ออาทรในเรื่องของความช่วยเหลือเกื้อกูล ตรงนี้มันเกิดขึ้นมาจากความรู้สึกรักของใจจริง ๆ เกิดการประสานระหว่างรอยต่อตรงนั้นได้อย่างไม่มีรอยต่อ สังคมคือการอยู่ร่วมกัน อยากให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่แยกเพศ ไม่แยกเชื้อชาติ ไม่แยกศาสนา จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็ง ประเทศชาติก็เจริญก้าวหน้า มีบรรทัดฐานในการให้โอกาสคน ต้องมีวิธีการว่าจะให้โอกาสคนอย่างไร ต้องปรับปรุงอย่างไร ถ้าให้เขาปรับปรุงตัวเขาเอง บางครั้งเขาอาจจะปรับปรุงตัวเองไม่ได้ เราหรือชุมชน หรือบุคคลสำคัญคนใดคนหนึ่งต้องเป็นผู้ช่วย ด้วยหลักเมตตาธรรม บุคคลเหล่านี้บางครั้งเขาเป็นคนที่ยังมีความไม่เข้าใจ มีจิตใจที่อ่อนแอที่ต้องการผู้ช่วย และผู้ช่วยนั้นต้องเข้าใจเข้าด้วยเข้าใจถึงจิตวิญญาณ แสดงความรับผิดชอบ ความรักใคร่ ความเป็นกันเองซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตช่วยเหลือกันไม่มีการแบ่งแยก ไม่มีการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน

ในแต่ละชุมชนควรมีอุดมคติในการอยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธมุสลิม มีการปรึกษาหารือกัน มีเรื่องอะไรก็ปรึกษาปรองดองโดยสันติวิธี อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข รักใคร่ ปรองดอง กลมเกลียวด้วยกัน เรื่องอื่นก็จะไม่ค่อยมีปัญหา ถ้าจะมีก็เป็นเรื่องการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ได้รับผลกระทบจากโควิดมาก ชาวบ้านไม่ได้ทำงาน และมีผลกระทบกับทุกคนเกี่ยวกับโรคนี้ ในชุมชนถึงจะอยู่ดีมีสุขอยู่แล้วแต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจเพราะตอนนี้ราคาปาล์มก็ถูกลง ราคายางพาราก็ยังถูกลงอีก คนในชุมชนส่วนมากจะเป็นเกษตรกร เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ต่อไปนี้จึงอยากให้อยู่กันแบบพอเพียง อยู่กันแบบประสาน อยู่กันอย่างไรให้มีความสุขให้มากที่สุด สันติภาพไร้รอยต่อที่สำคัญที่สุดคือบุคคลในชุมชนหรือตัวบุคคลคอยมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน คอยศึกษาซึ่งกันและกัน เมื่อรู้เขารู้เราก็จะปรับตัว อยากให้เขาปรับตัวหาเรา เราก็ต้องปรับตัวเข้าหาด้วยกัน และให้ยึดหลักของการตกลงใน

ชุมชนที่ช่วยดูแลซึ่งกันและกัน การขัดแย้งที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลก่อน แล้วดึงเอาศาสนามาเป็นโล่บังตัวเองหรือผลประโยชน์ของตัวเอง ถ้าคนในชุมชนร่วมกันหรือมองไปในทางเดียวกันก็จะทำให้เกิดสันติภาพได้ ทั้งนี้เพราะไทยพุทธและมุสลิมไม่เคยมีปัญหาอะไรกัน และอยู่กันได้ก็ต้องมีความเมตตาต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ปรึกษาหารือ มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน ถ้าเราไม่มีอคติต่อกัน ก็จะไม่มีปัญหาอะไร ส่วนหนึ่งที่มีปัญหาก็เพราะมีอคติ เพราะฉะนั้นถ้าคนเราอยู่แบบไม่มีอคติต่อกันมันลงตัวกันได้อยู่แล้ว พี่น้องชาวพุทธก็มีคำสอนของศาสนาอยู่สมบูรณ์แล้ว แต่ส่วนใหญ่แล้วรู้อะไรไม่รู้จริงแล้วพูด ผลเสียก็จะพลอยตามมา ภาพของคนส่วนใหญ่จะพลอยเสียหายไปด้วย คนส่วนน้อยทำให้ความรู้สึกไม่ค่อยดีเท่าไร ฉะนั้นจึงอยากให้รักและสามัคคีเหมือนอดีตที่ผ่านมา ไม่อยากให้มีแบบนี้เกิดขึ้น ชุมชนเรารักกัน กลมเกลียวกัน มีเรื่องยาเสพติดที่มีปัญหานิดหน่อย เรื่องอื่นไม่มีปัญหา ต่างคนต่างปฏิบัติในสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุด ทั้งเรื่องวัฒนธรรม กฎหมายซึ่งใช้กฎหมายเดียวกัน ทั้งพุทธ ทั้งอิสลามก็คล้ายคลึงกันอย่าไปล้ำสิทธิ์กัน อย่าไปข้ามเส้น กัดขี้นกัน จะเป็นการไร้รอยต่อ เป็นศาสนาของใครของมัน ชิกซ์ก็ทำไป พุทธ อิสลามก็ทำไป ก็จะไม่มีปัญหา ทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิมอยู่ร่วมกันได้ เข้าใจกันดี ไม่ทะเลาะกัน มีอะไรก็คอยปรึกษาหารือกัน ๒ ฝ่าย เหมือนเช่นชุมชนบ้านโมคลานประจำเดือนทุกเดือน ผู้ใหญ่บ้านจะมาประชุมกันทุกเดือนทั้งไทยพุทธและมุสลิม อย่าทะเลาะกัน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกัน แก้ไขปัญหากันให้ได้

นอกจากนั้นการมีความรัก ความสามัคคี การเคารพสิทธิของกันและกัน ไม่ก้าวร้าวใน ความเชื่อของแต่ละศาสนา นี่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน แต่ละคนควรมีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน อะไรดีก็ว่าไป อะไรไม่ถูกก็มาตกลงพูดคุยเพื่อการปรับปรุงแก้ไขกันไป ทั้งนี้พระเจ้าไม่ได้ให้เราทำลายกัน ผิดหลักการ เราพี่น้องกัน ในนามสกุลผมนี้ พุทธทั้งนั้น แต่เราอยู่กันได้ ศาสนาใครก็ศาสนา มัน ทำแต่ความดีกันให้พอ จะเป็นพุทธเป็นอิสลามอย่างไรก็ต้องช่วยเหลือกัน ผมถือว่าพระเจ้าองค์เดียวกัน ผู้ที่สร้างคนเดียวกัน อย่าให้มีการขัดแย้งกันในเรื่องต่าง ๆ เน้นว่าต้องให้ความสำคัญแต่ละศาสนาขอให้ปฏิบัติตัวอย่าไปก้าวล้ำหรือก้าวล่วงศาสนาอื่น ทุกศาสนามีหลักในการสอนให้เป็นคนดี ไม่ได้สอนไปในแบบอื่น พุทธก็ทำตามพุทธไป อย่าสร้างกระแสในโซเชียลให้เกิดความขัดแย้ง อย่า กระแทกแตกดัน อย่าให้ร้ายป้ายสีกัน เดียวนี้ที่น่ากลัวคือสื่อ ที่เล่นกันจนเกิดความวุ่นวาย เราต้องไม่หลงเชื่อสื่อ ทำตัวเราให้ดีที่สุด อย่าไปก้าวล่วงคนอื่น การสามารถเชื่อมต่อกันได้ ไปมาหาสู่กันได้นั้นคือขาดรอยต่อ เราอยู่อย่างมีความสุข ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแลจนเจอคนในชุมชนอย่างทั่วถึง อย่า หลอกล่อ ให้คิดถึงความเสมอภาค รักในความเสมอภาคที่สำคัญที่สุด คุณจะเป็นใครก็แล้วแต่ เรามี สิทธิของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ถ้าเรารู้จักแบ่งปัน จัดสรรในสิ่งที่ดีงาม สังคม ก็ย่อมเกิดความสุข ให้ทุกคนยึดหลักธรรมความดีของตัวเอง ไม่เบียดเบียน ไม่ไปให้ร้ายกับคนอื่น เรา มุ่งทำความดี มีอะไรก็ช่วยเหลือกันมีการส่งเสริม ให้แต่ละศาสนาอยู่ร่วมกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือซึ่งกัน และกันอย่าให้แบ่งแยกอยากให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ถ้าเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับศาสนา สามารถจะคุยกันได้ คุยอยากรู้เรื่องอะไรเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม คุณถามได้ เราอยากเข้าใจว่าคนพุทธ ต้องทำอย่างไร เราก็ถามได้ อย่าทะเลาะกัน สามารถจะพูดคุยกันได้ช่วยกันเป็นหูเป็นตา ส่งข่าวต่อผู้ที่ รับผิดชอบที่อยู่สูงกว่าต่อไป

การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้ รอยต่อมีแนวปฏิบัติหรือการดูแลช่วยเหลือประชาชนทุกคนเกิดสันติสุข เสมอภาค สะดวกสบาย ให้

ทั่วถึงและมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันประชาชนทุกศาสนาให้ยึดข้อปฏิบัติของศาสนาที่ยึดให้คนเป็นคนดีเหมือนกันไม่ว่าศาสนาใด และปฏิบัติตามข้อปฏิบัติตามกฎระเบียบของบ้านเมือง หากมีปัญหาควรปรึกษาหารือกัน ทั้งผู้นำชุมชนและหน่วยงานราชการ ต้องมีความจริงใจในการแก้ปัญหา ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แตกแยกกันมายาวนาน ต้องเข้าถึงอย่างจริงใจในการแก้ปัญหา ปรับความเข้าใจกัน ให้ความช่วยเหลือกัน อยู่กันสมัคสมานสามัคคี ไม่มีอคติกับคนต่างศาสนา รักใคร่กัน อย่าไปพยายามเอาศาสนามาเป็นเงื่อนไขเพื่อสร้างความแตกแยก บางทีเกิดขึ้นกับคนอิสลามเพียงคนสองคนแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าอิสลามทั้งหมดจะมีความคิดเหมือนกันทั้งหมด เหมือนที่คนพุทธอคติกับคนอิสลาม ก็แค่คนสองคน เราไม่เอาตรงนั้นมาเป็นข้อมูลจนกระทั่งว่าสร้างความแตกแยกกัน เราคนไทยด้วยกัน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ในอดีตอันยาวนาน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชาวพุทธ มุสลิม คนในชุมชนต่างก็ยึดหลักปฏิบัติตามคำสอนศาสนา ไม่เบียดเบียน แบ่งปัน เคารพให้เกียรติ และมีกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมกัน ทั้งในการร่วมคิด ร่วมทำ และรับผลที่มีความเสมอภาค เป็นธรรม ผู้นำมีส่วนสำคัญในการทำให้ชุมชนเกิดรักสามัคคี ด้วยบริบทท้องถิ่น สังคมในชุมชนจะต้องใช้สันติวิธีเป็นวิถีแห่งสันติในการแก้ปัญหา โดยการหันหน้าพูดคุยกัน และผู้นำมีความเป็นกลางสร้างศรัทธาให้ชุมชนเชื่อถือ เสียงสะท้อนถึงความภูมิใจของชุมชนในความเป็นพื้นที่สันติสุขแม้จะมีความแตกต่างทางศาสนา สิ่งที่มีความสอดคล้องกับการศึกษาชุมชนที่ผ่านมา คือ การที่ต่างคนต่างรู้บริบทของเพื่อนต่างศาสนา รู้หลักปฏิบัติต่อกัน ขอบเขตการแสดงถึงน้ำใจและการเห็นอกเห็นใจให้ความช่วยเหลือที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาทำให้ชุมชนเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา เป็นต้นว่า งานสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งส่วนใหญ่โครงการต่าง ๆ ส่วนราชการทำอยู่แล้วตามงบประมาณแผ่นดิน โครงการวัดประชารัฐ และอบรมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมีพุทธ คริสต์ อิสลาม เข้ามาร่วม โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ปัญหาเรื่องถนน การก่อสร้างของชุมชน แต่บางส่วนแม้จะไม่ใช้ทรัพย์สินของ อบจ. แต่อยู่ในชุมชนของพี่น้องหลากหลายศาสนาด้วยกัน เช่น ถนนสายหนึ่งของพี่น้องมุสลิม อบจ. ก็เข้าไปช่วยเสริมสร้างทั้งที่ไม่ได้เป็นถนนของ อบจ. ก็ถือว่าเป็นการเสริมสันติสุข ลดความขัดแย้ง เสริมกำลังใจให้พี่น้องประชาชนในพื้นที่ว่าด้วยเรื่องของชุมชนคุณธรรม โดยนำเอา ๓ สถาบันมาใช้คือคำว่า “บวร” บ้าน วัด ราชการ เมื่อก่อนจะคุ้นเคยกับคำว่าบ้าน วัด โรงเรียน ส่วนของวัดนี้ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นแค่วัดในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่หมายถึงศาสนสถานของทุกศาสนา มีบ้านก็คือชุมชน แล้วก็มีศาสนสถานทุกศาสนา แล้วก็มีราชการ ตรงนี้ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ ก็ต้องใช้พลังของบวร ก็เลยใช้พลังของบวรในการพัฒนาชุมชน โครงการแรกคือนำเด็กไทยพุทธ ไทยมุสลิมมาฟังธรรม มาเข้าค่าย เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกันว่าจะปฏิบัติตัวอย่างไร ก็อธิบายว่าเวลากราบไหว้ ไทยมุสลิมเขาไม่กราบก็นั่งเฉย ๆ สิ่งที่สำคัญคือการฟัง ธรรมะข้อคิดต่าง ๆ ไม่ได้เป็นศาสนาอะไร ใครฟังแล้วนำไปปฏิบัติก็เป็นประโยชน์กับคนนั้น นักเรียนก็อยู่กันเรียบร้อย ไม่มีอะไรแตกต่าง เวลาผมให้ทุนการศึกษาในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ก็ให้ทั้งไทยพุทธทั้งไทยมุสลิม โครงการธรรมะสานใจสู่สายใยแห่งครอบครัวไม่เลือกชาติศาสนา ทำอย่างไรให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง โครงการยาเสพติด เพราะว่ายาเสพติดนี้เป็นตัวหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนในส่วนของวัดและคณะสงฆ์ที่ดำเนินการอยู่ก็คือเรื่องของศาสนสงเคราะห์ที่เข้าไปดำเนินการในชุมชนต่าง ๆ ไปช่วยเหลือ ไปแจกอาหาร แจกถุงยังชีพ ไปช่วยทุกศาสนาตามลิสต์ ว่าในจังหวัดนครศรีธรรมราชนี้มีผู้ป่วยติดเตียงกี่คน ประสานกับชุมชน อสม. และผู้นำท้องถิ่นเข้าไปเยี่ยม เป็นสมาชิกสมาคมสื่ออาสา มีหลายเรื่องมีส่วน

ร่วมเพราะบ้านตัวเองก็ติดกับมัสยิดด้วยเวลาเราจัดงานกิจกรรมของมัสยิดญาติๆ ก็มีบัตรเชิญไปยังชุมชนต่าง ๆ มัสยิดต่าง ๆ ทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะนครศรีธรรมราชมีมัสยิดน้อยกว่ามัสยิดกระจัดกระจายไปตามอำเภอต่างๆ เพื่อเน้นการมีส่วนร่วม ส่วนจะบริจาคทรัพย์สินหรือปัจจัยมากหรือน้อยก็ไม่เน้นตรงนั้น แต่เน้นการเข้ามามีส่วนร่วมของมุสลิมในแต่ละชุมชนของทั้งจังหวัด

การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมไร้รอยต่อนั้น ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะมีความเชื่อเหมือนกัน มีศาสนาเหมือนกัน ซึ่งก็เหมือนกับดอกไม้ในแจกันที่มีดอกไม้หลากหลายสีก็จะทำให้แจกันนั้นสวยงาม ฉะนั้นจึงต้องมีกรอบแนวคิดว่าทำอะไรให้อยู่ร่วมกัน เคารพซึ่งกันและกัน อยู่ในพื้นที่ของกันและกัน ให้เกียรติกัน การที่จะทำให้สังคมไร้รอยต่อได้โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชของเราเป็นต้นแบบของสังคมพหุวัฒนธรรม ในถนนราชดำเนินนี้มีมุสลิมอยู่หลังวัดพุทธ มีคริสต์อยู่ใกล้วัดพุทธ แต่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้เพราะอะไร การอยู่ร่วมกันได้ด้วยการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ให้เกียรติ และเข้าใจซึ่งกันและกัน แตกต่าง แต่ไม่แตกแยก ถ้าทุกคนเข้าถึงแก่นของศาสนาที่ตนนับถือ พอเข้าใจตนเองเราก็จะเข้าใจคนอื่น แล้วจะอยู่ร่วมกันกับใครก็ได้ไม่ขัดแย้งกัน แม้จะแตกต่างกัน ในทางความเชื่อการปฏิบัติ แต่มันไม่ได้เกิดความแตกแยกในสังคม มันเป็นความหลากหลาย เป็นความสวยงาม แต่ละศาสนาก็ทำกิจกรรมของศาสนา แต่พอมายู่ร่วมกันมันเป็นความหลากหลายเป็นความงดงามของสังคม เขาเรียกว่าสังคมที่ไร้รอยต่อ เพราะมันกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน ตอนนี้อย่าว่าทุกอย่างเราเข้าใจด้วยกันแล้วว่าคำว่าไร้รอยต่อเป็น New Normal จริง ๆ ไม่มีรอยต่อ ไม่มีรอยเชื่อม เพราะว่าทุกอย่างตอนนี้นั้นถึงกันในเวลาแค่พริบตาเดียว เมื่อก่อนเราจะมองว่าตะเข็บชายแดนก็ดี เขตพรมแดนระหว่างประเทศก็ดีนั่นคือรอยต่อ พอเราข้ามจากจังหวัดหนึ่งไปยังจังหวัดหนึ่งเราจะเห็นความแตกต่างทันที แต่ตอนนี้ เราเดินทางรอบโลก ทั่วประเทศ ความเป็นอยู่ที่ดี สภาพภูมิศาสตร์ก็ดี อาหารการกินก็ดี การแต่งกาย ภาษาไม่มีรอยต่อ ตอนนี้เราแยกไม่ออกแล้ว เมื่อก่อนไปเหนือก็จะได้ยินเสียงสำเนียง ทางใต้เขาก็จะสัมผัสได้ว่าเราเป็นคนใต้ แต่ตอนนี้ทุกคนใช้ภาษาเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สื่อเทคโนโลยี อันนี้คือความไร้รอยต่อ ในเรื่องของสังคมสันติภาพ ถ้าทุกคนมีหลักคิดและการใช้สื่อเทคโนโลยี มันจะทำให้รอยต่อไม่เกิดขึ้นแน่นอน

ฉะนั้นการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ จึงควรที่จะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกันขับเคลื่อนในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาของชุมชนซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ผ่านกระบวนการพูดคุยสนทนา หรือมีการจัดประชุม ประชาคม ทั้งภายในชุมชนและร่วมกับเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อที่ทุกคนทุกฝ่ายจะได้ร่วมกันค้นหาปัญหาที่แท้จริง รวมถึงการค้นหาสาเหตุของปัญหา และการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนในเรื่องนั้น ๆ

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนแบบวงจร คือ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ การประเมินและอนุมัติโครงการ การปฏิบัติและดำเนินการตามโครงการ และการประเมินผลโครงการ หลังจากนั้นจึงมีการกำหนดโครงการใหม่ต่อไปเพื่อให้โครงการของชุมชนมีความต่อเนื่อง

๓. การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินทุน การประสานงาน และการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิด

ประโยชน์สูงสุด ทั้งในมิติที่คนในชุมชนลงมือทำเอง คนในชุมชนทำร่วมกับเครือข่าย ดำเนินการโดยหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก หรือการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก

๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การแบ่งผลประโยชน์นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคมเป็นสำคัญ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของชุมชน ต้องมีทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ผลประโยชน์สำคัญคือ ความภาคภูมิใจ ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายในตัวบุคคลและนำไปใช้ในการทำงานเพื่อชุมชนต่อไปได้

๕. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมของชุมชน คนในชุมชน ผู้นำชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชนสามารถร่วมกันประเมินผลได้ การประเมินผลแบ่งเป็น การประเมินผลก่อนการดำเนินการปฏิบัติ การประเมินผลย่อยเป็นระยะๆ ระหว่างการดำเนินงาน การประเมินผลรวมหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม การประเมินผลต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ต้องสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการประเมินผลร่วมกันและต้องไม่ยึดมาตรฐานของคนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยต้องมองว่าการประเมินผลร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าการชี้ถูกชี้ผิด

ทั้งนี้ ในการลงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะของผู้แทนชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากเพื่อนต่างสหธรรมิก โดยเฉพาะการสนับสนุนจุดตรวจ จุดสกัดในช่วง Covid ๑๙ การร่วมกันจัดเย็บหน้ากากหรือแมสที่ทำจากผ้า การสนับสนุนข้าวสารอาหารแห้งในช่วงไม่มีงานทำ การร่วมสร้างบ้านมั่นคงสำหรับผู้ยากไร้ และในการออกหน่วยเคลื่อนที่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ในคราวที่เกิดน้ำท่วมในปลายปี ๒๕๖๓ ที่ผ่านมา ซึ่งทางกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ ในการออกช่วยเหลือมอบถุงยังชีพ ข้าวสาร อาหารแห้ง จัดทำโรงครัวเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ทั้งการร่วมกันส่งมอบเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องเวชภัณฑ์ และอื่น ๆ รวมถึงกิจกรรมช่วยเหลือผู้ยากไร้ในมิติต่าง ๆ

จากการลงพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการจากการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนและวิเคราะห์ถึงเหตุและปัจจัย การก่อเกิดเครือข่าย และการสร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยเอาบทเรียนจากความสำเร็จและ ปัญหาอุปสรรค ของการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ที่ได้ร่วมกันดำเนินการในห้วงเวลาที่ผ่านมา มาสู่การระดมความคิดเพื่อพัฒนาหรือการปรับปรุงการทำงาน การสะท้อนผลของกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะและการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังทำงาน AAR (After Action Review) ด้วยการทบทวนประสบการณ์ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ร่วมกันขับเคลื่อนดำเนินการทั้ง การออกโรงทานจิตอาสา การตัดเย็บหน้ากากอนามัยจากผ้า การส่งมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่เจ้าหน้าที่ประจำด่านป้องกัน Covid ๑๙ การจัดตั้งโรงครัวช่วยเหลือประชาชนและคณะสงฆ์ที่ประสบปัญหา Covid ๑๙ การขับเคลื่อนของเครือข่ายจิตอาสาปันจักรยานทำความดี การขับเคลื่อนของเครือข่ายจิตอาสาปันสุขสร้างบ้านมั่นคง และเครือข่ายจิตสาธารณะกับพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ๒๕๖๓ พบว่า

๑. ด้านความสำเร็จที่เกิดขึ้น ผลจากการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ สามารถนำไปสู่ความ ร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ ในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในทาง ศาสนาและความเชื่อ ซึ่งทุกคนทุกฝ่ายได้ให้ความร่วมมือ เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ประกอบกับในการ ดำเนินกิจกรรมได้มี การพัฒนาให้เกิด ความต่อเนื่องและมีความสอดคล้องกับสภาพ หรือบริบท ของ ชุมชน อีกทั้งยังเป็นไปตาม บริบทวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิต ของประชาชน ในพื้นที่ ทำให้หลาย ๆ กิจกรรมการขับเคลื่อนได้รับการตอบรับและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเป็นอย่างดี

๒. ด้านข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขในการขับเคลื่อนกิจกรรมฯ จากการวิเคราะห์ด้าน เวลาของกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ ในสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในทาง ศาสนาและความเชื่อ ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มจิตอาสาในชุมชนเมือง ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มจิตอาสา ของชุมชนที่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และการประมง ดังนั้นข้อจำกัดที่เกิดขึ้นก่อน ระหว่าง และ หลังการขับเคลื่อนกิจกรรม คือ เวลา และสะดวกในการมาร่วมกิจกรรม ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่ จะต้องออกแบบและกำหนด กิจกรรมในแต่ละครั้ง ให้เหมาะสมกับบริบทของ ของกลุ่มจิตอาสา จิต สาธารณะในแต่ละพื้นที่ด้วย

๓. เป้าหมายและคุณค่าร่วมของ ของกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ ถือ เป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันภายใต้การขับเคลื่อนของภาคีเครือข่ายที่มาจากความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ และศาสนาในชุมชนและสังคมพหุวัฒนธรรมที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจ กัน และนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็ได้มีการ เปิดโอกาสให้กับทุกกลุ่มวัย ได้ เข้ามามีส่วนร่วม ดำเนินการเพื่อสร้างความคุ้นชิน สร้างการมีส่วนร่วม สร้างความรู้สึกรัก ห่วงแหน อนุรักษ์ สืบสาน รักษา และต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนของเครือข่าย

๔. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ สำหรับ องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ในการ ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะข้างต้น จากการประเมินและวิเคราะห์พบว่าประกอบด้วย

๑) ภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณของแต่ละศาสนา โดยการขับเคลื่อนในกิจกรรมที่แสดง หรือสะท้อนให้เห็นในมิติทางจิตอาสา จิตสาธารณะนั้นโดยภาพรวมส่วนใหญ่ จำเป็นต้องอาศัยเวลา และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะในเรื่องภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณของแต่ละศาสนาถือว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนในชุมชนและสังคม ได้ร่วมกันแสดงออกถึง ความเสียสละ ความโอบอ้อมอารี ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความมีเมตตาธรรมที่มีต่อเพื่อร่วมสังคม อย่างไม่สิ้นสุด ประกอบกับการมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ และยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ของผู้นำทางจิต วิญญาณของแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะเกิดขึ้นในชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง

๒) ข้อตกลงชุมชน ด้วยบริบทของการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างหลากหลายทาง ความเชื่อและศาสนา เมื่อทุกคนทุกฝ่ายมีข้อตกลงร่วมกันและมีการ กำหนดเป้าหมายในการขับเคลื่อน กิจกรรม จิตอาสา จิตสาธารณะร่วมกันแล้ว ก็จะทำให้ การสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมกันโดยผ่าน กิจกรรมการ ประชุม การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และในบางกิจกรรมก็จะมี การระดมความคิดเห็น และหาข้อตกลงร่วมกันเพิ่มเติมในชุมชน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศการทำงานร่วมกันที่เป็นไป แบบ เกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน และความสมัคสมาน สามัคคี

๓) แก่นนำจิตอาสา จิตสาธารณะในชุมชนพหุวัฒนธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นแก่นนำที่มีคุณภาพ เป็นกลุ่มจิตอาสาที่เกิดจากความสมัครใจ มีเป้าหมายร่วมกัน มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กล้าคิด กล้าทำ กล้าปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดข้อจำกัด หรือปัญหา ทำให้เกิดแรงขับเคลื่อน ที่มีพลังจนสามารถที่จะระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชนกล้าเข้ามามีส่วนร่วมและเสียสละ ประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนร่วมมากขึ้น ๆ

๔) การปรับปรุงการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้กระบวนการทำงาน หรือการขับเคลื่อนมีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งผลให้สามารถลดระยะเวลาในการทำงาน และยังเปิดโอกาสให้แก่นนำชุมชน แก่นนำจิตอาสา จิตสาธารณะ ได้เกิดความคิดริเริ่มที่จะพัฒนากิจกรรมและการเสียสละเพื่อชุมชนและสังคมในรูปแบบใหม่ ๆ มากขึ้น ๆ

๕) การสร้าง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ถือเป็นการสร้างและขยายฐาน การขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะไป ยังภาคีเครือข่ายอื่น ๆ รวมถึงในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ทั้งนี้เพื่อปลูกจิตสำนึกและส่งทอดกิจกรรมจิตอาสาให้เขาเหล่านั้นได้มีส่วนร่วม และเกิดการซึมซับเพื่อนำไปสู่การส่งต่อ สืบทอด รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาและปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรม รวมถึงมิติในทางศาสนาและความเชื่อ

ขณะเดียวกันจากการจัดกิจกรรมคืนข้อมูลและการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะ กับกลุ่มแก่นนำและผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะจากชุมชนและสังคมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๓๙ รูป/คน พบว่า ในการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อนั้น มืองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑. กระบวนทัศน์ของชุมชน (Paradigms of Community) ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกไม่แบ่งแยกจากกัน มีความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตไปตามปกติสุข คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตน มีความรักต่อกันในฐานะเพื่อนบ้านร่วมชุมชน และที่สำคัญคือการไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ

๒. ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน (Leader and Local Wisdom Scholars) ซึ่งเป็นผู้นำทั้งแบบทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ในพื้นที่หลายชุมชนถือเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และมีคุณธรรมเป็นต้นที่ดีให้กับชุมชน และจากการทำงานเชิงรุกเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นฐานความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อและ ศาสนา ได้ก่อให้เกิดการ สร้างสรรค์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง กัน สุดท้ายเมื่อมีความเข้มแข็งก็จะเกิด การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ประพฤติ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความมีเมตตาธรรม และเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด สอดคล้องกับหลักคำสอนของแต่ละศาสนา

๓. กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (Activities and Lifestyles) ก่อให้เกิดกิจกรรมจิตอาสาเพื่อชุมชน ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นปกติ เช่น การร่วมกันพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้น่าอยู่ การร่วมทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ การช่วยเหลือ กันและกันในงานหรือวันสำคัญ การร่วมบริจาคการระดมทุนให้ความช่วยเหลือ ในกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ต่าง ๆ ที่มีกำหนดจัดขึ้น ในชุมชนของตนหรือชุมชนข้างเคียง

๔. ปัญหาและการแก้ไขปัญหาในชุมชน (Conflict Resolution) เมื่อคนในชุมชนมีความรักความสามัคคีกัน มีความเสมอภาคเท่าเทียม มีความเคารพในสิทธิ การให้เกียรติ และเกิดการรักษา และปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมวางไว้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีส่วนสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก จิตอาสาและจิตสาธารณะ ซึ่งสะท้อนออกมาจาก ความวิริยะ อุตสาหะ และความพากเพียรในการร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมอันเป็นกุศลเพื่อส่วนรวม

ขณะเดียวกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะนั้น องค์ประกอบสำคัญในการทำงานร่วมกันของผู้คนที่มาจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านความเชื่อหรือศาสนาก็คือ กระบวนการมีส่วนร่วม ที่จะต้องมีการขับเคลื่อนและดำเนินการร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ โดยการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยสร้างการรับรู้ของแกนนำและสมาชิก ผ่านการสื่อสารในหลากหลายช่องทาง เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด

๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เมื่อได้ ทุกคนทุกฝ่ายได้เข้าร่วมในกิจกรรมแล้ว ก็เกิดความเข้าใจ เกิดความรู้สึกพอใจ เห็นถึงคุณค่า หรือ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในกิจกรรม

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เมื่อ มีการนำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริง ประกอบการตัดสินใจ ก็จะมีการ ประมวลผล วิเคราะห์ผล เพื่อ สะท้อนหรือประเมินให้เกิดความสมบูรณ์ พร้อมสร้างการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมีขึ้นในกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะในครั้งต่อไป

จากการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นในการ คืบข้อมูลและการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะของผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรม จิตอาสา จิตสาธารณะ จากกลุ่มผู้แทนชุมชนที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช ในเบื้องต้นทางผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนปัญญาสารธรรม นครศรีธรรมราช ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ทุกคนทุกฝ่ายต่างให้ความสำคัญในการที่จะผนึกเครือข่ายให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของลูกหลานและเยาวชน ถือเป็นการสร้างอรรถประโยชน์เพื่อ เยาวชนและลูกหลานในวัย เรียน เพื่อให้ เขาเหล่านั้นใช้ ชีวิตการเป็นอยู่อย่างมีความสุข ไร้ปัญหา ทั้งนี้เพราะช่วงวัยของ พวกเขาเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ในการใช้ชีวิตในอนาคต หากมีการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นอย่างไร้รอยต่อ ไม่มีปัญหาระหว่างกัน ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพของพวกเขาในอนาคตก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งจากครั้งอดีตที่ผ่านมาในยุคของบรรพบุรุษก็ไม่เคยพบเห็นความขัดแย้งระหว่างศาสนา เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ฉะนั้นทุกคน ทุกฝ่าย ควรที่จะสร้างหลักปฏิบัติ ในการอยู่ ร่วมกัน และต้องร่วมกัน สร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ การประกอบ อาชีพ เศรษฐกิจ และอื่น ๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ในทางศาสนาอิสลามนั้นถือว่าการทำอาชีพในสถานที่ประกอบการเดียวกัน หรือ ถึงแม้จะมีอาชีพที่แตกต่าง กัน แต่ถ้าเขาเหล่านั้นมีจิตสำนึกว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ได้มาซึ่งปัจจัยเป็นไปโดยชอบ มีความ บริสุทธิ์ ยุติธรรม โปร่งใสก็ถือว่าสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งในภาพความเป็นจริงจะเห็นตัวอย่างที่ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในการดำเนินชีวิตปกติสุขของเหล่านิสิตนักศึกษาจะพบว่าคนไทย พุทธ มุสลิม สามารถที่จะนั่งซ้อนท้ายจักรยานยนต์กันไปเรียนได้โดย ไม่มีปัญหาอะไร ส่วนหนึ่งก็อาจเป็นเพราะว่าใน การดำเนินชีวิตพื้นฐานของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นที่ผ่านมาก็ทำกันหรืออยู่ร่วมกันอย่าง

ปกติสุขเช่นนี้ ซึ่งจุดเด่นข้างต้นนี้ น่าจะเป็นคุณสมบัติสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตให้ เกิดเป็นเครือข่ายโดยเฉพาะในสถานศึกษาเป็นพื้นที่นำร่อง ก่อนที่จะมีการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิต สาธารณะเพื่อสังคมในมิติอื่น ๆ

จากแนวคิดข้างต้น ผู้จัดการโรงเรียนสันติธรรมมูลนิธิ ให้ข้อคิดเห็นในเชิงสนับสนุนว่า ใน นครศรีธรรมราช การอยู่ร่วมกันของชาวนครต้องช่วยเหลือกัน แต่ไม่ทราบว่ามีสิ่งใดทำให้ความสัมพันธ์ ลดน้อยลง เมื่อก่อนชาวพุทธมุสลิมอยู่ด้วยกัน ชาวไทยพุทธยินยอมให้มุสลิมปรุงอาหารเพื่อไทยพุทธ จะได้ทานอาหารร่วมกันในงานแต่งหรืองานศพ ซึ่งหลักการของศาสนาอิสลาม ที่ปรากฏในคัมภีร์ อัลกุระอานมีอยู่ว่า เราไม่ได้ส่งเจ้ามาเพื่อการอื่นใด แต่ส่ง เราส่งเจ้า มาเพื่อความเมตตาต่อสากล จักรวาล และส่งความเมตตามาให้คนทั่วทั้งโลก ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษา ทุกสีผิว ศาสนา อิสลามเป็นศาสนาที่นำความเมตตาไปสู่ชาวโลก ถึงแม้จะมีบางครั้ง บางคน บางกลุ่มใช้หลักการของ คัมภีร์อัลกุระอานไปในทางลบและใช้ไปในทาง ความรุนแรง เช่นคำว่า “ยิฮาด” ที่พระศาสดากล่าวไว้ นั้นท่านคงไม่ได้ต้องการที่จะสื่อถึงความรุนแรง แต่คิดว่าท่านต้องการที่จะสื่อถึง การทุ่มเท อย่าง เข้มแข็ง และให้เสียสละทุกอย่างเพื่อความเมตตาแก่ชาวโลก มากกว่า ที่โรงเรียนสันติธรรม ได้มุ่งที่จะ ปลุกฝังการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเป็นสังคม พหุวัฒนธรรม ซึ่งทางโรงเรียนได้เปิด รับครูทั้งที่ เป็นชาวพุทธ คริสต์ อิสลาม ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนหรือเด็กและเยาวชน สามารถเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ได้ ในสังคมที่มีความต่าง เพราะความต่างไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวแต่ กลับเป็นสิ่งที่สวยงาม เหมือนพืชพันธุ์หรือ ระบบนิเวศ บนภูเขาที่สามารถขึ้นอยู่ร่วมกันได้ มันไม่ถือว่าเป็นความ แตกต่าง แต่พืชพันธุ์ ที่มี ความ แตกต่างหลากหลายเหล่านั้นสามารถที่จะ ช่วยให้เรา คงความอุดมสมบูรณ์ อยู่ได้ หากลองมอง ย้อนกลับมาที่การเพาะปลูก พืชเชิงเดี่ยว เมื่อปลูกได้ไม่นาน ก็จะเริ่มเกิดปัญหา มีทั้งโรคและแมลงมา รบกวน สุดท้ายก็ จะต้อง หาแนวทางหรือลงทุนเพื่อการ จัดการ กำจัดวัชพืชหรือ แมลง แต่ ถ้าหาก เกษตรกรเพาะปลูกพืชที่มีความหลากหลายระบบนิเวศภายในสวนหรือภายในแปลงก็ จะช่วยกันกำจัด หรือในอีกทางหนึ่งก็จะเกิดการพึ่งพาและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะ ต้นไม้เล็ก ต้องอาศัยต้นไม้ ใหญ่ ในขณะที่ ต้นไม้ใหญ่ ก็ต้อง อาศัยต้นไม้เล็ก ในโลกของมนุษย์ ผู้หญิงมีในสิ่งที่ผู้ชายขาด ขณะเดียวกันผู้ชายก็ขาดในสิ่งที่ผู้หญิงมี ฉะนั้นในการอยู่ร่วมกันในสังคมและการเป็นเครือข่ายซึ่งกัน และกัน ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกเชื้อชาติ ศาสนาและความเชื่อ จึงต้องมีความ อดทนและเรียนรู้ที่จะอยู่ ร่วมกัน มีความ รักใคร่สามัคคี กัน ใช้ความต่างในความเชื่อ ในความศรัทธา มาเติมเต็มในการอยู่ ร่วมกันอย่างสวยงาม ประเด็นนี้ถือเป็น ภูมิปัญญาและเป็นทุนทาง สังคม เพราะ ความสวยงาม ของ สังคมพบเห็นหรือ มีอยู่ในความต่าง และความต่าง ก็คือการเติมเต็มที่ให้การอยู่ ร่วมกันอย่าง สวยงาม นั่นเอง

ทางด้านผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนสอนศาสนาบ้านตาล มองว่า ตามแนวคิดของมุสลิม มองว่าในการอยู่ร่วมกันหรือการที่จะอยู่ร่วมเป็นเครือข่าวนั้น ไม่ควรที่จะมีเรื่องกระทบกระทั่งในทาง ศาสนา ทั้งนี้เพราะมิติของอิสลามมองว่าศาสนาของท่านสำหรับท่าน ศาสนาของเราสำหรับเรา เราส่ง เจ้ามาเพื่อเมตตาธรรมแก่โลกทั้งผอง มุสลิม จึงสามารถที่จะ อยู่ร่วมกัน กับทุกคนแบบพี่น้อง และอยู่ แบบมีเมตตาธรรม เพราะความเมตตาธรรมจะเป็น คุณธรรมสำคัญในการ อยู่ร่วมกันกับคนทุกคนใน สังคม ถือว่าเมตตาธรรมค้ำจุนโลก ฉะนั้นในการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะใน การออก ช่วยเหลือ กันในยามที่เพื่อร่วมสังคมประสบปัญหาจาก ภัยธรรมชาติ หรือความเดือนร้อน จะต้องไม่

คิดถึงศาสนา เพราะการคิดถึงศาสนาก็คือการคิดถึงเรื่องพิธีกรรมเท่านั้น แต่สำหรับการสร้างเครือข่าย หรือการขับเคลื่อนพัฒนาสังคมในส่วนอื่น ๆ นั้นต้องใช้เมตตาธรรมให้กว้างไกลให้มากที่สุด ชุมชนและสังคมจึงจะมีความสุข

สำหรับการสร้างเครือข่ายผ่านระบบ กลไก และ โครงสร้าง ของศาสนาอิสลามนั้น พี่น้องมุสลิมในทุกจังหวัดจะมีข้อบังคับไว้ว่าจะไม่มีมุสลิมคนใดที่ไม่สังกัดมัสยิด ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมี ๑๓๐ มัสยิด ฉะนั้นมุสลิมทุกคนในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็จะ ต้องสังกัดมัสยิด ของชุมชนตนเอง และมัสยิด ทุกมัสยิดก็ จะต้อง สังกัดหรือ ขึ้นตรงต่อมัสยิด ดกลาง นครศรีธรรมราช ขณะเดียวกันในจังหวัด นครศรีธรรมราชก็จะมี โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม ๑๒ โรงเรียน และมีสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นผู้ขับเคลื่อนและดูแล ในการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะหากจะมีการขับเคลื่อนทั้งในส่วนของภาพใหญ่ ภาพกลาง หรือภาพเล็ก ก็สามารถที่จะประสานไปยังมัสยิดทุก มัสยิด หรือสามารถประสานไปที่มัสยิดกลางหรือที่สมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาได้เลย

ขณะเดียวกันในมุมมองของ ครูสอนศาสนาอิสลามให้กับเด็กสันติธรรมมูลนิธิ บอกว่า ปัจจุบันนี้จะ เน้นในเรื่องของ คุณธรรมเหนือวิชาการ คุณธรรม ต้องมาก่อนความรู้ เก่งก็ ต้องการแต่คุณธรรม ต้องเหนือวิชาการ นักเรียนต้องละมด ต้องไม่เสพของมีนเมา ต้องก้าวล่วงประเวณี ต้องเรียนสามัญและศาสนา และใช้ชีวิติตตามแนวทางศาสนา อิสลาม ฉะนั้นในการสร้างเครือข่ายเห็นว่า นำนักเรียนมา สร้างเครือข่าย ก่อน ควรมีการสร้าง เครือข่ายเด็กมัธยม ทั้งการจัด อบรม การช่วยกิจกรรม จิตอาสา หรือการเปิดโอกาสให้ เด็กจัดกลุ่มจิตอาสาในชุมชน ขึ้นเอง ก่อนที่จะขยายเป็น เครือข่ายครูและนักเรียน ในโอกาสต่อไป โดยหลักศรัทธาของแต่ละศาสนาจะไม่มีการ แตะต้อง และควรที่จะแตะในสิ่งที่ร่วมกันได้ หรือที่เรียกว่าแตกต่างแต่ไม่แตกแยก และควรใช้มัสยิดเป็นฐานในการพัฒนาสังคมเรื่องวัยรุ่น สตรี การศึกษา การพัฒนาสังคมจะเกิดไม่ได้หากไร้การศึกษาและวิชาการ การพัฒนาความรู้และการศึกษาจะเป็นการพัฒนาที่ถาวรโดยใช้มัสยิดเป็นฐานในการพัฒนาสังคม

ในมุมมองของผู้แทนศาสนา คริสต์ ซึ่งเป็นตัวแทนศาสนาภิบาล มองว่า ในเครือข่ายและ โครงสร้างของศาสนาคริสต์นั้น ปัจจุบัน มีการแบ่งเขตปกครองออกเป็น ๒๒ ภาค ในส่วนของ คริสตจักร เบลเลเอ็มนั้นสังกัดในภาค ๙ โดยมีคริสตจักรสังกัด ร่วมในภาค ๙ นี้รวม ๒๒ คริสตจักร โดยส่วนตัวนั้น เคยเรียนที่ศรีธรรมราชศึกษา ในชีวิตวัยเรียนก็จะ มีเพื่อนทั้งที่เป็นไทย มุสลิมและไทย พุทธ ตอนแรกตนเองก็นับถือศาสนา พุทธ ต่อมาจึงได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์และ เป็นคริสเตียน พระธรรมตอนหนึ่งของศาสนาคริสต์ได้ระบุไว้ว่า ให้รักพระเจ้ารักพระเจ้าสุดใจ สุดกำลัง สุดความคิด รักเพื่อนบ้านให้เหมือนการรักตัวเอง รักเราอย่างไรให้รักเพื่อนอย่างนั้น ในการประกอบพิธีทางศาสนา พุทธถึงแม้เราจะไม่สามารถไปร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ แต่เราก็สามารถล้างจาน เสิร์ฟอาหารในงาน นั้น ๆ ได้ ซึ่งถือเป็นความแตกต่างที่ลงตัว วนวนของการสร้าง เครือข่ายนั้น ทุก ๆ ศาสนาและความ เชื่อควรที่จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ในขณะที่มุมมองของพี่น้องชาวพุทธนั้นมองว่าเมตตาธรรมคำจูนโลกนั้นในทางศาสนาพุทธ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะก่อให้เกิดจิตอาสา จิตสาธารณะ สิ่งที่จะเป็นเครือข่ายที่สำคัญ ของศาสนาพุทธคือการมีวัด การมีความศรัทธา และวัดถือเป็นสถานที่สำคัญ ต่อการขัดเกลาคนรุ่นต่อรุ่น วัดเป็นสถานศึกษา และวัดเป็นองค์กรหลักในการสร้างเครือข่าย ฉะนั้นถ้าจะทำเครือข่ายสิ่งสำคัญคือ จะต้อง มี มัสยิด วัด หรือคริสตจักร เป็นศูนย์กลาง ซึ่งสามารถ ที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายร่วมกัน ศาสน

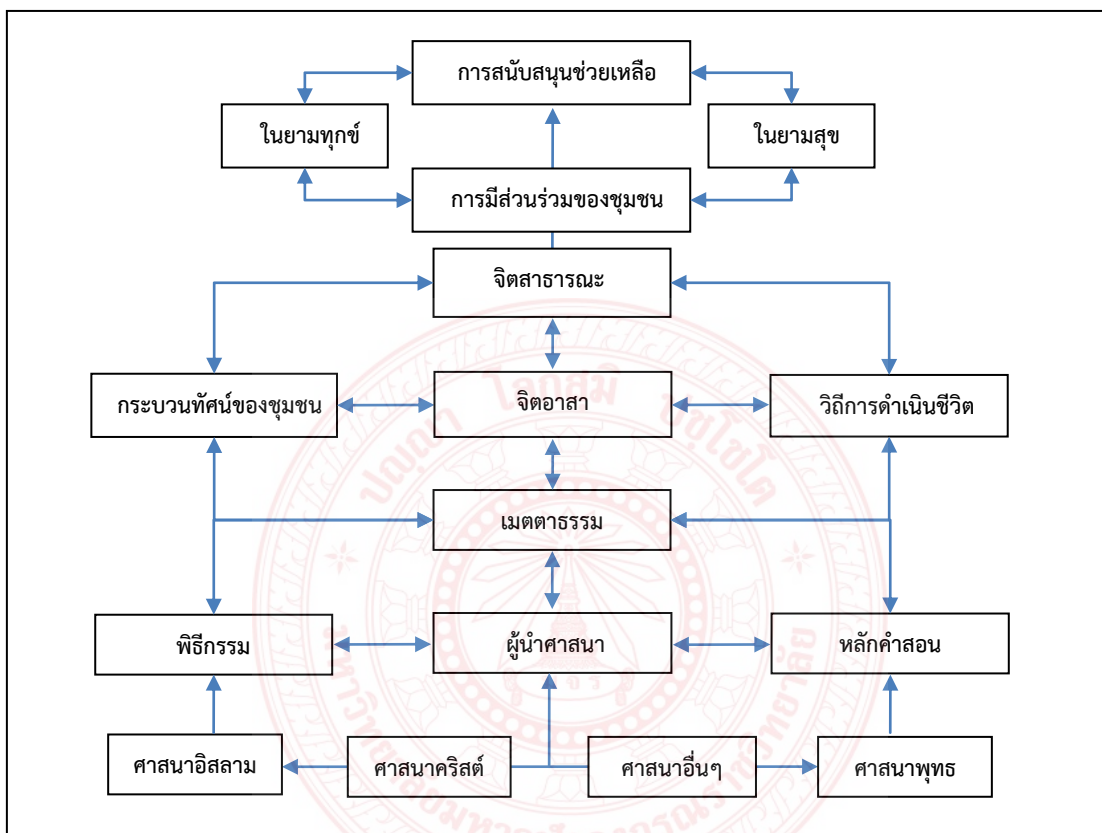
สถานยังเป็น ฟังอันประเสริฐ คนทุกคนต้องมีศาสนา คนไม่มีศาสนา จะไม่เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาตัวเอง และไม่สามารถที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ในขณะที่ทุกพื้นที่ทั่วโลก นั้นต้องการสันติภาพ หรือความสุขที่แท้จริงในการอยู่ร่วมกัน ในมุมมองศาสนาพุทธสอน ให้ทุกคนมีพรหมวิหารธรรม ขณะที่ศาสนาอิสลามมุ่งหมายให้ทุกคน ใช้เมตตา แบบไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนศาสนา คริสต์นั้นใช้ความรัก เป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน ประเด็นสำคัญที่ท่านพุทธทาสภิกขุเคยให้แนวคิดในการอยู่ร่วมกันตามแนวตรีปิฎก คือ ๑) ศาสนิกต้องเรียนรู้ในศาสนาของตน ๒) ทำอย่างไรให้มีการศึกษาหลักธรรมคำสอนหลักศาสนาอื่นให้เข้าใจ ยอมรับในความแตกต่าง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) ดึงตัวเองออกจากโลกวัตถุนิยม โลกจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ฉะนั้นความเมตตาธรรม ของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราชจะต้อง แผ่ให้กว้างให้สุด เพื่อช่วยเหลือสังคมทุกกิจกรรม ๓ ศาสนา ไม่ทั้งวิถี ชีวิตแบบ เดิม ๆ ที่สามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เพราะคนเข้าถึงแก่นธรรมของแต่ละศาสนา แต่เมื่อคนไม่เข้าไปในถึงแก่นธรรม แล้วน่าจะพัวพันเกี่ยวกัน จึงทำให้สังคมมีปัญหา ทางสายกลาง คือหลักการ ที่ทุกศาสนา มีเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างเฉพาะศรัทธาและพิธีกรรม บางสิ่งบางอย่างของแต่ละศาสนาเท่านั้น จึงอยากให้ทุกคน ทุกฝ่ายนำเอาหลักคำสอน ของศาสนาตนเอง มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ ที่เป็นองค์ประกอบของความเมตตาธรรม แล้วเดินจับมือหรือจู่มือไปด้วยกัน และปลูกฝังให้ลูกหลานและเยาวชนประพฤติ ปฏิบัติตาม คำสอนของศาสนาตนอย่างเคร่งครัด จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อเชิงพื้นที่ ฉะนั้น วัด คริสต์ จักร มัสยิด ควรมีกิจกรรม ที่สามารถ ร่วมกันทำกิจกรรมในเชิงเครือข่ายในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งกิจกรรม ของชุมชน งาน ประเพณี งานพิธีแต่งงาน งานศพ ทุกคน ก็สามารถร่วมกิจกรรม กันได้อย่างสันติ ในส่วนของเครือข่ายระดับจังหวัด มองว่า อบจ.นครศรีธรรมราช น่าจะเป็นส่วนงานที่สามารถแหล่งเชื่อมโยง ในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะ อบจ. มีกองการศึกษาและศาสนาที่จะ เป็นองค์กรในการประสานความร่วมมือกันทางเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้ เกิดกลไกในการขับเคลื่อนเพื่อช่วยเหลือกันเมื่อประสบกับความเดือดร้อน

หากจะกล่าวสรุปถึงความเป็นเครือข่ายใน สังคมสันติภาพไร้รอยต่อ นั้น หากจะมองในสภาพความเป็นจริงทุก สรรพสิ่งในโลกใบนี้ ต่างก็ต้องการความสันติ ศาสนาทุกศาสนามีกระบวนการ เป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การมีความสุขสงบสุข กระบวนการที่จะวิ่งไปสู่ความสุขหรือการที่จะทำให้เกิดสันติภาพนั้น คำว่า “จิตอาสาและจิตสาธารณะ” ถือเป็นศูนย์กลาง ทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ต่างก็ต้องพากันสร้างธาตุกลางขึ้นมา ซึ่งก็คือ “ความเมตตา” สามารถใช้ได้ทุกศาสนา และจะทำให้ทุกสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ฉะนั้นการเรียนรู้วิถีชีวิตโดยใช้หลักเมตตาธรรม จะสามารถทำให้ทุกคนในสังคมพหุวัฒนธรรมอยู่ร่วมกันได้แบบไร้ความแตกต่าง และเครือข่ายที่มีอยู่โดยธรรมชาติก็มักจะก่อขึ้นด้วยความมีเมตตาธรรม สิ่ง que ทุกคนทุกฝ่ายเห็นตรงกันในการสร้างจิตอาสา จิตสาธารณะก็คือความ เมตตา การสร้างเครือข่ายจิตอาสา ก็สามารถทำได้ด้วยการประสานงาน กับตัวแทนทางศาสนา หรือศาสนสถานของแต่ละศาสนา วิถี แห่งการอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพไร้รอยต่อ สะท้อนออกมาในรูปแบบการอยู่ร่วมกันแบบวิถีของคนที่สามารถเข้าถึงแก่นทางศาสนา และสังคมจะมีสันติภาพ ต้องใช้ใจ เข้าใจถึงใจ ด้วยเมตตาธรรม

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ เรื่อง สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศนและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่ได้จากการวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยขอสรุปเป็นองค์ความรู้ตามแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้อธิบายได้ว่า การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ นั้น ถึงแม้บริบททางสังคมของคนในชุมชนจะมีความแตกต่างหลากหลายทั้งเพศ วัย การศึกษา วิถีความเป็นอยู่ รวมไปถึงจนถึงในทางความเชื่อและศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามหรืออื่น ๆ สิ่งที่จะมีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจนก็เห็นจะได้แก่ การประกอบพิธีกรรมของแต่ละศาสนา ซึ่งต่างก็จะต้องให้การยอมรับในประเด็นข้างต้น และไม่ควรที่จะไปก้าวล่วงหรือวิพากษ์วิจารณ์ศาสนาของกันและกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ ศาสนาของท่านสำหรับท่าน ศาสนาของเราสำหรับเรา ” แต่สำหรับสิ่งที่เหมือนกันหรือคล้ายกันก็คือหลักคำสอนของทุกศาสนาที่มุ่งหวังจะให้คนทุกคนเป็นคนดี โดยมี ผู้นำศาสนา ของแต่ละศาสนาจะเป็นผู้ที่ให้การศึกษา สั่งสอน ชี้แนะ และสนับสนุนให้ทุกคนประพฤติ ปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุข

ขณะเดียวกันในหลักคำสอนของศาสนาสำคัญ ๆ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม โดยความมุ่งหมายและจุดประสงค์แล้ว ทุกศาสนาต่างมุ่งที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ศาสนิกทุกคนเกิดความรัก ความปรารถนาดี ช่วยเหลือเกื้อกูล และเกิดความสมัครสมานสามัคคีกัน หรือโดยนัยมุ่งที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกคนมี “เมตตาธรรม” ต่อกัน ดัง หลักการของศาสนาอิสลามที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุระอาน ที่ว่า “...เราไม่ได้ส่งเจ้ามาเพื่อการอื่นใด แต่ส่งเราส่งเจ้ามาเพื่อความเมตตาต่อสากลจักรวาล และส่งความเมตตามาให้คนทั่วทั้งโลก ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษา ทุกสีผิว...” ขณะที่ศาสนาคริสต์ก็ได้มุ่งเน้นที่จะเห็นคนรักกันและมีเมตตาธรรมต่อกันดังคำกล่าวที่ว่า “...ให้รักพระเจ้ารักพระเจ้าสุดใจ สุดกำลัง สุดความคิด รักเพื่อนบ้านให้เหมือนการรักตัวเอง หรือหากรักเราอย่างไรให้รักเพื่อน บ้านอย่างนั้น ...” สำหรับศาสนาพุทธนั้นถือเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในเรื่อง “เมตตาธรรมคำจูนโลก” เป็นสำคัญอยู่แล้ว และหากจะพิจารณาจากหลักไตรปิฎกของท่านพุทธทาสภิกขุก็ยิ่งจะเห็นชัดว่าแนวคิดในการอยู่ร่วมกันนั้นควรที่จะต้อง ๑) ต้องเรียนรู้และเข้าใจในศาสนาของตน ๒) ต้องศึกษาหลักธรรมคำสอนหลักศาสนาอื่นให้เข้าใจ ยอมรับในความ แตกต่าง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) ดึงตัวเองออกจากโลกวัตถุนิยมหรือโลกแข่งขันแก่งแย่งแข่งขันเพื่อ จะได้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือ เกื้อกูล โลกถึงจะมีสันติ

เมื่อทุกศาสนิกมีความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนาและมีความเมตตาธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว การที่จะก่อเกิดในเรื่องจิตอาสาหรือจิตสาธารณะนั้น ประการสำคัญก็อยู่ที่เรื่องของวิธีการดำเนินชีวิตและกระบวนทัศน์ของชุมชนว่า มีการสนับสนุนช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทร แบ่งปัน หรือมีจิตใจที่จะขึ้นอาสาหรือเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนและสังคมมาอย่างน้อย แค่ไหน เพียงไร ทั้งนี้หากชุมชนและสังคมนั้นมีกระบวนทัศน์ในการปลูกฝังในเรื่องของการเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ความสมัครสมาน สามัคคี และการมีอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มจิตอาสาและมีจิตสาธารณะที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคม หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นทุกคนที่มีจิตใจใสสะอาดเพื่อประโยชน์ส่วนรวมข้างต้นก็จะเข้ามามีส่วนร่วมกันทั้งในมิติของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ซึ่งก็หมายถึงความสงบสุขหรือความเจริญงอกงามที่จะมีขึ้น ขณะเดียวกันไม่ว่าชุมชนหรือสังคมจะตกอยู่ในภาวะแห่งความสุขหรือความทุกข์ ทุกคน ทุกฝ่ายที่เปี่ยมด้วยจิตอาสา จิตสาธารณะ ก็จะออกมาให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเกื้อกูลกัน เป็นต้นว่าในช่วงที่ประสบกับปัญหาอุทกภัย มีหลายครอบครัวที่ได้รับความเดือดร้อน และได้รับความเสียหายทั้งทรัพย์สิน ข้าวของ หรือพืชผลทางการเกษตร ทุกคนก็จะออกมาระดมกำลังสละทรัพย์และกำลังร่างกาย แรงใจ เพื่อให้เขาเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ ถือเป็นการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนและสังคมบนฐานแห่งการมีเมตตาธรรมที่เด่นชัดที่สุด

กล่าวโดยสรุป “เมตตาธรรม” นั้น สามารถเกิดขึ้นได้กับคนใน ทุกศาสนา ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันบนฐานของ หลักเมตตาธรรม จะสามารถ ทำให้ใครหลายคนหรือทุกคนเกิดจิตอาสา จิตสาธารณะ และเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ด้วยการสนับสนุน ช่วยเหลือ เกื้อกูล และเอื้ออาทรต่อกัน และ สิ่งที่ทุกคนทุกฝ่ายเห็น ตรงกันในการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะนั้น คือจะเริ่มต้นขึ้นได้ด้วยใจที่มีความ เมตตา ทั้งนี้เพราะความเมตตาถือเป็นวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพไร้รอยต่อที่สะท้อนออกมาในรูปแบบ การอยู่ร่วมกันแบบวิถีของคนที่สามารถเข้าถึงแก่นทางศาสนาทั้งของตนเองและศาสนาอื่น ๆ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รายงานวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาคำตอบตามกรอบวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาเพื่อพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและ ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อโดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งประกอบด้วยวิธีการวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แกนนำในระดับชุมชนและระดับนโยบาย (Eldere Group) สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในภาคสนาม (Field Study) นั้น ได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยเทคนิค (A-I-C=Appreciation-Influence-Control) และการลงพื้นที่ขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ก่อนที่จะมีการประเมินผลทัศนคติ (AAR = After Action Review) และการจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อค้นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Public Hearing) ทั้งนี้ จากผลการวิจัยตามกระบวนการข้างต้นสามารถสรุป อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปการวิจัย

คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ผ่านข้อค้นพบตามกระบวนการของแต่ละขั้นตอนและแต่ละวัตถุประสงค์ โดยสรุปตามลำดับ ดังนี้

๕.๑.๑ รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา

จากการถอดบทเรียนชุมชนพหุวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนา จนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่เป็นต้นแบบของชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งนี้ ได้มีการลงพื้นที่ เพื่อศึกษาบริบทเชิงสังคมและเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ซึ่งก็พบว่าใน ๕ ชุมชนต้นแบบ นั้นมีมิติและกลไกแห่ง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความแตกต่างหลากหลายทางความเชื่อ ความศรัทธา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมถึงมีแนวคิด กระบวนทัศน์ หรือมีความเข้าใจที่จะประพฤติปฏิบัติต่อกัน การพูดจาดีต่อกัน การคิดดีต่อกัน การแบ่งปันผลประโยชน์และทรัพยากรในชุมชนอย่างเท่าเทียม การยึดมั่นศรัทธาในศาสนาและความเชื่อ ของตน การมีมิตินบนพื้นฐานของ ความเห็นพ้องต้องกันอย่างมีเหตุมี

ผล และการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มีความเกื้อกูลเห็นอกเห็นใจกัน มีความชื่นชมยินดีมีให้กันและกัน และอยู่ด้วยการเคารพให้เกียรติกันและไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมกันและกัน

จากการศึกษาในเชิงบริบทจะเห็นได้ว่าทั้ง ๕ ชุมชนข้างต้นมีรูปแบบในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับบริบททางภูมิโนเวศและภูมิสังคม นำมาซึ่งภาพสะท้อนการอยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธ คริสต์ อิสลาม ที่อาศัยอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข มีความรักใคร่ ประองตอง กลมเกลียวกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน คอยศึกษาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เมื่อรู้เขารู้เราก็จะเกิดการปรับตัว ซึ่งโดยค่านิยมของคนที่นี่ก็จะพบว่าอยากให้เขาปรับตัวหาเรา เราก็ต้องปรับตัวเข้าหาด้วยกัน ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติตามคำสอนของทุกศาสนา และจากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบกับการศึกษา ค้นคว้า และการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรม แนวคิดสันติภาพในมิติศาสนา แนวคิดสันติภาพสากล แนวคิดความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาออกมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่

๑. กระบวนทัศน์ของชุมชน (Paradigms of Community) ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกไม่แบ่งแยกจากกัน มีความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตไปตามปกติสุข คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตน มีความรักต่อกันในฐานะเพื่อนบ้านร่วมชุมชนและที่สำคัญคือการไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทั้งนี้ความรู้สึกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ เกิดจากการที่คนในชุมชนได้อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีของชุมชน สภาพวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดี มีคุณภาพชีวิตและรักษาสมดุลระหว่างชุมชนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีศรัทธาในศาสนาหรือวิถีความเชื่อที่ดีของชุมชน เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจและพัฒนาพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกระบวนทัศน์เหล่านี้ทำให้ชุมชนเกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไว้รอยต่อทางศาสนาได้

๒. ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน (Leader and Local Wisdom Scholars) ซึ่งเป็นผู้นำแบบทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม เป็นต้นแบบผู้มีคุณธรรมศีลธรรมที่ดีให้กับชุมชน ซึ่งทำงานเชิงรุกเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนโดยใช้กิจกรรมทางศาสนา ใช้ศาสนสถานเป็นพื้นที่เชื่อมความสัมพันธ์กับคนในชุมชน และสร้างสรรค์กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำศาสนา โดยภาพรวมผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน มีคุณลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) มีทัศนคติและการปฏิบัติตนที่ดี และมีความมุ่งมั่นในการสร้างความสามัคคี ประองตองบนพื้นฐานและการปฏิบัติตามแนวทางของแต่ละศาสนา และ ๒) การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชนในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยยึดแนวทางและหลักการที่บรรพบุรุษของชุมชนได้ร่วมกันสืบสาน สืบทอด และต่อยอดกันมาแบบรุ่นต่อรุ่น ประกอบด้วย

๑) การพึงรักษาความดีงามในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่เหล่าบรรพบุรุษดำรงมาให้นิยมนำและยังยืนสืบต่อรุ่นลูกหลาน

๒) การพึงระวังและเฝ้าระวังปัญหาความขัดข้องหมองใจหรือขัดแย้งซึ่งกันและกัน ไม่ให้เกิดขึ้นหรือลุกลามขยายผล โดยผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชนจะต้องร่วมกัน ประสานรอยร้าวหรือเจรจาไกล่เกลี่ย ประนีประนอม

๓) การหมั่นเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว ประองดอง สมานฉันท์ให้เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมกันสรรค์สร้างหรือจรรโลงชุมชนและสังคมให้ เกิดการพัฒนาอยู่อย่างยั่งยืน

๔) การเพียรรักษาการประพฤติ การปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด และเป็นไปตามหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะทุกศาสนาต่างก็ มุ่งที่จะสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งถ้าทุกคนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณธรรมและ จริยธรรม ความสงบสุขและสันติสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างปกติสุข

จากหลักการข้างต้น ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อระวังไม่ให้เกิดความขัดแย้ง และแนะแนวทางปฏิบัติต่อเพื่อนต่างศาสนา หากเกิดปัญหาขึ้นมาบ้างแล้วแต่ยังไม่ขยายใหญ่มาก ก็จำเป็นต้องริบวางแผนเพื่อจัดหรือจัดการ ปัญหานั้น และจากนั้นก็จะต้องนำหลักการพึงที่รักษาความดีงามในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมา เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหา เช่น ในกรณีที่เกิดปัญหาความขัดแย้งคนในชุมชนก็จะต้องพึงระวัง และเฝ้าระวังปัญหาความขัดข้องหมองใจหรือขัดแย้งซึ่งกันและกันดังกล่าวไม่ให้ลุกลามหรือขยายผล ทั้งนี้ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชนจะต้องร่วมกันประสานรอยร้าวหรือเจรจาไกล่เกลี่ย ประนีประนอม อย่างไรก็ตามหากปัญหาความขัดแย้งนั้น ๆ นั้นใหญ่ขึ้นหรือเป็นปัญหาที่คนในชุมชน ต้องช่วยกันแก้ไขอย่างจริงจัง อาจต้องมีการทำฉันทามติร่วมกัน และเมื่อร่องรอยของความขัดแย้ง เกิดขึ้นแล้ว ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชน และประชาชนในชุมชนก็จะต้องช่วยกันกระชับ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และหมั่นเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว ประองดอง สมานฉันท์ให้เกิดขึ้นและพัฒนาขึ้น รวมถึงการมีส่วนร่วมกันสรรค์สร้างหรือจรรโลงชุมชน และสังคมให้เกิดการพัฒนาอยู่อย่างยั่งยืนทำให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคีได้ดั้งเดิม และสุ ด้ายจะต้องร่วมกันเพียรรักษาการประพฤติ การปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด และเป็นไป ตามหลักธรรมคำสอนของแต่ละศาสนาและความเชื่ออย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะทุกศาสนาต่างก็มุ่งที่ จะสอนคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งถ้าทุกคนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณธรรมและ จริยธรรม ความสงบสุขและสันติสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างปกติสุข และส่งต่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนี้ให้แก่ คนรุ่นใหม่ของชุมชน และหากต่างศาสนาต่างก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อใครเดือดร้อน มีงานวัด ชาวมุสลิมชาวคริสต์ก็ไปช่วย มีงานสุเหร่าชาวพุทธชาวคริสต์ก็มาช่วย มีงานเฉลิมฉลองคริสต์มาสทั้ง ชาวพุทธและมุสลิมก็ไปช่วย รวมถึงในเรื่องของงานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานเปิดร้านหรือ กิจการใหม่ ทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ไปร่วมแสดงความมีน้ำใจเหมือนญาติพี่น้อง

๓. กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (Activities and Lifestyles) กิจกรรม จิตอาสาเพื่อชุมชนต่าง ๆ เช่น การพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้น่าอยู่ การร่วมทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ การร่วมช่วยเหลือในงานหรือวันสำคัญ การร่วมบริจาคการระดมทุนให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ในชุมชน ของตน ตลอดจนการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนอื่น หรือเป็นเครือข่ายร่วมกับชุมชนอื่นอยู่บน พื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาของชุมชนซึ่งมีทั้งแบบไม่เป็นทางการ คือ การพูดคุยสนทนา และแบบทางการคือ การประชุมทั้งภายในชุมชนและร่วมกับเครือข่าย ขั้นตอนของการศึกษาปัญหาแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นการค้นหาปัญหาที่แท้จริง ขั้นการค้นหาสาเหตุของปัญหาและขั้นการค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน โดยดำเนินการเป็นขั้นตอนแบบวงจร คือ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ การประเมินและอนุมัติโครงการ การปฏิบัติและดำเนินการตามโครงการ และการประเมินผลโครงการ หลังจากนั้นจึงมีการกำหนดโครงการใหม่ต่อไปเพื่อให้โครงการของชุมชนมีความต่อเนื่อง

๓) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชน เป็นการสนับสนุนด้านแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงินทุน การประสานงานและการบริหารทรัพยากร แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ คนในชุมชนลงมือทำเอง คนในชุมชนทำร่วมกับเครือข่าย หน่วยงาน องค์กรภายนอก และคนในชุมชนขอการสนับสนุนจากภายนอกเท่านั้น เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันที่ดี ควรสร้างบรรยากาศการทำงานที่ผ่อนคลายและเมื่อเกิดปัญหาในการทำงาน สมาชิกต้องปรึกษากับผู้นำเพื่อแก้ไขปัญหานั้น

๔) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การแบ่งผลประโยชน์นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคมเป็นสำคัญ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของชุมชน ต้องมีทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ผลประโยชน์สำคัญคือ ความภาคภูมิใจ ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายในตัวบุคคลและนำไปใช้ในการทำงานเพื่อชุมชนต่อไปได้

(๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมของชุมชน คนในชุมชน ผู้นำชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชนสามารถร่วมกันประเมินผลได้ การประเมินผลแบ่งเป็น การประเมินผลก่อนการดำเนินการปฏิบัติ การประเมินผลย่อยเป็นระยะๆ ระหว่างการดำเนินงาน การประเมินผลรวมหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม การประเมินผลต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ต้องสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการประเมินผลร่วมกันและต้องไม่ยึดมาตรฐานของคนใดคนหนึ่งหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยต้องมองว่าการประเมินผลร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าการชี้ถูกชี้ผิด กระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในชุมชนปฏิบัติจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำงานเพื่อชุมชนอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในการสร้างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาได้

๔. ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน (Conflict Resolution) ชุมชนที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาเป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีกัน การให้ความเสมอภาค การเคารพในสิทธิ การให้เกียรติ การรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมวางไว้ซึ่งทั้งหมดอยู่ภายใต้ภาพของชุมชนที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง การที่ชุมชนสามารถเรียนรู้แก้ไขปัญหาาร่วมกัน รู้จักค้นหาวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหา และมีความเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับโลกสมัยใหม่ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับกระแสโลกแต่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ เมื่อชุมชนเกิดปัญหา คนในชุมชนสามารถแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนโดยใช้ปัญญา โดยมีบุคคล องค์กร หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติสุขได้ เห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง คนในชุมชนใช้ทางสายกลางเป็นแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วย

๑) การมีแง่คิดหรือมุมมองเชิงบวก มองเห็นปัญหาเป็นแนวทางในการสร้างปัญญา หรือแง่คิดมุมมองที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกันด้วยหลักของเหตุและผล

๒) การฝึกฝนในกระบวนการใช้ความคิด การพิจารณา ไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผล และเป็นไปในทางกุศลหรือความดีงาม

๓) การยึดหลักสมมาวาจา จะต้องมีการพูดที่แสดงออกถึงความสุภาพ อ่อนโยน พูดในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม

๔) การประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน เป็นไปด้วยความเคารพ ให้เกียรติ ถ้อยทีถ้อยอาศัย และประพฤติที่ก่อให้เกิดความดีงามทางกาย

๕) การประกอบอาชีพที่สุจริตหรือทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในชุมชนและสังคม

๖) การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะที่สะท้อนออกมาจากความวิริยะอุตสาหะ และความพากเพียรในการประกอบกุศลกรรมหรือในเรื่องที่ดี ๆ

๗) การมีสติรู้เท่าทันและการไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ รวมถึงการดำรงตนอยู่ด้วยความรู้ตัวและตื่นตัวตลอดเวลา

๘) การมีความตั้งใจมั่นในทางที่ชอบ ประกอบไปด้วยธรรม และมีความมุ่งมั่นพยายามที่จะเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี ความรักใคร่กลมเกลียวกัน และกันในชุมชนและสังคม

๕.๑.๒ การ พัฒนาระบอบทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การพัฒนาระบอบทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้น ควรที่จะประกอบด้วย

๑. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้วิจารณ์ญาณในทางที่ชอบ เพื่อให้เห็นในทางที่ถูกต้อง เห็นตามเหตุตามผล เห็นในจุดหมายหรือเป้าหมายเดียวกัน

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ใช้หลักสันติวิธีมาขับเคลื่อน ทั้งการเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมยึดผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๓. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ทุกคนมีความรัก ปราศจากอคติ กรุณาปราณี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงหาเอื้ออาทรซึ่งกันและกันทั้ง ทั้งในยามที่สุขและยามทุกข์

๔. การป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน โดยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์

ซื่อตรง จริ่งใจ อดทนอดกลั้น ขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวต่อแรงยั่วยุ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๕. การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม โดยสนับสนุนส่งเสริมให้คนในชุมชนและสังคมจะต้องพึงรักษาหลักการแห่งความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจและความไว้วางใจกัน ไม่เบียดเบียนหรือข่มเหงรังแกกัน ไม่ฉกฉวยในทรัพย์สินหรือประโยชน์ของกันและกัน ไม่ล่วงละเมิดในสิทธิหรือหน้าที่ของผู้อื่น ไม่ไปปดมดเท็จ พุดคำหยาบ พุดส่อเสียด พุดเพื่อจ้อ เคารพและปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ทั้งนี้ในการพัฒนากระบวนการทัศนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น นอกจากคนในชุมชนและสังคมจะต้องยึดหลักของความถูกต้อง ชอบธรรม มีเหตุ มีผล มีความโปร่งใส ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วม บนพื้นฐานของการคิดดี ทำดี และพูดดีต่อกันจนเป็นปกติสุข เสมือนหนึ่งทุกคนเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน มีความเป็นพี่ เป็นน้องกัน และที่สำคัญควรที่จะ เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนตามกรอบข้อบัญญัติ ๑๐ ประการ มีดังนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้คนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกัน ในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตามหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่ออย่างเต็มที่ตามบทบาทและฐานะ ก็คิดว่าจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนและสังคมได้เกิดสันติภาพและสันติสุขเกิดขึ้นได้

๙. การมีวิจารณ์ภายในชุมชนและการแสดงความคิดเห็น และมีสติปัญญาแยกแยะได้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรหรือไม่ควรพูดหรือแสดงความคิดเห็นออกมา โดยเฉพาะในประเด็นทางความเชื่อและศาสนาของกันและกัน ทั้งนี้ควรที่จะคิดก่อนทำ หรือคิดก่อนพูดเป็นประการสำคัญ

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหามานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

๕.๑.๓ การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

การสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะกับกลุ่มแกนนำและผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะจากชุมชนและสังคมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน ๓๔ รูป/คน พบว่า ในการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑. กระบวนทัศน์ของชุมชน (Paradigms of Community) ได้แก่ ความคิด ความรู้สึก ร่วมของคนในชุมชน ที่รู้สึกไม่แบ่งแยกจากกัน มีความรู้สึกของการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่แบ่งศาสนา ทำให้การดำเนินชีวิตไปตามปกติสุข คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตน มีความรักต่อกันในฐานะเพื่อนบ้านร่วมชุมชน และที่สำคัญคือการไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน จึงก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มจิตอาสา จิตสาธารณะ

๒. ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และปราชญ์ชุมชน (Leader and Local Wisdom Scholars) ซึ่งเป็นผู้นำทั้งแบบทางการและผู้นำตามธรรมชาติ ในพื้นที่หลายชุมชนถือเป็นผู้มีวิสัยทัศน์และมีคุณธรรมเป็นต้นที่ดีให้กับชุมชน และจากการทำงานเชิงรุกเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นฐานความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อและศาสนา ได้ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน สุดท้ายเมื่อมีความเข้มแข็งก็จะเกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ประพฤติ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความมีเมตตาธรรม และเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ สะอาด สอดคล้องกับหลักคำสอนของแต่ละศาสนา

๓. กิจกรรมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน (Activities and Lifestyles) ก่อให้เกิดกิจกรรมจิตอาสาเพื่อชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นปกติ เช่น การร่วมกันพัฒนาพื้นที่ชุมชนให้น่าอยู่ การร่วมทำความสะอาด การปลูกต้นไม้ การช่วยเหลือกันและกันในงานหรือวันสำคัญ การร่วม

บริจาคการระดมทุนให้ความช่วยเหลือในกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะต่าง ๆ ที่มีกำหนดจัดขึ้นในชุมชนของตนหรือชุมชนข้างเคียง

๔. ปัญหาและการแก้ไขปัญหาในชุมชน (Conflict Resolution) เมื่อคนในชุมชนมีความรักความสามัคคีกัน มีความเสมอภาคเท่าเทียม มีความเคารพในสิทธิ การให้เกียรติ และเกิดการรักษาและปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนร่วมวางไว้ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก จิตอาสาและจิตสาธารณะ ซึ่งสะท้อนออกมาจากความวิริยะ อุตสาหะ และความพากเพียรในการร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมอันเป็นกุศลเพื่อส่วนรวม

ขณะเดียวกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะนั้น องค์ประกอบสำคัญในการทำงานร่วมกันของผู้คนที่มาจากความแตกต่างหลากหลายทั้งในด้านความเชื่อหรือศาสนาก็คือกระบวนการมีส่วนร่วม ที่จะต้องมีการขับเคลื่อนและดำเนินการร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การตัดสินใจ โดยการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน

๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยสร้างการรับรู้ของแกนนำและสมาชิก ผ่านการสื่อสารในหลากหลายช่องทาง เพื่อให้ทุกคนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด

๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เมื่อได้ทุกคนทุกฝ่ายได้เข้าร่วมในกิจกรรมแล้วก็จะเกิดความเข้าใจ เกิดความรู้สึกพอใจ เห็นถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมในกิจกรรม

๔. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เมื่อมีการนำเสนอข้อมูล ข้อเท็จจริงประกอบการตัดสินใจ ก็จะมีการประมวลผล วิเคราะห์ผล เพื่อสะท้อนหรือประเมินให้เกิดความสมบูรณ์ พร้อมสร้างการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมีขึ้นในกิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะในครั้งต่อไป

ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไว้รื้อยต่อยอดนั้น ถึงแม้บริบททางสังคมของคนในชุมชนจะมีความแตกต่างหลากหลายทั้งเพศ วัย การศึกษา วิถีความเป็นอยู่ รวมไปถึงจนถึงในทางความเชื่อและศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามหรืออื่น ๆ สิ่งที่มีความแตกต่างกันค่อนข้างชัดเจนก็เห็นจะได้แก่ การประกอบพิธีกรรมของแต่ละศาสนา ซึ่งต่างก็จะต้องให้การยอมรับในประเด็นข้างต้น และไม่ควรที่จะไปก้าวล่วงหรือวิพากษ์วิจารณ์ศาสนาของกันและกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ศาสนาของท่านสำหรับท่าน ศาสนาของเราสำหรับเรา” แต่สำหรับสิ่งที่เหมือนกันหรือคล้ายกันก็คือหลักคำสอนของทุกศาสนาที่มุ่งหวังจะให้คนทุกคนเป็นคนดี โดยมีผู้นำศาสนาของแต่ละศาสนาจะเป็นผู้ที่ให้การศึกษา สั่งสอน ชี้แนะ และสนับสนุนให้ทุกคนประพฤติ ปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติสุข

ขณะเดียวกันในหลักคำสอนของศาสนาสำคัญ ๆ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม โดยความมุ่งหมายและจุดประสงค์แล้ว ทุกศาสนาต่างมุ่งที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ศาสนิกทุกคนเกิดความรัก ความปรารถนาดี ช่วยเหลือเกื้อกูล และเกิดความสมัครสมานสามัคคีกัน หรือโดยนัยมุ่งที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกคนมี “เมตตาธรรม” ต่อกัน ดังหลักการของศาสนาอิสลามที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุระอานที่ว่า “...เราไม่ได้ส่งเจ้ามาเพื่อการอื่นใด แต่ส่งเราส่งเจ้ามาเพื่อความเมตตาต่อสากลจักรวาล และส่งความเมตตามาให้คนทั่วทั้งโลก ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ทุกภาษา ทุกสีผิว...” ขณะที่ศาสนาคริสต์ก็ได้มุ่งเน้นที่จะเห็นคนรักกันและมีเมตตาธรรมต่อกันดังคำกล่าวที่ว่า

“...ให้รักพระเจ้ารักพระเจ้าสุดใจ สุดกำลัง สุดความคิด รักเพื่อนบ้านให้เหมือนการรักตัวเอง หรือหาก รักเราอย่างไรให้รักเพื่อนบ้านอย่างนั้น...” สำหรับศาสนาพุทธนั้นถือเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในเรื่อง “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก” เป็นสำคัญอยู่แล้ว และหากจะพิจารณาจากหลักตรีปิฎกของท่านพุทธทาสภิกขุก็ยิ่งจะเห็นชัดว่าแนวคิดในการอยู่ร่วมกันนั้นควรที่จะต้อง ๑) ต้องเรียนรู้และเข้าใจในศาสนาของตน ๒) ต้องศึกษาหลักธรรมคำสอนหลักศาสนาอื่นให้เข้าใจ ยอมรับในความแตกต่าง และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และ ๓) ดึงตัวเองออกจากโลกวัตถุนิยมหรือโลกแข่งขันแก่งแย่งแข่งขันเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือ เกื้อกูล โลกถึงจะมีสันติ

เมื่อทุกศาสนิกมีความเข้าใจในหลักคำสอนทางศาสนาและมีความเมตตาธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว การที่จะก่อเกิดในเรื่องจิตอาสาหรือจิตสาธารณะนั้น ประการสำคัญก็อยู่ที่เรื่องของวิถีการดำเนินชีวิตและกระบวนการทัศนคติของชุมชนว่า มีการสนับสนุนช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทร แบ่งปัน หรือมีจิตใจที่จะขันอาสาหรือเป็นอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนและสังคมมากน้อยแค่ไหน เพียงไร ทั้งนี้หากชุมชนและสังคมนั้นมีกระบวนการทัศนคติในการปลูกฝังในเรื่องของการเสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ความสมัครสมาน สามัคคี และการมีอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มจิตอาสาและมีจิตสาธารณะที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชน สังคม หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัดให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น ทุกคนที่มีจิตใจใสสะอาดเพื่อประโยชน์ส่วนรวมข้างต้นก็จะเข้ามามีส่วนร่วมกันทั้งในมิติของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ซึ่งก็หมายถึงความสงบสุขหรือความเจริญงอกงามที่จะมีขึ้น ขณะเดียวกันไม่ว่าชุมชนหรือสังคมจะตกอยู่ในภาวะแห่งความสุขหรือความทุกข์ ทุกคน ทุกฝ่ายที่เปี่ยมด้วยจิตอาสา จิตสาธารณะ ก็จะออกมาให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเกื้อกูลกัน เป็นต้นว่าในช่วงที่ประสบกับปัญหาอุทกภัย มีหลายครอบครัวที่ได้รับความเดือดร้อน และได้รับความเสียหายทั้งทรัพย์สิน ข้าวของ หรือพืชผลทางการเกษตร ทุกคนก็จะออกมาระดมกำลังสละทรัพย์และกำลังร่างกาย แรงใจ เพื่อให้เขาเหล่านั้นพ้นจากความทุกข์ ถือเป็นการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนและสังคมบนฐานแห่งการมีเมตตาธรรมที่เด่นชัดที่สุด ทั้งนี้เพราะ “เมตตาธรรม” นั้นสามารถเกิดขึ้นได้กับคนในทุกศาสนา ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันบนฐานของหลักเมตตาธรรมจะสามารถทำให้ใครหลายคนหรือทุกคนเกิดจิตอาสา จิตสาธารณะ และเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ด้วยการสนับสนุน ช่วยเหลือ เกื้อกูล และเอื้ออาทรต่อกัน และสิ่งที่ทุกคนทุกฝ่ายเห็นตรงกันในการสร้างเครือข่ายจิตอาสา จิตสาธารณะนั้นคือจะเริ่มต้นขึ้นได้ด้วยใจที่มีความเมตตา ทั้งนี้เพราะความเมตตาถือเป็นวิถีแห่งการอยู่ร่วมกันแบบสันติภาพไร้รอยต่อที่สะท้อนออกมาในรูปแบบการอยู่ร่วมกันแบบวิถีของคนที่สามารถเข้าถึงแก่นทางศาสนาทั้งของตนเองและศาสนาอื่น ๆ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมให้เกิด สันติภาพไร้รอยต่อบนฐานของการพัฒนากระบวนการทัศนคติและความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน ๕ มิติ โดยคณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผล ถึงแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการทัศนคติและความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกัน

อย่างสันติ ประกอบด้วย ๑) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ๒) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ เพื่อให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรม ๓) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ๔) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของโครงสร้างทางสังคมหรือชุมชน เพื่อให้ผู้นำหรือคณะกรรมการชุมชนดำรงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจ และเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๕) การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของความเชื่อหรือค่านิยม เพื่อให้คนในชุมชนและสังคมพึงรักษาความซื่อสัตย์ ซื่อตรง มีความจริงใจ เชื่อมั่นใจกัน ไม่เบียดเบียน หรือข่มเหงรังแกกัน และปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมาย ระเบียบ หรือข้อบังคับอันเดียวกัน

ขณะเดียวกันแนวปฏิบัติในการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนในชุมชนและสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายหรือมีความเป็นชุมชนและสังคมพุทธวัฒนธรรมควร ประพฤติปฏิบัติ ตามหลักบัญญัติ ๑๐ ประการ คือ ๑) การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ๒) การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ๓) การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ๔) การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ๕) การมีความเสมอภาคและความยุติธรรม ๖) การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ๗) การมีจิตสำนึกจิตอาสา และจิตสาธารณะ ๘) การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ ๙) การมีวิจรรณญาณในพูดและการแสดงความคิดเห็น และ ๑๐) การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ค้นพบมีความคล้ายคลึงกับ ผลการศึกษาวิจัย “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพุทธวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งพระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ^๑ ศึกษาแล้วพบว่า ๑) หลักการอยู่ร่วมกันตั้งอยู่บนพื้นฐานของเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ๒) หลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนา จะต้องไม่สร้างความแตกแยก ทำตนให้เป็นประโยชน์ เปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และ ๓) การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธวัฒนธรรมจะต้องส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

ขณะเดียวกันจากการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” ที่พระมหานกมล ปุณณสุวฑฒโก^๒ ศึกษาแล้วพบว่า ๑) การเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และลัทธิความเชื่อ ๒) การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการให้หรือเสียสละ การพูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ การเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

^๑ พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ , “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพุทธวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” , วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๙.

^๒ พระมหานกมล ปุณณสุวฑฒโก, “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพุทธวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” , รายงานวิจัย , (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐).

และ ๓) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความมีระเบียบเรียบร้อย และประพฤติ ปฏิบัติตาม หลักการศาสนาอย่างจริงจัง

ขณะเดียวกันยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” ที่ลำพอง กลมกุล^๓ ศึกษาแล้วพบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ชาติพันธุ์และความเชื่อในบรูไนส่งผลให้เกิดชนตติธรรมในการอยู่ร่วมกัน โดยมีการจัดการและการบริหารอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดกลไกในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมทางศาสนาที่ต้องประกอบด้วยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจ และปรับตัว โดยมีหลักคิดทางศาสนาที่ยึดมั่นในชนตติธรรม มีความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง เคารพและให้เกียรติ ต่อความแตกต่างของเพื่อนร่วมสังคม คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ร่วมสังคมชาติ อันเป็นแนวทางหรือระบบคิดในการอยู่ร่วมกันของสังคมพหุลักษณะทางศาสนาระหว่างชาวจีนและมลายูบรูไนที่มีการปฏิบัติและนำไปปรับใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันในวิถีความแตกต่างดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ขณะที่ “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” ที่ วาสนา พิทักษ์ธรรม และคณะ^๔ ได้ศึกษาวิจัยแล้วยังพบว่า ทุกศาสนา สอนให้มีความยุติธรรมไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมนำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืน

ผลจากการศึกษาวิจัย เรื่อง สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติยังมีความสอดคล้องกับการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” ซึ่ง สุไรยวานี และมะรอนิง สาแลมิง^๕ ศึกษาแล้วพบว่า ทูนาทางทรัพยากรธรรมชาติผู้นำ ชุมชนที่เข้มแข็ง ระบบการปกครองที่มีความยุติธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการสื่อสารภาษาเดียวกัน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชาวไทยพุทธและชาวมลายู ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับ “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ที่ จักรพงษ์

^๓ ลำพอง กลมกุล, “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน”, วารสารโพธิ์วิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.

^๔ วาสนา พิทักษ์ธรรม จริญญา พิทักษ์ธรรม นาฮีรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา, “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี , หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.

^๕ สุไรยวานี และมะรอนิง สาแลมิง , “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา ตำบลทรายขาว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” , วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

เปี่ยมเมตตาและคณะ^๖ ศึกษาแล้วพบว่า การส่งเสริมพฤติกรรมของศาสนิกชน ให้กระทำตนเป็นคนดีมีวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นความดีร่วมกัน มีความรักเพื่อนมนุษย์ มีความกตัญญู รู้จักให้อภัย ถือเป็นหลักการขั้นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการศึกษา “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation” ที่ปรีชภัคดี ทัศนาสุข^๗ ศึกษาแล้วพบว่า การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางภาษานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยวิธีการ “อยู่ร่วมกันแบบคู่ปรับ-คู่แข่ง” โดยไม่จำเป็นต้องกลืนกันและกันหรือให้อัตลักษณ์ของใครต้องละลายหายไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การสร้างสันติภาพไร้รอยต่อบนพื้นฐานของการพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หากจะเสนอแนะในเชิงนโยบายนั้น หน่วยงานในระดับท้องที่ท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนกลาง จะต้องมีการสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมในการ พัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การตรวจสอบข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ (Fake news) ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจผิด และปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของข้อมูล ข้อเท็จจริง

๒. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้างความเสมอภาคเท่าเทียม ยุติธรรม และเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ทั้งนี้เพื่อ ป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือผลประโยชน์ระหว่างบุคคล

๓. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้าง สัมครสมานสามัคคี ทั้งนี้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคม

๔. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การสร้างระบบธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคม ขณะเดียวกันก็ควรที่จะมีการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนมี ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

^๖ จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ , “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑):

^๗ ปรีชภัคดี ทัศนาสุข, “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”, วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๙๘.

๕. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน ส่งเสริม และมีส่วนร่วมใน การปลูกจิตสำนึกในระบอบประชาธิปไตย โดยการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ขณะเดียวกันก็จะต้องมีการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางสังคมด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

สำหรับประชาชนโดยทั่วไปหรือศาสนิกชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความแตกต่างหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตนในกรอบหรือข้อบัญญัติ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. การยึดมั่นในคำสอนของศาสนา ความมีคุณธรรม และจริยธรรม ของแต่ละความเชื่อหรือศาสนาจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติ ที่จะทำให้ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีความประพฤติดี มีน้ำใจไมตรี มีความเสียสละ โอบอ้อมอารี หรือเอื้ออาทรต่อกันและกัน

๒. การเห็นคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีคุณค่า ทุกคนที่เกิดมามีคุณค่าที่เท่าเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีสถานสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือการมีวัฒนธรรมที่ต่างต่างกัน แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนก็มีความเท่าเทียมกัน

๓. การยอมรับและเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล ด้วยความที่ทุกคนในชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายในทางความเชื่อ ศาสนา เพศ อายุ การศึกษา รายได้หรืออาชีพ โอกาสหรืออื่น ๆ นั้น สิ่งที่จะทดแทนหรือเติมเต็มความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้น ก็ต้องอาศัยการให้เกียรติและเคารพในบุคคล ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเกิดความขัดแย้งน้อยลง กรณีพิพาทต่าง ๆ จะได้ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรง

๔. การเคารพสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติเพื่อจะได้ไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในสังคม ขณะเดียวกันทุกคนก็ควรให้การเคารพกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเมื่อให้เกียรติซึ่งกันและกันแล้วความบาดหมางและการทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม

๕. มีความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกความเชื่อ ทุกศาสนา หรือในความแตกต่างหลากหลายจะต้องได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกัน ถ้าทุกคนมีความเท่าเทียม มีความเสมอภาค ทุกคนก็จะเคารพกันและกัน ไม่แตกแยกกัน ชุมชนและสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๖. การยึดถือประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ถือเป็นเรื่องที่ทุกคนในชุมชนและสังคมควรยึดถือและปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะประโยชน์ที่เกิดกับส่วนรวมนั้นจะทำให้ชุมชน สังคมเกิดความเจริญรุ่งเรือง มีความอยู่เย็นเป็นสุข เกิดการเห็นแก่ตัวน้อยลง มีการเสียสละแบ่งปันให้แก่กันและกันในชุมชนและสังคมมากขึ้น

๗. การมีจิตสำนึก จิตอาสา และจิตสาธารณะ เป็นคนมีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือกันและกัน เมื่อได้รับความเดือดร้อน รวมถึงการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเอื้อเฟื้อต่อกันด้วยความจริงใจ

๘. การรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบของคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะถ้าทุกคนไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ขาดวินัย ขาดความรับผิดชอบ ชุมชนและสังคมย่อมมีปัญหา แต่ถ้าทุกคนรู้หน้าที่ ทำตาม

๑๐. การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรงจนทำให้ปัญหาบานปลาย จะส่งผลให้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้จะต้องไม่ใช้อารมณ์ ความรู้สึก แต่ควรที่จะใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญและไตร่ตรองด้วยเหตุด้วยผลแทน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ .การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป
การศึกษา.กรุงเทพมหานคร: ชัดเชส มีเดีย, ๒๕๔๓.
- เจลิยว บุรีภักดี และคณะ . ชุดวิชาการวิจัยชุมชน . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ.
กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕.
- เจลิยว บุรีภักดีและคณะ. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน . กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์. พรินตติ้ง แมสโปรดักส์ ,
๒๕๔๕.
- เสรี พงศ์พิศ.เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง .กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๔๘.
- เสาวลักษณ์ สุดสวาท. การพัฒนาและความขัดแย้ง . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.
- กาญจนา แก้วเทพ .สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้ . กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓.
- จามะรีเชียงทอง.สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การไม่ใช่ความรุนแรง”. ใน สันติศึกษา เล่มที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๑.
- ถวิลวดี บุรีกุล. การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและการบวนการ . นนทบุรี :สถาบันพระปกเกล้า ,
๒๕๔๘.
- นพนิตี สุริยะ. "การระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติวิธี". เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมาย
ระหว่างประเทศแผนกคดีการเมือง . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,
๒๕๒๖.
- นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณา .กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์.กลวิธี แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนในการ
มีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท . กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์ ,
๒๕๒๗.
- ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง . กรุงเทพมหานคร: หมอ
ชาวบ้าน, ๒๕๔๔.
- ปรีชา เอี่ยมสุทธา. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ . กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา .
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต).**มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

พระมหาสุทนต์ อากาศโร.**เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**.กรุงเทพมหานคร: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ.**สันติภาพของโลก**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

มัลลิกา ผลอนันต์.**ทฤษฎีการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๒.

มารค ตามไท. “ข้อคิดเกี่ยวกับความมั่นคงกับการเตรียมความพร้อมเมื่อชาติมีภัย”. ใน **สันติวิธี : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. **คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง: ทางออกด้วยสันติวิธี**. นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้า สมาคมสันติวิธีแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๙.

วันชัย วัฒนศัพท์.**ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิทยากร เชียงกุล.**The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะคานธี**.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓.

สนธยา พลศรี.**เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**.กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นตึงเฮ้าส์,๒๕๕๐.

สมพงษ์ ชูมาก. "ข้อพิพาทระหว่างประเทศและการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ". **เอกสารชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๖-๑๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สารมวลชน, ๒๕๓๐.

สัมพันธ์ เตชะอริก และคณะ. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.**เอกสารชี้แจงพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ , ๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖.

สำนักบริหารกองทุนพัฒนาชุมชน. **“ทำได้ หายจน” เรื่องราวการต่อสู้ชีวิตกับรวมอาชีพครัวเรือน กข.คจ.ดีเด่น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการรักษาดินแดน, ๒๕๕๔.

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. **คู่มือการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: กรมชลประทาน, ๒๕๕๕.

สิทธิพงษ์ สิทธิขจร.**การบริหารความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สุเมธ ตันติเวชกุล. “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนาชนบท”. ในเสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ .

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นตึง,๒๕๓๖.

สุคนธ์ เครือนาคำ และคณะ.**การพัฒนาทีมงาน**. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๕.

(๒) รายงานวิจัย:

- ถ้วน เปาศิภูจิ . “การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคใต้” .**รายงานวิจัย** . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๕๔.
- ปรีดา ปูนพันธ์ฉาย . “ผลของการให้คำแนะนำแบบมีส่วนร่วมต่อความร่วมมือในการรักษาของผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูงชนิดไม่ทราบสาเหตุ” .**รายงานวิจัย** . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.
- พระมหานภดล ปุณณสุวฑฺฒโก . “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร” .**รายงานวิจัย** . สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ภาควิชาบาลีสันสกฤต คณะพุทธศาสตร์, ๒๕๖๐.
- วิชัย แสงสี . “การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” .**รายงานวิจัย** . กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ . “โครงการจัดทำรูปแบบกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำนโยบาย แผน มาตรการ กฎหมาย หลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” . **รายงานวิจัย** . เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.
- สร้อยญา จุฑานิล . “การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” .**รายงานวิจัย** . กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ , ๒๕๕๖.
- สรารุติ งามหอม และคณะ . “ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนวิถีพุทธของประชาชนพื้นที่พิพาทชายแดนไทย-กัมพูชา ” .**รายงานวิจัย** .มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, ๒๕๕๘.
- อรัญญา อาจอ่ำ และสมศักดิ์ นัคลาจารย์ . “เครือข่ายอาสาสมัครเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเอดส์ ” . **รายงานวิจัย** .มหาวิทยาลัยมหิดล: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, ๒๕๔๐.

(๓) บทความ:

- กฤษฎา บุญชัย . “แนวคิด ทฤษฎี ในการศึกษาชุมชนและประชาสังคม ” .**วารสารร่วมพฤษ** . ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๔๑): ๑๓-๔๔.
- ชนัญญากาญจนรังสินนท์ . “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย” .**วารสารพัฒนาชุมชน** .ปีที่ ๓๘ฉบับที่๙ (กันยายน๒๕๔๒): ๒๖-๓๐.
- จักรพงษ์ เปี่ยมเมตตาและคณะ . “รูปแบบการอยู่ร่วมกัน พุทธ คริสต์ อิสลาม ในพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” . **วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา** .ปีที่ ๘ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน๒๕๖๑)

- ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. “การจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรมสำหรับเด็กชนเผ่าโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชายขอบภาคเหนือ”. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย มหาวิทยาลัยศิลปากร . ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗): ๑๔๔๓-๑๔๕๘.
- ธนา ประมุขกุล . “เครือข่าย ”. วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม . ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๔): ๒๖-๓๑.
- ปรีชภัคดี ทีคาสุข. “การอยู่ร่วมกันของความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในองค์กรพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางภาษา: กรณีศึกษา MAP Foundation”. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๕๗-๘๘.
- พระมหามงคลกานต์ จิตธมโมและคณะ . “การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” . วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๖-๕๙.
- ลำพอง กลมกุล. “พหุวัฒนธรรมทางศาสนากับแนวทางการอยู่ร่วมกันของจีนและมลายู: กรณีศึกษาประเทศบรูไน” . วารสารโพธิวิสัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑): ๗๖-๙๐.
- วาสนา พิทักษ์ธรรม จรัญ พิทักษ์ธรรม นาฮีรี เต๊ะกาแซ และวาริก ภูนา. “การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลกระโด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” . การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ราชธานีวิชาการ ครั้งที่ ๑ “สร้างเสริมสหวิทยาการ ผสมผสานวัฒนธรรมไทย ก้าวอย่างมั่นใจเข้าสู่ AC” วันศุกร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ ณ มหาวิทยาลัยราชธานี . หน้า ๑๕๓๔-๑๕๓๙.
- สิทธิโชค ปาณะศรีและคณะ. “พหุวัฒนธรรมในมุมมองของปรัชญาหลังนวยุค”. วารสารเซนต์จอห์น. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๓๑-๔๖.
- สุไรยวานี และมะรอนิง สาแลมิง . “การอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี” . วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗): ๒๐๔-๒๑๙

(๔) ดุษฎีนิพนธ์:

- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส นิธิบุญยากร . “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำตาช้าง จ.เชียงใหม่”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- อัครเดช พรหมกัลป์. “การพัฒนาารูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สถาบันพระปกเกล้า. “การพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. เอกสารประกอบการ
ศึกษาดูงานของคณะกรรมการการรัฐสภา .นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า , ๒๕๕๑.(อัด
สำเนา).

Peggy, “Multicultural Education Practices: Models from Three Authors”, ในเอกสาร
ประกอบการประชุมปฏิบัติการบูรณาการ Multicultural Education ในการพัฒนาการ
เรียนการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ,
๒๕๔๙. (อัดสำเนา).

2. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Aler. Cathrin and Hage. Jerald. **Organization Working Together**. California: Sage, 1993.

Allan C. Filley. **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview. Illinois: Scott. Foresman
and company, 1975.

Banks. **Multicultural education: Theory and practice**. 3rd ed..Allyn and Bacon: Boston,
1994.

Baruth and Manning. **Multicultural Education of Children and Adolescents**. Boston:
Allyn and Bacon, 1992.

Bertram H. Raven and Jeffrey z. Rubin. **Social Psychology: People in Groups**. New
York: John Wiley, 1976.

Caplow. Theodore. **Principle of Organization**. New York: Harcourt Brace & World,
1964.

Clyde Egleton. **International Government**. New York: The Ronald Press, 1948.

Cohen J.M. and Uphoff N.T.. **Participation's Place in Rural Development: Seeking
Clarity Through Specific. World Development**. New York: Cornell
University, 1977

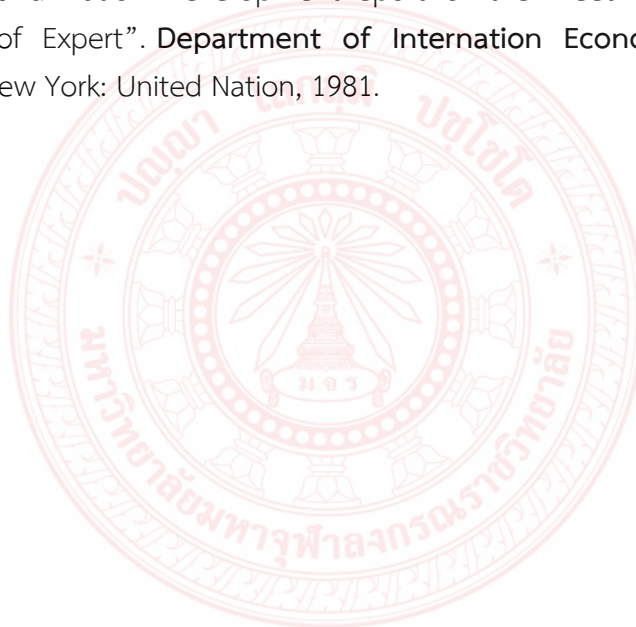
Daniel Katz and Robert L. Kahn. **The Social Psychology of Organizations**. 2nd ed. New
York: John Wiley, 1978.

David L. Brow. **Managing Conflict at Organizational Interfaces**. Reading.
Massachusetts: Addison – Wesley, 1983. pp

Edward J. Murray. “Conflict: Psychological Aspects”. in David L. Sills. **International
Encyclopedia of the Social Sciences**. New York: Macmillan, 1968.

- Filley. Alan C..**Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview. Illinois: Scott. Foresman, 1975.
- Fred C. Ikle. **How Nations Negotiate**. New York: Haper & Row, 1964.
- Friedmann. John. **Empowerment: The Politics of Alternative Development**. Blackwell: Cambridge M.A. and Oxford UK, 1993.
- Galtung. Johan.**Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict. Development and Civilization**. London: Sage Publications, 1998.
- Gene Sharp. **The Politics of Nonviolent Action part I**. Boston. Ma: Poster Sargent Publisher, 1973.
- J. A. Rowe. **An Album of Martin Luther King. Jr.**. New York: Franklin Watts, 1970.
- Jame G. March and Herbert A. Simon. **Organizations**.New York: John Wiley and Sons, 1958.
- Johan Galtung. **Peace: Research. Education. Action: Essays in Peace Research**.1. Copenhagen: Christian Ejlers, 1975.
- Kae K. Chung and Leon C. Megginson. **Organizations Behavior: Developing Managerial Skill**. New York: Harper and Row, 1981.
- Kenneth W. Thomas and Ralph H. Kilman. **Thomas - Kilman Conflict Model Interest**. 27th printing. New York: XICOM Incoporated, 1987.
- Laura Nader. "Conflict: Anthropological Aspect". in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences**. Vol. 3. New York: Macmillan, 1968.
- Leland M. Goodrich & Edward Hambro. **Charter of United Nation**. Boston: World Peace Foundation, 1949.
- Lewis A. Coser. "Conflict: Social Aspect" in David L. Sills. **International Encyclopedia of the Social Sciences**. New York: Macmillan, 1968.
- Lowrence F. Shaffer and Edward J. Shoben. **The Psychology of Adjustment**. Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- March. JG and Herbert A. Simon.. **Organization**. New York: John Wiley & Sons, 1958.
- Nerfin ed.**Another Development: Approaches and Strategies**. Uppsala: Dag Hammarskjold Foundation, 1977.
- Rogers. E. M. and Shoemaker. F. F..**Communication of innovations: A cross – cultural approach**.New York: The Free Press, 1976.
- Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl. **Managing Conflict: AComplete Process-Centered Handbook**. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1982.
- Servaes. J.. Jacobson. T. A.. and White. S. A.. **Participatory communication for social change**.California: Sage, 1996.

- Shaffer. Lawrence F. and Shoben. Edward J..**The Psychology of Adjustment**. Boston: Houghton Mifflin, 1965.
- Simmel. G..**Conflict and the Web of Web of Group Affiliations**. Glencoe. Ill.: Free Press, 1955.
- Speed B. Leas. "Choosing a Conflict Management Strategy". in **Discover Your Conflict Management Style**. ed. Speed B. Leas. New York: The Alban Institute, 1984.
- Stephen P. Robbins. **Organizations Behavior: Concepts. Controversies. and Applications**. 2nd ed..Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall, 1983..
- United Nation. “Popular Participation asa Strategy for Promoting Community Level Action and Nation DevelopmentReport of the Meeting for The Adhoc Group of Expert”. **Department of Internation Economic and Social Affair**.New York: United Nation, 1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาวิจัย

เรื่อง : การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในกิจกรรม จิตอาสา จิตสาธารณะของสังคมพหุวัฒนธรรม ฉะนั้นจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรด ให้ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นเพื่อประโยชน์ในการวิจัย

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ตอนที่ ๑ แบบบันทึกเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลและ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ การพัฒนาการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของ สังคมพหุวัฒนธรรม การติดต่อด้านข่าวสารการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนสันติภาพไร้รอยต่อทางศาสนาต้นแบบและนำไปสู่การสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ในระดับบุคคล หรือกลุ่ม/องค์กร ในแต่ละพื้นที่ให้มีโอกาสติดต่อสื่อสาร สนับสนุน ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งในนามสุขและยามที่ประสบกับความทุกข์ยากหรือความเดือดร้อน

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านที่ให้ข้อมูลและข้อเท็จจริง

พระครูโฆสิตวัตนานุกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัย

ตอนที่ ๑ แบบบันทึกเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ..... นามสกุล

สังกัด.....

ความสามารถ / เชี่ยวชาญพิเศษ

.....

.....

.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบริบทเชิงสังคม

วิถีดำเนินชีวิตของชุมชนท่านเป็นอย่างไรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนชีวิตความเป็นอยู่การประกอบอาชีพ)

.....

.....

.....

.....

.....

อะไรเป็นจุดเด่นของชุมชนที่ท่านและคนในชุมชนภาคภูมิใจ (ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น)

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างไรและหลักปฏิบัติใดที่ท่านใช้ในการดำเนินชีวิต

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านรู้สึกอย่างไรในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรมท่านได้ให้ความช่วยเหลือเอื้อต่อเพื่อนต่างศาสนาหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ประเพณีท้องถิ่นที่ท่านและเพื่อนต่างศาสนิกทำร่วมกันมีอะไรบ้างและมีแนวปฏิบัติ
ร่วมกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนท่านมีวิธีการแสดงออกทางความเห็นในการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างไรและท่านมี
ส่วนร่วมหรือไม่ในการรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

ที่ผ่านมาชุมชนมีประเด็นปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากความแตกต่างทางศาสนาหรือไม่
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้นำชุมชนหรือผู้นำศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและประสาน
ชุมชนให้เกิดสันติสุขหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนของท่านได้ดำเนินกิจกรรมโครงการเครือข่ายจิตอาสาหรือไม่อย่างไรและท่านได้มี
ส่วนร่วมหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนท่านให้ความช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนอื่นๆหรือทำงานเครือข่ายกับชุมชนอื่นหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ท่านคิดอย่างไรถึงประเด็นความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนใต้และท่านคิดว่าแนวทางการสร้างสันติสุขที่ก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาควรทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

สังคมสันติภาพแบบไร้อายุต่อไปในอุดมคติของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนของท่านมีบริบทการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างทางความเชื่อ และวัฒนธรรมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนของท่าน มีการติดต่อด้านข่าวสารการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ในการอยู่ร่วมกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ชุมชนของท่านมีการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ ทั้งในระดับบุคคล หรือกลุ่ม/องค์กรกันอย่างไร

ชุมชนของท่าน มีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันทั้งในนามสุขและยามที่
ประสบกับความทุกข์ยากหรือความเดือดร้อน อย่างไร

ชุมชนของท่าน มีส่วนสนับสนุน ให้เกิดการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของ
สังคมพหุวัฒนธรรมอย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรม
กับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อประโยชน์ใน
การศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ภาคผนวก ข.
ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่และกิจกรรมประกอบการวิจัย

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดนครสวรรค์

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การลงพื้นที่พบปะพูดคุยกับแกนนำในจังหวัดนครศรีธรรมราช

โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใต้หัวข้อ “ศาสนพิธีกรรม : การสร้างกระบวนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยพลังการขับเคลื่อนของชุมชน” ณ ชุมชนวัดท่าการ้อง อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดพิจิตร

กิจกรรมศาสนสัมพันธ์ สمانฉันท์ปรองดองของจังหวัดนครสวรรค์

การจัดกิจกรรมสาธารณะกุศลเนื่องในงานประเพณีต่าง ๆ

การจัดกิจกรรมจิตอาสาจัดทำหน้ากากป้องกัน Covid ๑๙

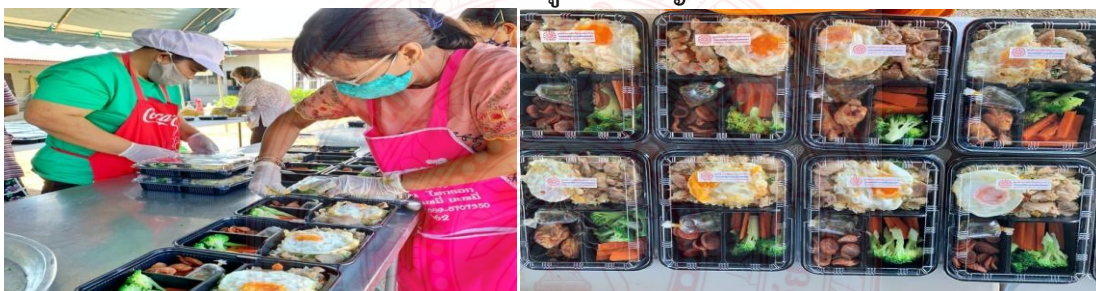

กิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ สนับสนุนให้กำลังใจด่านตรวจ Covid ๑๙

กิจกรรมโรงครัวช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา Covid ๑๙

กิจกรรมจิตอาสา จิตสาธารณะ ปั่นจักรยานทำความดี

กิจกรรมสร้างบ้านมั่นคงช่วยเหลือผู้ยากไร้

กิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย ๒๕๖๓

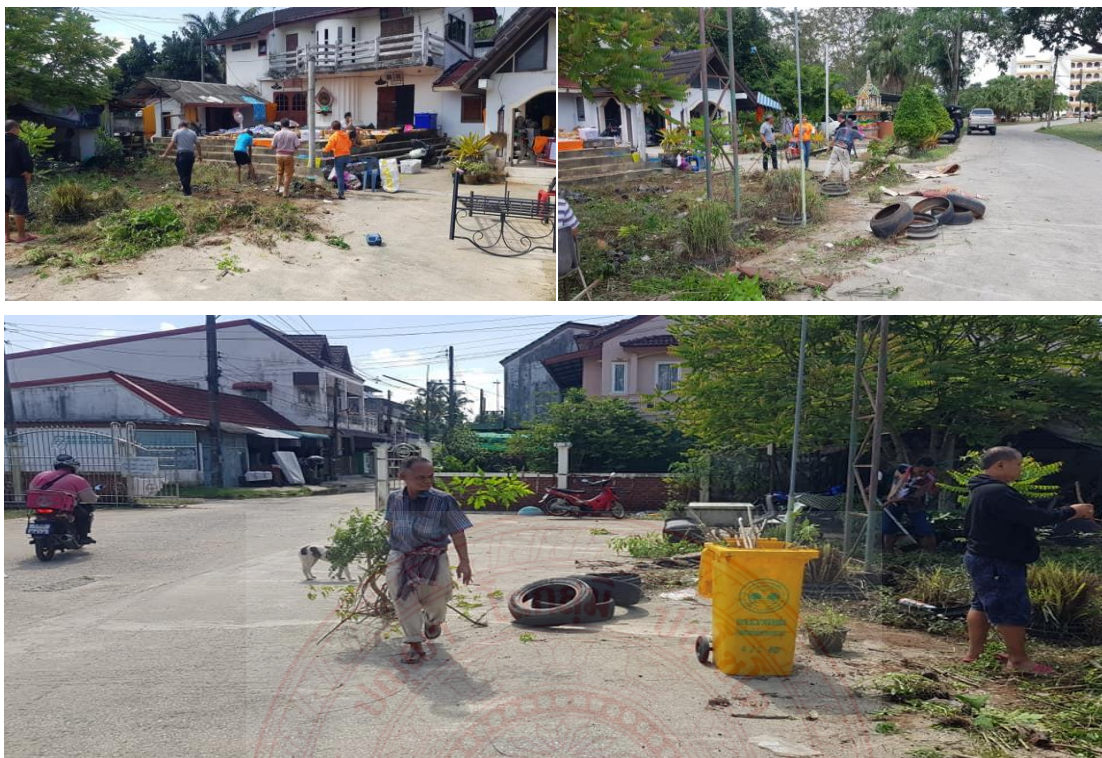

กิจกรรมการจัดเวทีสาธารณะเพื่อคืนข้อมูลและรับฟังข้อเสนอแนะ (Public Hearing)

ภาคผนวก ค.
การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบ สปพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 มกราคม 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระราชรัตนเวที ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ที่อยู่ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพุทธธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร. อัครเดช พรหมศิลป์

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาได้นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 2564 จนถึง 2568 ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ในการกำหนดนโยบายเพื่อขับเคลื่อนโครงการศาสนิกสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระราชรัตนเวที)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 25 มกราคม 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายทวง ชัยสุวรรณรัตน์ ตำแหน่ง แกนนำชุมชนบ้านป้อม

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน

ที่อยู่ 38/1 บ้านวัดท่าการ้อง หมู่ที่ 6 ต.บ้านป้อม อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา

โทรศัพท์ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ผ่านมาไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ 2564 จนถึง 2568 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชนพหุวัฒนธรรม

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายทวง ชัยสุวรรณรัตน์)

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายอิสรอน โต๊ะดาเหยา ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนปัญญาสารธรรม

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน โรงเรียนปัญญาสารธรรม

ที่อยู่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โทรศัพท์ 089-5933026 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูโฆสิตวัณณานุกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนมีนาคม 2564 จนถึง เดือนมีนาคม 2565 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

การสานสัมพันธ์ให้กับเด็กและเยาวชนบนพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม และ
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านจิตอาสา จิตสาธารณะในระดับพื้นที่และชุมชน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นายอิสรอน โต๊ะดาเหยา

(นายอิสรอน โต๊ะดาเหยา)

ตำแหน่ง ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนปัญญาสารธรรม

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๔.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายเจนวิทย์ คงคาลิหมื่น ตำแหน่ง ผู้ช่วย ผอ. โรงเรียนปอเนาะบ้านตาล
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน โรงเรียนปอเนาะบ้านตาล
ที่อยู่ ตำบลปากพวย อำเภอดำรงวิทยะปาริชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช
โทรศัพท์ 087-4185258 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูโฆสิตวิธานนุกูล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. และคณะ
ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ผ่านมาไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนมีนาคม 2564 จนถึง เดือนมีนาคม 2565 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

การสานสัมพันธ์ให้กับเด็กและเยาวชนบนพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม และ
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านจิตอาสา จิตสาธารณะในระดับพื้นที่และชุมชน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นายเจนวิทย์ คงคาลิหมื่น
(นายเจนวิทย์ คงคาลิหมื่น)

ตำแหน่ง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นายนิติ อักโหมี ตำแหน่ง ครูสอนศาสนา

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน คริสตจักรเบธเลเฮม

ที่อยู่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

โทรศัพท์ 065-0155868 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูโสมิตวิธานกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนมีนาคม 2564 จนถึง เดือนมีนาคม 2565 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

การสานสัมพันธ์ให้กับคริสตชนบนพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม และ

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านจิตอาสา จิตสาธารณะในระดับพื้นที่และชุมชน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ นายนิติ อักโหมี

(นายนิติ อักโหมี)

ตำแหน่ง ครูสอนศาสนาประจำคริสตจักรเบธเลเฮม

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูใบฎีกาสมชาย ฐานวโร ตำแหน่ง เจ้าอาวาส
ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดปากพวย
ที่อยู่ ตำบลปากพวย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช
โทรศัพท์ 085-7921462 โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การสร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาสู่เมืองสันติภาพไร้รอยต่อ

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูโฆสิตวัฒน์นุกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. และคณะ
โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ เดือนมีนาคม 2564 จนถึง เดือนมีนาคม 2565 ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

การสานสัมพันธ์ให้กับคริสตชนบนพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนาในสังคมพหุวัฒนธรรม และ
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านจิตอาสา จิตสาธารณะในระดับพื้นที่และชุมชน

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พระครูใบฎีกาสมชาย ฐานวโร
(พระครูใบฎีกาสมชาย ฐานวโร)
ตำแหน่ง เจ้าอาวาส

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ง.
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย

ผลผลิตผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ				ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		ปี 2562	ปี 2563	รวม	หน่วยนับ		
25. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิชาการ “คุณค่าทาง ศาสนา บนพื้นฐาน ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		1	1	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI 2-1	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
25. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิชาการ “รูปแบบการพัฒนาสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา”		1	1	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI 2-1	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
25. บทความทางวิชาการ – วารสารระดับชาติ	บทความวิชาการ “การพัฒนากระบวนการทัศน์ในการสร้างความเข้าใจทางสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		1	1	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI 2-1	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
17. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ – การถ่ายทอดเทคโนโลยี	แกนนำสังคมพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ		300	300	คน	เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมระดับพื้นที่	เป็นแกนนำที่จะช่วยขยายผลไปยังหมู่เครือญาติ คนรู้จัก ในชุมชนหมู่บ้าน หรือตำบลอื่นๆ ในเขตอำเภอที่ตนเองสังกัด
13. องค์ความรู้ใหม่	“สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”		1	1	เรื่อง	ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารฐาน TCI 1	ผู้ที่สนใจสามารถนำไปอ้างอิงในผลงานวิจัยหรือผลงานวิชาการที่ตนเองผลิตหรือเขียนขึ้นมาได้
17. การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ – การถ่ายทอดเทคโนโลยี	เครือข่ายสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา		1	1	กระบวนการ	เกิดเครือข่ายระดับชุมชนหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดที่เข้มแข็ง	เกิดความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจ และสานต่อเจตนารมณ์ของโครงการที่จะร่วมสร้างสังคมสันติสุข

20. การพัฒนา กำลังคน - นศ. ระดับปริญญา โท	นักศึกษาช่วยเก็บ ข้อมูลงานวิจัย		30	30	คน	เกิดแรงบันดาลใจ ให้กับ นักวิจัยรุ่น ใหม่หรือนักวิจัย ลูกไก่ขึ้นใน ชุมชนและ สังคม	เกิดเครือข่าย นักวิจัยที่จะ สามารถต่อยอด ในระดับบุคคล หน่วยงาน องค์กร ชุมชน หรือสังคมใน อนาคต
29. การ ประชุม/ สัมมนาในระดับ นานาชาติ - นำเสนอแบบ ปากเปล่า	บทความวิจัย “สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวน ทัศน์และความเข้าใจ ทางพหุวัฒนธรรมกับ การอยู่ร่วมกันอย่าง สันติ Unconditional peace: the development of multicultural paradigms and understanding for peaceful coexistence”		1	1	เรื่อง	ได้รับการ ตีพิมพ์และ เผยแพร่ใน วารสารที่ อยู่ในฐาน ระดับ นานาชาติ	ผู้ที่สนใจในระดับ นานาชาติ สามารถนำไป อ้างอิงใน ผลงานวิจัยหรือ ผลงานวิชาการที่ ตนเองผลิตหรือ เขียนขึ้นมาได้

ภาคผนวก จ.
ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อภาษาไทย : พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, ผศ.ดร.
 ชื่อภาษาอังกฤษ : Phrakru Ghositwattananukul,
 Assist. Prof Dr.
๒. ตำแหน่ง : ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช
๓. หน่วยงานที่สังกัด : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
 โทร. ๐๘๙-๖๕๖๑๘๔๖
 E-mail moodee๕๕๓@gmail.com

๔. ประวัติการศึกษา

- เปรียญธรรม : พ.ศ. ๒๕๓๒ นักธรรมเอก
 พ.ศ. ๒๕๓๒ เปรียญธรรม ๒ ประโยค
- ปริยญาตรี : พ.ศ. ๒๕๕๔ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
- ปริยญาโท : พ.ศ. ๒๕๕๖ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
- ปริยญาเอก : พ.ศ. ๒๕๕๘ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญาและศาสนา

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญหรือมีทักษะความสามารถพิเศษ

- ปรัชญาและศาสนา, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พระพุทธศาสนamahayan, ประวัติพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่
- ปรัชญาเบื้องต้น
- วัฒนธรรมไทย
- ธรรมเนียมปฏิบัติตามแนวพุทธ

๗. บทความวิจัย/วิชาการ

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.

สถาบันวิจัยญาณสังวรมหาวิทยาลัย มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐ หน้าที่ ๓๓-๔๓.

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, การดำรงอัตลักษณ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมของภิกษุสยามรัฐเกดะห์ ประเทศ มาเลเซีย, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๑๓ ฉบับพิเศษ ๒๕๖๐, หน้าที่ ๙๔-๑๐๖.

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, แนวทางการประยุกต์ใช้หลักความกตัญญูทุกเวทีในสังคมไทยปัจจุบัน, วารสารมหาจุฬานครทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ หน้าที่ ๒๗๐๐-๒๗๑๑.

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, แนวทางการนำหลักสติปัฏฐาน ๔ มาเยียวยาผู้ป่วยโรคซึมเศร้า, วารสารมหาจุฬานครทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๖ หน้าที่ ๓๐๕๗ - ๓๐๗๓.

พระครูโฆสิตพัฒนานุกุล, ศักยภาพวิเคราะห์คุณค่าของป่าตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท, วารสารมหาจุฬานครทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๕ หน้าที่ ๒๓๓๒-๒๓๔๔

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-สกุล พระมหาชุตีภัก อภินนโท (แหมทอง)
 ชื่อภาษาอังกฤษ PHRAMAHA CHUTIPAK APHINANTO (HAEMTONG)
๒. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย
 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
๓. สถานที่ปฏิบัติงาน สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๐๑๗๐ โทร ๐๘๒๕๖๒๓๕๔๕
 E-mail: chutipak_๑@hotmail.com
๔. สถานที่อยู่ปัจจุบัน ๑๑๐ วัดสังเวชวิศยาราม ถนนลำพู แขวงวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

๒. ประวัติการศึกษา

- เปรียญธรรม ๙ ประโยค
- พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ผลงานวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
โครงการพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์เพื่อสังคมภายใต้ นโยบายหมู่บ้านศีล ๕	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	หัวหน้า โครงการวิจัย
การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ระดับชุมชนในอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
โครงการขับเคลื่อนการพัฒนาการจัดหลักสูตรพระธรรม ทายาท	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้า โครงการวิจัย
การสร้างเกณฑ์ชี้วัดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึง ประสงค์โดยใช้หลักไตรสิกขา ของโรงเรียนในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	หัวหน้า โครงการวิจัย
ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการ ประสิทธิภาพการบริหารตามหลักพุทธจริยธรรมาภิบาล	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	หัวหน้า โครงการวิจัย
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : แนวคิดและบทบาท องค์กรทางศาสนาพุทธ คริสต์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้า โครงการวิจัย
อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มา ใช้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระ บาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล ผศ.ดร.อัครเดช พรหมกัลป์

ชื่อ - นามสกุล Assist. Prof Dr. Akkaradecha Brahmakappa

๒. ที่อยู่ เลขที่ ๗๐๙/๑๗๕ หมู่ ๒ หมู่บ้านสวัสดิการทหารบก

ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๒-๙๔๕๕๕๘๔

E-mail: akkarat๘๖๖๘@gmail.com

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
- ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.นิเทศศาสตร์) สถาบันราชภัฏมหาสารคาม
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การศึกษาและวิจัยชุมชน/ การจัดการทรัพยากรชุมชน /การวิจัยทางสังคมศาสตร์
- การสื่อสารมวลชน / การเก็บข้อมูล / การนำเสนอ / การเข้าถึงชุมชน
- การบริหารจัดการองค์กร / การบริหารองค์การสื่อสารชุมชน (เคเบิลทีวีท้องถิ่น)
- ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน/สังคม /สังคมวิทยาการพัฒนา/การพัฒนาชนบทไทย
- วิทยากรแม่แก่รุ่น ๑๑ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

๖. ผลงานวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุนการการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
กระบวนการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาตามวงจร PDCA ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๕	หัวหน้าโครงการวิจัย
รูปแบบการสร้างเสริมสุขภาวะในองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๖	หัวหน้าโครงการวิจัย
ทัศนคติที่มีต่อบทบาทและการแสดงออกของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๗	หัวหน้าโครงการวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมใน สังคมไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	หัวหน้าโครงการวิจัย
ศึกษาความขัดแย้งกับการสืบสานประเพณี แห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	หัวหน้าโครงการวิจัย
การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและ วัฒนธรรมระดับชุมชนในอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การจัดการชุมชนพื้นที่ กลางน้ำกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอขวด	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับ การป้องกันและแก้ไขปัญหาคอขวด	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนว พระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
พุทธบูรณาการบริหารจัดการองค์การคณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์ : วิเคราะห์ในเชิงกระบวนการ และผลสัมฤทธิ์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการ พัฒนาทักษะชีวิตของนิสิตสู่ประชาคมอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัย
แผนงานวิจัย : พ่อ-แม่มือใหม่ : แนวคิดและ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
ยุ่งชั่วยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่ง ภูมิปัญญาของชาวนาไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	หัวหน้าโครงการวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการ เสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการส่งเสริม การท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นครสวรรค์ : การวิเคราะห์นโยบายและการเตรียม ความพร้อมสู่การพัฒนาเป็นจังหวัดจัดการตนเอง	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
แผนงานวิจัย : ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมเชิงพุทธ บูรณาการเพื่อความพอเพียงบนพื้นฐานการ ขับเคลื่อนตามแนวพระราชดำริ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ช่วยแผนงานวิจัย
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในการพัฒนา สังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตาม	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้าโครงการวิจัย

หัวข้องานวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
แนวพระราชรัฐ		
แผนงานวิจัย : การพัฒนาคุณธรรมและพฤติกรรม การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยกระบวนการสื่อ สร้างสรรค์เชิงพุทธ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ประสานงาน
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานราก ทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	หัวหน้าโครงการวิจัย

๗. ผลงานทางวิชาการ

๗.๑ บทความวิจัย

อัครเดช พรหมกัลป์. “ทัศนคติที่มีต่อบทบาทและการแสดงออกของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์”.

ตีพิมพ์ใน วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙ : ๒๕๙-๒๗๒.

อัครเดช พรหมกัลป์. “ศึกษาความขัดแย้งกับการสืบสานงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ”.

ตีพิมพ์ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๓ , ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙ : ๒๒๔-๒๓๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. “รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย”. ตีพิมพ์ใน วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ คณะสังคมศาสตร์ , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๕๙ : ๔๐๗-๔๑๙.

อัครเดช พรหมกัลป์. “รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย”. นำเสนอ นิทรรศการผลงานวิจัยใน งานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ ๒๕๖๐ Thailand Research Expo ๒๐๑๗ ภายใต้แนวคิด “วิจัยเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ระหว่างวันที่ ๒๓ – ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๐ ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์และบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ เซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร.

อัครเดช พรหมกัลป์. “การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการป้องกันและแก้ไขปัญหาอุทกภัย”. ตีพิมพ์ใน งานประชุมวิชาการ การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น และสังคมระดับชาติ ครั้งที่ ๑๗ และระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๑ CSDสัมพันธ์, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในระหว่างวันที่ ๒๘ - ๓๑ มกราคม ๒๕๖๑ : ๒๓๙ - ๒๕๕.

อัครเดช พรหมกัลป์, พระครูนิวาส์สีลขันธ. “การสื่อสารทางการเมืองกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในนโยบายสาธารณะ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์” ตีพิมพ์ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ MCU Congress II, ณ ห้อง เอียร์เตอร์ B คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๐ เมษายน ๒๕๖๑ : ๒๔๐-๒๔๖.

พระครูนิวาส์สีลขันธ, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา พรหมกัลป์. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก” ตีพิมพ์ใน การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒, ณ วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดล้านนา ๙ กันยายน ๒๕๖๑.

๗.๒ บทความทางวิชาการ

อัครเดช พรหมกัลป์. “สังคมแห่งอุปมัญญา : ปลายทางแห่งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง”. ตีพิมพ์ใน วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๒ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ๒๕๕๘) : ๑๑๘-๑๓๐.

อัครเดช พรหมกัลป์. “ภาวะผู้นำ : การถึงพร้อมแห่งบุคคลที่ต้องผ่านการขับเคลื่อนพัฒนา”. ตีพิมพ์ใน วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ . ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๒๒-๔๑.

อัครเดช พรหมกัลป์. “พุทธวิธีการสื่อสารภายในองค์กร กลเม็ดเชื่อมโยงเพื่อประสิทธิภาพทางการบริหาร”. ตีพิมพ์ใน วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๖) : ๒๒-๔๑.

Akkaradecha Brahmakappa. “๑๐๐ Years Ago; The Conflict of The Continuing of Paknampho Chinese Deities Traditional Parade” In The ๗th International Buddhist Research Seminar on “Cultural Geography in Buddhism” February๑๘-๒๐, ๒๐๑๖ Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Thailand : ๒๔๗-๒๕๑.

๘. หนังสือ/ตำรา/เอกสารประกอบการสอน

อัครเดช พรหมกัลป์. ทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration Theory). นครสวรรค์ : บริษัท เอ็นบีเอสโปรดคัลลาสติ้ง จำกัด, ๒๕๕๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. การวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research). นครสวรรค์ : บริษัท เอ็นบีเอสโปรดคัลลาสติ้ง จำกัด, ๒๕๕๘.

อัครเดช พรหมกัลป์. การปกครองท้องถิ่น แนวคิด หลักการ และทฤษฎี . นครสวรรค์ : อางวันการพิมพ์, ๒๕๖๐.

อัครเดช พรหมกัลป์. รูปแบบการพัฒนาบึงน้ำขนาดใหญ่แบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย . นครสวรรค์ : อางวันการพิมพ์, ๒๕๖๐.

๙. เกียรติบัตรและผลงานที่ได้รับ

- วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “วิทยากรหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the trainer) รุ่นที่ ๑๑ ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

- วิทยาการประจำโครงการฝึกอบรม “สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่)” ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัย
แห่งชาติ (วช.) ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น่าน ลำพูน และกระทรวงพัฒนาสังคมและความ
มั่นคงของมนุษย์ รวมถึงของกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
- ประกาศนียบัตรรับรองวิทยฐานะ “วิทยาการหลักสูตรการพัฒนานักวิจัย” (Training for the
trainer) ของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) จาก พล.อ.อ.ประจินต์ จั่นตอง รอง
นายกรัฐมนตรี
- วุฒิบัตรหลักสูตรการฝึกอบรม “ผู้จัดการงานวิจัย” รุ่นที่ ๑๖ ของสำนักงานคณะกรรมการ วิจัย
แห่งชาติ (วช.)
- เกียรติบัตรและโล่รางวัลผลงานวิจัยที่มีคุณค่า “ระดับดี” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เกียรติบัตรและโล่รางวัลนักวิจัย “ระดับดีเยี่ยม” ประจำปี ๒๕๖๑ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล นางสาวรัตติยา เหนืออำนาจ
Miss. Rattiya Nau-amnat
๒. ที่อยู่ เลขที่ ๗๐๙/๑๗๕ หมู่ ๒ หมู่บ้านสวัสดิการทหารบก
ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๒-๙๔๕๕๕๔
E-mail: rattitik.prom@gmail.com

๓. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยบูรพา
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผลงานวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์ จังหวัดนครสวรรค์เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทาง วัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน	ปีงบประมาณ ๒๕๕๘	ผู้ร่วมวิจัย
การจัดการชุมชนพื้นที่กลางน้ำเชิงยุทธศาสตร์กับการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาคูหาทุกภัย	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริน พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังค์	ปีงบประมาณ ๒๕๕๙	ผู้ร่วมวิจัย
ยุ่งข้าวยุคใหม่ : กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิ ปัญญาของชาวนาไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธกับการ เสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
นิเวศวัฒนธรรม : รูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา	ปีงบประมาณ ๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัย
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล (อปต.) ในการพัฒนาสังคมเชิง พุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานราก ทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย

เรื่องที่การวิจัย	ปีที่ได้รับทุนสนับสนุน การการวิจัย	หน้าที่รับผิดชอบ
Knowledge Center: กระบวนการจัดการวัดให้เป็น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๑	ผู้ร่วมวิจัย
การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับ การยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมใน หมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
การพัฒนากระบวนการทัศน์และความเข้าใจทางพหุ วัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย
สันติภาพไร้รอยต่อ : การพัฒนากระบวนการทัศน์และความ เข้าใจทางพหุวัฒนธรรมกับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ช่วยแผนงาน วิจัย
การเสริมสร้างเครือข่ายลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้าและบุหรี่ ตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครสวรรค์	ปีงบประมาณ ๒๕๖๓	ผู้ร่วมวิจัย

ผลงานทางวิชาการ

๑. บทความวิจัย

พระครูนิวาส์สีลขันธ, อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ. “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน
ตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วัง” การประชุมทางวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ , ณ
วิทยาลัยสงฆ์ล้านนาเฉลิมพระเกียรติฯ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดน่าน
๙ กันยายน ๒๕๖๑.

รัตติยา เหนืออำนาจ. “ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของแบบจำลองการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิง
สร้างสรรค์ ในจังหวัดนครสวรรค์”. วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน , ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓
(กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๖๒): ๕๐-๖๓.

รัตติยา เหนืออำนาจ. พระเทพปริยัติเมธี. และนัยนา เกิดวิชัย. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๒๑ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑๓-๒๘.

พระมหาชุตีภัก อภินันโทอัครเดช พรหมกัลป์ และ รัตติยา พรหมกัลป์ . “ คณะสงฆ์กับการจัดการ
เครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ”. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่
๓INC๒๐๑๙ : MCU Nanนครน่าน: นครพระพุทธศาสนา สุ่มรดกธรรม มรดกโลกวันพุธ ที่
๑๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒.

พระมหาชุตีภัก อภินันโท (แหมทอง) และรัตติยา เหนืออำนาจ. “การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิง
พุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคม
อาเซียน”. วารสารวิจัยวิชาการ, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑-๑๘.

พระมหาสุเมธ สมาธิโตและรัตติยา เหนืออำนาจ . “แรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร”. **วารสารอาชีวกรรมและความปลอดภัย** , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๓๓-๔๒.

อัครเดช พรหมกัลป์ , พระครูนิวาสิตขันธ์ , รัตติยา เหนืออำนาจ และจรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา. “ต้นน้ำเจ้าพระยากับการพัฒนาสู่เศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. **วารสาร สันติศึกษาปริทรรศน์มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๖๓): ๑๔๗๙-๑๔๘๑.

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ รัฐวฑฒโน), อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ . “ธรรมเนียมปฏิบัติกับการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการเพื่อความพอเพียง ภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ”. **วารสาร สันติศึกษา ปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๕๓-๑๖๖๓.

อัครเดช พรหมกัลป์ , รัตติยา เหนืออำนาจ , จรรยาศักดิ์ สุนทรเดชา . “ยุ้งข้าวยุคใหม่: กระบวนการปรับตัวสู่ทางรอดแห่งภูมิปัญญาของชาวนาไทย”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (กันยายน-ตุลาคม ๒๕๖๓): ๑๖๙๕-๑๗๐๗.

พระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ รัฐวฑฒโน), อัครเดช พรหมกัลป์, รัตติยา เหนืออำนาจ . “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีพุทธ กับ การเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวพ่อ-แม่มือใหม่ ”. **วารสาร สันติศึกษา ปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน -ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๑๒๘-๒๑๓๗.

อัครเดช พรหมกัลป์ , พระราชรัตนเวที , รัตติยา เหนืออำนาจ . “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฐ ”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน -ธันวาคม ๒๕๖๓): ๒๔๓๙-๒๔๕๑

๒. บทความทางวิชาการ

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เทคนิคการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน”. **วารสารสถาบันวิจัยพัฒนธรรม** , ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑): ๒๙-๔๒.

รัตติยา เหนืออำนาจ. “เกษตรวิถีกับการบริหารจัดการตามแนวคิด Lean Thinking” **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑.

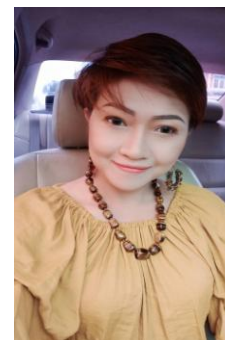
รัตติยา พรหมกัลป์. “ทุนท้องถิ่นกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากทางการท่องเที่ยวต้นน้ำเจ้าพระยา”. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๑. ณ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม ๙-๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

รัตติยา พรหมกัลป์. “ประเพณีจับข้อมือสาว: กุศโลบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนคนไทยเชื้อสายมอญ”. **วารสารสถาบันวิจัยพัฒนธรรม** , ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒).

รัตติยา เหนืออำนาจและอัครเดช พรหมกัลป์. “๑๐๓ ปี ประเพณีแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพ การสืบสานบนพื้นฐานของความขัดแย้ง ”. **วารสารอาชีวกรรมและความปลอดภัย** , ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๓): ๕๙-๗๒.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล : นางสาวสุภาวดี คงอินทร์
 ชื่อ - นามสกุล : Miss Supawadee Konging
๒. ที่อยู่ : ๒๔๒/๑ ม.๑ ต.ดอนตรอ อ.เฉลิมพระเกียรติ
 จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๒๙๐
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

นักจัดการงานทั่วไป มจร. วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

๔. ประวัติการศึกษา

- ปริญญาตรี บริหารธุรกิจ สาขาวิชาบัญชี

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล นายวันพระ สืบสกุลจินดา

ชื่อ-นามสกุล Mr.Wanphra Suebsakunchinda

๒. ประวัติทางการศึกษา

- นักเรียนแลกเปลี่ยนโครงการ Janasys Exchange Program ณ ประเทศญี่ปุ่น
- นักศึกษาทุนเพชรพระจอมเกล้า คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า (อิเล็กทรอนิกส์) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- ประกาศนียบัตรวิชาภาษาอังกฤษเฉพาะอาชีพ (ครู) (ป.อ. (ครู)) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

๓. รางวัลและเกียรติยศ

- รางวัลประพจน์ดี พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๕๐
- นักเรียนดีเด่นรางวัลพระราชทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๙) พุทธศักราช ๒๕๕๑
- นักศึกษาดีเด่นรางวัลพระราชทาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๙) พุทธศักราช ๒๕๕๕
- รางวัลเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ สาขาสาสนา ศาสนาอิสลาม บำเพ็ญประโยชน์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน พุทธศักราช ๒๕๕๓

๔. ประสบการณ์

- หัวหน้างานกิจกรรม วิทยาลัยอาชีวศึกษาปากพนัง
- ประธานชมรมอาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ เล่าเรื่องเมืองลิเกอร์
- ผู้ประสานงานเครือข่ายอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
- ผู้ช่วยบรรณาธิการสารนครศรีธรรมราช

ผลงานการค้นคว้า งานเขียนและงานเรียบเรียง

- โขน – ละคร วังพระเจ้านครศรีธรรมราช
- ค้นพบภาพ “กัจฉาขาคก” บนมัลลิก้านฉัตรมัลลิก้านฉัตรองค์พระบรมธาตุเจดีย์
- “พระธาตุไร่เงา” อัจฉริยะหรือเพียงแค่คำคนโหดเขลาเล่าลือกันไป
- ค้นพบ “พระธรรมรูจี” วิหารหลังสุดท้ายที่เพ่งหายไปจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
- เรียบเรียงและเผยแพร่ฉบับ “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช” ฉบับกระดาศฝรั่ง
- เรื่องอื่นๆ ในมิติประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองนครศรีธรรมราช